

[Tekst]

Rapport 2/2020

**Ytre Hvaler
nasjonalpark**

Forvaltningsplan

Ytre Hvaler nasjonalpark

2020-2030

Ytre Hvaler nasjonalpark

Utførende institusjon

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre

Kontaktperson

Monika Olsen, nasjonalparkforvalter

Publikasjonsnummer

1

År

2020

Sidetall

188

Opplag

[Tekst]

Utgiver

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre

Forfatter(e)

Liv Marit Hansen, Kristine Ekelund, Aase Richter, Monika Olsen

Tittel – norsk og engelsk

Forvaltningsplan Ytre Hvaler nasjonalpark 2020-2030/ Management Plan Ytre Hvaler National Park 2020-2030

Sammendrag – summary

I henhold til verneforskriften for Ytre Hvaler nasjonalpark § 5 skal det utarbeides forvaltningsplan for verneområdet. Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark skal være et praktisk hjelpemiddel for å opprettholde og fremme formålet med vernet, og sikre forutsigbarhet og likebehandling i saksbehandlingen. Forvaltningsplanen gir veiledning om hvordan restriksjoner i forskriften skal tolkes. Planen ble vedtatt i nasjonalparkstyret 06.01.2017. Forvaltningsplanen ble godkjent av Miljødirektoratet 22.10. 2020.

Forsidefoto

Rolf Sørensen: Bitter bergknapp. Havneholmen, Papperhavn.

Ytre Hvaler nasjonalpark

FORORD

Ytre Hvaler nasjonalpark ble opprettet i juni 2009 som Norges første marine nasjonalpark.

Ytre Hvaler nasjonalpark sikrer at en viktig del av den ytre Østfold-skjærgården er beskyttet mot utbygging av veier, hyttebygging og andre inngrep. Vernet sikrer også mulighetene for gode naturopplevelser. I naturen vekkes vår nysgjerrighet, vi tar opplevelsene inn over oss, kjenner på roen og stillheten – kanskje vi finner vårt jordbærsted?

Ytre Hvaler nasjonalpark er et viktig symbol på det ypperste av hva Norge kan tilby tilreisende. Men naturen har også en egenverdi – uavhengig av vår nytte og glede av den. Hvordan skal vi forvalte naturverdiene i nasjonalparken slik at mange får glede og nytte av området?

Nasjonalparkstyret har fått et stort ansvar i å skulle forvalte naturarven på vegne av oss alle. Norge har en internasjonal forpliktelse til å ta vare på særegen natur og sjeldne planter og dyr. Denne forpliktelsen og dette samarbeidet strekker seg over grensen til Sverige – hvor den norske forvaltningen vil spille på lag med den svenske i Kosterhavet nasjonalpark, og til den andre siden av Oslofjorden til Færder nasjonalpark.

Forvaltningsplanen skal tjene flere hensikter:

- Den skal være en kunnskapsbase for Ytre Hvaler nasjonalpark
- Den gir oversikt over brukerinteresser og påvirkningsfaktorer
- Den gir retningslinjer for hvordan verneforskriften skal forstås og danner grunnlag for nasjonalparkforvaltningens beslutninger
- Den peker på konkrete utfordringer som tilsier samarbeid med en rekke andre offentlige og private aktører

Arbeidet med forvaltningsplanen har involvert mange berørte parter og interessegrupper. Den første utgaven var på høring i 2011. Tiden har gått raskt siden oppstart, og her foreligger en revidert utgave. Vi takker alle som har bidratt til utvikling av planen – ingen nevnt ingen glemt.

Vårt håp er at planen vil bidra til å ta vare på og utvikle verdiene i nasjonalparken, og at dette vil være til glede for de mange som besøker området. Planperioden er satt til 10 år. Det vil ta tid å følge opp alle mål og oppfølgingstiltak i planen. Nasjonalparkstyret lager en årlig oversikt som viser prioriteringene fra år til år.

Ytre Hvaler nasjonalpark utfordrer oss alle til samarbeid om å finne de gode løsningene til beste for naturen, lokalbefolkningen og besøkende.

Naturarven kan vi aldri erstatte
– den kan vi bare ta vare på!

Hvaler 26.06.2020

Mona Vauger

leder Ytre Hvaler nasjonalparkstyre

Monika Olsen

nasjonalparkforvalter

1	Innledning.....	6
1.1	Bakgrunnen for vernet.....	6
1.2	Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark.....	8
1.2.1	Verneforskriften.....	9
1.2.2	Vurdering etter naturmangfoldlovens §§ 8-12.....	10
1.2.3	Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavets Nationalpark.....	10
1.2.4	Prosess og medvirkning i arbeidet med forvaltningsplanen.....	11
1.2.5	Lokal organisering av forvaltningen.....	12
1.3	Viktige begreper i forvaltningsplanen.....	12
1.4	Naturmangfoldloven.....	14
1.4.1	Naturmangfoldloven av 2009.....	14
1.5	Nasjonalparken og internasjonale avtaler.....	16
1.5.1	Forvaltning av vannressurser.....	16
1.5.2	OSPAR og marint avfall.....	16
1.5.3	Vern av trua arter og naturtyper.....	17
2	Verneverdier.....	18
2.1	Områdebeskrivelse.....	19
2.2	Naturgeografiske forhold.....	20
2.2.1	Geologi og klima.....	20
2.2.2	Landskap på land.....	21
2.2.3	Landskap i sjøen.....	21
2.3	Naturkvaliteter på land.....	24
2.3.1	Vegetasjon.....	24
2.3.2	Dyreliv på land og i sjøen.....	29
2.4	Marine naturkvaliteter.....	34
2.4.1	Korallrev.....	35
2.4.2	Frie vannmasser.....	36
2.4.3	Grunne hardbunner (0 – 30 m dyp).....	37
2.4.4	Grunne bløtbunner (0-30 m dyp).....	38
2.4.5	Dype hardbunner (> 30 m dyp).....	40
2.4.6	Dype bløtbunner (> 30 m dyp).....	41
2.4.7	Fisk, reker og andre krepsdyr.....	42
3	Brukerinteresser og andre påvirkningsfaktorer.....	44
3.1	Brukerinteresser.....	44
3.1.1	Fiske.....	44
3.1.2	Landbruk.....	51
3.1.3	Friluftsliv og ferdsel.....	60
3.1.4	Bruk av naturressurser.....	76
3.1.5	Kulturminner.....	84
3.1.6	Hytter og andre bygninger.....	88

3.1.7	Motorferdsel.....	97
3.1.8	Forskning og undervisning	109
3.1.9	Reiseliv	112
3.1.10	Infrastruktur og andre tekniske inngrep	116
3.2	Andre påvirkningsfaktorer	126
3.2.1	Utslipp, miljøgifter, forsøpling og støy	126
3.2.2	Spredning av fremmede arter	129
3.2.3	Overgjødning - eutrofiering.....	133
4	Forvaltningsoppgaver og –tiltak.....	136
4.1	Generelt om forvaltning av verneforskriften	136
4.1.1	Organisering	136
4.1.2	Forvaltning.....	137
4.1.3	Generelle saksbehandlingsrutiner	138
4.1.4	Unntaksbestemmelser	140
4.1.5	Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser	140
4.1.6	Generelle dispensasjonsbestemmelser.....	140
4.1.7	Myndighet, roller og oppgavefordeling.....	142
4.2	Skjøtsel av naturkvaliteter.....	145
4.3	Forvaltning av kulturminner.....	153
4.4	Skjøtsel og drift av sikrede friluftslivsområder	158
4.5	Informasjon og veiledning	162
4.6	Oppsyn.....	165
4.7	Styrking av kunnskapsgrunnlaget	168
4.8	Overvåking	169
4.9	Forventninger til andre offentlige og private aktører.....	171
4.9.1	Samarbeid med frivillige	172
4.9.2	Samarbeid med andre nasjonalparker og internasjonalt samarbeid	172
4.9.3	Vannkvalitet	173
4.9.4	Marint avfall	174
4.9.5	Samfunnssikkerhet, risiko for skipsuhell og brann	175
4.9.6	Tiltak i nasjonalparkens randsoner	176
5	Besøksstrategi.....	178
5.1	Om besøksstrategi	178
5.2	Status og utfordringer	180
6	Referanser og annen dokumentasjon	183
6.1	Referanser.....	183
6.2	Annen dokumentasjon.....	186
7	Vedlegg (eget dokument)	188

1 Innledning

Sauer på beite. Sauholmen. Foto: Aase Richter, Fylkesmannen i Østfold

1.1 Bakgrunnen for vernet

Ytre Hvaler nasjonalpark ble opprettet ved Kongelig resolusjon 26. juni 2009. Ytre Hvaler nasjonalpark ligger i kommunene Hvaler og Fredrikstad i Østfold fylke. Nasjonalparken omfatter ca. 354 kvadratkilometer, hvorav 340 kvadratkilometer er sjøareal og ca 14 kvadratkilometer er landareal. Det meste av landområdene ligger i Hvaler kommune, mens ca. 6 % ligger i Fredrikstad kommune (Søsterøyene og Struten). Vedlegg 1 viser vernekartet.

Vernemotivene for opprettelsen av Ytre Hvaler nasjonalpark er både det marine miljøet, landskapet og plante- og dyrelivet for øvrig. Sentralt er også områdets store betydning for friluftslivet, jf. St. meld. nr. 62 (1991-92) «Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder» innbefattet forslag om vern av Hvaler skjærgård. Noe av det spesielle med dette forslaget er de marine naturverdiene man ønsker å ta vare på ved å verne området som nasjonalpark.

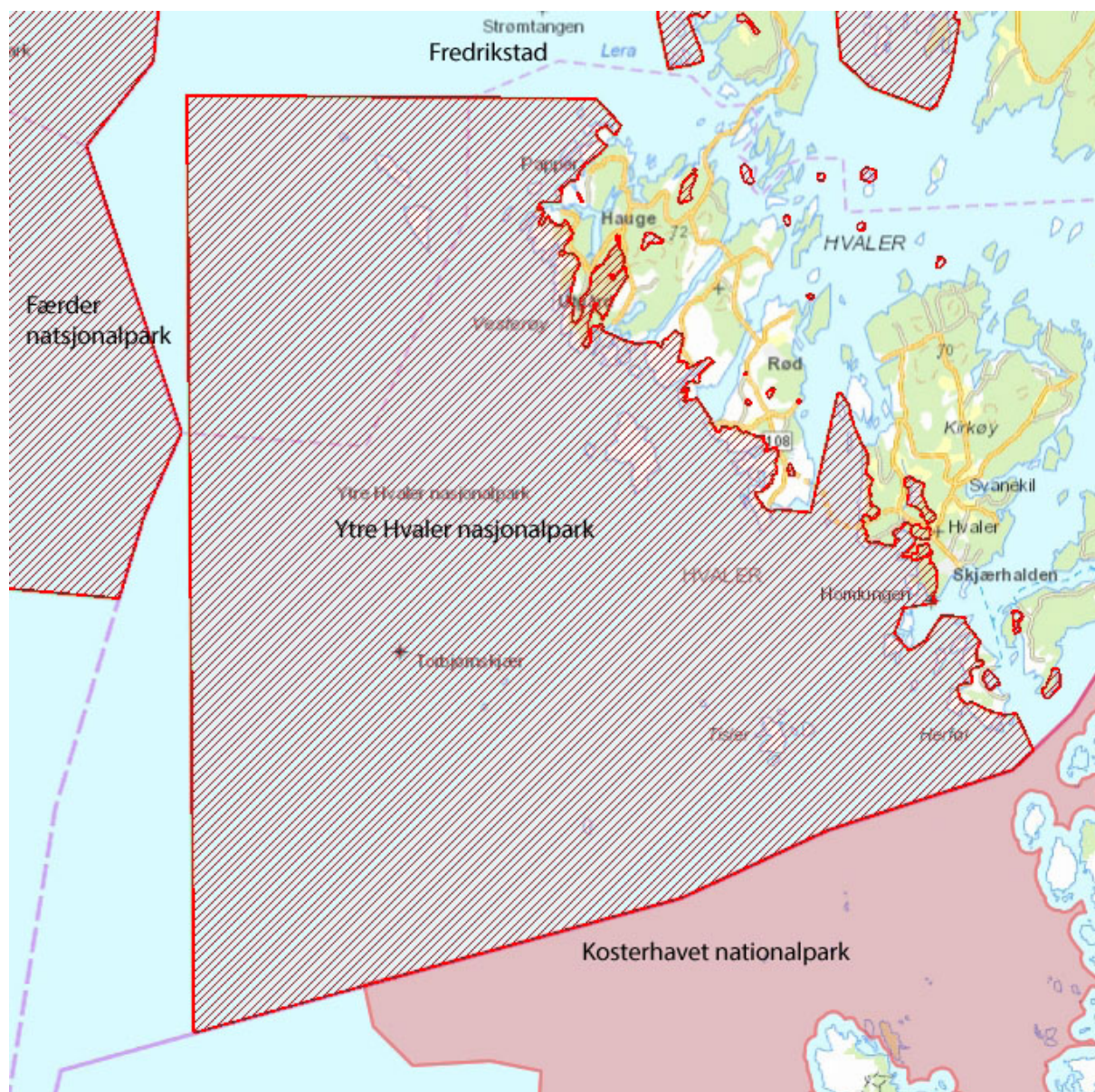
§ 2 Formål

Formålet med Ytre Hvaler nasjonalpark er å

- bevare et egenartet, stort og relativt urørt naturområde ved kysten i sør-øst Norge,
- bevare et undersjøisk landskap med variert bunntopografi,
- bevare økosystemer på land og i sjø med naturlig forekommende arter og bestander, kystlandskap med sjøoverflate og havbunn med korallrev, hard- og bløtbunn

Allmennheten skal gis anledning til naturopplevelse gjennom utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Nasjonalparken består av ca. 345 kvadratkilometer offentlig areal. Dette inkluderer sjøarealene som betraktes som statlig grunn. De offentlig eide landarealene fordeler seg på flere ulike eiere. Privat areal utgjør ca. 9600 dekar.

Figur 1 Kart over Ytre Hvaler nasjonalpark med naboparkene Kosterhavet og Færder

Området er svært populært for friluftslivsaktiviteter. Skjærgården i Østfold er samtidig et attraktivt område for fritidsboliger, med et betydelig utbyggingspress knyttet til videreutvikling av eksisterende fritidsboliger og nye bolig- og næringsområder. Verneplanarbeidet har skjedd i nært samarbeid med Länsstyrelsen i Västra Götalands län sitt arbeid med Kosterhavets nasjonalpark. De to nasjonalparkene hadde felles innvielse 09.09.2009 og fremstår som et stort transnasjonalt verneområde. I et felles interregionalt prosjekt *Vår felles arv – Kosterhavet og Ytre Hvaler nasjonalparker*, var blant annet samarbeid om forvaltning av nasjonalparkene et viktig tema.

1.2 Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark

I henhold til verneforskriften for Ytre Hvaler nasjonalpark § 5 skal det utarbeides forvaltningsplan for verneområdet. Miljødirektoratet skal godkjenne forvaltningsplanen.

Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark skal være et praktisk hjelpemiddel for å opprettholde og fremme formålet med vernet, og sikre forutsigbarhet og likebehandling i saksbehandlingen. Forvaltningsplanen gir veiledning om hvordan restriksjoner i forskriften skal tolkes.

Det er verneforskriften som setter rammene for forvaltningsplanen. Forvaltningsplanen kan ikke pålegge strengere restriksjoner enn det verneforskriften gir hjemmel for, men på den annen side heller ikke åpne for at vernebestemmelsene svekkes.

Mens verneforskriftene for verneområdene er juridisk bindende, har forvaltningsplanen i utgangspunktet en retningsgivende og veiledende funksjon. Forvaltningsplanen vil imidlertid være bindende når det i forskriften fremgår at et forhold skal fastsettes i forvaltningsplan. Dette gjelder for § 3 pkt. 5.3 hvor det skal fastsettes i forvaltningsplanen på hvilke traseer det er adgang til sykling og organisert ridning. Det samme gjelder for § 3 pkt. 6.3 hvor det i forvaltningsplanen skal angis hvilke kjørespor det kan gis tillatelse til å bruke motorisert ferdsel på.

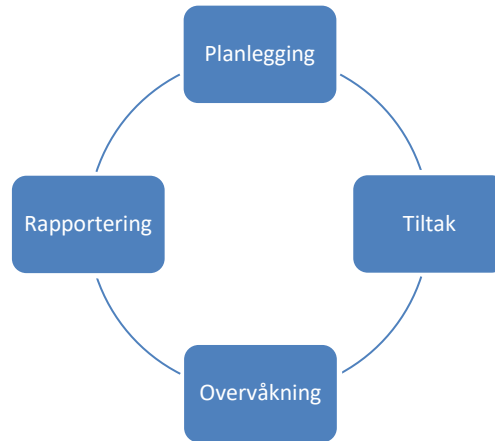
Særlig for verneområder med mange og sterke brukerinteresser, er det behov for å utarbeide forvaltningsplaner. En forvaltningsplan skal gi konkrete retningslinjer om bruk, informasjon, skjøtsel og tilrettelegging, og dermed økt forutsigbarhet for brukerne av området og andre i spørsmål knyttet til verneforskriften. Den kan blant annet gi retningslinjer for hvordan forskriften skal praktiseres, for eksempel ved søknader om aktivitet og tiltak i området.

Formålet med forvaltningsplanen er:

- Innenfor rammen av verneforskriften skal planen gi utfyllende retningslinjer for forvaltningsmyndigheten for å sikre en forvaltning som ivaretar verneformålet på lang sikt.
- Planen skal bidra til å forenkle forvaltningen av området.
- Planen skal bidra til omforente strategier for å bevare verneverdiene i området.
- Planen skal gi en bakgrunn og forståelse for en eventuell differensiert forvaltning og avveining innenfor verneområdet.
- Planen skal bidra til en helhetlig og konsekvent forvaltning av området som gir forutsigbarhet for brukerne og grunneierne i forhold til hva som kan tillates i områdene.

Forvaltningsplaner skal normalt virke i ti år. Deretter blir den revidert etter en evaluering. Hvis det er behov for revisjon før denne tiden, kan det være aktuelt at planen revideres før det er gått ti år.

Forvaltningshjulet (Figur 2) er et forvaltningssystem for verneområder, og beskriver arbeidsgangen forvaltningen følger for å oppfylle verneformålet. Systemet kalles også målstyrt forvaltning eller adaptiv forvaltning. Her inngår planlegging (konkretisere verneformålet), tiltak (planmessige tiltak for å nå målene), overvåkning (vurdere om målene nås) og rapportering (innmelding av ressursbehov, forbruk, måloppnåelse m.v). Dette skjer i en prosess som stadig gjentas.

Figur 2. Forvaltningshjulet – forvaltningssystem for verneområder.

Både stat og kommune, private virksomheter, organisasjoner og enkeltpersoner er aktører innenfor nasjonalparken. Det er et mål at forvaltningsmyndigheten gjennom forvaltningsplanen skal etablere gode rutiner for samarbeid mellom sentrale aktører lokalt, regionalt og nasjonalt. Forvaltningsplanen viser hvordan oppgaver og ansvar er fordelt mellom noen sentrale aktører i nasjonalparken i henhold til blant annet lover og regelverk. Forvaltningsplanen vil også fungere som en rettesnor og veiledning for brukerne, deriblant grunneierne og hytteeierne i nasjonalparken, fiskere, Oslofjordens Friluftsråd, og de berørte kommunene Hvaler og Fredrikstad.

1.2.1 Verneforskriften

Sammen med naturmangfoldloven er verneforskriften (se vedlegg 2) en viktig ramme for forvaltningsplanen. Verneforskriften består av viktige paragrafer som virkeområde § 1 og formålsparagraf § 2.

Den delen av verneforskriften som vil få mest betydning for brukerne av området er § 3 Vernebestemmelser. De avsluttende §§ 4-9 er av mer generell karakter, blant annet om forvaltning, skjøtsel og myndighet. Ytre Hvaler nasjonalpark er det siste verneområdet som ble vedtatt etter den gamle naturvernloven av 1970. Naturmangfoldloven trådte i kraft 1. juli 2009. § 48 i naturmangfoldloven erstatter verneforskriftens § 4 Generelle unntaksbestemmelser. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 4.

Vernebestemmelsene (§ 3 i verneforskriften) definerer den framtidige bruken av området. Bestemmelsene er samlet under tema, og har en oppbygging der forbudet/hovedregelen nevnes først. Deretter kommer en oversikt over unntak fra forbudet/hovedregelen og til sist hva det kan søkes om unntak for. Det at man kan søke om unntak for ulike tiltak innebærer ikke at forvaltningsmyndigheten *må* gi tillatelse selv om vilkåret er oppfylt. En eventuell tillatelse blir gitt etter en nøye vurdering av tiltakets konsekvenser i forhold til verneformålet. Dispensasjon kan gis på vilkår.

Vernebestemmelsene kommer i tillegg til annen lovgivning. For eksempel må bruk av motorkjøretøy i nasjonalparken både ha tillatelse fra forvaltningsmyndigheten etter verneforskriften, fra grunneier og kommunen etter motorferdselloven. Tiltak som verneforskriften ikke regulerer må fortsatt ha tillatelse etter gjeldende særlov, jf. kapittel 4 Generelle saksbehandlingsrutiner.

1.2.2 Vurdering etter naturmangfoldlovens §§ 8-12

Naturmangfoldloven § 7 sier at prinsippene i lovens §§ 8-12 skal legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet.

§ 8 om kunnskapsgrunnlaget sier at beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger.

Forvaltningsplanarbeidet bygger på eksisterende kunnskap om naturgrunnlaget i Ytre Hvaler. Informasjon er blant annet hentet fra tidligere registreringer og utredninger. Eksempler er ornitologiske og botaniske rapporter, forskningsrapporter og databaser som Naturbase og Artsdatabanken. Det er gjennomført flere befaringer og benyttet omløpsfotografering for å danne bilde av status i verneområdet. Berørte parter har også bidratt med innspill i arbeidet med forvaltningsplanen (se 1.2.4). På den måten mener forvaltningsmyndigheten å ha ivaretatt prinsippet innenfor de rammene som ligger til rådighet.

Prinsippene i §§ 9-12 er i stor grad knyttet til tiltak og aktiviteter som kan føre til skader eller negative konsekvenser på verneformålet og naturverdiene. Forvaltningsplan og tiltaksplan for Ytre Hvaler er i seg selv utarbeidet for å ivareta formålet med vernet. Aktuelle forvaltningstiltak skal være positive miljøtiltak, og gi positive konsekvenser for naturverdiene. Prinsippene i §§ 9-12 anses derfor som mest relevante å vurdere i forbindelse med fremtidige dispensasjonssøknader og annen forvaltning av verneforskriften.

1.2.3 Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavets Nationalpark

Ytre Hvaler og Kosterhavet er to skjærgårdsområder som forbindes med hverandre gjennom en dyprenne mellom Hvalerdypet og Kosterfjorden. Til sammen utgjør nasjonalparkene et sammenhengende hav- og skjærgårdsområde på ca. 800 kvadratkilometer, og er det første transnasjonale nasjonalparkområde i Europa der både hav- og landmiljø er vernet. Her er det et stort artsmangfold og mange typer marine bunner representert nær fastlandet. Selv om forekommende arter ikke er unike i et norsk perspektiv, er det store verneverdier her; blant annet det største kjente innenskjærs kaldtvannskorallrevet i Atlanteren. På øyene i området er det kultur- og naturlandskap med, for begge landene, unik flora og fauna. Det overordnede målet er å bevare naturkvalitetene for fremtiden.

I fasen med utredninger og utarbeiding av verneforslagene var det nært samarbeid mellom Länsstyrelsen i Västra Götaland og Fylkesmannen i Østfold. Det var Fylkesmannen som den gang hadde ansvar for dette arbeidet. Samarbeidet ble videreført i interregprosjektet *Vår felles arv Kosterhavet og Ytre Hvaler nasjonalparker* i perioden 2009 til 2012. Prosjektet var støttet av EU/Interreg. Begge nasjonalparkene har hatt ønske om å fortsette forvaltningssamarbeidet, også etter dette prosjektet var avsluttet. Vi ønsker å videreføre utviklingen av Kosterhavet-Ytre Hvaler til en nasjonal og internasjonal ressurs for utdanning og forskning innen kystsoneforvaltning, bærekraftig bruk av marine ressurser, utvikling av reiselivsprosjekter som bidrar til at dette blir en bærekraftig destinasjon for regionen, og utvikling av informasjon, kommunikasjon og læringsaktiviteter for blant annet skoler. Nasjonalparkstyret og Kosterhavsdelegationen har faste årlige møter for felles orienteringer og samkjøring av drift og forvaltning. I tillegg er det faste kontaktmøter mellom nasjonalparkforvaltningen på begge sider. En annen viktig del av interregprosjektet *Vår felles arv* var utvikling av området til en bærekraftig reiselivsdestinasjon, og overføring av kunnskap om dette til reiselivsaktører.

For å nå målet med felles strategier for forvaltning av nasjonalparkene – både på svensk og norsk side - har begge forvaltningsmyndighetene brukt samme metodikk som grunnlag for forvaltningsplanene for de marine områdene (se 1.2.4). Forvaltningsplanene for landområdene har ikke vært samkjørt i samme grad. Forvaltningsplaner som er bygd etter samme prinsipper gir et godt grunnlag for felles strategier, og gjennomføring av et godt marint kartleggings- og overvåkningsprogram. Norge og Sverige har forpliktet seg til å følge opp både Oslo-

Pariskonvensjonen (OSPAR) og Vanddirektivet (se kapittel 1.5.1). I det ligger at landene skal sette seg miljømål som skal være konkrete og målbare. Om nødvendig skal vi iverksette forebyggende eller forbedrende miljøtiltak for å ta vare på naturen og miljøet og sikre miljøtilstanden. Kosterhavet og Ytre Hvaler legger opp overvåkningsprogrammer med utgangspunkt i de forpliktelsene vi har gjennom OSPAR og Vanddirektivet. På den måten kan vi ha bedre nytte av undersøkelser som allerede gjøres i området i nasjonal og regional regi. Dette er beskrevet nærmere i det marine overvåkingsprogrammet.

1.2.4 Prosess og medvirkning i arbeidet med forvaltningsplanen

Arbeidet med forvaltningsplanen startet formelt opp 6. februar 2009 med brev til grunneiere, relevante myndigheter og andre berørte parter. Sammendrag av innspill ved oppstart med forvaltningsplanen finnes som eget dokument (eksternt vedlegg til forvaltningsplanen). Hver enkelt har ikke fått skriftlig svar, men innspillene har blitt tatt opp til vurdering gjennom prosessen.

Arbeidet med forvaltningsplanen har delvis vært organisert i to parallelle prosesser for hhv landrelaterte og marine problemstillinger. Arbeidet med **landområdene** har vært organisert med en rådgivende gruppe og fem arbeidsgrupper der berørte parter og interessegrupper har vært involvert. Arbeidsgruppene skulle beskrive trusler, og ivareta viktige brukerinteresser og naturverdier. Arbeidsgruppene har tatt for seg temaer som berører hytteeiere, landbruk og beiteproblematikk, kulturminner, friluftsliv og ferdsel, ulike former for informasjon, naturkvaliteter og skjøtsel. Gruppene jobbet også fram forslag til forvaltnings- og bevaringsmål. Det har vært arrangert et felles oppstartsseminar, 2-3 møter i hver arbeidsgruppe og et felles seminar før forslaget ble oversendt Miljødirektoratet (DN) til faglig vurdering i april 2010.

Arbeidet med de **marine problemstillingene** i forvaltningsplanen involverte representant fra Kosterhavet, fiskerimyndigheter, fiskerorganisasjoner, forskere fra Havforskningsinstituttet, Institutt for vannforskning (NIVA) og Sven Lovén centrum för marina vetenskaper på Tjernö, og andre interessegrupper. Vi valgte å bruke samme metodikk som Kosterhavets nationalpark benyttet i utarbeidelsen av sin forvaltningsplan. Det har vært to omfattende arbeidsseminarer der forvaltningsmål, bevaringsmål, trusler, brukerinteresser, og oppfølging med forslag til tiltak og strategier ble diskutert. Innspill fra disse arbeidsseminarene er et viktig grunnlag for forvaltningsplanen. Bakgrunnen for å lage forvaltningsplan for sjøområdet etter samme metodikk som Kosterhavets nationalpark, er ønske om felles strategi for forvaltning i Kosterhavet/Ytre Hvaler (se også ovenfor). Metoden "*Open Standards for the Practice of Conservation*" gir et felles grunnlag for å verne, forvalte og overvåke naturen (spesielt verneområder). Metoden gjør det enklere å sammenligne forvaltning mellom nasjoner, organisasjoner, fylker og verneområder. Arbeidsmetoden er inkluderende og innebærer en sterk brukermedvirkning. Mange interesser og fagkunnskaper samles på tvers av tradisjonell faginnndeling. Alt forankres i naturverdier og bevaringsmål. Metoden bygger på målstyrt forvaltning (adaptiv forvaltning), som innebærer at man setter mål for bevaring og forvaltning, bestemmer tiltak for å oppnå disse målene, kontinuerlig overvåker utviklingen av målene og justerer tiltakene om målene ikke nås. Dette skjer i en prosess som stadig gjentas, jf. forvaltningshjulet figur 2.

Oversikt over deltakere i arbeidet med forvaltningsplanen finnes i vedlegg 3.

Forvaltningsplanen var på høring i perioden 26.11.2010 - 21.01.2011. Den ble sendt på en felles lokal og sentral høring for berørte grunneiere, andre rettighetshavere, brukergrupper, lokale lag og foreninger, lokale myndigheter og organisasjoner, i tillegg til direktorater og nasjonale organisasjoner. Over 40 uttalelser kom inn til høringen. En sammenstilling av høringssvarene og en vurdering av hvordan de har blitt tatt hensyn til finnes som eget dokument (eksternt vedlegg til forvaltningsplanen). Den endelige planen skal sendes alle berørte parter. Det kan derfor ikke forventes direkte svar på enkeltuttalelser. Etter gjennomgang av uttalelsene skal forslag til forvaltningsplan sendes Miljødirektoratet for endelig godkjenning.

1.2.5 Lokal organisering av forvaltningen

I vedtak om Ytre Hvaler nasjonalpark signaliserte regjeringen at organiseringen av forvaltningen og hvem som er forvaltningsmyndighet, kunne endre seg som følge av odelstingsproposisjon nr. 10 (2008-2009) *Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen*. Proposisjonen foreslår økt lokal styring i forvaltningen av de store verneområdene.

Den nye forvaltningsmodellen innebærer at blant annet nasjonalparker skal forvaltes av et interkommunalt, politisk sammensatt nasjonalpark-/verneområdestyre. Det skal ansettes en nasjonalparkforvalter og etableres et bredt sammensatt faglig rådgivende utvalg.

Hvaler kommune, Fredrikstad kommune og Østfold fylkeskommune ble invitert til å delta i et slikt lokalt styre og takket ja. Det første **forvaltningsstyret for Ytre Hvaler nasjonalpark** ble opprettet 24. november 2010. Miljøverndepartementet har fastsatt egne vedtekter for Ytre Hvaler nasjonalparkstyre.

Sekretariatet for nasjonalparkstyret består av en **nasjonalparkforvalter**.

Fra 2014 er det Miljødirektoratet som oppretter styrene, utformer vedtekter og delegerer forvaltningsmyndighet i henhold til verneforskriftene for områdene.

Styret har oppnevnt et **faglig rådgivende utvalg**. Utvalget består av representanter for de ulike interessene i området, som grunneiere, andre særlig berørte offentlige organer, næringsliv, frivillige organisasjoner – blant annet natur- og miljøorganisasjoner – og lignende.

Nasjonalparkstyret bør ha minst et årlig dialogmøte med faglig rådgivende utvalg. Vedlegg 4 viser en oversikt over medlemmene i Faglig rådgivende utvalg.

For å sikre at forvaltningen av verneområdet blir godt integrert i den kommunale forvaltningen, bør styret oppnevne et **administrativt kontaktutvalg** som består av representanter for administrativt nivå i de ulike kommunene.

1.3 Viktige begreper i forvaltningsplanen

Nedenfor følger definisjoner av enkelte viktige begreper i forvaltningsplanen.

Differensiert forvaltning vil si at forvaltningspraksisen bør være forskjellig og tilpasses verneverdiene og brukerinteressene i ulike deler av et verneområde og eventuelt til ulike tider av året. Utgangspunktet for all differensiert forvaltning må være å definere forvaltningsmål med tilhørende bevaringsmål og retningslinjer, for eksempel knyttet til verneformålet i verneforskriften eller nærmere definerte mål i en forvaltningsplan.

Forvaltningsmål er et samlebegrep for alle målsettinger knyttet til et verneområde. Denne type mål kan for eksempel være verdier/kvaliteter knyttet til areal, biologisk mangfold og naturtyper eller interesser knyttet til friluftsliv, brukerinteresser og næringsinteresser.

Bevaringsmål definerer den tilstanden vi ønsker en naturkvalitet i verneområdet skal ha for at vi kan si at den er godt bevart. Bevaringsmål skal være målbare. Det vil si at de skal presiseres gjennom mål for areal, nødvendige strukturer/prosesser og/eller forekomst av bestemte arter osv. Bevaringsmål er en presisering av forvaltningsmål knyttet til naturkvaliteter.

Naturkvalitet er naturtyper, arter, geologi og landskap som skal bevares i et verneområde. Et verneområde kan ha en eller flere naturkvaliteter som det er viktig å ta vare på. Naturkvalitetene framgår gjerne direkte av det overordnede verneformålet. I tillegg kan det være nødvendig å definere naturkvaliteter ut over verneformålet. Dette vil være aktuelt i verneområder der verneformålene er for generelle og for vage med tanke på naturkvalitetene. Ny kunnskap om for eksempel biologisk mangfold kan også ha kommet til etter at vernet ble etablert og verneformålet formulert.

Natur i Norge (NiN) er et system for inndeling og systematisering av naturen. NiN består av beskrivelser av alle naturtyper, fra de store landskapene og ned til det minste livsmiljø. Det er et helhetlig nettbasert fagsystem for naturtypekartlegging og overvåkning av natur. NiN-systemet har tre dimensjoner: de fem naturtypenivåene, de tre generaliseringsnivåene (naturtypene) og de seks kildene til variasjon.

Naturtype er i naturmangfoldloven definert som en ensartet type natur som omfatter alle levende organismer og de miljøfaktorene som virker der. Også spesielle typer naturforekomster som dammer, åkerholmer eller lignende, samt spesielle typer geologiske forekomster kan kalles naturtyper. Naturtype brukes som en praktisk betegnelse på økosystemtyper. Eksempler: kystlynghei, strandeng, gammel barskog, tareskog, ålegresseng, korallforekomst.

Økologisk funksjonsområde er et område – med avgrensning som kan endre seg over tid – som oppfyller en økologisk funksjon for en art, slik som gyteområde, oppvekstområde, larvedriftsområde, vandrings- og trekkruter, beiteområde, hiområde, myte- og hårfellingsområde, overnattingsområde, spill- eller parringsområde, trekkvei, yngleområde, overvintringsområde og leveområde.

Økologisk tilstand status og utvikling av funksjoner, struktur og produktivitet i lokaliteter til en naturtype sett i lys av aktuelle påvirkningsfaktorer.

Skjøtselsplaner retter seg konkret mot hvordan en skal ivareta naturkvalitetene som finnes i området, og setter bevaringsmål for disse (dersom det ikke er gjort i forvaltningsplanen). De forteller også hvilke tiltak som er nødvendig og hvordan disse skal følges opp. Skjøtselsplaner lages enten helt selvstendige, eller som en del av en forvaltningsplan.

Fargebruk. Sentrale elementer i planen er rammet inn med farge:

Rødt: Forvaltningsmål

Gult: Juridisk bindende rammer for forvaltningen

- Bestemmelser fra verneforskriften.
- Deler av forvaltningsplanen som har status som forskriftsbestemmelse eller enkeltvedtak, dvs. retningslinjer etc. som innebærer juridisk bindende restriksjoner eller som setter absolutte rammer for hva det kan gis tillatelse til.

Grått: Veiledende rammer for forvaltningen

- Retningslinjer, tolkninger og definisjoner som har veiledende status

Varighet. Planperioden fastsettes til 10 år fra planen er endelig godkjent. Ved behov kan planen eller deler av planen revideres før planperiodens utløp.

1.4 Naturmangfoldloven

1.4.1 Naturmangfoldloven av 2009

Vedtak om vern av Ytre Hvaler nasjonalpark er hjemlet i naturvernloven av 1970. Den 1. juli 2009 trådte naturmangfoldloven i kraft og naturvernloven ble opphevet. Selv om naturvernloven er opphevet, gjelder verneforskrifter vedtatt i medhold av naturvernloven inntil Kongen bestemmer noe annet, jf. naturmangfoldloven § 77 første punktum.

Et formål med vernet av Ytre Hvaler er å ivareta truede arter, naturtyper og økosystemer. I naturmangfoldloven §§ 4 og 5 er det fastsatt bestemmelser om forvaltningsmålene for økosystemer, naturtyper og arter.

§ 4 (forvaltningsmål for naturtyper og økosystemer)

Målet er at mangfoldet av naturtyper ivaretas innenfor deres naturlige utbredelsesområde og med det artsmangfoldet og de økologiske prosessene som kjennetegner den enkelte naturtype. Målet er også at økosystemers funksjoner, struktur og produktivitet ivaretas så langt det er rimelig.

§ 5 (forvaltningsmål for arter)

Målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder. Så langt det er nødvendig for å nå dette målet ivaretas også artenes økologiske funksjonsområder og de øvrige økologiske betingelsene som de er avhengig av. Forvaltningsmålet etter første ledd gjelder ikke for fremmede organismer. Det genetiske mangfoldet innenfor domestiserte arter skal forvaltes slik at det bidrar til å sikre ressursgrunnlaget for fremtiden.

Opprettelsen av nasjonalparker er hjemlet i naturmangfoldloven § 35:

Naturmangfoldloven § 35

Som nasjonalpark kan vernes større naturområder som inneholder særegne eller representative økosystemer eller landskap og som er uten tyngre naturinngrep.

I nasjonalparker skal ingen varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner finne sted, med mindre slik påvirkning er en forutsetning for å ivareta verneformålet. Forskriften skal verne landskapet med planter, dyr, geologiske forekomster og kulturminner mot utbygging, anlegg, forurensning og annen aktivitet som kan skade formålet med vernet, og sikre en uforstyrret opplevelse av naturen. Ferdsel til fots i samsvar med friluftslovens regler er tillatt. Slik ferdsel kan bare begrenses eller forbyes i avgrensede områder i en nasjonalpark, og bare dersom det er nødvendig for å bevare planter eller dyr, kulturminner eller geologiske forekomster.

Utkast til forvaltningsplan skal legges frem samtidig med vernevedtaket. Der det også er aktuelt med skjøtselsplan, skal den inngå i forvaltningsplanen.

Status som nasjonalpark innebærer et relativt strengt områdevern. Formålsparagrafene er styrende for forvaltningen og kan variere fra nasjonalpark til nasjonalpark. § 33 i naturmangfoldloven angir målene for områdevern.

Naturmangfoldloven § 33

Verneområder på land, i vassdrag og i sjø (...) skal bidra til bevaring av

- a) variasjonsbredden av naturtyper og landskap,
- b) arter og genetisk mangfold,
- c) truet natur og økologiske funksjonsområder for prioriterte arter,
- d) større intakte økosystemer, også slik at de kan være tilgjengelige for enkelt friluftsliv
- e) områder med særskilte naturhistoriske verdier,
- f) natur preget av menneskers bruk gjennom tidene (kulturlandskap) eller som også har kulturhistoriske verdier, og tilrettelegging for bruk som bidrar til å opprettholde naturverdiene,
- g) økologiske og landskapsmessige sammenhenger nasjonalt og internasjonalt, eller
- h) referanseområder for å følge utviklingen i naturen.

Når det etter en annen lov treffes vedtak om å beskytte naturen i et område, bør det legges vekt på målene i første ledd. Inngår slike vedtak etter annen lov i en plan som omfatter områder beskyttet ved vedtak etter denne loven, kan Kongen gi regler for å sikre at beskyttelsen etter de forskjellige lovene samordnes i forhold til målet med planen.

1.5 Nasjonalparken og internasjonale avtaler

1.5.1 Forvaltning av vannressurser

Rammedirektivet for vann (Vanndirektivet) er et av EUs viktigste miljødirektiver. Hovedmålet er å sikre god miljøtilstand i vann; både ferskvann, grunnvann og kystvann.

I 2007 vedtok Norge en egen vannforvaltningsforskrift: *Forskrift om rammer for vannforvaltningen*. Den beskriver hvordan arbeidet med helhetlig vannforvaltning skal gjennomføres. Forskriften gir rammer for hvordan vi best fastsetter miljømål som skal sikre en helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannressursene.

Vannforskriften deler Norge inn i elleve vannregioner. Østfold fylkeskommune er utpekt til myndighet for vannregionen Glomma. Dette omfatter blant annet Østfold-Haldenvassdraget, Glomma med Gudbrandsdalslågen, Østfoldkysten, "små"-vassdrag som drenerer til Indre Oslofjord og deler av Breiangen.

Vanndirektivet står sentralt når det gjelder overvåking av de kystnære områdene i Østfold. Overvåkingen har som mål å påvise endringer i det biologiske mangfoldet over tid. To eksempler på overvåkningsprogrammer som har vært gjennomført med årlige stasjoner i Hvalerområdet er "Overvåking av Ytre Oslofjord" (ansvarlig Miljødirektoratet og Fagrådet for Ytre Oslofjord) og "Kystovervåkningsprogrammet" (ansvarlig Miljødirektoratet). Gjennom undersøkelsene er det samlet inn fysiske, kjemiske og biologiske prøver. Resultatene gir et faglig grunnlag for tiltak og effekten av dem. Vanndirektivet og OSPAR (se avsnitt under) gir føringer for overvåkingen av de marine naturkvalitetene i Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavets nationalpark.

Overvåkingen av naturkvalitetene i Ytre Hvaler og Kosterhavet skal samordnes med regionale og nasjonale overvåkningsprogrammer for Vanndirektivet og OSPAR. Disse er med på å bestemme hvilke tiltak som skal gjennomføres for at man skal oppnå bevaringsmålene for naturkvalitetene i nasjonalparkene.

1.5.2 OSPAR og marint avfall

Marint avfall og mikroplast finnes i store mengder i Oslofjorden. Spesielt i de ytre delene er det mye ilanddrevet søppel på strendene. Som del av OSPAR-avtalen er det en strand på Akerøya som overvåkes og ryddes for avfall hvert år.

Oslo-Pariskonvensjonen (OSPAR) om vern av det marine miljø i Nordøst-Atlanteren (<http://www.ospar.org/>) er vårt viktigste internasjonalt regionale forum for utvikling av den marine naturforvaltningen i dette havområdet.

Klima- og miljødepartementet er forvaltningsmyndighet for OSPAR i Norge og har ansvaret for vår oppfølging av OSPAR-kommisjonen. Miljødirektoratet har ansvar for representasjon og oppfølging av arbeidet i komiteene som jobber med biologisk mangfold og økologisk påvirkning fra menneskelig aktivitet. Miljødirektoratet har også ansvar for representasjon og oppfølging av komiteene som omhandler eutrofiering (overgjødning), miljøfarlige kjemikalier, offshore olje- og gassindustri og overvåking.

OSPAR har laget en oversikt over truede arter og habitater. Oversikten består av 42 arter (invertebrater, fugler, fisk, reptiler og pattedyr) og 16 habitater som er truet eller minsker i antall eller utbredelse. Av disse forekommer trolig 14 arter og fem habitater i Ytre Hvaler nasjonalpark.

Ytre Hvaler nasjonalpark ble i januar 2010 meldt inn av norske myndigheter, som et marint beskyttet område (marine protected area – MPA) gjennom OSPAR-konvensjonen. Dette gir i seg selv ingen restriksjoner ut over de som gjelder for nasjonalparken ut fra norsk lovgivning, men er med på å sette søkelyset på Ytre Hvaler nasjonalpark som et viktig område for bevaring

av marin natur både nasjonalt og internasjonalt. Tidligere har korallrevene, Fjellknausene og Tisler hatt status som marine beskyttede områder gjennom OSPAR. Disse er nå en del av det utvidede marine beskyttede området som dekker hele sjøarealet til nasjonalparken. Tisler og Fjellknausene er i tillegg gitt beskyttelse mot fiskeredskaper som slepes langs havbunnen gjennom nasjonal forskrift med hjemmel i havressursloven.

Norge har internasjonale forpliktelser til å rapportere om miljøtilstanden til OSPAR. OSPAR har delt havområdet inn i fem regioner, der Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavet faller inn under Region II (se figur 3).

Figur 3 Kart over OSPAR regionene

1.5.3 Vern av trua arter og naturtyper

Habitatdirektivet er EUs sentrale lovverk for forvaltning av det biologiske mangfoldet, og fastsetter EUs overordnede mål for å ivareta biologisk mangfold innenfor EU, spesielt fugler og habitater. Norge har ikke vedtatt Habitatdirektivet og er derfor ikke forpliktet til å følge dette.

EUs fugle- og habitatdirektiv fastsetter et nettverk av ulike habitater som skal beskyttes. Disse kalles Natura 2000. Dette er EUs nettverk av viktige områder for trua arter og naturtyper. Natura 2000 inneholder en liste over habitater som vurderes som truet i Europa. Kosterhavet Nationalpark referer derfor til Natura 2000-områder for trua arter og naturtyper i sin forvaltningsplan. Flere av Natura 2000-habitatene finnes også i Norge og på Hvaler. Listen over naturtyper i Habitatdirektivet er utvidet med noen boreale enheter etter at Sverige og Finland kom med.

Norge har sluttet seg til Bernkonvensjonen, som i første rekke gjelder vern av arter og områder som krever samarbeid mellom flere stater. Den legger særlig vekt på vern av truede og sårbare arter og dyrearter som vandrer over større områder. Norge er også med i *Emerald Network*, som er et nettverk av viktige områder for biologisk mangfold i Europa, under Bernkonvensjonen. *Emerald* er det engelske ordet for smaragd. "Smaragdnettverket" ble opprettet i 1998. Dette er et parallelt nettverk til EUs Natura 2000, og som bygger på de samme forutsetningene. En av pliktene som følger med nettverket er å melde inn viktige naturområder til Emerald Network. Miljødirektoratet (DN) laget en liste over aktuelle områder for nettverket i januar 2013, hvor Ytre Hvaler er med.

2 Verneverdier

Svalesjert. Foto: Odd Kjetil Sæbø

En mer omfattende beskrivelse av området finnes i høringsdokumentet med verneforslaget og konsekvensutredningen (rapport 2/2007) og i delutredningene til konsekvensutredningen. En oversikt over disse samt andre fagrapporter finnes i kapittel 6.

Norge har lenge hatt flere ulike systemer for inndeling av naturen (for eksempel naturtypene definert i DN-håndbok 13 "Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold"). Etter hvert har det blitt behov for et enhetlig system som dekker de fleste bruksområder. I 2009 ble Natur i Norge (NiN) lansert som nytt enhetlig system for å beskrive variasjonen i naturen.

Denne forvaltningsplanen omtaler naturtyper i henhold til DN-håndbok 13 da all kartlegging er gjort noe tilbake i tid. I løpet av 2016 ble hele landarealet i nasjonalparken kartlagt etter NiN 2.0 (nin.miljodirektoratet.no). Der rødlistestatusen for arter er nevnt i forvaltningsplanen gjelder det rødlista fra 2015, dersom ikke annet er nevnt.

I regi av Miljødirektoratet er det under utvikling et landsdekkende system for overvåking av tilstanden i verneområder. En dokumentasjon av tilstanden vil gi forvaltningsmyndigheter og oppsyn et bedre grunnlag for å gjøre nødvendige tiltak. I fagsystemet NatStat kan forvaltningsmyndigheten sette konkrete bevaringsmål for ønsket naturtilstand innen verneområdet. Naturverdiene for ulike naturtyper som er definert i NiN, eventuelt andre forhåndsdefinerte eller egendefinerte naturområder, overvåkes dermed over tid.

Bevaringsmålene er en del av en målstyrt forvaltning beskrevet i kap 1.2 (forvaltningshjulet). På en systematisk måte skal man kartlegge, sette mål for bevaring og forvaltning, bestemme tiltak for å nå målene, kontinuerlig overvåke og justere tiltakene på bakgrunn av ny kunnskap, dersom målene ikke nås.

Forvaltningsplanen skal fastsette forvaltningsmål og bevaringsmål for verneområdet. Forvaltningsmyndighetens langsiktige mål er å oppnå god tilstand for alle naturkvalitetene som er beskrevet i forvaltningsplanen. Etersom overvåkingssystemet og bruken av bevaringsmål er under utvikling, kan det bli aktuelt å revidere bevaringsmålene hyppigere enn resten av forvaltningsplanen.

2.1 Områdebeskrivelse

Ytre Hvaler nasjonalpark utgjør et område med store naturverdier både på land og i sjøen. Nasjonalparken avgrenses av Seilø og Struten i nord. I vest avgrenses området av en linje vest for Struten, sørover forbi Torbjørnskjær til riksgrensen. Denne følges nordøstover frem til Herføl. Herfra går grensen tilbake til Seilø. På denne strekningen inngår de sørvendte arealene som i det vesentlige er uten større tekniske inngrep på øyene Herføl, Kirkøy, Asmaløy, Spjærøy og Vesterøy. Langs store deler av riksgrensen er det felles grense mot Kosterhavets nationalpark i Sverige.

Naturverdiene på land gjelder både geologiske forekomster, viktige naturtyperlokalteter, enkeltarter av planter og dyr og inngrepsfrie områder. Nasjonalparken har store verneverdier knyttet til flora, fauna, strand- og kysttyper, kystbarskog, kystlynghei og det intakte kystlandskapet. Det er en høy andel sjeldne arter i området (rødlisterarter), og flere sjeldne og verdifulle naturtyper.

Landområdet inneholder en høy tetthet av lokaliteter som er verdifulle for bevaring av biologisk mangfold. I nasjonalparken forekommer 20 av de 56 naturtypene definert i DN-håndbok 13 "Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold". Naturtypene er spredt på 130 lokaliteter, og disse dekker omkring 50 % av fastlandsarealet. Oversikter viser i alt 448 rødlisterarter (Norsk rødliste 2015) innenfor verneområdet, se tabell 1 for grupper av arter og vedlegg 5. Flere av øyene har vært benyttet til beite i lang tid. Denne bruken er viktig for å opprettholde det åpne kystlandskapet og ivareta flere sjeldne naturtyper.

Nasjonalparken har spesielle marine egenskaper pga. Glommas utløp, og en meget variert undersjøisk topografi og bunnforhold, med dype renner på over 460 meter, undersjøiske bratte fjellvegger og grunne eksponerte områder med rike tareskoger. Flere områder med kaldtvannskorallrev er kartlagt og flere spesielle arter er registrert. Det er bl.a. registrert et stort kaldtvannskorallrev ved Tisler. Det mer enn 1200 m lange revet skal være et av verdens største innenskjærs kaldtvannskorallrev man kjenner til. Det er også kartlagt flere kaldtvannskorallrev ved Søsterøyene.

I de marine områdene er deler av havbunnen påvirket av tråling som har foregått i lang tid. Reke-tråling foregår på bløtbunn og fører til at de skjøre bunnlevende organismene skades. Trålvirksomheten setter tydelige spor i den bløte bunnen. Rekefisket er en viktig primærnæring på Hvaler.

Nasjonalparken er viktig for friluftslivet, og har god tilgjengelighet for utøvelse av et enkelt friluftsliv på land og sjø. Området har en rekke interessante besøksmål og variert natur som gir stor opplevelsesverdi. Det er også en del fritidsboliger i nasjonalparken.

Tabell 1 Oversikt over antall registrerte arter på Norsk rødliste (2015) fordelt på grupper innenfor nasjonalparken

Gruppe	Antall	Gruppe	Antall
Karplanter	67	Fugler (hekker eller har funksjonsområde)	30
Lav	6	Insekter og edderkoppdyr	284
Sopp	29	Ferskvannsarter dyr	3
Moser	14	Marine arter	8
Kransalger	7	TOTALT	448

2.2 Naturgeografiske forhold

Jettegryte på Herføl; Katedralen/Hvalgapet – kjært barn har mange navn. Foto: Aase Richter, Fylkesmannen i Østfold

2.2.1 Geologi og klima

Det meste av Hvaler består av Iddefjordgranitt, en del av det sørøstnorske grunnfjellsområdet. De ytre øyene i verneområdet Herføl, Tisler, Heia og Torbjørnskjær består av gneisbergarter. Over 80 % av arealet består av berg i dagen med meget sparsomt eller intet vegetasjonsdekke. Disse områdene er gjennomskåret av sprekker og «dråg» med til dels meget rik og interessant vegetasjon.

Berggrunnen nord i området ved Søsterøyene og Struten skiller seg fra resten av verneområdet ved at det her er rombeporfyrikonglomerat, en globalt sjelden bergart. Denne ble dannet som del av det såkalte Oslofeltet. Noen av de grunnleggende topografiske trekkene for sjøområdene i nasjonalparken, den dype Hvalerrenna og Hvalerdypet, er også del av forkastningssonene til Oslofeltet.

Nær Brattestø på Asmaløy er det spesielt fine rullesteinstrenger som er del av en morenerygg kalt Hvalertrinnet. Ved Herfølsåta (gravrøys fra bronsealderen) på Herføl ligger en mektig rullesteinsås som er del av en eldre morenerygg. Begge lokalitetene har høy kvartærgeologisk verneverdi.

Marine avsetninger finnes i lavereliggende områder og i trange klover, spesielt på Vesterøy, Asmaløy og Spjærøy. Der de marine avsetningene er rike på skjellsand, finnes ofte kravfulle arter med små populasjoner, og skjellsandavleiringer gir ofte grobunn for kransalger i brakvannspoller. Skjellsandavsetninger finnes stort sett opp til en høyde av 15 til 20 moh. (Engan 1993).

Skjellbanker opptrer enkelte steder i strandsonen. Strenger og berg med skjellbanker er viktige hekkeområder for fugl i nasjonalparken, blant annet tjeld. Flyvesand finnes i Ørekroken.

Klimaet er i norsk sammenheng særdeles gunstig, med milde vintre og forholdsvis varme somre. På Hvaler er gjennomsnittlig vintertemperatur i de to kaldeste månedene (jan. og feb.) - 2°C. De to varmeste sommermånedene har en gjennomsnittlig temperatur på 16,5°C. Gjennomsnittlig årsnedbør er 740 mm. Klimaet er klart påvirket av nærheten til havet. Vekstperioden er på 180-200 døgn. Hvaler ligger i boreonemoral vegetasjonssone og plantegeografisk ligger området i klart oseanisk seksjon (Moen 1998). De klimatiske forholdene har betydning for floraen og de varmekjære vegetasjons- og naturtypene i dette området.

2.2.2 Landskap på land

Landskapet i Ytre Hvaler nasjonalpark omfatter områder med mange ulike landskapskvaliteter. Det er verdisatt til *stor verdi* i konsekvensutredningen. Gjennomgående er området lite berørt av inngrep til tross for sin attraktive beliggenhet inn mot et av de mest populære hytteområdene langs Oslofjorden.

Naturgeografisk tilhører Hvaler Region 18 som er kalt «Den sydøstnorske og bohøsländske kystskogregionen/Nasjonal region: Skagerrakkysten, underregion Ytre Oslofjord». Landskapet er preget av oppstykkede lavlandsområder med marine avsetninger i senkningene og skjærgårdskyst med isskurte svaberg utenfor. Landskapet på Hvaler er preget av et lavt terreng der det høyeste punktet – Bankerødkollen – er 72 moh. Høyeste punktet innenfor nasjonalparken er ca. 64 moh.

Landskapet har i utgangspunktet en åpen karakter i møtet med sjøen, dels på grunn av klimapåvirkningen fra vær og vind, dels på grunn av beitingen av arealene som har foregått frem til nyere tid, og som enkelte steder fortsatt opprettholdes. Imidlertid ser man tendenser til økt gjengroing også her.

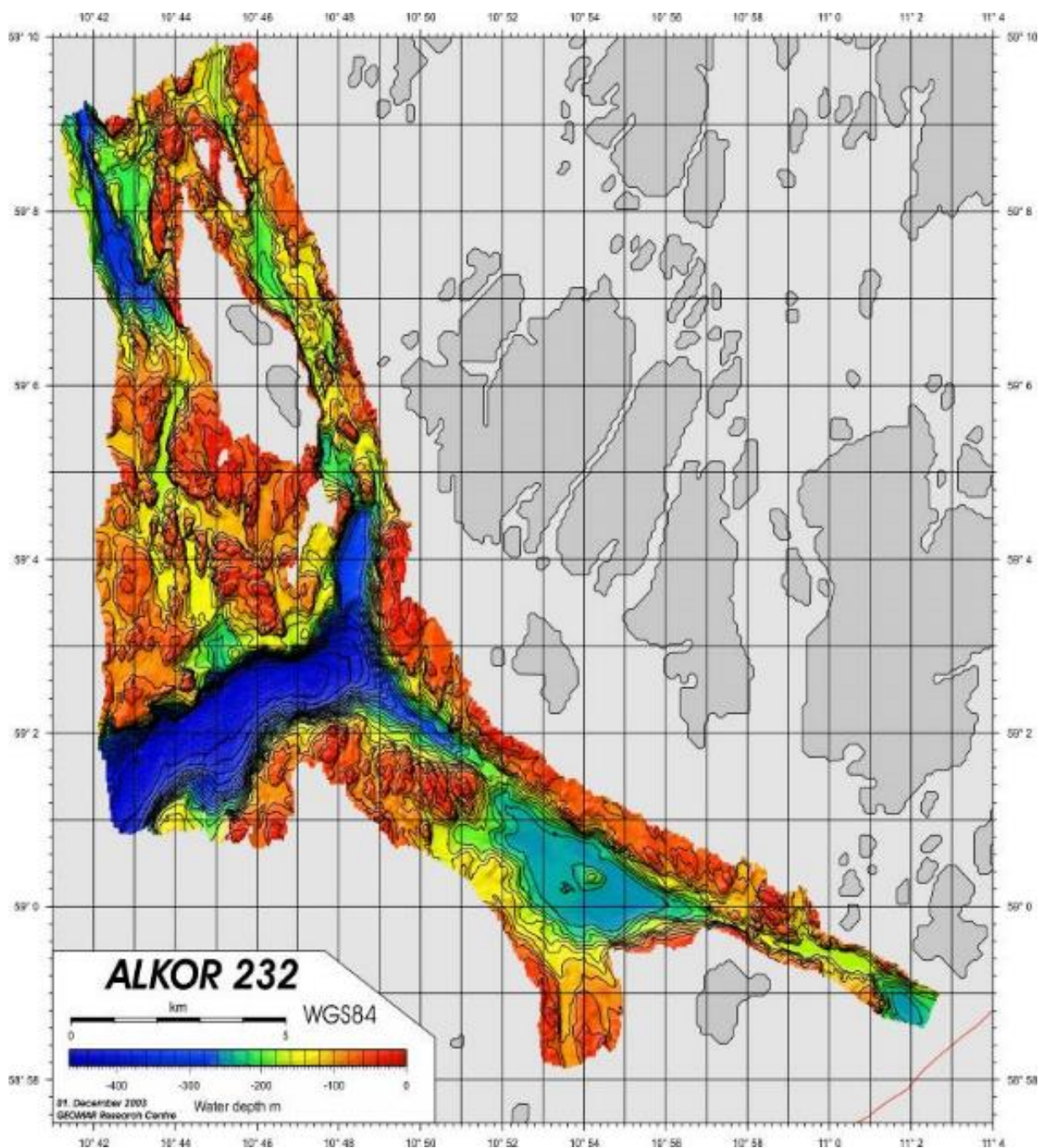
De mange innslagene av mer eller mindre avsnørte vik og kiler i veksling med den værharde ytterkysten er karakteristisk og til dels egenartet for landskapet i Ytre Hvaler nasjonalpark. Områder som Søsterøyene, Tisler og Heia med sin værharde beliggenhet i den ytre kyststripen har en egenartet topografi og karakter.

Det er ingen store tekniske inngrep i verneområdet. Hvaler er en av kommunene i Østfold med mest inngrepsfrie områder. Så og si alt areal i fylket med "villmarkspregete områder" (>5 km fra tyngre tekniske inngrep) ligger innenfor nasjonalparken, med utgangspunkt i de ytterste holmer og skjær som f.eks. Heia. Det finnes også 5 strekninger med "inngrepsfrie strandlinjer" i området jf. Verneplan for Oslofjorden (Utredning for DN nr. 8-1999).

2.2.3 Landskap i sjøen

Området har spesielle marine egenskaper pga. Glommas utløp, og en meget variert undersjøisk topografi og bunnforhold; fra grunne avsnørte kiler nære land til dype renner på over 460 m, skjermede områder mellom øyer og skjær, til grunne eksponerte områder mellom Heia og Torbjørnskjær. Bratte undersjøiske vegger med stort mangfold av arter skaper stor variasjon og kontrast til det landskapet som kan observeres over vann. Fra Nordsjøen strømmes salt vann inn i Hvalerområdet og forbi grunnere terskler, før det fordeles videre inn Oslofjorden og sydøstover i Kosterrenna. På disse tersklene er det gunstige forhold for koraller og flere store korallrev er etablert her.

Figuren nedenfor viser resultatet av en bunnkartlegging foretatt av det tyske forskningskipet Alkor. Den varierte bunntopografien, Hvalerdypet og de grunnere tersklene rund Søsterøyene er tydelige i denne illustrasjonen.

Figur 4 Bunnkartlegging (Alkor) av Hvalerdypet. Ved de grunnere tersklene rund Søsterøyene og nord for Tisler er det gunstige forhold for de store korallrevene som er etablert her.

Forvaltningsmål for landskapet

Bevare økosystemer med naturlig forekommende arter og bestander.

Bevare et undersjøisk landskap med variert bunntopografi for nasjonalparken.

Bevare det åpne og skogkledde kystlandskapet. Områdene skal forvaltes med henblikk på størst verdi for biologisk mangfold.

- Skogområdene skal ha en naturlig suksesjon med typisk forekommende arter/naturtyper i urørt natur.
- Det åpne kystlandskapet skal opprettholdes med naturlig forekommende arter/naturtyper og om nødvendig skjøttes.

Sikre området mot små og store inngrep

Utfordringer

Tekniske inngrep vil være hovedtrusselen mot den verdien opplevelsen av urørt natur har. Ferdsel i seg selv er ikke en trussel mot naturkvalitetene, men når ferdselen går over fra å være sporløs til å forårsake slitasje og forsøpling kan opplevelsen av urørt natur bli forringet. På sjøen kan moringer og bøyer være eksempler på inngrep som truer landskapsbildet og som er en utfordring å vurdere om er lovlige eller om de bør fjernes.

Utfordringer i forhold til landskapet i Ytre Hvaler nasjonalpark er særlig knyttet til tendensene til økt gjengroing av det åpne landskapet, båter i opplag og synlige fysiske inngrep, som kraftledninger på stolperrekker innenfor nasjonalparken. Enkelte hytter er også eksponerte mot omgivelsene, og noen hytteområder f.eks. på Spjærøy og Asmaløy ligger slik til innenfor nasjonalparkens avgrensning at de bryter opp sammenhenger i et ellers lite berørt landskap.

2.3 Naturkvaliteter på land

Strandmalurt. Hvalers kommuneblomst . Foto: Aase Richter, Fylkesmannen i Østfold

2.3.1 Vegetasjon

Status

Naturtyper

Hvaler er langt tilbake kjent som et spennende sted for botanikere, derfor er flora og vegetasjon på land spesielt godt kartlagt. Verneverdiene knytter seg dels til forekomsten av spesielle plantesamfunn og dels til forekomsten av mange sjeldne og truede plantearter (Lye 1996). Nasjonalparken inneholder en rekke truede vegetasjons- og naturtyper, inkludert tre utvalgte naturtyper (kalksjøer, slåttemyr og kystlynghei). I 2011 kom den offisielle Rødlista for naturtyper i Norge). På land finnes 10 rødlista naturtyper i nasjonalparken: Sørlig strandeng (EN), Sørlig etablert sanddynemark (EN), Kalkrike dammer og tjern (Kalksjø) (EN), Åpen myrflate (NT), Kulturmarkseng (VU), Kystlynghei (EN), Beiteskog (NT), Fjæresone-skogsmark (NT), Kalkrik lavfurskog (NT) Grotte (VU), Fuglefjell (VU). Samlet sett representerer nasjonalparken betydelige nasjonale verneinteresser knyttet til botanikk.

I Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap (1994) ble den sørlige delen av nasjonalparken vurdert som et av Østfolds spesielt verdifulle landskap (Ytre Hvaler). Områdene ble valgt ut fra en rekke kriterier og underkriterier som omfatter både biologiske, økologiske og kulturhistoriske verdier. Ytre Hvaler er vurdert til å være svært interessant både med hensyn på biologiske og kulturhistoriske verdier.

Et av de særpregede kulturlandskapene i nasjonalparken som utgjør omkring 1/3 av landarealet er kystlynghei (omkring 5000 daa) (se vedlegg 8). Kystlyngheiene i nasjonalparken er under gjengroing med eiker, furu og løvtrær, men kraftig vindeksponering og tynt jordsmonn fører til at prosessen går relativt langsomt mange steder. Det er tydelig at heivegetasjonen har vært ute av jordbruksdrift i lang tid. Samtidig er lyngheiområdene del av det tradisjonelle kulturlandskapet i Hvaler hvor beite, lyngsviing og lyngslått har inngått i jordbruksdriften. Det er laget en rapport om lokal tradisjonskunnskap om kystlyngheiene på Asmaløy. Der kom det blant annet fram

lokal kunnskap om hvordan lyngheiene på Asmaløy ble brent fram til rundt 1950 og hvordan den historiske beitebruken har vært (Ekelund og Hillersøy 2012). Et av de største sammenhengende arealene er på Asmaløy, som strekker seg som et 500-1000 m bredt og ca. 3 km langt belte i strandsonen fra Pikesten til Vikertangen. I tillegg finnes det viktige områder med kystlynghei på Akerøya, Tisler, sør-vestre Vesterøy, Spjærøy, Herføl, Søsterøyene og Søndre Lauer samt mindre områder på flere andre øyer.

Lyngheimrådene i Hvaler og Fredrikstad utgjør nordgrensen for den Sør-Skandinaviske lyngheisonen gjennom Halland og Bohuslän og opp til Ytre Oslofjord, hvor flertallet av de karakteristiske oseaniske plantene mangler og hvor sørlige arter som blodstorkenebb og østlige som krattalant inngår i lyngheiene. Området har således en sjelden heitype i norsk sammenheng.

Området med kystlynghei på Asmaløy er åpent og sterkt eksponert mot vest. Mens området ved Svarteberget har et sammenhengende lyngheivegetasjonsdekke, er den sørlige delen preget av svaberg med lyngmark i forsenkningene. Vegetasjonen i området veksler mellom tørr og fuktig lynghei, strandenger og tørrenger. I rapporten om kunnskapsstatus er det gitt en floristisk oversikt av Elmar Marker i Hardeng 1991: "De tørre heiene domineres av røsslyng (*Calluna vulgaris*) med innslag av krypvier (*Salix repens*), einer (*Juniperus communis*), småsmelle (*Silene rupestris*), småsyre (*Rumex acetocella*), sauesvingel (*Festuca ovina*) og vårbendel (*Spergula arvensis*). På fuktigere partier inngår det kornstarr (*Carex panicea*) og engkvein (*Agrostis tenuis*). I lyngheiene kan det stedvis inngå rikelig av blodstorkenebb (*Geranium sanguineum*) og kystfrøstjerne (*Thalictrum minus*). Enkelte steder kan det være fullstendig dominans av liljekonvall (*Convallaria majalis*). På fuktigere steder inngår det ofte litt krattalant (*Inula salicina*), knoppurt (*Centaurea jacea*), mjødurt (*Filipendula ulmaria*) og humleblomst (*Geum rivale*)".

All kystlynghei på Hvaler og i Fredrikstad inngår som et av referanseområdene i rapporten Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder (Kaland og Kvamme 2013). Rapporten er utgitt i forbindelse med kunnskapsstatus for kystlynghei som utvalgt naturtype. I forbindelse med utarbeiding av skjøtelsesplaner for områder med kystlynghei er det satt i gang overvåking med permanente prøveflater, de fleste steder før skjøtelsestiltak er satt i gang.

Naturtypene kystlynghei, strandeng og strandsump, naturbeitemark/kalkrike enger, sandstrender og dammer dominerer i antall i nasjonalparken. Utvalgte skogområder i verneområdet er undersøkt av Norsk institutt for naturforskning mhp. verneverdier. To av områdene ble vurdert til å ha nasjonal verneverdi, seks områder vurderes å ha regional verneverdi, mens fire anses å ha lokal verdi. Omkring 3/4 av naturtypelokalitetene har verdien svært viktig.

Det finnes et lite areal med nokså intakt ekstremrik slåttemyr i Skjellvika ved Brattestø. Her vokser en av de tre lokalitetene med den svært sjeldne orkideen honningblom (se nedenfor). Slåttemyr er en sterkt trua naturtype som ble utvalgt naturtype i 2011 og inngår i handlingsplan for slåttemark (Direktoratet for naturforvaltning 2009). Slike slåttemyrer er svært sjeldne i lavlandet. De ble tidligere stengt av for beitedyr fram til slåtten og deretter kunne de, der produksjonen var høy, etterbeites på høsten. Slik bruk har vanligvis gått ut av drift for lenge siden og ofte tidligere enn folk i dag husker. Slåttemyra ved Skjellvik karakteriseres av brunmosene makkrose, myrstjernemose og brunklomose. Fettmose vokser også her. I tillegg vokser arter som indikerer langvarig hevd med slått som honningblom, engmarihand, brudespore, nattfiol, myrklegg, tvebusarr, blåstarr og engstarr her. Området er preget av en tidlig gjengroing med mye mjødurt og ulike starr typisk for gjengroing (duskstarr). Fra rapporten om lokal tradisjonskunnskap på Asmaløy kom det fram at utskiftingskartet av utmarka til Søndre Huser fra 1921 viser en teigdeling av marka ved Skjellvik. Dette sammen med rester av steingjerde rundt området støtter opp under at området tidligere var gjerdet inne og ble slått før dyrene fikk beite i området etter slåtten.

Karplanter

Det er registrert 67 rødlista karplanter innenfor verneområdet, se tabell 1 i vedlegg 5. Dette er et meget høyt antall. Av disse er 18 arter i kategorien kritisk truet (CR) eller sterkt truet (EN), og har få vokseplasser nasjonalt. Rødlista fra 2010 viser at Hvaler kommune har ca. 90 rødlista karplanter. Ser man på de høyeste rødlistekategoriene (kritisk truet, sterkt truet og sårbar) finnes 64 arter på Hvaler iflg. Rødliste for 2010. Flere av plantene har sine eneste og/eller rikeste bestander nettopp på Hvaler, de fleste også innenfor nasjonalparken (Østfold Botaniske Forening, høringsuttalelse). De rødlista karplantene spenner over et vidt spekter av naturtyper; strandeng, strandsump, våtmark, sumpskog, skog og kulturbetinga arealer (kalkenger etc). Storvasskrans, honningblom, kalkkarse, solrose og åkerrødtopp er karplanter innenfor området som er kritisk trua (CR). Følgende arter er artsfredet: Honningblom, dvergmarinøkkel, vasskjeks, bittergrønn, gul hornvalmue og strandtorn. I forskrift om nasjonalt prioriterte arter (vedtatt 20.05.2011) er åtte arter prioriterte, herunder honningblom.

Honningblom har tre av sine fire voksesteder i landet nettopp i nasjonalparken. Det er derfor knyttet et særlig forvaltningsansvar til denne arten i nasjonalparken. Det er mange som årlig besøker voksestedene på Asmaløy for å se honningblom i Norge. Det foreligger et forslag til en nasjonal handlingsplan for honningblom (DN-rapport 2010). Handlingsplanen beskriver anbefalt skjøtsel og overvåking av honningblom for de stedene den vokser. Denne handlingsplanen vil ligge til grunn for skjøtsel og overvåking av honningblom i nasjonalparken. Dette sies det mer om under kap. 4.1.2.

Enkelte fremmede arter slik som rynkerose og kjempespringfrø, har blitt et problem flere steder i nasjonalparken. Mer utfyllende om fremmede arter, trusler og bekjemping står i kap 3.2.2.

Lav

Vi har oversikt over 6 rødlista lavararter innenfor verneområdet, se tabell 2 i vedlegg 5. Særlig interessant er funn av dverggrødtopp (*Cladonia incrassata*) (kritisk trua), som har sin eneste kjente norske forekomst på Prestegårdsmyra på Kirkøy. Laven vokser på åpen, eksponert torvjord i myrer der man tidligere skar ut torv til brensel. Denne bruken opphørte for flere tiår siden og arten er derfor sterkt truet av gjengroing. Laven *Chrysothrix flavovirens* (på furu) har også sin norske hovedforekomst i dette området. Sandgaffel (sårbar, Storesand/Ørekroken, Herføl) og kystgaffel (sårbar, Akerøya, Storesand/Ørekroken og Asmaløy) vokser på hhv. sand og skjellsand, og trues av tråkkslitasje. Sørlandspolster og rynkehinnelav finnes spredt på ganske mange lokaliteter i området. Skjørbeger (nært trua) vokser på berg med tynt jordlag i skog og kystlynghei og trues bl.a. av gjengroing. Tannjordglye (nær truet) vokser på kalkrik jord og sand og er sårbar for bl.a. trakk. Lav vokser på mange slags substrat; også i sandområder, i beitemark, på strandberg og på fuglegjødsla steder. Mange lavararter er økologiske spesialister som er knyttet til spesielle vekstforhold og derfor er de gode miljøindikatorer.

Sopp

Det er registrert 29 rødlista sopparter i verneområdet, se tabell 3 i vedlegg 7. Antallet kjente rødlista sopparter gjenspeiler trolig ikke det reelle tilfanget av sjeldne og kravfulle sopparter i verneområdet blant annet pga. unøyaktighet i dataene ved Naturhistorisk Museum, UiO. Særlig gjelder det flere funn i nærheten av Guttormsvauen på Vesterøy. En oversikt over viktige sopplokaliteter er utarbeidet for Hvaler av Kristiansen 1999 (Forslag om nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner. Verneverdier. Rapport 1/2004). Her fremkommer funn av en rekke arter av både stilksporesopper (Basidiomycota) og sekksporesopper (Ascomycota) – deriblant flere førstegangsfunn i Norge eller arter som er svært sjeldne på landsbasis eller internasjonalt. Det er også funnet arter som ved nærmere undersøkelser har vist seg å være helt nye arter for vitenskapen. Av lokaliteter som er særdeles interessante i mykofloristisk sammenheng nevnes blant annet Ørekroken på Kirkøy og Guttormsvauen og Kuvauen på Vesterøy. I kulturbetinga naturtyper som naturbeitemark vokser en gruppe spesialiserte sopp, såkalt beitemarkssopp.

Blant annet beiteområdene ved Skipstad og Huserstøet (Asmaløy) er viktige for beitemarkssopp. For å sikre artsmangfoldet er det viktig at eng- og beitemarkene ikke blir gjødslet.

Moser

Utbredelse og bevaringsstatus for mosene er ikke like godt kjent som for karplantene, men 14 arter på Norsk rødliste 2015 er påvist, se tabell 4 i vedlegg 5. Torvsåtemose (sårbar) og broddskeimose (nær truet) er bladmoser kjent fra Søndre Søster. Torvsåtemose er en pionermose på forstyrret torvjord og i ung lynghei. Den trues av gjengroing i lynghei og minsket forstyrrelse som resultat av endret beitetrykk og delvis opphør av regelmessig lyngbrenning. Striglegulmose er en kritisk trua mose funnet på Akerøya. Den er knyttet til grunn, kalkrik våtmark og myr. Slike områder trues av drenering, endrede driftsformer og gjengroing (slutt med storfebeite). Moser fyller mange viktige økologiske funksjoner og er viktige i jordsmonnsdannelsen. De bidrar til å stabilisere sand og dempe sandflukt, de holder på væte og gjør det levelig for mange andre arter som ellers ville tørke ut og forsvinne. Truete mosearter finnes i ulike miljøer – for eksempel på naken, fuktig leirjord, stein og berg med kalkrikt vann og åpne kantsoner langs vann og vassdrag. Truete arter knyttet til råteved i gammel, fuktig skog antas å være særlig utsatt, siden slike miljøer nå bare finnes fragmentarisk. Nærmere halvparten av landets bladmoser er kjent fra Onsøy i Fredrikstad (29 arter på Norsk rødliste 1998). Det er rimelig å anta at flere arter rødlistemoser også finnes i nasjonalparken da naturforholdene på Ytre Hvaler og Onsøy er sammenlignbare (Forslag om nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner. Verneverdier. Rapport 1/2004).

Kransalger

Det er registrert 7 rødlista kransalger i nasjonalparken, hvorav 3 i kategorien sterkt trua (EN), se tabell 5 i vedlegg 7. Kransalger er gode miljøindikatorer som forteller om helsetilstanden i vann og vassdrag. Best undersøkt i vernesammenheng er de kalkkrevende kransalgene (*Characèer*). Kransalgelokalitetene er foruten brakkvannspoller (Skipstadkilen/Vikerkilen), små ferskvannsdammer som ligger nær stranden og er påvirket av skjellsandavleiringer; blant annet på Asmaløy og Akerøya. Det mest interessante ved kransalgefloraen her er imidlertid forekomsten av brakkvannskaracèer, som for øvrig har en meget begrenset utbredelse i Norge (jf. Rapp. 1/2004. Verneverdier.). Kalktjernene i nasjonalparken utgjør naturtypen kalksjøer som er en utvalgt naturtype jf. naturmangfoldloven § 4 og §§ 52-53.

Det er utarbeidet en egen handlingsplan for kalksjøer (DN-rapport 2011). I denne handlingsplanen pekes det på at de viktigste truslene for kalksjøer er eutrofiering, gjengroing ofte ved opphør av beite og slått, arealendringer og fremmede arter. Lokalitetene innenfor nasjonalparken er trolig sterkest truet av gjengroing. Tidligere var det vanlig å slå og rydde vegetasjon overalt hvor det var mulig for å holde det åpent til beite og sanke fôr til dyra.

Pollene i nasjonalparken utgjør også en unik naturtype. Disse er preget av brakkvann med liten vannutskifting. Langgrunne strender med rik strandvegetasjon er karakteristisk. Skjellsandavleiringer gir ofte grobunn for kransalger i brakkvannspollene. Kransalger er en forholdsvis ensartet og klart avgrenset gruppe grønnsalger som i motsetning til de fleste andre alger vokser på sand og mudderbunn. Kransalgene generelt sett utkonkurreres lett av annen vegetasjon. Blant annet kreves vannmasser med høyt kalkinnhold og lite næringssalter for at mange av kransalgene skal være konkurransedyktige.

Forvaltningsmål for vegetasjon

Det er et hovedmål å bevare mangfoldet av planter og naturtyper i verneområdet.

- Levedyktige bestander av arter på Rødlista skal opprettholdes, samtidig som utvalgte, typiske og karakteristiske naturtyper skal bevares.

Utfordringer

Det er en utfordring å hindre gjengroing av naturbeitemarker, strandenger, kalkrike enger, kalksjøer og kystlynghei.

Det er en utfordring å bekjempe og hindre spredning av høyrisiko svartelista arter i nasjonalparken.

Det er en utfordring å hindre påvirkning som kan true sjeldne og sårbare arter; som økt næringstilførsel til næringsfattige områder og slitasje på vegetasjon.

Bevaringsmål

Bevaringsmål beskriver den tilstanden en ønsker at de enkelte naturkvalitetene skal ha i nasjonalparken. Bevaringsmål bygger på kunnskapen en har om levesteder og arter i verneområdet. Bevaringsmålene skal legges inn i forvaltningsverktøyet NatStat i et omfang som er i samsvar med tildelte ressurser for oppfølging og overvåking. Bevaringsmålene skal revideres oftere enn selve forvaltningsplanen.

I eget vedlegg (Mål for naturkvaliteter) er det en oversikt over forslag til mål for å opprettholde kvalitetene for de svært viktige naturtypelokalitetene (verdi A). I oversikten er det også en kort oppsummering av de svært viktige naturtypelokalitetene hentet fra Naturbase.

2.3.2 Dyreliv på land og i sjøen

Status

Viltområder

Det er kartlagt 30 viltlokaliteter i området, og av disse er 17 vurdert som svært viktige, de resterende som viktige. Med unntak av 3 lokaliteter i Fredrikstad (Nordre Søster, Søndre Søster og Struten) og 1 lokalitet i Fredrikstad og Hvaler (Søsterøyene med sjøområder), befinner samtlige lokaliteter seg i Hvaler kommune. Landareal som inngår i flatene er ca. 2.600 daa.

De fleste viltlokalitetene er hekkeholmer for sjøfugl. Viktige holmer for hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel blir ivaretatt med særskilte forbud mot ilandstigning i hekke- og yngletida. I 1978 ble Heia, Møren, søndre del av Søndre Søster og deler av Akerøya med Vesleø vernet som naturreservater. Disse er nå soner med ferdselsforbud sammen med de nye områdene Nordre Søster, Skjellholmen, Kobbarnaglen, Kvernskjær, Alne, Ølbergholmen og nordre del av Tisler (Sone C - sjøfugl) og Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba og Kolleribba (sone D - sel).

Deler av området har stor betydning for fugl utenom hekketida. Sjøområdene mellom Tisler, Heia og Torbjørniskjær er et svært viktig sjøfuglområde. Blant annet er dette et særdeles viktig myteområde for ærfugl, med ansamlinger på opp til 13.000 individer. Likeledes samles store flokker med sjøfugl her i trekketidene vår og høst. Av andre andefugler må særlig svartand nevnes. Svartanda benytter området både under trekket og til overvintring, og flere tusen individer kan oppholde seg i området samtidig. Også havelle og sjøorre kan opptre i store tall under trekket. Verdiane i området er nasjonalt viktige, og for ærfugl trolig av internasjonal verdi. Området har funksjoner knyttet til myting, overvintring og trekk.

Tisler-Lauer-Herføl, Heia-Torbjørniskjær og Søster-Struten er vurdert til å være av høy verneverdi for lommer og dykkere, skarver, svaner og gjess, rovfugler, vadefugler og jøer, måker og terner. For gruppene alkefugler og dykkender/marine ender er verneverdien vurdert som svært høy. Midlere verdi angis for spurvefugler, gressender og samlegrupper "havhest, lirer, stormsvaler og havsule". Ingen tilsvarende, omfattende sammenstillinger av fuglelivet er foretatt for de ytre deler av fastlandsøyene, men Skipstadkilen - Vikerkilen samt sjøområdene umiddelbart sør for de store øyene er utvilsomt viktige rasteplasser under trekket for vadefugler og andefugler. Sammenstillinger av fuglelivet på Asmaløy peker på områdets store verdi for fugl. Skipstadkilen - Vikerkilenområdet er ett av de viktigste områder for fugl på de bebodde Hvaler-øyene. Det er påvist minst 31 arter fra Norske rødliste (2006) i dette området. Kilene har en meget stor verdi som rasteområde under trekket, særlig for ande- og vadefugl. Skipstadkilen er kanskje den viktigste trekklokaliteten for gressender i Hvaler kommune. Området er også viktig som rasteområde for spurvefugler på trekk.

Pattedyr

De to artene sjøpattedyr som forekommer regelmessig i nasjonalparken er steinkobbe (*Phoca vitulina*) og nise (*Phocoena phocoena*). Nasjonalparken er det viktigste leveområdet for steinkobbe i Skagerrak/Oslofjordområdet, og bestanden teller mellom 480 - 680 dyr. Havert (*Halichoerus grypus*) forekommer ikke regelmessig, men fra 1 til 3 individer har blitt sett i perioder. Bestanden av steinkobbe utgjør, sammen med forekomsten på svensk side, det vesentlige av bestanden i indre Skagerrak. Hovedområdene for bestanden i Oslofjorden er de grunne sjøområdene ytterst i Hvaler, mellom Tisler, Heia og Torbjørniskjær. Her er det viktige kaste- og hårfellingsplasser på nakne holmer og skjær. Nise er den minste av hvalene i våre farvann og den vanligste i Oslofjorden. Den ses enkeltvis og i småflokker året rundt. Ved rolig sjø og moderat båttrafikk er arten et vanlig syn.

Både rådyr og elg finnes i området, til dels rikelig. Hele Hvaler, inkludert nasjonalparken, er et godt rådyrterreng takket være en variert landskapsmosaikk med skogholt og kulturlandskap. Det synes ikke å være spesielle deler av området som kvalifiserer som funksjonsområde for hjortevilt.

Rev er vanlig på Hvaler og medfører problem for sjøfugl dersom den etablerer seg på øyene (i isperioder). Stedegne arter er i prinsippet en del av verneformålet.

Fugler

Fugler på Norsk rødliste 2015 som hekker, har hekket eller har funksjonsområde innenfor nasjonalparken er totalt 30 arter, listet opp i tabell 6 i vedlegg 5.

Fuglelivet i nasjonalparken er rikt. Betydelig ornitologisk aktivitet har vært drevet i området, blant annet i forbindelse med fuglestasjonen på Akerøya, sjøfugltellinger (måker, terner, andefugl, vadefugl) på hekkeholmene i området, og tellinger og generell "fuglekikking" på flere gode lokaliteter som Skipstadkilen og Vikerkilen. Aktiviteten har vært så vidt høy at faunaen av regulære hekkefugler i området må regnes som godt kjent (dog tilkommer sjeldne hekkearter år om annet, og faunaen er i stadige fluktuasjoner). Viker (1997) framhever at den vanskelige tilgjengeligheten i de ytre delene gjør det vanskelig å få full oversikt over fuglefaunaen året rundt, blant annet kan arter med begrenset trekketid lett bli oversett.

Hekkebestandene av sjøfugl varierer fra art til art, og generelle trender for Oslofjordområdet og Skagerrakkysten går igjen i nasjonalparken. Totalt hekker ca. 500 par sjøfugl i nasjonalparken. De senere år har vist nedgående trend i antall hekkende par. Spesielt Heia preges av dette. Fylkesmannen har gjennomført årlige reirtellinger på Heia, Tisler, Møren, Alne, Styve og Kvernskjær fra 1993.

Hekkende ærfugl ble i 1992 telt til over 100 par på Heia, mens det i 2009 kun ble observert 3 hekkende par med ærfugl. Totalt ble det funnet 251 ærfuglreir på holmer og skjær i nasjonalparken i 2010, og 162 reder i 2011.

Det foregår flytelling av ærfugl hver vår. Dette er del av NINAs overvåkingsprogram av sjøfugl på Skagerrakkysten. Flytelling er en arbeidseffektiv metode for å dekke så store områder. Hensikten er ikke å se bestandsstørrelsen på «mindre» områder slik som nasjonalparken, men å følge utviklingen i Skagerrakbestanden som er en del av den baltiske bestand med fugler som skiller seg i størrelse og farge fra underarten som er vest for Lista/Jæren og nordover i Norge. Metoden fanger opp bestandsendringer i stort ved å telle voksenfugl som syns godt fra lufta og er en velbrukt metode i flere områder i Europa inkludert Grønland. Metoden tar ikke høyde for å justere i forhold til hvor fuglene ligger tidlig og seint i hekkeperioden. I nasjonalparken er det med mye fugl tidlig og seint i hekketida, men ikke midt i for da er de ved reirplassene lenger inn. Dette slår ut forskjellig for ulike år fordi vindforholdene er avgjørende for når i hekkeperioden det telles. Antall par estimeres ut fra antall hanner i området, siden hunner er på land og vanskeligere å se hvis det er litt vind ved tellingstidpunktet. En feilkilde i en slik beregning er at andel hanner i bestanden har økt noe fra 1980-tallet til nå, uten at det er detaljert kjent for dette området. Flytellingene i nasjonalparken er et område hvor andel hanner avviker mye fra det som faktisk hekker i samme område. Andel hanner er større enn i andre områder lenger inn fordi mange ikke-hekkende hanner ligger i dette området uten å opptre i par, og de følger ikke hunnene innover på kysten når egglegging starter, slik som hanner i par gjør.

Hekkende sårbare fugler

Teist (VU) hekker årvisst på to steder i nasjonalparken og er registrert med opptil 33 par. Heia har den største kolonien med opptil 30 par. Fast forekomst med 2-4 par på Søndre Søster og er tidligere registrert hekkende på Møren, Alne og Ølbergholmen med enkeltpar.

Hettemåke (VU) er ikke fast hekkefugl i nasjonalparken. Hekket på Skjellholmen, Kobbernaglen og Styve på tidlig 90-tall og igjen på Møren i 2002 og 2003.

Tyvjo (NT) hekker med 1 par. Situasjonen har vært stabil gjennom mange år. Tidligere hekket arten også på Akerøya og Lauer.

Makrellterne (EN) varierer sterkt i antall og er registrert med fra 0 til 215 par. Hekker spredt i hele området. Møren har den største og mest stabile forekomsten, men har også vært helt borte der enkelte år.

Steinvender er registrert med 0-2 par på til sammen 10 holmer. Det er ikke registrert hekking noe sted mer enn to påfølgende år. Arten er årlig til stede i hekketida på Akerøya og Veslø, men hekking er ikke eller mangelfullt registrert. Kunnskapen om arten er mangelfull.

Sandlo hekker årlig og er registrert med mindre enn 10 par på til sammen 9 holmer. Flere områder er dårlig dekket for denne arten. Akerøya har hoveddelen av hekkebestanden, men variable registreringer gjør at kunnskapen er mangelfull.

Trelerke (NT) Flere par hekker i området (G. Hardeng, pers. medd). Dette er en nasjonal ansvarsart for Østfold.

Vendehals hekker også i nasjonalparken, i det minste på Asmaløy (Viker m. fl. 1990).

Skjeand (VU) hekking er registrert i Skipstadkilen (Viker m. fl. 1990)

Sivhøne (VU) hekking er registrert i Skipstadkilen (Viker m. fl. 1990)

Sothøne (VU). Hekket i Skipstadkilen i 1979 (Viker m. fl. 1990)

Insekter og edderkoppdyr (invertebrater)

Totalt er det registrert 284 rødlista insekter og edderkoppdyr i nasjonalparken (tabell 7, vedlegg 5). Det er gjort undersøkelser av sommerfugl blant annet på Akerøya og Huserområdet på Asmaløy. I sistnevnte område ble hele 805 arter registrert; 5 arter nye for Norge og 26 arter nye for Østfold. Andre steder hvor det også er registrert sjeldne arter er blant annet Brattestø, Guttormsvauen, Storesand og Ørekroken.

I konsekvensutredningen (Rapport 4/2006) er det en oversikt over drøyt 70 ulike stedfestede registreringer av rødlista sommerfuglarter. Disse registreringene sammen med senere registreringer viser at det er 115 ulike arter på Norsk rødliste (2015) (se tabell 7 i vedlegg 7). De aller fleste funn er fra søndre del av Asmaløy. Ifølge databasen Norges Sommerfugler (www.toyen.uio.no/norlep) er det per desember 2005 registrert 1002 forskjellige arter av sommerfugler, hvorav 116 rødlistearter (1999), i Hvaler kommune. Mange av registreringene er fanget i lysfeller, men fangst med lysfeller kan ikke gi detaljert informasjon om arealer som kan tenkes å være særlig viktig for forvaltningen av sjeldne og trua arter som fanges. Mange av de registrerte artene er knyttet til løvskog, åpne enger, krattsamfunn, bakker på sandjord, eksponert barskog, og ofte direkte til en eller noen få plantearter som vokser i strandsonen.

Mangfoldet av andre insekter og edderkoppdyr er tilsynelatende dårligere undersøkt. Minst 62 rødlista biller er påtruffet i området (se tabell 7, vedlegg 5) hovedsakelig i Ørekroken og på Herføl, samt noe på Asmaløy. I tillegg nevner Rapport 4/2006 strandmaurløve fra et par lokaliteter, én rødlista tegearter fra Sauholmen og tre rødlista gresshoppearter fra Søsterøyene, Skipstad og Ørekroken.

Ørekroken/Gråtersand (videre brukes Ørekroken) er nærmere undersøkt i 2007 i et kartleggingsprosjekt i fem "hotspot-habitattyper" ledet av Norsk Institutt for naturforskning (NINA). Hotspot-habitater vil si leveområder/livsmedium (for eksempel sand, muld, død ved, baserik kulturmark, karplante etc.) som er ansett viktige for truede arter. Nær 10 % av alle artene på rødlista (Kålås et al. 2006) er knyttet til arealer med eksponert sand eller primærsuksesjoner på sandmark og majoriteten av disse er insekter. Ørekroken er derfor et interessant område for kartlegging av insekter og edderkoppdyr med spesiell tilknytning til sandstrender. Resultatet fra kartleggingen viser også at sandområder er helt unike områder når det gjelder insekter og edderkoppdyr (Ødegaard m.fl. 2009). I alt ble 68 av totalt 92 rødlistearter og hele 22 av 47 arter som tidligere ikke har vært påvist i Norge registrert i Ørekroken. Det ble funnet 68 arter edderkoppdyr. Av disse er en art ny for Norge (*Trichopterna cito*), og seks arter står på Norsk rødliste 2006. Strandmaurløve (*Myrmelon bore*) er en av rødlisteartene (sterkt trua) som finnes i

Ørekroken. Det er utarbeidet et faggrunnlag for handlingsplan med kunnskapsstatus for arten (se, Endrestøl 2012. Totalt ble det funnet 373 ulike arter insekter og edderkoppdyr i Ørekroken.

Billene dominerer blant rødlisteartene, men sandområder har mange spesialiserte arter innen tovinger og veps som forventes å bli rødlistet når kunnskapsgrunnlaget er godt nok til å gjøre slike vurderinger (Ødegaard m. fl.2009).

Det virker sannsynlig at nasjonalparken har et stort utforsket potensiale for ytterligere sjeldne og rødlista invertebrater. Dette understøttes blant annet av den store forekomsten av en mosaikk av sjeldne og rike vegetasjonssamfunn. Ut fra en generell vurdering av sommerfugldataene som finnes fra Hvaler vurderes nasjonalparken som svært viktig for bevaring av denne artsgruppen. Når det gjelder insekter generelt antas området å ha stor eller svært stor funksjon for bevaring av artsmangfold.

Rødlista arter knytta til ferskvann er vist i tabell 8 i vedlegg 5.

Forvaltningsmål for dyreliv

Bevare artsmangfoldet av naturlig forekommende dyrearter.

Oppretthold egnede hekkelokaliteter for sårbare fuglearter.

Hekke- og yngleplasser for sjøfugler og steinkobbe skal ha god økologisk status og ferdselsreguleringer skal fungere.

Hekkende sjøfugl skal overvåkes med vekt på rødlistearter.

Forvaltningen skal ta sikte på å unngå at rev har en negativ påvirkning på sårbare arter og viktige funksjonsområder.

Forvaltningen skal ta sikte på å unngå at friluftslivet har en negativ påvirkning på sårbare arter og viktige funksjonsområder.

Utfordringer

Hekkefaunaen av fugl er i stadig endring. Som eksempel kan nevnes at dverglo, rapphøne, heilo, lomvi og lunde tidligere hekket i nasjonalparken, men nå er borte. Bestanden av de mer alminnelige sjøfuglartene svinger også. Sjøfuglkolonier kan flytte mellom øyer, for eksempel som følge av menneskelig forstyrrelse eller minkbelastning. Ternekoloniene kan flytte hyppig mellom øyene. Disse faktorene bidrar til et bilde der det er nødvendig med langsiktige data for å vurdere et område sin verdi. En hekkehølm som i ett eller flere år blir registrert som "tom" kan allikevel fortjene en høy verdi på viltkartet, da en må legge et langsiktig perspektiv til grunn. Nord i nasjonalparken, i skjærgården NV for Vesterøy (Papperhavn, Seiløy etc.) rapporteres det om svært lite hekkeaktivitet av fugl på holmer som tidligere hadde en del hekkende sjøfugl. For dette svært mye brukte friluftsområdet er ferdsel i hekketida nevnt som en mulig forstyrrelsesfaktor.

Endringer i tang og tareskoger og endringer i fiskebestander og muslingbestander forårsaker endring i forekomsten av hekkende sjøfugl. Årsakene til dette er sammensatte og til dels ukjente. Et for stort jakttrykk på sjøfugl kan også ha negativ innvirkning på bestander av hekkende sjøfugl.

Hekking påvirkes av menneskelig aktivitet ved både direkte mottilgang ved fiske, og forstyrrelse ved friluftsliv. Forekomst av mink og rev er av betydning på hovedøyene i nasjonalparken og på holmer og skjær nær disse, mens det er minkfrie områder i ytre deler. Konkurransen og predasjon mellom sjøfuglartene er også av betydning. På den annen side; i takt med en stor og positiv bestandsendring for havørn og vandrefalk, er begge artene i ferd med å reetablere seg i

tapte områder. Begge arter bør kunne reetablere seg i regionen, muligens også innenfor nasjonalparken.

For sommerfugl og andre insekter og edderkoppdyr er det fortsatt behov for mer kartlegging i nasjonalparken. Likevel er det sannsynlig at slitasje pga. tråkk og lignende i sandområder er en utfordring for bevaring av en del arter. Gjengroing av strandenger, kalkrike enger og gammel beitemark og mangel på død ved blant annet vil også være uheldig for mange sommerfugler og andre insekter.

Mink og rev kan være en trussel for dyrelivet. Mink er en fremmed art. Det er ønskelig å bekjempe minken særlig på de ytre øyene. Det kan være aktuelt å kontrollere revebestanden.

Det er viktig at friluftsliv ikke blir en trussel for dyrelivet. Informasjon og kanalisierende tiltak kan være nødvendige tiltak.

- Det er en stor utfordring å unngå forstyrrelser som kan påvirke hekkende fugl negativt.
- Det er en utfordring at ikke jakttrykket på sjøfugl blir for stort.
- Det er en utfordring å sikre at hekke- og yngleplasser for sjøfugler og steinkobbe skal ha god økologisk status og at ferdselsreguleringer skal fungere.
- Det er en utfordring å unngå at fremmede arter blir et alvorlig problem for stedegen fauna.
- Det er en utfordring å sikre gode leveområder og livsmedium for rødlistede insekter og edderkoppdyr.

Bevaringsmål

Bevaringsmål beskriver den tilstanden en ønsker at naturkvalitetene (naturtyper eller arter) skal ha i nasjonalparken. Bevaringsmål bygger på kunnskapen en har om levesteder og arter i verneområdet. Bevaringsmålene skal legges inn i forvaltningsverktøyet Natstat i et omfang som er i samsvar med tildelte ressurser for oppfølging og overvåking. Bevaringsmålene skal revideres oftere enn selve forvaltningsplanen.

I eget vedlegg (Mål for naturkvaliteter) er det en oversikt over forslag til mål for å opprettholde viktige kvaliteter for dyr.

2.4 Marine naturkvaliteter

Øyekorall og Lusuer. Foto: Tomas Lundälv/Lisbeth Jonson

I Oslofjordområdet finnes et bredt spekter av naturtyper, fra korallrev i dypene utenfor Hvaler og eksponerte hardbunner med tareskoger til grunne blåskjellbanker, ålegressenger og tangsamfunn i de mest beskyttede delene av fjorden. I DNs reviderte håndbok nr. 19 om kartlegging av marine naturtyper er 15 viktige naturtyper angitt. Innenfor Oslofjordområdet er det registrert 8 av disse naturtypene. Innenfor nasjonalparken er følgende marine naturtyper registrert: Større tareskogforekomster (I01), poller (I05), littoralbassenger (I06), bløtbunnsområder i strandsonen (I08), korallforekomster (I09), ålegressenger og andre undervannsenger (I11), østersforekomster (I13) og gyteområder for fisk. Det er 5 rødlista marine naturtyper i nasjonalparken: Korallrev (VU) og Korallskogsbunn (NT), Tareskogsbunn (NT), Sukkertareskog (EN) og Kalkalgebunn (DD).

I Ytre Hvaler nasjonalpark er kystlandskapet over og under vann sentralt. Spesielt med denne nasjonalparken er de store sjøarealene som inngår i verneområdet. Havbunnen er også nevnt spesielt i verneformålet. Den er svært variert og inkluderer et mangfold av naturtyper, dyp og bunnforhold. Her inngår sjeldne og spesielle arter, samt mer vanlige arter.

Marine naturkvaliteter er her definert som marine naturtyper, habitater, økologiske prosesser eller arter i nasjonalparken som det er viktig å ta vare på. Samlet representerer de den biologiske diversiteten i nasjonalparken. I vedlegg 7 er de viktigste naturtypene vist på kart.

Forvaltningsmål for viktige marine naturkvaliteter

Det er et mål å bevare økosystemer i sjø med naturlig forekommende arter og bestander i verneområdet.

Det er videre et mål å bevare hardbunn og bløtbunn, samt havbunn med korallrev.

Områdene skal forvaltes med henblikk på størst verdi for biologisk mangfold.

Ytre Hvaler nasjonalpark skal være et godt leveområde for marine alger og dyr, og en skal sikre overlevelsen til marine rødlistearter som finnes der.

Sikre området mot små og store inngrep.

Bevaringsmål

Bevaringsmål beskriver den tilstanden en ønsker at de enkelte naturkvalitetene skal ha i nasjonalparken. Bevaringsmål bygger på kunnskapen en har om levesteder og arter i verneområdet. Bevaringsmålene skal legges inn i forvaltningsverktøyet NatStat i et omfang som er i samsvar med tildelte ressurser for oppfølging og overvåking.

I eget vedlegg (Mål for naturkvaliteter) er det en oversikt over forslag til mål for å opprettholde viktige kvaliteter for marine arter og naturtyper. Tabell 9 i vedlegg 5 viser en oversikt over de rødlista marine artene i nasjonalparken (8 arter).

2.4.1 Korallrev

Status

Korallrev i nasjonalparken er rev av steinkorallen øyekorall (*Lophelia pertusa*) med assosierte arter. De er et av karaktermiljøene for nasjonalparken. Arten har stor forekomst og stor betydning for hele området biologiske diversitet, da det er kjent at rev av øyekorall skaper forutsetning for svært artsrike biotoper. Korallrevene har stor betydning når det gjelder biologisk mangfold. I Rødlista fra 2015 har øyekorall status som nær truet (NT).

Hvaler har tre større områder med levende korallrev; i Søster-området, Fjellknausene (ytre Oslofjord) og nord for Tisler. I disse områdene finnes totalt minst 15 distinkte levende rev i varierende størrelse. Kaldtvannskorallrev forekommer vanligvis på større dyp, men i nasjonalparken finnes revene på grunnere områder fra ca. 70 til 130 m dyp. Revet nord for Tisler er mer enn 1200 m langt og er et av verdens største innaskjærs kaldtvannskorallrev. Korallrevet dekker et dybdeintervall på nesten 100 m. Observasjonene på 74 m er blant de grunneste kjente forekomstene av øyekorall (øyekorall er observert så grunt som 39 m på Tautrarevet i Trondheimsfjorden). Revet innehar flere fargevarianter av øyekorall (*L. pertusa*) som ikke er beskrevet fra området tidligere, og disse kan muligens være unike. I tillegg er det registrert biotoper dominert av bl.a. kårabisvamp (*Geodia baretii*), sjøanemoner (*Urticia eques*, *Bolocera tuediae*), samt sekkedyr (Ascidier) som dominerende arter. I tillegg til ulike fiskearter er det også registrert forekomst av kjempefiskjell (*Acesta excavata*), pølseormen *Bonellia viridis*, taskekrabben *Cancer pagurus* og den sjeldne sjøstjernen *Pteraster militaris*.

Flere mindre korallrev er kartlagt ved blant annet Søsterøyene og lokaliteter i dyprennen mellom Hvalerdypet og Oslofjorden. De mest verdifulle korallrevene med innslag av hornkoraller befinner seg lengre nord for Søster-området/Fjellknausene i dette systemet av trange renner. På steinkorallene og på bratte fjellvegger i nasjonalparken finnes det forskjellige arter hornkoraller som sjøtre (*Paragorgia arborea*), sjøbusk (*Paramuricea placomus*) og

risengrynkorall (*Primnoa resedaeformis*). Disse områdene er også fiskerike og har sannsynligvis en økologisk betydning som likner på det som *Lophelia*-revene har.

Utfordringer

Det er en utfordring å sikre en god forvaltning av korallrevene og de assosierte artene. Korallrevene er svært sårbare, og pga. langsom vekst (korallgrenene vokser 2-10 mm pr år) kan det ta hundrevis av år, før korallrevene er bygd opp igjen dersom de blir ødelagt. Faktorer som påvirker korallene er fysisk skade som bunntråling, oppankring, petroleumsaktivitet (oljeboring, rørlegging) og effekter av klimaforandringer (forsuring, temperaturøkning etc.)

Fisket er den aktiviteten som trolig har påvirket korallforekomstene mest. I SØ og NV retning for Tislerrevet finnes det store områder med døde korallstrukturer, og rikelig med spor etter trålfiske. Ved et nylig besøk på rev øst for Søster er det indikasjoner på at statusen på dette revet har forverret seg siden det først ble kartlagt i 2003, men dette må undersøkes nærmere (T. Lundälv, pers med). Ved Fjellknausene er det påvist flere tilfeller av skader på korallrevene. De søndre delene av området har tilknytning til de store dypene i Hvalerrenna, og av tekniske årsaker har det vært vanskelig å undersøke disse nærmere.

Lokaliteter med god trålbunn vil ofte bli fisket over lengre tid og her er korallrevene spesielt utsatt for skader. I korallområder hvor det er vanlig med garnfiske finner en også redskapsrester på revene. Garn kan også skade korallrevene, men ikke i samme grad som trål.

Fiske med aktive bunnredskaper virvler også opp store mengder sedimenter fra havbunnen. Øyekorall (*L. pertusa*) skiller ut et slim som kan befri korallen fra moderate mengder med sedimenter. Men blir sedimentmengden for stor vil sedimentene helt eller delvis kunne begrave korallene. Svamper antas å være enda mer sensitive i vannmassene, da disse inntar næring ved å filtrere vann gjennom kanaler i vevet. Disse kanalene vil kunne tettes igjen.

2.4.2 Frie vannmasser

Status

I Ytre Hvaler nasjonalpark er den hydrografiske variasjonen i de frie vannmasser stor. Med sin plassering innerst i Skagerrak og nord for Kattegat, er nasjonalparken influert av utstrømmende vann med lavere saltholdighet fra Glomma og Østersjøen. Den varierte undervannstopografien med enkelte strømrike områder og forekomst av ulike vanntyper gjør at nasjonalparkområdet er relativt heterogent og derfor gir grunnlag for et variert plante og dyreliv. Vannmassene i området er av stor verdi for naturmiljøet i sjøen. Til sammen utgjør de 97,4 % av nasjonalparken og ca. 26 % er grunnere enn 30 m. Dype områder mellom 200-500 m dyp utgjør ca. 10 % av nasjonalparkområdet.

Vannmassene i ytre fjord kan grovt deles inn etter saltholdighet i brakkvann (<22‰), Skagerrak kystvann (22-32‰), Skagerrakvann (32-35‰) og Atlantisk vann (>35‰). Innenfor nasjonalparkområdet er Glomma hovedferskvannskilden og brakkvann, kan påvirke området i varierende grad avhengig av variasjoner i ferskvannstilførsler, vind og strøm. Nasjonalparken påvirkes også av vann fra Kattegat (Østersjøen), søndre del av Nordsjøen blant annet (gjennom Jylland strømmen) og Atlanterhavsvann. Overflatevannet i nasjonalparken består i hovedsak av brakkvann, men ved Torbjørnskjær som ligger i de ytre deler av nasjonalparken kan saltholdighet over 25‰ forekomme (hovedsakelig vinterstid).

Tykkelsen av brakkvannslaget i nasjonalparken er typisk ca. 5m dypt, men det varierer i tykkelse avhengig av vannføringen i Glomma. Lavest saltholdigheter opptrer i Løperens munningsområde der hovedvannmassene fra Glomma kommer ut fra indre Hvaler og ut i planområdet. Årstidsvariasjoner både i saltholdighet og temperatur gjør seg særlig gjeldende i overflatelaget/brakkvannslaget.

Utfordringer

En utfordring for vannmassene i nasjonalparken kan være endringer i nedbørsregimet i nedbørsfeltet til de ferskvannskilder som påvirker planområdet (eksempelvis Glomma), noe som kan gi ferskere overflatevann og økt partikkel- og næringsstofftilførsler ved økt nedbør.

Det eksisterer i dag kun en mottaksstasjon i Østfold for tømning av septiktank fra småbåter. Med dagens økning i båtturismen vil det være behov for flere anlegg.

Forutsetningen for alle organismer i nasjonalparken er at sjøvannet/vannmassene er av god kvalitet. De frie vannmasser er også levestedet for mange arter, som for eksempel plankton, fisk og flere marine pattedyr. Vannmassenes egenskaper er derfor en viktig del av grunnlaget for alt det biologiske mangfoldet.

2.4.3 Grunne hardbunner (0 – 30 m dyp)

Status

Denne naturkvaliteten består av hardbunnsområder (fjell-, klippe- og steinbunner) grunnere enn 30 m med rik og varierende algevegetasjon. Dybdeintervallet 0 til 30 m er satt ut i fra den sonen (eufotisk sone) hvor det er nok lys til at fotosyntese kan foregå. Her lever alger og dyr sammen, men med økende dyp avtar innslag av alger og dyrene blir dominerende. Nedenfor den eufotiske sonen kan alger ikke leve og artssamfunnet vil utelukkende bestå av dyr.

Hardbunnsområder finnes ofte i bratte, men også bølge- og strømutsatte områder. Hardbunnsområder er levested for makroalger og tareskog. Forekomsten av bentiske makroalger på strekningen Heia – Torbjørnskjær ble kartlagt i 1994 av personell fra Tjernö Marinbiologiska laboratorium og Universitetet i Göteborg. De fant en frisk og frodig algeflora som "utgör en bra representant för hur algefloran i NE Skagerraks utsjöskärgårdar bör se ut". Kartleggingen påviste 131 algearter hvorav minimum 3 var nye arter for norske farvann, arter som normalt hører hjemme rundt de britiske øyer. Livskraftige bestander av stortare (*Laminaria hyperborae*) dominerte, og bestandene var uvanlig velutviklet til østre Skagerrak å være. Området viser store likheter artsmessig og habitatmessig med tilgrensende områder som Kosterfjorden og Väderöarna på Bohuslänkysten. Heia – Torbjørnskjærområdet er mer eksponert for ekstreme værforhold enn den svenske delen av øyrekken (Grisebåerne – Koster – Väderöarna), og samtidig mer utsatt for tilførsel av næringsalter og overflatevann med lav saltholdighet pga. Glommas påvirkning. Faunaen i den øvre tidevannssonen og de mest eksponerte lokalitetene er derfor fattigere.

Stortare danner undervannskog med en mengde tilhørende arter av både alger og dyr som lever mellom eller på taren. I nasjonalparken er det særlig i gruntområdet mellom Torbjørnskjær og Heia at en finner store sammenhengende forekomster av tareskog fra ca. 6-18 m dyp. I 1996 ble totalt 287 arter registrert av Afzelius (se rapport nr. 4-2004). Generelt består faunaen av vanlige norske arter – ingen oppsiktsvekkende funn ble gjort, men ekskrementhauger av flerbørstemarken *Arenicola defodiens* ble funnet, noe som indikerer at levende individer ble funnet. Det er i så fall en ny art for Norge.

Innen nasjonalparkens grenser eksisterer det 2 hardbunnsstasjoner som undersøkes regelmessig i «Overvåkingsprogrammet for Ytre Oslofjord». Ansvarlig for dette programmet er Miljødirektoratet og Fagrådet for Ytre Oslofjord.

Utfordringer

Tilstanden for sukkertare (*Laminaria saccharina*) i Ytre Oslofjord varierer fra moderat i Hvaler til dårlig i Telemarks skjærgård (Sluttrapport fra Sukkertareprosjektet 2005-2008). I Hvalerområdet er tilstanden undersøkt i Singlefjorden og ut til Tisler. Det ble observert moderat til god forekomst av sukkertare, men også mye trådalger som var dominerende på et stort antall stasjoner i området. Tilstanden synes ikke å ha blitt dårligere i perioden. Sukkertare ble vurdert

som nær truet (NT) på Norsk rødliste 2006, men er ikke på Rødlisten i 2015. Naturtypen Sukkertareskog i Skagerak er vurdert til sterkt trua (EN) i Rødlista naturtyper 2011. Bestanden av sukkertare i Sør-Norge har gått sterkt tilbake siste tiår.

De få blåskjellbankene som finnes i Oslofjorden, og som er viktig føde for blant annet ærfugl (*Somateria mollissima*), har på flere steder blitt invadert av stillehavsøsters (*Crassostrea gigas*). Stillehavsøsters konkurrerer med blåskjell (*Mytilus edulis*) om mat og plass, og har evne å ta over blåskjellsbankene og forvandle dem til østersrev. Stillehavsøsters kan også skape problemer for turistnæringen og friluftslivet ved at svaberg, badeplasser og badestiger blir mer utilgjengelige når de skarpe stillehavsøstersene etablerer seg der. En annen negativ effekt av artens tilstedeværelse er at det kan bli en ny større begroing av organismer på marine konstruksjoner og båtskrog. Stillehavsøsters er en fremmed art som er observert over store deler av nasjonalparken. Det er en utfordring å forhindre at den ikke øker. Under de rådende klimatiske forhold er det lite formålstjenlig (d.v.s. store kostnader, liten sannsynlighet for suksess å forsøke å utrydde stillehavsøsters på nasjonalt nivå).

2.4.4 Grunne bløtbunner (0-30 m dyp)

Status

Bløtbunnsområder grunnere enn 30 m er en vanlig naturkvalitet i nasjonalparken. Som for grunne hardbunner er dybdeintervallet på 0 til 30 m valgt pga. hvor langt lyset trenger ned i vannmassene. Grunne bløtbunner kan bestå av silt/leire, sandbunner, ofte med ålegressenger (*Zostera marina*) og andre undervannsenger, skjell- og østersbanker og kalkalgeforekomster. Havbunnene kan bestå av bart sediment eller være kledd av vegetasjon. I nasjonalparken finnes grunne bløtbunnsområder på de mer beskyttede lokalitetene. Bløtbunnsstrender finnes inne i bukter og kiler, og mellom øyer og skjær på de mindre eksponerte områdene. Utstrekningen av denne naturkvaliteten er dårlig kartlagt i nasjonalparken jf. konsekvensutredning (Rapport 9/2006), men modellering indikerer ganske stort potensial for både grunne bløtbunnsområder og ålegressenger. Kartleggingen av marine naturtyper vil gi noe bedre data på dette feltet.

Naturtypen "Bløtbunnsområder i strandsonen", jf. definisjon av marine naturtyper i DNS reviderte håndbok nr. 19, er viktige trekk og rasteområder for vadere, ender og sjøfugl. I nasjonalparken finnes slike områder i Skipstadkilen og Vikerkilen på Asmaløy. Et stort antall arter er å finne i bløtbunnsområder i strandsonen og produksjonen i vannmassene kan være høy. Vanlige arter er fjæremark (*Arenicola marina*), sandmusling (*Mya arenaria*), knivskjell (*Ensis sp.*), hjertemusling (*Cerastoderma edule*), pelikanfotsnegl (*Aporrhais pespelecani*), tårnsnegl (*Turritella communis*), sjøstjerner (Asteroidea), sjøpinnsvin (Echinoidea) og flyndrer (Pleuronectidae). Flere arter lever nedgravd. Store fastsittende alger finnes ikke i dette området, men plantesamfunnet er dominert av planteplankton som diatomeer, dinoflagellater og blågrønnalger. Løstliggende matter av grønnalger forekommer.

Ålegress (*Zostera marina*) er noe så spesielt som en karplante som danner grønne enger på ugjestmilde mudderbunner i havet. Ålegressenger finnes på grunne bløtbunnsområder, både på leire, mudder og sand, fra relativt eksponerte områder til mer beskyttede områder. Ålegress vokser normalt ned til ca. 10 m dyp og på flat bunn opp mot 10° helningsvinkel. Ved Papperhavn, Asmalsund SØ på Spjærøy, Ørekroken og Akerøya er det kartlagt grunne bløtbunnsområder med ålegress som vanlig forekommende. Disse ålegressengene er rike på flora og fauna. Ålegresset er viktig for det biologiske mangfoldet i sedimentene, og særlig for dyregrupper som børstemark, bløtdyr og krepsdyr. Ålegresset har en viktig økologisk funksjon som skjulested og næringsområde for flere arter fisk, det vil si leveområde og "spiskammers" for små stasjonær fisk og krepsdyr som både formerer seg og vokser opp i ålegressenga. Den er også viktig som matfat for rovfisker utenfor enga, og som næringsområde for ender og svaner. Ålegress binder sediment og reduserer erosjon og er pga dette viktig for stabiliteten i gruntvannsområder. Ålegressenger er registrert som truet eller nedadgående habitat i OSPAR. Ålegresseng er første marine naturtype som er foreslått som utvalgt naturtype.

”Østersforekomster” er en marin naturtype i DNs reviderte håndbok nr. 19. Østersforekomstene i Norge er spesielt viktig for fortsatt overlevelse av europeisk flatøsters (*Ostrea edulis*) som er en stedegen art i Europa. Østers er vurdert som nært truet (NT) på Norsk rødliste 2015. Den vokser i grunne områder i bukter og poller spredt fra svenskegrensen til Nordland. Bestanden har minsket kraftig i store deler av Europa, og arten er fåtallig i Norge. Dette blant annet fordi forurensning og fysiske inngrep i poller og grunne viker er den største trusselen for østers. En annen trussel for norsk østers er parasitter. Dette øker bevaringsverdien for den norske bestanden. Østersbanker er utpekt av OSPAR som et truet eller nedadgående habitat.

I 2009 ble stillehavsøsters registrert for første gang på Søndre Sandøy i Hvaler-området. Når det gjelder mulig konkurranse mellom stillehavsøsters og flatøsters, finnes det ingen tydelig indikasjon på dette fra norske farvann. Artene forekommer ofte i samme habitat, men nesten aldri på samme dyp. Stillehavsøsters lever fastvokst til nesten enhver form for hardt substrat som fjell, steiner og skjell fra normal vannstand og ned til ca. 1-1,5 m dyp under laveste lavvann. Primært finner man den på beskyttete lokaliteter med god vannføring. De finnes også på sand/mudder- lokaliteter, men da festet til en liten stein eller et blåskjell (både levende og tomme skall). Stillehavsøsters finnes oftest helt oppe i fjærebeltet og tåler tørrlegging på fjære sjø. Dette bestander kan etablere skjellbanker eller ”rev” som endrer miljøet.

”Løstliggende kalkalger” er en annen marin naturtype i DNs reviderte håndbok nr. 19. Kalkalger hører til rødalgene og er utbredt langs hele kysten fra fjæresonen og ned til mer enn 30 m dyp. De har to vokseformer; de kan danne harde skorper på fjell og stein (rugl) eller de kan vokse løstliggende på bunnen (mergel-bunner). Flere arter har løstliggende vokseformer. Den vanligste i våre farvann er vorterugl (*Lithothamnion glaciale*). I nasjonalparken er det gjort registreringer av vorterugl, dypvannsrugl (*L. sonderi*), slettrugl (*Phymatolithon lenormandii*) og valkrugl (*P. purpureum*) i området Heia – Torbjørnskjær (Karlsson 1994). Løstliggende kalkalger er generelt dårlig kartlagt. I Ytre Hvaler nasjonalpark er kartleggingen mangelfull mhp mergel-biotoper, men i Kosterhavet har mergel-bunner blitt registrert på noen plasser i parken, først og fremst ”ekte mergel” (*P. calcareum*). Mergel er en artsrik biotop som også finnes på OSPAR-listen over truede eller nedadgående habitater.

Utfordringer

Bløtbunnsområder i nasjonalparken er relativt dårlig kartlagt. Eksempler på utfordringer for grunne bløtbunnsområder generelt er inngrep som mudring, hindring av vanngjennomstrømning ved bygging av moloer og utfylling av gruntvannsområdene. Dette kan endre produktiviteten i området. Slike inngrep vil ikke være tillatt i nasjonalparken. Fysiske inngrep som utfyllinger i strandsonen, mudring og drenering er i tillegg til eutrofiering de viktigste utfordringene/truslene for ålegressengene. Ved eutrofiering øker mengden av påvekstalger noe som kan gi redusert lysforhold for ålegress.

Stillehavsøsters er en hurtigvoksende og motstandsdyktig østers som har store effekter på det fysiske miljøet. Den har god filtreringskapasitet og gjennom å sementere seg fast på underlag og andre østers eller blåskjell kan den bygge revstrukturer som forandrer bunnssubstratet fra bløt til hard bunn. Gjennom å forandre miljøet påvirker stillehavsøstersen artssammensetningen og vannføringen lokalt. Stillehavsøsters konkurrerer om både plass og mat med andre organismer med lignende levemåte, for eksempel blåskjell, og kan forvandle blåskjellbanker til østersrev. Dersom blåskjellbankene utkonkurreres av stillehavsøsters, vil det kunne skape store problemer for en del fuglearter som har blåskjell til næring, for eksempel ærfugl, tjeld (*Haematopus ostralegus*) og gråmåke (*Larus argentatus*).

Videre er det en utfordring at kalkalgeforekomster i nasjonalparken er dårlig kartlagt.

2.4.5 Dype hardbunner (> 30 m dyp)

Status

Hardbunnsområdene består av fjell-, klippe- og større stein dypere enn 30 m. Denne naturkvaliteten finnes på flere steder i nasjonalparken, og inneholder noen av de mest unike artene og miljøene. Oseaniske forhold råder i dypvannet, med stabil saltholdighet på > 34 ‰ og lave temperaturer på 5-7°C gjennom året.

Nasjonalparken inneholder dype områder ned til nesten 500 m og har undersjøiske formasjoner av stor variasjon. Topografien bærer preg av bratte undervannsskrenter, trange renner og dype terskler som gir høye strømhastigheter og god vannutveksling på store dyp. Strøm forhindrer sedimentasjon og bringer næringsrikt vann til området, noe som skaper gode levevilkår for filtrerende dyr.

Hvalerdypet og Hvalerrenna fortsetter som Kosterrenna på svensk side kan regnes som et biologisk enhetlig område. Undersøkelser på dypområdene uten for Hvaler presentert i Rapport 1/2004 konkluderer med at disse områdene har en "større artsrikdom en Kosterrenna", trolig på grunn av mindre intens tråling på norsk side. Undersøkelsene bekrefter at nasjonalparkområdet er heterogent med svært varierende topografi. Flere trekk med bunnskraper i 4 ulike områder fra 40 - 350 m dyp viser en blanding av hardbunnsarter og bløtbunnsarter. Ingen trekk inneholdt bare arter fra hardbunn. Det ble funnet "uvanlige eller interessante" arter i alle trekk, 45 arter totalt.

Faunaen på dype hardbunner utenfor Hvaler består av en mengde arter fra flere ulike dyregrupper. I det totale mørke som råder under 60 m dyp er svamper og sjøpunger blant de fastsittende organismene som dominerer. Svampsamfunn er rikt representert med blant annet kålrabisvamp (*Geodia baretii*) og viftesvamp (*Phakellia ventilabrum*). Børstemarker som påfuglmark (*Sabella pavonina*) og serpulider er også vanlig. Blant sjøpungene er det *Ascidia obliqua* og *Polycarpa pomaria* som dominerer. Under overheng lever forskjellige arter som er følsomme med hensyn på sedimentering. De mest dominerende artene her er kjempelilskjell (*Acesta excavata*) og anemonene *Urticina eques* og korallnellik (*Protanthe simplex*). Sjøpungen (*Pyura tesselata*) er karakteristisk for sedimentfrie dype hardbunner som eksempelvis bratte vegger.

Flere relativt uvanlige pigghuder inngår i den dype hardbunnsfaunaen på Hvaler. Blant sjøliljene (Crinoidea) kan *Hathrometra sarsii* nevnes, og blant sjøstjernene så forekommer hestestjerne (*Hippasteria phrygiana*) og *Pteraster pulvillus*. Det mest interessante funnet i undersøkelsen til Afzelius (1998) var sjøstjernen *Pteraster militaris*. Denne har aldri vært registrert i Kosterfjorden, men enkelte individer har vært observert i Oslofjorden.

Et spesielt og svært artsrikt hardbunnsmiljø bygges opp på de døde delene av den kolonidannende steinkorallen øyekorall. Slike miljøer er observert flere steder i nasjonalparken.

Utfordringer

Dype hardbunner blir utsatt for to typer av påvirkningsfaktorer. Den ene er den mekaniske påvirkningen på fastsittende dyr fra trålvaier og andre tråldeler i forbindelse med tråling på eller nær havbunnen. Den andre er resuspensjon av sediment og avsetning på tidligere sedimentfrie hardbunnsområder. Tilføringen av sediment skjer gjennom kontinuerlig resuspensjon fra grunnere områder. Selv om lokale utslipp har blitt redusert de siste tiårene, øker generelt mengden suspendert materiale i kystvannet. Dette gjør trolig igjenslamming til en stor trussel for de dype hardbunnsområdene i Hvalerområdet. Tilføring av sediment skjer også som et resultat av økt sedimentomrøring pga. tråling nærmere hardbunnene. En typisk situasjon er at man på flere lokaliteter finner store svamper i flere cm tykt sediment. Disse organismene er gamle og vokser langsomt, og har satt seg som larver når fjellet var fritt for sediment. Ingen ny hardbunnsfauna kan etablere seg på slike hardbunner dekket med sedimenter.

2.4.6 Dype bløtbunner (> 30 m dyp)

Status

De dype bløtbunnsområdene er sedimentbunner av grus, sand eller leire dypere enn 30 m. Dype bløtbunnsområder utenfor Hvaler strekker seg ned mot 500 m dyp. Karakteristisk er at de er svært homogene og overflaten på havbunnen er jevn. Den naturlige omrøringen av sediment som forekommer skyldes gravende dyr, hovedsakelig evertebrater.

Analyse av organismesamfunn på sand- og leirbunn benyttes i dag rutinemessig for å karakterisere miljøtilstanden og til å overvåke og fange opp eventuelle endringer i marine kystnære økosystemer. Det nasjonale Kystovervåkingsprogrammet har en stasjon på 360 m dyp i Hvalerdypet ved Torbjørnskjær hvor faunaen på bløtbunnsområdet overvåkes årlig. Mangfoldet i faunasamfunnet varierer her mellom "God" og "Mindre god" (SFT klassifisering). Fordi det har vært mulig å gjennomføre kvantitative undersøkelser av faunaen på dype bløtbunnsområder, finnes kunnskap om artssammensetning, antall individer og biomasse. Slike data savnes for dype hardbunnsområder.

Faunaen kan deles inn i to adskilte faunaelementer, dypere enn ca. 200 m (influert av Atlanterhavsvann) og grunnere enn 200 m (influert av vann fra Nordsjøen og Baltisk vann). Siden dypområdene med bløtbunn utenfor Hvaler strekker seg ned mot 500 m dyp, omfatter de derfor begge disse faunaelementene. Under normale forhold vil mange arter finne gode livsbetingelser oppå eller nede i sedimentet i et område med bløtbunn. Hvis miljøforholdene blir dårlige går artstallet ned. Mange arter er følsomme for forskjellige typer forurensning og forsvinner hvis forholdene blir dårlige. Antall individer av de ulike artene kan variere mye, men under dårlige forhold, som for eksempel ved lavt oksygeninnhold i vannet eller i sedimentet, vil også antall individer avta.

Undersøkelser presentert i Rapport 1/2004 viser at det er stort samsvar mellom artssammensetningen på dype bløtbunner utenfor Hvaler og den som finnes i Kosterrenna. Bløtbunnsområdene er relativt små og delt opp i hyller og lommer ned mot den sentrale bløtbunnsrennen. Bunnmaterialet består av innslag av sand, korallgrus og kalkskall. Børstemark og muslinger er dominerende. Artsantallet på de dypeste bløtbunnsområdene utenfor Hvaler er betydelig større enn på tilsvarende lokaliteter i Kosterrenna. Mer intens tråling på svensk side er en mulig forklaring. Likevel savnes flere arter som er kjent for å være følsomme med hensyn på tråling. Dette gjelder først og fremst sjøfjærene, samt langarmet slangestjerne (*Amphilepis norvegica*) og kamskjellet *Delectopecten vitreus*. Av bemerkelsesverdige funn kan den dyptlevende reken rødflekkglassreke (*Sergestes arcticus*) nevnes.

Utfordringer

Reketråling har pågått i Hvaler området i snart 100 år. Dette gjør at det er vanskelig å finne områder som ikke har blitt utsatt for tråling/mekanisk skade. Det antas at påvirkning av trål på bløtbunnsområdene i området gradvis har økt i forbindelse med at reketråling har økt i omfang og at instrumenter og redskaper har blitt modernisert. En direkte effekt av trålens framfart er oppvirvlingen og påfølgende omrøring og oppslamming av sediment. Dette skaper ustabile omgivelser på naturlig homogene og stabile bløtbunnsområder hvor flere bunnlevende dyr lever i det øverste sedimentlaget.

Trålevirksomhet og sedimentasjon/oppvirvling/resuspensjon er en utfordring for faunaen på dype bløtbunnsområder, blant annet fordi:

Dette påvirker rekebestanden og fiskefaunaen nær bunnen

Dyr som stikker opp fra bunnen eller er følsomme på andre måter (eksempelvis sjøfjær og sjøpølser) setter seg fast i trålen og blir ført bort fra området og dør.

Flere arter som lever på havbunnens overflate er svært følsomme med hensyn på omrøring og økt oppslamming av sediment.

Omrøring øker tilgangen på organisk materiale ved havbunnens overflate, noe som igjen øker eutrofieringseffekten.

Opportunistiske arter (mer bevegelige og mindre spesialiserte arter) har sterkere overlevelsessevne under slike forhold.

2.4.7 Fisk, reker og andre krepsdyr

Status

Havforskningsinstituttet gjennomfører fiskeundersøkelser regelmessig innenfor nasjonalparken hvert år. Ved Papperhavn, Herføl (Svanetangen) og Fløyholmen trekkes det strandnot, mens det ved Herføl/Fløyholmen, Søndre Lauer og Ekholmen gjennomføres garnfiske en gang pr år (november/desember).

Biodiversiteten og artsmangfoldet blant fisk på grunt vann i Hvaler-området viser ingen store forskjeller sammenlignet med andre områder langs Skagerrakkysten. Variasjoner over tid er tydeligere enn de geografiske variasjonene. Havforskningsinstituttet har i ca. 70 år tatt årlige strandnottrekk i Hvalerområdet (Rapport 5/2005). Artssammensetningen de 10 siste årene har bestått av sand- og svartkutling (*Pomatoschistus minutus* og *Gobius niger*) (98 %), fulgt av grønngylt (88%) (*Symphodus melops*) og torskeyngel (80%) (*Gadus morhua*). Hvittingyngel (*Merlangius merlangus*), bergnebb (*Ctenolabrus rupestris*), tangkutling (*Gobiusculus flavescens*) og ulker (Cottidae) har også blitt tatt i mer enn 50 % av trekkene. Grønngylt (*Symphodus melops*), sand- og svartkutling, bergnebb, krystall- og glasskutling (*Crystalllogobius linearis* og *Aphia minuta*) har økt, mens ålekvabbe (*Zoarces viviparus*), sypike (*Trisopterus minutus*), yngel av lyr (*Pollachius pollachius*), eldre lyr og eldre torsk har avtatt. Av disse er sypike og eldre lyr nå helt borte fra fangstene.

Forekomsten av torskeyngel er like høy eller høyere i Hvaler-området enn på resten av Skagerrakkysten, mens mengden av ett og to år gammel torsk er mye lavere. Det er dermed en langt høyere dødelighet blant torsk i Hvaler enn lengre sør og vest på Skagerrakkysten. Man har ikke funnet svar på hvorfor det er slik, og hvorfor det også er mindre andre bunnfisk i Hvaler og Ytre Oslofjord enn andre steder ved Skagerrakkysten. Mest sannsynlig forklaring synes å være stor beskatning både fra menneske, sel og skarv. For å styrke torskebestanden langs norskekysten er det innført minstemål på 40 cm. I tillegg er det innført restriksjoner i ålefiske og fiske med ruser som vil medføre reduksjon i fangst av småtorsk.

Av fiskearter som er registrert i nasjonalparken forekommer 3 på Rødlista. Ål (*Anguilla anguilla*) anses for å være sårbar (VU), mens pigghå (*Squalus acanthias*) og blålange (*Molva dypterygia*) er klassifisert som sterkt truet (EN). Ål, torsk, laks (*Salmo salar*) og pigghå finnes også på OSPAR-listen over truede marine arter/arter som avtar.

Hvalerområdet har også en rik fauna når det gjelder dypvannsreke (*Pandalus borealis*), sjøkreps (*Nephrops norvegicus*), hummer (*Homarus gammarus*) og taskekrabbe (*Cancer pagurus*). Reker og "rekebiotop" har vært viktig i avgrensningen av sone A fordi Østfoldtransektet jf. marin verneplan har et særskilt ansvar for å sette av referanseområder for reketråling. Referanseområdene skal være "rekebiotop" der det ikke er tillatt å tråle slik at denne bunntypen kan utvikle seg naturlig.

Hummer og hummerfisket er en sentral del av kystkulturen i Hvalerregionen, der både fritids- og yrkesfiskere deltar under hummersesongen. Kvernskjær er et bevaringsområde (MPA) for hummer, det strengeste fiskeriregulerte området i nasjonalparken. Hummerbestandens utvikling kan være en viktig indikator for tilstanden til nasjonalparken og for videre arbeid med å videreutvikle forvaltningsstrategiene i nasjonalparken. Etter noen års erfaring ser en at bestandene og størrelsen på hummer øker.

Utfordringer

Det er en utfordring for forvaltningsmyndigheten å bevare økosystemer i sjø med naturlig forekommende arter og bestander. Dersom stor beskatning fra menneske, sel og skarv, er årsaken til at det er mindre voksen torsk og andre bunnfisk på Hvaler enn det er på Skagerrakkysten, så er dette utfordringer som forvaltningsmyndigheten for nasjonalparken må løse i samarbeid med andre etater og myndigheter for eksempel fiskerimyndighetene. Tiltak må iverksettes i et større område enn det nasjonalparken omfatter.

Statistikk om fiskeaktiviteten og totale landinger av hummer i nasjonalparken er mangelfull. Offisielle landinger/levering til salgslag fanger verken opp fritidsfiskernes fangster eller yrkesfiskernes eventuelle direkte salg utenom salgslag. Slikt salg betraktes som ulovlig omsetning etter Råfiskloven. Offisielle landinger gir ikke en fullstendig statistikk for å følge hummerfiskets utvikling. Det er derfor en utfordring for forvaltningsmyndigheten å skaffe seg kunnskap om størrelsen på fiskeaktiviteten og totale landinger av hummer i nasjonalparken

Det er også en utfordring å tilrettelegge og forvalte de marine ressursene slik at bestanden av sårbare og rødlistede fiske- og krepsdyrarter øker.

3 Brukerinteresser og andre påvirkningsfaktorer

3.1 Brukerinteresser

Utgårdskilen fiskerihavn. Foto: Aase Richter, Fylkesmannen i Østfold

3.1.1 Fiske

Status

”Å spørre om fiskernes betydning for kystkulturen er som å spørre om hvilken betydning forfatterne har for litteraturen”

Jo van der Eynden, Lindesnes Fyrmuseum.

Det pågår et aktivt næringsfiske i nasjonalparkområdet. Området benyttes primært av fiskere fra Østfold, spesielt fra Hvaler. Høsten 2016 var det 47 yrkesfiskere på Hvaler: 34 heltids (blad B) og 13 deltids (blad A). Videre var det registrert 42 fiskefartøyer: 20 stk med lengde under 10 m, 19 stk med lengde mellom 10 - 15 m og 3 stk over 15 m. Det meste av fisket foregår med fiskefartøyer under 11 meters lengde.

Høsting av det sjøen gir har alltid vært en viktig del av næringsgrunnlaget på Hvaler, men fiskerinæringen i Ytre Oslofjord har gjennom de siste 15 årene hatt en jevn nedgang. I henhold til gjeldende statistikk har den vært spesielt sterk i Østfoldområdet med en reduksjon på 40 % i antall registrerte yrkesfiskere. Reduksjon i antall fartøyer har vært ennå større, med en reduksjon på 55 % for hele regionen. Imidlertid opplyses det at mye av denne reduksjonen har sammenheng med revisjon av registrene (Kilde: Fiskeridirektoratet). I 2012 var det registrert 32 personer på Hvaler og 31 personer i Fredrikstad med fiske som hovedyrke. I tillegg hadde 17 personer på Hvaler og 11 i Fredrikstad fiske som biyrke.

Kontinuerlig oppdaterte registre over yrkesfiskere og fiskefartøyer i Norge finnes på Fiskeridirektoratets nettsider: <http://www.fiskeridir.no/Statistikk/Registre>

Rekefisket er i dag helt klart det viktigste fisket, men også fiske etter kreps og torsk er av betydelig størrelse. Rekefisket foregår med trål på dybder større enn 60 meter. I 2009 ble det levert ca. 900 tonn fisk, kreps og reker på Utgårdskilen fiskemottak, til en førstehåndsverdi av ca. 30 millioner kroner. I 2012 viser tallene ca. 654 tonn fisk, kreps og reker til en førstehåndsverdi av 27 millioner kroner. Reker utgjør mer enn 2/3 av både fangstkvantum og verdi.

Det fiskes også etter sild, brisling, makrell og hummer. Hummerbestanden er sterkt redusert langs norskekysten, og strenge regler for fangst er innført. Det har tidligere vært et visst fiske etter pigghå og ål. Fangst etter disse fiskene ble forbudt f.o.m 1. januar 2009 (pigghå) og 1. juli 2009 (ål) grunnet bestandsnedgang. Pigghå er vurdert som sterkt truet og ål som sårbar på Norsk rødliste 2015. I 2010 startet leppefisk-fiske i Hvalerskjærgården.

Fiskerne bruker både aktiv redskap der fiskebåten er i bevegelse under bruk (hovedsakelig trål, men not og snurrevad er også aktiv redskap) og passiv redskap der fiskebåtens bevegelse ikke har betydning for fangst med redskapen (garnfiske, teiner, line). Avhengig av hva slags fisk man ønsker å fange, kan forankrede garn settes fra like over bunnen til ganske nær overflaten. Det er denne typen garn som kan skade de aktuelle habitatene/naturkvalitetene direkte (settes nær sårbare naturkvaliteter) eller indirekte (mistes, forårsaker "spøkelsesfiske").

Ytre Hvaler nasjonalpark byr på gode muligheter for fritidsfiske hele året gjennom. Sjøørretfiske drives mye langs land i hele nasjonalparkens utstrekning på ettervinteren og våren som tradisjonelt sluk og fluefiske. Fisket drives både fra land og fra båt. En del av disse gruppene fisker også etter havabbor. I sommersesongen er det gjerne makrellfisket som dominerer, sammen med enkelt fiske fra båt eller holmer etter torsk, hvitting og skrubbe. Dette er et fiske som tiltrekker seg mindre spesialiserte fiskere, og både båtfolk og hyttefolk deltar aktivt i dette. I tillegg fiskes det også etter krabber, sjøkreps og hummer, og særlig hummerfisket er populært. Fiskerimyndighetene har utarbeidet flere brosjyrer og annet informasjonsmaterieell om regelverket for fritidsfiske.

I Sør-Norge var det 305 fritidsfiskefartøy for hvert yrkesfiskefartøy (Fritidsfiske i sjøen 2003).

Fritidsfiske og yrkesfiske i nasjonalparken reguleres i tillegg til verneforskriften av havressursloven av 6. juni 2008 og en rekke andre forskrifter.

I sone A er det restriksjoner på ulike aktiviteter som kan skade sjøbunnen, bl.a. tråling etter reker og kreps jf. vedlegg 1 Vernekartet. Det er tre adskilte områder som sammen utgjør sone A; «Tisler» med det store korallrevet nord for Tisler, «Søster-Fjellknausene» med utgangspunkt i Fjellknausene korallfredningsområde og Søsterøyene, og et område i Hvalerrenna med dype bløtbunnsområder. Ved Kvernshjær er det et bevaringsområde for hummer, det strengest fiskeriregulerte området i nasjonalparken. Formålet med sone A er både å ivareta referanseområder for reker og kreps jf. marin verneplan, samt å bevare mangfoldet og variasjonen på sjøbunnen med tilhørende

organismer.

Det er ingen aktivitet innen **havbruk** eller havbeite i nasjonalparken. I Hvaler kommune har det inntil nylig vært blåskjelldyrking på flere lokaliteter utenfor nasjonalparken. Dyrking ble imidlertid oppgitt, først og fremst på grunn av problemer med algegifter i skjellene. Anleggene er fjernet.

Forvaltningsmål for fiske

Sjøområdene innenfor Ytre Hvaler nasjonalpark skal være en ressurs for næringsfiske og fritidsfiske innenfor rammen av verneformålet.
Nasjonalparken skal beskytte yngle,- oppvekst og leveområder for marine organismer.

Utfordringer

I tillegg til nærings- og opplevelsesmessige verdier av fisket, er disse aktivitetene også en viktig del av området kulturhistorie og identitet. Det er derfor flere grunner til at det er ønskelig å videreføre dagens bruk av området til fiske. Den generelle utfordringen er å sikre at verneverdiene opprettholdes samtidig som yrkes- og fritidsfiske videreføres. I den forbindelse er det viktig å bedre kunnskapsgrunnlaget om marine verneverdier og påvirkningsfaktorer ytterligere.

Det er i tillegg et ønske om, og en utfordring, å utvikle et miljøvennlig fiske i området. I den forbindelse er det nødvendig å sikre at alle aktører som fisker i området kjenner til, og følger reglene, og viser de hensyn som er nødvendig for et langsiktig, bærekraftig fiske.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen
Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, brygger, utlegging av moringer og bøyer, etablering av akvakulturanlegg, opplag av båter, gjerder og anlegg, vegbygging, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, uttak av masser, mudring og dumping av masser, sprenging og boring, bryting eller fjerning av større stein, blokker og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger og sjøkabler, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 pkt 2.1 Vern av plantelivet
Vegetasjon på land og i sjø, herunder døde busker og trær, er vernet mot all skade og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt 3.1 Vern av dyrelivet.
a) Dyrelivet på land og i sjø, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i sjø er forbudt.
b) I sjøområder med restriksjoner på sjøbunnen (sone A på vernekartet) må det ikke iverksettes tiltak som kan påføre organismer og strukturer på havbunnen skade, som f.eks. oppankring, dumping av masse, legging av kabler, bunnskraping eller bruk av fiskeredskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen. Opplistingen er ikke fullstendig. Forbudet mot fiskeriaktivitet er også hjemlet i havressursloven. Oppankring for å fortøye mot land er tillatt.

§ 3 pkt 3.2 Bestemmelsen i pkt 3.1 er ikke til hinder for:
a) Fiske og fangst i sjøen, herunder seljakt, i medhold av havressursloven, unntatt fiske i sone A med redskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen.
c) Fiske og fangst etter lakse- og innlandsfiskloven.

Retningslinjer

Ved alle søknader om tiltak i sjøområdene skal forvaltningsmyndigheten vurdere mulige skadevirkninger for hard- og bløtbunnsområder, ålegressenger og korallrev med assosierte arter.

Ytre Hvaler nasjonalpark er vernet mot inngrep av enhver art på sjøbunnen og landskapet som inkluderer havoverflaten. Bevaring av et undersjøisk landskap med variert bunntopografi er en del av verneformålet for nasjonalparken. Videre er det et mål å bevare økosystemer på land og i sjø med naturlig forekommende arter og bestander, kystlandskap med sjøoverflate og havbunn med korallrev, hard- og bløtbunn, jf § 2 Formål i verneforskriften.

Vegetasjonen i sjø er vernet mot all skade og ødelegging. Ålegress (*Zostera marina*) er noe så spesielt som en karplante som danner grønne enger på ugjestmilde mudderbunner i havet. Ålegressenger finnes på grunne bløtbunnsområder, både på leire, mudder og sand, fra relativt eksponerte områder til mer beskyttede områder. Ålegresset har en viktig økologisk funksjon som skjulested og næringsområde for flere arter.

Dyrelivet i sjø, herunder yngle- og gyteplasser, er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Dette innebærer at man skal ta hensyn til yngle- og gyteplasser ved utøvelse av aktiviteter i sjøområdene.

Sone A omfatter et stort mangfold av bunntyper, ulike dyp, strømforhold, bunnsstrat (dvs. fast fjell, store steiner/blokker, grus, sand, leire etc. på bunnen). Hensikten med strenge begrensninger i sone A er å beskytte sjøbunnen med all den variasjon av arter og bunntyper som finnes innenfor sonen, ikke bare de fredede korallrevene. Bestemmelsene i sone A gjelder all aktivitet som kan skade sjøbunnen.

Det er tillatt å fange fisk, krabber og skjell med bunn garn, teiner, ruser og ved dykking i hele verneområdet inkludert sone A. Bestemmelsen i § 3 pkt. 3.2 a) innebærer at vernet ikke er til hinder for fiske med bunntål etter reker og sjøkreps unntatt i sone A. Vernet er heller ikke til hinder for fiske etter andre saltvannsarter med aktiv redskap som ikke påfører organismer og strukturer på havbunnen skade.

Etablering av akvakulturanlegg

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen (se over)

§ 3 pkt. 3.1 Vern av dyrelivet.

a) Dyrelivet på land og i sjø, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i sjø er forbudt.

Retningslinjer

Bestemmelsene over medfører at etablering av akvakulturanlegg ikke er tillatt. Det er ikke en spesifisert dispensasjonsbestemmelse om slike anlegg i verneforskriften. Eventuelle søknader om akvakulturanlegg må derfor behandles etter nml. § 48. Forvaltningsmyndigheten skal vurdere mulige skadevirkninger for hard- og bløtbunnsområder, ålegressenger og korallrev med assosierte arter.

Ytre Hvaler nasjonalpark er vernet mot inngrep av enhver art på sjøbunnen og landskapet, som inkluderer havoverflaten. Det er ikke tillatt å sette ut dyr i sjøen. Forbudet mot utsetting av dyr i vann medfører at havbeitevirksomhet (utsetting og gjenfangst av marine organismer) ikke er tillatt.

Fortøyningsbolter og fiskeredskaper

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen (se over)

1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

e) Vedlikehold av nødvendige fortøyningsbolter for fiskebåter og fiskeredskaper.

1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

h) Montering av nye fortøyningsbolter for fiskebåter og fiskeredskaper.

Retningslinjer

Nye fortøyningsbolter medfører inngrep i nasjonalparken. Det er derfor viktig at behovet vurderes nøye før en eventuell tillatelse gis. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye fortøyningsbolter for fiskebåter og fiskeredskaper skal etableres på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Det kan stilles vilkår om at gamle fortøyningsbolter som ikke er i bruk blir fjernet.

Bestemmelsen om vern mot inngrep er ikke til hinder for vedlikehold av nødvendige fortøyningsbolter for fiskebåter og fiskeredskaper. Videre kan forvaltningsmyndigheten etter søknad gi tillatelse til montering av nye fortøyningsbolter for fiskebåter og fiskeredskaper. Gamle fortøyningsbolter som ikke er i bruk kan ikke uten videre fjernes eller pålegges fjernet. Her bør en gå i dialog med eier/grunneier, dvs. at en bør få en enighet med grunneier. Dersom en ikke får enighet med grunneier kan fjerning anses som skjøtsel etter § 47, vurderingen er om det er et tiltak som er nødvendig for å opprettholde eller gjenopprette verneverdier.

Ulovlige innretninger kan kreves fjernet og håndteres etter naturmangfoldlovens bestemmelser i kap. IX (håndheving og sanksjoner).

Eksisterende kaste- og låssettingsplasser i nasjonalparken kan fortsatt benyttes.

Oppankring, bunnskraping, bruk av fiskeredskaper som slepes under fiske og kan berøre bunnen

§ 3 pkt. 3.1 Vern av dyrelivet.

a) Dyrelivet på land og i sjø, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i sjø er forbudt.

b) I sjøområder med restriksjoner på sjøbunnen (sone A på vernekartet) må det ikke iverksettes tiltak som kan påføre organismer og strukturer på havbunnen skade, som f.eks. oppankring, dumping av masse, legging av kabler, bunnskraping eller bruk av fiskeredskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen. Opplistingen er ikke fullstendig. Forbudet mot fiskeriaktivitet er også hjemlet i havressursloven. Oppankring for å fortøye mot land er tillatt.

§ 3 pkt. 3.2 Bestemmelsen i pkt. 3.1 er ikke til hinder for:

a) Fiske og fangst i sjøen, herunder seljakt, i medhold av havressursloven, unntatt fiske i sone A med redskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen.

c) Fiske og fangst etter lakse- og innlandsfiskloven.

3.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til oppankring i sjø i sone A.

Retningslinjer

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til oppankring i sjø i sone A etter søknad, jf. § 3 pkt. 3.3. Forvaltningsmyndigheten vil legge en streng vurdering til grunn ved behandling av søknader om oppankring i sjø i sone A. Det er viktig at behovet vurderes nøye før en eventuell tillatelse gis. En eventuell tillatelse bør bidra til å fremme forskning, kunnskap og utdanning omkring bevaring og bærekraftig bruk av marine og landbaserte økosystem. Det skal tas særlig hensyn til korallrev og assosierte arter, samt andre sårbare marine miljøer ved behandling av slike søknader. Naturtypens tålegrense mot inngrep vil være av betydning for avgjørelsen.

I sjøområder med restriksjoner på sjøbunnen (sone A på vernekartet) må det ikke iverksettes tiltak som kan påføre organismer og strukturer på havbunnen skade, som f.eks. oppankring, dumping av masse, legging av kabler, bunnskraping eller bruk av fiskeredskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen. Opplistingen er ikke fullstendig. Forbudet mot fiskeriaktivitet i Sone A er også hjemlet i havressursloven.

Etter vernebestemmelsen i § 3 pkt. 3.2 a) er det tillatt å fiske med trål etter reker og sjøkreps unntatt i sone A. Næringsfiske kan skje på grunnlag av bl.a. havressursloven og lakse- og innlandsfiskloven.

Oppankring for å fortøye mot land er tillatt.

Fritidsfiske

§ 3 pkt. 3.1 Vern av dyrelivet.

a) Dyrelivet på land og i sjø, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i sjø er forbudt.
b) I sjøområder med restriksjoner på sjøbunnen (sone A på vernekartet) må det ikke iverksettes tiltak som kan påføre organismer og strukturer på havbunnen skade, som f.eks. oppankring, dumping av masse, legging av kabler, bunnskraping eller bruk av fiskeredskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen. Opplistingen er ikke fullstendig. Forbudet mot fiskeriaktivitet er også hjemlet i havressursloven. Oppankring for å fortøye mot land er tillatt.

§ 3 pkt. 3.2 Bestemmelsen i pkt. 3.1 er ikke til hinder for:

a) Fiske og fangst i sjøen, herunder seljakt, i medhold av havressursloven, unntatt fiske i sone A med redskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen.
c) Fiske og fangst etter lakse- og innlandsfiskloven.

Vernebestemmelsene er ikke til hinder for utøvelse av tradisjonelt fritidsfiske i nasjonalparken. Restriksjonene på sjøbunnen i sone A gjelder imidlertid også for fritidsfiskerne når de benytter seg av redskap som kan skade sjøbunnen.

Det er tillatt å fange fisk, krabber og skjell med bunngarn, teiner, ruser og ved dykking i hele verneområdet inkludert sone A. Vanlig fritidsfiske som ikke benytter redskap som slepes under fisket er ikke omfattet av verneforskriften jf. § 3 pkt. 3.1 b). Slikt fiske reguleres etter havressursloven og lakse- og innlandsfiskloven.

Fiskerimyndighetene forvalter regelverket som gjelder fritidsfiske. Dette inkluderer minstemål for en del fiskeslag. Fiskerimyndighetene har utarbeidet flere brosjyrer og annet informasjonsmateriell om regelverket for fritidsfiske.

Skoleklasser og barnehager kan samle skjell og tang i fjæra til bruk i undervisningen.

Oppfølgende tiltak for fiske

- De dype bløtbunnsområdene i sone A har vært tilgjengelig for fiske fram til vernetidspunktet. Feltene innenfor sone A bør følges opp videre slik at en kan dokumentere effekten av bl.a. tråleforbudet over tid.
- Utrede flere bevaringsområder for marine organismer sammen med Fiskeridirektoratet og fiskernes organisasjoner.
- Utvikle kurstilbud til lokale fiskere og forvaltere om marin økologi og forvaltning av marine ressurser.
- Fjerne ulovlige innretninger som er i strid med nasjonalparkens formål og som kan skade yngle-, oppvekst- og oppholdsområder for marine organismer, fugl og pattedyr, f.eks. tekniske innretninger, flytebrygger, moringer, bøyer. Ulovlige inngrep kan kreves fjernet og håndteres etter naturmangfoldlovens bestemmelser i kap. IX (håndheving og sanksjoner).
- Lovlige innretninger som ikke lenger er i bruk og som er i strid med nasjonalparkens formål, kan fjernes etter avtale med grunneier eller at det anses som skjøtsel etter § 47.
- Oppfordre til et tettere samarbeid mellom reiseliv og fiskerinæring spesielt rettet mot en positiv bruk av nasjonalparken.
- Det bør utarbeides en oversikt over posisjoner for alle påviste korallrev i området og disse bør distribueres til fiskerne i området.
- Ulovlig fiske skal bekjempes gjennom effektivt oppsynssamarbeid og informasjon.

3.1.2 Landbruk

Det gamle gårdsbruket på Akerøya. Foto: Vidar Asheim, Fylkesmannen i Østfold

Status

Landbruk omfatter jord- og skogbruk. Landbruksinteressene i verneområdet er knyttet til beiting.. Nasjonalparken omfatter **beitearealer** som blir brukt av Hvaler Beitelag. Villsauen AS avsluttet beiting med villsau på Søsterøyene i 2015 etter 7 års helårsbeite. Skogbruk, først og fremst i form av vedhogst på Vesterøy og Kirkøy, ble berørt av vernet. For mer detaljer om landbruksdrifta i verneområdet viser vi til Konsekvenser for landbruk, rapport 6/2006.

Innenfor verneområdet er det knapt 300 daa registrert jordbruksareal etter markslagsfordelingen. Disse områdene fremstår i dag som beiter eller eng under gjengroing. Mye av dette arealet ligger i området mellom Svarteberget og Vikerkilen på Asmaløy, samt på Akerøya.

I nasjonalparken er ca. 1100 daa registrert som **skog**, hvorav bare 14 daa er skog av høy bonitet. Mer enn 900 daa er skog av lav bonitet. Arealene domineres av fattige furuskoger på grunnlendt mark med liten produksjonsevne. Sterk vindpåvirkning forårsaker vekstformer som ikke gir verdifull tømmerkog; lavvokst, greinete og skrånstille stammer. Markslagskategorien "fjell i dagen" dominerer landarealene i nasjonalparken og utgjør nesten 12 000 daa eller ca 80 % av totalt landareal. Dette er jevnt fordelt over hele kyststripa, og de fleste mindre øyene består hovedsakelig av denne arealtypen. I landbrukssammenheng er gras- og lyngveksten på dette arealet av verdi som beite for husdyr.

Historisk sett har landbruket på Hvaler vært drevet som små **kombinasjonsbruk** med jordbruk og fiske som inntektskilder. De små brukene var resultat av oppdeling av større gårder. Gårdene var delt opp i enheter som hadde beiteressurser ned til 1 ku og muligens noen småfe, dvs. ned til 5 – 10 daa innmark samt noe utmark/skog. Alle dyrkbare arealer på Hvaler var sannsynligvis dyrka opp og all utmark ble beitet intensivt midt på 1800-tallet. Eiendomsstrukturen i dag med mange små eiendommer (10 – 15 daa innmark) og landskapets mosaikkpreg er et resultat av dette.

I Fredrikstad kommune ble Villsauen AS berørt av nasjonalparken. Villsauen AS har hatt beiteavtale fra 2008 på Nordre og Søndre Søster, med henholdsvis Fredrikstad kommune og

Staten som grunneiere for øyene. Det gikk ca. 120-170 villsau ute på disse øyene hele året fram til 2016.

Hvaler Beitelag er en viktig organisasjon for landbruket på Hvaler. Organisasjonen ble etablert i 1978. Et viktig formål med laget er organisering av fellesbeiter for storfe, småfe og hest. Medlemmene har i tillegg beiter i privat regi, enten på egen eiendom eller leid areal. Det er også husdyrbruk på Hvaler som ikke er medlemmer i laget. Hvaler Beitelag er Østfolds eneste beitelag.

Husdyrbeiting, først og fremst sauebeiting, er viktigste landbruksrelaterte aktivitet i nasjonalparken. Sauen er viktig som landskapsformer. Noen områder i nasjonalparken peker seg ut som spesielt verdifulle for driften ut fra beiteressursen og mulighet for et visst antall beitedyr:

Søsterøyene (Nordre og Søndre): Øyene har blitt beitet av villsau hele året fram til 2016. På vernetidspunktet var det 80-90 sauer på Søndre og 50-60 på Nordre Søster. Lyng- og grasbeite. Verneverdier knyttet til naturbeitemark.

Akerøya: ca. 100-130 norsk hvit sau vår til høst (maks 150). Lyng- og grasbeite. Verneverdier knyttet til kalkrike enger og naturbeitemark.

Sauholmen (Vesterøy): 20 – 24 norsk hvit sau vår til høst. Grasbeite. Verneverdier knyttet til kalkrike enger.

Stangholmen (Vesterøy): området inngår i et større beiteområde under Nedre Utgård med ca. 100 norsk hvit sau og 20 storfe på beite, samt et vekslende antall sau på vår- og høstbeite. Ytre del, utenfor Stensund, er ikke tilgjengelig for storfe. Lyng- og grasbeite.

Huser fellesbeite (Asmaløy): 450 daa hvorav 440 daa innenfor verneområdet. Inngjerdet av Hvaler Beitelag med beitestart i 2009 (6 storfe). Antall storfe har økt til 18 dyr i 2016. Ved Skipstadkilen gikk det 19 storfe og 30 sau i 2016 for første gang etter inngjerdingen av fellesbeitet. Området har lyng- og grasbeite og gamle beitearealer registrert som "innmarksbeite". På dette området er det ønskelig med blanda beiting av både sau, storfe og hest. Beitelaget, i samarbeid med grunneiere, kommunen og forvaltningsmyndigheten har også planer om utvidelse av fellesbeite med enda 400 daa østover mot Viken. Verneverdier knyttet til kalkrike enger, strandeng/strandsump, kystlynghei og naturbeitemark.

Herføl: ca 100 norsk hvit sau på vernetidspunktet – driften opphørte få år etterpå (arealer både innenfor og utenfor verneområdet). I verneområdet dominerer lyngbeite. I tillegg er det verneverdier knyttet til kalkrike enger og strandeng/strandsump. Det er viktig for bevaring av verneverdiene at det beites på Herføl framover.

Tisler: ca. 30 gammalnorsk spælsau på Tisler på vernetidspunktet. Dette antallet er opprettholdt hvert år siden. Lyng og grasbeite. Verneverdier knyttet til naturbeitemark og strandeng/strandsump.

I alt ca. 300 – 350 sau beiter innenfor nasjonalparken i Hvaler Beitelags regi. Det meste av denne beiteaktiviteten er avhengig av båttransport av dyrene vår og høst til og fra Søsterøyene, Akerøya, Sauholmen og Tisler.

Det er fortsatt interesse for **beiting** i nasjonalparken. Dette viderefører en flere hundre år gammel tradisjon i området. Noe av motivasjonen for dagens beiting er vedlikehold av kystkulturlandskapet, da denne delen av næringen selv lokalt betyr nokså lite økonomisk. Aktiviteten på fellesbeitet på Asmaløy, med økt beiteaktivitet i et område som hittil bare har vært svakt beitet, og planer om utvidelser, har kommet i stand bl.a. med støtte fra regionale tilskudd. Dette kan være et eksempel på at virkemiddelbruken virker etter hensikten, og kan gi håp om aktivitet med husdyrbeite også i andre deler av nasjonalparken. Beitebruken er viktig for å hindre gjengroing i det åpne landskapet, og for å opprettholde viktige naturtyper og leveområder for enkeltarter.

Det er knyttet ulike verdier til skogforekomstene i nasjonalparken. I nasjonalparken vil hensynet til biologiske og landskapsmessige verdier generelt veie tyngre enn de økonomiske verdiene, noe som avspeiles i verneforskriftens bestemmelser. I konsekvensutredningen i forbindelse med opprettelsen av nasjonalparken er det pekt på to **skogområder** i verneområdet der de økonomiske verdiene er størst. Dette gjelder Barmaskogen på Vesterøy og Storefjell/Rødshue på Kirkøy.

Ordinær skogsdrift og hogst av ved for salg har foregått til en viss grad. Tilgjengelig informasjon tyder på at skogen i verneområdet i dag ikke representerer store økonomiske verdier. Skogsdriften og skogeiendommene representerer i dag først og fremst en identitetsverdi for skogeiere og – brukerne. De største skogområdene på Hvaler benyttes i likhet med mange andre mindre skogområder først og fremst til vedhogst. Ellers tas det ut noe ved til grunneieres eget husbehov og av hytteeiere. Verneforskriften har bestemmelser om plantelivet som gir rammer for denne aktiviteten.

De biologiske verdiene i tilknytning til skogen i nasjonalparken er store. I en undersøkelse av et utvalg av skogforekomstene ble to områder klassifisert av Norsk institutt for naturforskning (2003) som nasjonalt verneverdig (Barlinddalen-Harestokken og Vardefjell sør, Vesterøy), og seks områder som regionalt verneverdige. Skogen har også stor landskapsmessig betydning. Påvirkning fra vær og vind gir den et karakteristisk utseende, og hogst vil lett danne "brudd" i en landskapsprofil preget av gradvise overganger.

Forvaltningsmål for landbruket

Forvaltningen av nasjonalparken skal bidra til at beitebruken kan fortsette i et omfang minst slik som på vernetidspunktet forutsatt at det ikke påvirker verneverdiene negativt.

Beiting og andre skjøtselstiltak i landbruket skal være et bidrag til bevaring av verneverdier.

Tidligere beiteområder som er i ferd med å gro igjen kan utnyttes som en ressurs for landbruket innenfor rammene av verneformålet.

Vedhogst skal ikke forringe naturkvalitetene i nasjonalparken.

Utfordringer

Hovedutfordringen er i dag å ha tilgang på nok beitedyr for å holde verdifulle kulturlandskap og viktige friluftsområder åpne og hindre gjengroing. Særlig viktige områder er Tisler, Akerøya, Søsterøyene, Herføl, Viker-Skipstadkilen - Huser (Asmaløy) og Sauholmen/Stangholmen (Vesterøy). Det finnes også eksempler på at øyer har vært overbeitet i forhold til ressursgrunnlaget og verneverdiene. I dag vurderes ikke overbeiting som noe problem. Utfordringen er i stedet å opprettholde den gode tilstanden med beiting tilpasset beitegrunnlaget. Videre er det en utfordring å få en enda mer variert beiting enn i dag, med en kombinasjon av flere dyreslag. Fortsatt liten eller ingen skjøtsel/beiting i tidligere beiteområder og i områder med kystlynghei kan medføre utarming av biologisk mangfold.

Landbruksdriften er viktig for å opprettholde et åpent kulturlandskap. Dette gjelder ikke minst utmarksbeitet, som foregår over store deler av skjærgården. Fra næringen er det pekt på at landbruksdrift i skjærgården møter flere utfordringer, både når det gjelder det naturgitte driftsgrunnlaget og behovet for transport. I tillegg er det økonomiske resultatet av

utmarksbeiting beskjedent. Det er derfor en betydelig utfordring å opprettholde landbruksdriften i området, både som et kulturelement i seg selv og som ledd i landskapspleien.

Beitedyr oppleves av de fleste som et positivt innslag i skjærgården. I noen få tilfeller kan imidlertid beiting komme i konflikt med friluftsliv og rekreasjon. Dette gjelder først og fremst i sikrede friluftsområder hvor det samtidig er begrensede beite- og oppholdsarealer. Her vil noen kunne reagere negativt på beitedyrenes etterlatenskaper, for eksempel på bade- og teltplasser. Noen vil også være redde for dyrene, spesielt for storfe. På enkelte fritidseiendommer har det også forekommet at beitedyr har spist opp hageplanter, noe som har skapt negative reaksjoner. Det er en utfordring å minimere slike konflikter.

Det er en utfordring å få aksept for at ikke-hogst er gunstig for maksimering av de biologiske verneverdiene i skog.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen
a) Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring av varige eller midlertidige anlegg og innretninger, ..., gjerder og anlegg, ..., utfylling og henleggelse av masse, uttak av masser, .., drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, .. o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Retningslinjer

Søknader om landbrukstiltak som fremmer verneformålet, bl.a. for å ivareta kulturlandskapet og viktige naturtyper, vil bli vurdert positivt.

Det kan være aktuelt med flerårige tillatelser - inntil fem år.

Ved alle tiltak skal virkningen for artsmangfoldet, naturtyper og økologiske funksjonsområder vurderes.

Beiting og tilsyn av beitedyr

§ 3 pkt 2.1 Vern av plantelivet.

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker og trær, er vernet mot all skade og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:

a) Beiting.

§ 3 pkt. 2.4 Regulering av beite

Direktoratet for naturforvaltning kan ved forskrift regulere beiting som kan skade eller ødelegge naturmiljøet.

§ 3 pkt. 5.5 Regulering av ferdsel

Av hensyn til hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel er all ferdsel forbudt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli i sone C og D som er avmerket på vernekartet. Dette gjelder følgende holmer med sjøareal:

- Sone C (sjøfugl): Skjellholmen, Kobbernaglen, Kvernskjær, Alne, Tangen (del av Tisler), Store Ølbergholmen, deler av Akerøya med Vesleøya, Møren, Heia, deler av Nordre Søster, deler av Søndre Søster (Fredrikstad).

- Sone D (sel): Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba, Kolleribba (Hvaler).

...

Innenfor nærmere avgrensa deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

Motorisert ferdsel i forbindelse med landbruk er omtalt i kapittel 3.1.7.

Retningslinjer

Beiting bør i størst mulig grad tilpasses beitegrunnlaget. På de sikrede friluftsområdene bør beiting tilpasses friluftslivet, slik at konflikt unngås. Dette kan blant annet skje gjennom gjerding og tidsavgrenset beiting. Miljødirektoratet har ved forskrift mulighet til å regulere beite som kan skade eller ødelegge naturmiljøet, jf. § 3 pkt. 2.4. Dette er en sikkerhetsventil i tilfelle det skjer en vesentlig økning/endring av beitingen som kommer i konflikt med verneformålet. Denne hjemmelen til å regulere beite ved forskrift er for tiden lite aktuelt å benytte.

Bestemmelsen i § 3 pkt. 5.5 medfører at ferdsel i sone C ikke er tillatt i perioder av våren/sommeren da det er aktuelt å ha beitedyr på flere av øyene. Det gjelder Akerøya, Tangen (Tisler), og Nordre- og Søndre Søster. Det er ønskelig at alle disse øyene fortsatt beites av hensyn til bevaring av verdifulle naturkvaliteter.

Nødvendig ferdsel i forbindelse med transport og jevnlig tilsyn av beitedyr i ferdselsforbudssonenevil kreve tillatelse etter verneforskriften. Det er ikke inntatt noen spesifisert dispensasjonsbestemmelse om slik ferdsel. Søknader om ferdsel for tilsyn av beitedyr må derfor behandles etter nml. § 48. I behandlingen av søknader må det foretas en avveining mellom dette hensynet og formålet med ferdselsforbudet som er å hindre forstyrrelse av sjøfugl. Sistnevnte bør som hovedregel veie tyngst. Dette gjelder også oppfølging av akutte situasjoner for å ta seg av syke og skadde dyr. Slike søknader vil bli vurdert positivt, men må vurderes konkret og avveies mot hensynet til å unngå forstyrrelse av hekkende sjøfugl.

Skriftlig bekreftelse fra forvaltningsmyndigheten på at det er gitt tillatelse til å føre tilsyn med beitedyr må medbringes ved tilsyn i sone C i ferdselsforbudsperioden. Det kan være aktuelt å be om rapportering i forbindelse med slik oppfølging av dyr, for å ha oversikt over hvor ofte områder med ferdselsreguleringer besøkes.

Det er ikke lagt begrensninger på husdyrbeite i Ytre Hvaler nasjonalpark, utover det som følger av ferdselsforbudsbestemmelsene. Det bør oppfordres til alternativer for å hindre gjengroing som ikke innebærer ferdsel i den mest sårbare perioden for hekkende fugl, f.eks. bruk av "skuldersesongene" tidlig vår og sensommer. Mange områder i nasjonalparken er viktige beiteområder for nærliggende landbruksnæring. Samtidig er beiting også en viktig del av skjøtselen av verneområdet. I mange områder vil det være ønskelig med beiting som del av skjøtselen av landskapet og spesielle naturtyper, ofte for å hindre gjengroing. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 4.2.

Beiting krever fortsatt tillatelse fra grunneier, eller alminnelig beiterett i området.

Vedlikehold, ombygging og oppsetting av gjerder

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:
a) Vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasset landskapet. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
e) Ombygging og oppsetting av gjerder.

Retningslinjer

Vedlikehold omfatter alle tiltak knyttet til å opprettholde eksisterende tekniske utførelse og kvalitetsnivå på gjerdene, samt forebyggende arbeid som utføres for å motvirke forfall. Andre tiltak enn vedlikehold krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten.

Tillatelse vil bli vurdert ut fra et dokumentert behov. Forvaltningsmyndigheten skal sikre at plassering og utforming er i samsvar med verneformålet. Forvaltningsmyndigheten kan vurdere, og eventuelt sette som vilkår, at midlertidig elektriske gjerder blir benyttet istedenfor permanente nettinggjerder.

Ombygging og oppsetting av gjerder skal følge reglene i gjerdeloven og annet relevant lovverk (plan- og bygningsloven, friluftsløven og dyrevernløven). I tillegg må de ikke være til unødvendig eller urimelig ulempe eller sjenanse for naboeiendom. Forvaltningsmyndigheten ønsker ikke en inngjerding av private eiendommer, men vil vurdere muligheten for å gjerde inn en sone rundt bygninger dersom beitedyra blir et betydelig problem.

Det skal i nødvendig utstrekning settes opp grunder eller gjerdeklyv ved stier, langs sjøen og ved andre mye benyttede ferdselsårer, slik at allmennhetens friluftsliv ikke blir unødig hindret.

Etter nærmere vurdering kan det gis tillatelse til oppsetting av kortere, midlertidige ledegjerder og samlegjerder på Akerøya, Tisler, Sauholmen og Søsterøyene. Dette kan være nødvendig f. eks. ved dyreslipp og – sanking, for medisinerings/klipping av dyr i beitetiden eller før hjemtransport i båt.

Utendørs lagring av gjerdeutstyr

§ 3 pkt. 7.1 Forbud mot forurensning

Forurensning og forsøpling, samt utendørs lagring av materialer, gjerdeutstyr og lignende, er forbudt. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt. Avfall skal tas med ut av området eller legges i utsatte søppelkasser.

Retningslinjer

Det vil bli vurdert å gi tillatelse til utendørs lagring av gjerdeutstyr til beiter etter § 48 i naturmangfoldloven. Beiting på de ytre ubebodde øyene vil være svært vanskelig hvis forvaltningsmyndigheten ikke legger til rette for en praktisk tilnærming til dette.

Det vil kunne bli gitt tillatelse til lagring av materialer til gjerder på Akerøya, Tisler, Sauholmen og Søsterøyene. Vilkår kan være at lagringen ikke skal være til sjenanse for andre brukere eller til fare for viltet eller andre husdyr, samt at materialene skal lagres godt skjult.

Grøfter og drenering

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

d) Vedlikehold av eksisterende grøfter og drenering i samsvar med forvaltningsplanen.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

g) Grøfting og drenering som er nødvendig for å holde jordbruksmark i hevd.

§ 3 pkt. 2.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

b) Fjerning av trær og busker som skjøtselstiltak utover det som er tillatt etter pkt. 2.2.e, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer

Etter bestemmelsene i § 3 pkt. 1.2 d) kan vedlikehold av eksisterende grøfter og drenering skje i samsvar med forvaltningsplanen. Aktuelle grøfter og drenering for slikt vedlikehold er vist på kart i vedlegg 6.

Vedlikeholdsarbeidet må gjøres på en skånsom måte som ivaretar naturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Forvaltningsmyndigheten skal varsles før arbeidene starter.

Vedlikehold innebærer kun å fjerne materiale som har samlet seg i grøftene etter tidligere oppgraving, for eksempel slam, plantemateriale og kvist.

- Opprinnelige masser som blåleire, morene, stein osv. skal ikke graves opp.
- Utvidelse av grøfta er ikke vedlikehold.
- Oppgravde masser vil normalt kunne planeres ut langs grøfta dersom ikke annet blir avtalt.
- Dersom det er behov for å felle trær i forbindelse med opprensningen, må det søkes om dette, jf. § 3 pkt. 2.3 b).
- Tiltak ut over dette krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten jf. § 3 pkt. 1.3 g).

Dette gjelder både å grave nye grøfter og ved en eventuell utvidelse av eksisterende grøfter i bredde/dybde. Si noe om «nødvendig» grøfting

Verneforskriften regulerer ikke aktivitet utenfor vernegrensen. Dersom vedlikeholdsarbeid på grøfter og drenering som ligger utenfor nasjonalparken, kan skade naturmiljøet eller ødelegge verneverdier i nasjonalparken, kan slik aktivitet reguleres etter nml § 49.

Det hviler fortsatt på grunneierne selv å gjennomføre vedlikeholdet.

Hogst av ved for eget bruk

§ 3 pkt. 2.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:
a) Hogst av ved for eget bruk, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer

Ordinær skogsdrift og hogst av ved for salg er ikke tillatt i nasjonalparken. Det kan gis tillatelse til hogst av ved til eget bruk. Med "eget bruk" menes vanlig privat forbruk til oppvarming.

Det kan ikke påregnes å få tillatelse til vedhogst i skogområder som har blitt klassifisert som nasjonalt eller regionalt verneverdige, og/eller tidligere har vært aktuelle for reservatfredning.

Videre bør også andre skogarealer med stor verneverdi være unntatt fra vedhogst. Det samme gjelder lavproduktive skogarealer der de økonomiske interessene er små. Slike arealer har ofte stor landskapsverdi.

Ved søknad om tillatelse til vedhogst bør det tas noe hensyn til om de aktuelle eiendommene har betydelige skogarealer utenfor nasjonalparken eller ikke.

I områder der tilveksten på skogen er av en viss størrelse og en forsiktig hogst ikke vil komme i konflikt med viktige verneinteresser, kan det vurderes å gi tillatelse til vedhogst. Det bør her tas hensyn til tidligere utnyttelse av skogen og i hvilken grad grunneier har interesse for vedhogst. Det bør også legges vekt på om en forsiktig hogst kan fremme visse vernekvaliteter, for eksempel ved å slippe mer lys ned til bakken slik at markfloraen får bedre vekstvilkår.

Skogsområdet ved Barm og Kasa på Vesterøy er mest aktuelt for vedhogst til eget bruk. Dette skogområdet er tydelig påvirket av tidligere hogst, og det er ikke kjent spesielle forhold som tilsier at all hogst bør opphøre. Skogen ved Kasa er voksested for den sjeldne planten bittergrønn, som favoriseres av at skogen holdes litt lysåpen. Ved Barm har plukkhogst over tid skapt et åpent skogbilde med en rik markflora, og en videreføring av dette kan være ønskelig.

Hvordan skal vedhogst skje

Ved tillatelse til vedhogst i nasjonalparken vil det settes vilkår som sikrer at hogsten skjer på en mest mulig skånsom måte som ikke ødelegger verneverdiene eller på annen måte er i strid med verneformålet. Vilårene skal fremgå av den skriftlige tillatelsen.

Ved vedhogst i et område skal det være en befaring på stedet hvor grunneier og/eller hogstansvarlig samt en representant for forvaltningsmyndigheten eller oppsynet gjennomgår hvordan hogst og transport skal skje. Det kan være aktuelt at kommunens skogbrukssjef også deltar. Hvorvidt det skal foretas blinking eller ikke, må vurderes i det enkelte tilfelle. Det må i den forbindelse også vurderes om hogsten kommer inn under Skoglovens verneskogbestemmelser*.

Følgende vilkår kan være aktuelle å fastsette ved en tillatelse til hogst:

- Hogsten skal skje som plukkhogst.
- Spesielt verdifulle trær skal ikke felles (bl.a. store, karakteristiske, uvanlige, hule m.m.). Slike trær merkes om nødvendig med bånd før hogsten påbegynnes.
- Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, det kan evt. gjøres unntak for nyere vindfall eller der trær er til fare for brukere av området.
- Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon.
- Hogst skal ikke foregå i hekketiden.
- Utkjøring må skje på en måte som minimerer faren for markskader, helst på frossen, snødekket mark. Utkjøring på tørr mark vil i noen tilfeller kunne være et alternativ.
- Utkjøring skal skje i den traséen som blir utpekt.
- Det kan gis flerårig tillatelse for hogst – inntil tre år.

Felling av trær kan også gjøres i medhold av § 3 pkt. 2.2 e) som gir anledning til skånsom skjøtsel og beplantning rundt hytter i henhold til forvaltningsplanen, se kapittel 3.1.6. I tillegg kan forvaltningsmyndigheten gi tillatelse etter § 3 pkt. 2.3 b) til fjerning av trær og busker utover det som er tillatt etter pkt. 2.2. e).

I medhold av § 3 pkt. 6.3 b) kan forvaltningsmyndigheten gi tillatelse til bruk av motorkjøretøy i forbindelse med vedhogst, se kapittel 3.1.7.

Skjøtsel som forvaltningsmyndigheten ønsker å igangsette for å ivareta området naturkvaliteter og fremme formålet med vernet omtales i kapittel 4 og skjer i tråd med bestemmelsene i § 6 og naturmangfoldloven § 47. Felling av trær vil i noen tilfeller kunne være et aktuelt tiltak.

*Landbruksdepartementet fastsatte 8. oktober 1979 en egen forskrift i medhold av Skogloven om "vernskog" på Hvaler.

Oppfølgende tiltak for landbruk

- Gi informasjon til hytteeiere og andre som bruker nasjonalparken om nødvendigheten av beitedyr, særlig på Tisler, Herføl og Asmaløy, men også i andre områder som brukes mye til friluftsliv.
- Overvåke utviklingen av verdifulle naturkvaliteter i områdene som beites. Beitepresset må vurderes i forhold til plantelivet og andre naturverdier. Blir det aktuelt med særskilte tiltak skal det skje i samråd med beitenæringen.
- Bistå med frakt av beitedyr gjennom avtale med f.eks. Skjærgårdstjenesten.
- Tilby dyreholdere å delta i ulike skjøtselstiltak for å skape et bredere næringsgrunnlag.
- Overvåke utviklingen i områder der det tillates vedhogst for å sikre at hogsten ikke forringer naturkvalitetene i nasjonalparken.

3.1.3 Friluftsliv og ferdsel

Padletur til Tisler. Foto: Aase Richter, Fylkesmannen i Østfold

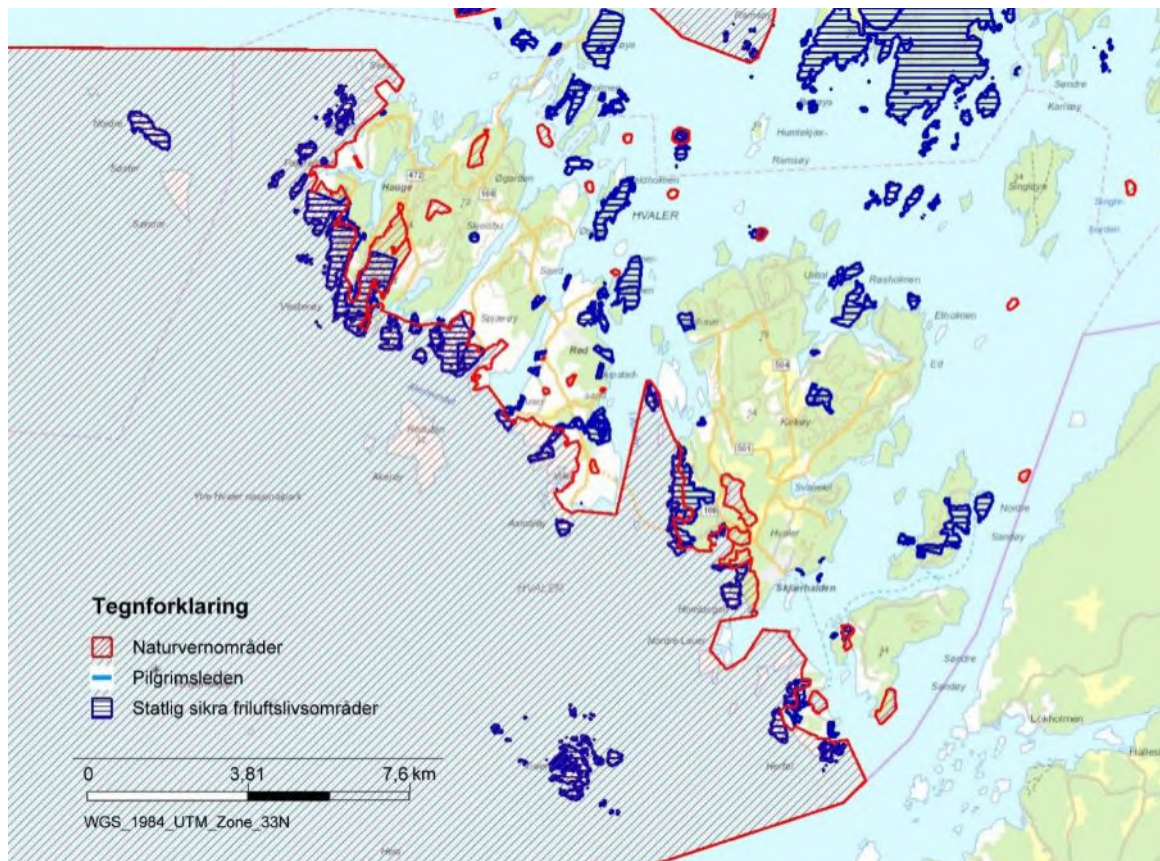
Status

Hvalerøyene er et av de viktigste områdene i Norge for kystrelatert friluftsliv. Både den landfaste delen av de store Hvalerøyene som inngår i nasjonalparken, og øyer og holmer utenfor disse, brukes intensivt til friluftsliv. Dette omfatter alt fra bading og soling som foregår i utmark og på offentlig sikrede friluftslivsarealer med tilrettelagte badeplasser, spaserturer, sykling og jogging på stier og veier, til et allsidig og sammensatt båtfriluftsliv med alle typer båter og fartøyer, fiske, jakt, dykking, sanking, padling, brettseiling, kiting og klatring m.m. Friluftsliv på Hvaler blir ofte forbundet med sommerferiens friluftsliv for tilreisende og hyttefolk. Området brukes i økende grad til andre årstider og av lokalbefolkningen. Spennet blant utøvere er stort; fra familier, barn og eldre, til spesialiserte og mer spennings- og aktivitetssøkende grupper. Frivillige lag og organisasjoner som bl.a. Turistforeningen, Forum for natur og friluftsliv, speidere og 4H, legger mange av sine turer til nasjonalparken. Enkelte steder er det tendenser til konflikt mellom ulike grupper av friluftslivsbrukere.

Et vesentlig utgangspunkt for friluftslivet på Hvaler har vært de sikrede friluftslivsområdene som Oslofjordens Friluftsråd forvalter. Innenfor nasjonalparken er Oslofjordens Friluftsråd (OF) grunneier på 824 daa. I tillegg kommer servituttarealer. Totalt har friluftsrådet 60 servituttavtaler med ulike grunneiere innenfor nasjonalparken.

På Hvaler er det 58 **statlig sikrede friluftslivsområder**. Mesteparten av de statlig sikrede områdene eies og forvaltes av Oslofjordens Friluftsråd (OF). Derfor har både OF og Hvaler kommune søkt midler til ulike prosjekter på Hvaler tidligere. Oslofjordens Friluftsråd og Hvaler kommune har utarbeidet forvaltningsplaner for drift og tilrettelegging av de statlig sikrede friluftslivsområdene for perioden 2019-2023. Det er krav om slike forvaltningsplaner for å kunne søke om offentlig støtte til drift og tilrettelegging. Forvaltningsplaner skal godkjennes av fylkeskommunen. Godkjenning gis under forutsetning av at planen er i tråd med formålet med sikringen av friluftslivsområdet, at tiltak utføres på en naturvennlig måte og at tiltak ikke er

ødeleggende for biologisk mangfold og kulturminner. Disse planene er mer detaljerte enn forvaltningsplanen for nasjonalparken, og omfatter til dels andre hensyn (bl.a. tilretteleggingstiltak som ikke primært etableres av hensyn til verneverdiene). Det er viktig at slike forvaltningsplaner for enkeltområder er i tråd med de overordnede føringene som er gitt gjennom nasjonalparkvernet.

Figur 5 Kartet viser statlig sikrede friluftslivsomsråder i Ytre Hvaler nasjonalpark. Kilde: Miljødirektoratet/Naturbase

Blant de mest brukte friluftsområdene for det naturvennlige og enkle friluftslivet (inkludert båtliv), er Fredagshølet, Kuvauen og Guttormsvauen på Vesterøy, Brattestø, Huser og Vikeroområdet på Asmaløy, Storesand teltplass og badestrand på Kirkøy, Kaffebukta og Gylteholmene på Herføl, Akerøya med teltplassen og Tisler (nordre delene). Disse offentlig sikrede områdene er tilrettelagt med badebøyer, toalett, avfallsdunker, noen grillplasser. Enkelte steder er det ilandstigningsbrygge, bolter i fjellet, bøyer for oppankring etc. I tillegg finnes det særskilt interessante besøksmål som Festningsholmen ved Akerøya, fyrstasjonene, Herfølørøset med Herfølsåta og skulpturparken på Rødshue.

Forvaltning, drift og vedlikehold av badeplasser og friluftslivsomsråder er viktige positive bidrag til levkår og folkehelse. Forvaltning av områdene gjøres med tanke på at områdene skal være attraktive for flere ulike grupper. Tilgang til områdene skal være gratis i størst mulig grad, og dermed være uavhengig av brukerens sosiale status og økonomi.

Det er et nettverk av **stier** i nasjonalparken. De fleste av stiene har en enkel men solid standard, egnet for ferdsel til fots. «Kyststien» er en del av stisystemet i nasjonalparken. Det er en generell mangel på **parkeringsplasser** i høysesongen. Dette gjelder i utkanten av nasjonalparken og på Hvaler generelt.

Innenfor nasjonalparken er det etablert **Kystledhytter**. Disse er etablert i eksisterende bygninger på Homlungen fyr, Struten fyr og hovedhuset på Akerøya. I tillegg er det kystledhytter på Nordre Lauer, ved Dypedal på Spjærøy og i Papper på Vesterøy alle steder rett utenfor nasjonalparken. Kystledhyttene er kystens svar på turisthyttene i fjellet med mulighet for rimelig overnatting.

Flere steder i nasjonalparken har lang tradisjon for **telting**. På Akerøya og Storesand har det vært praksis med langtidstelting. Teltene står ofte oppe en stor del av sesongen uten at eier er til stede. Dette medfører stor slitasje på vegetasjonen samt at andre brukere kan bli utestengt.

Storesand og Akerøya er begge sikret som friluftsområder og det er utarbeidet egne adferdsregler for disse områdene. Storesand har vært offentlig sikret friluftsområde siden 1940. I mange år har det også vært en teltplass knyttet til friluftsområdet. Oslofjordens friluftsråd har hatt forvaltningsansvaret for området like lenge, og har hatt egen tilsynsvakt for dette området i over 50 år. De spesielle utfordringene her gjør det hensiktsmessig å utarbeide egen driftsplan for Storesand.

Det er ingen områder innenfor nasjonalparken per i dag som er tilrettelagt med **universell utforming**. Det er flere steder i Hvaler kommune som er universelt utformede friluftsområder, bl.a Åsebu på Asmaløy like utenfor nasjonalparken, og Krokstrand på Skjærhalden. De to nye bygningene som erstatter den gamle kiosken og servicehuset til drift av teltplassen på Storesand, vil bli universelt utformet.

Det er grunnlag for å definere spesielle delområder som så sårbare at det kan være aktuelt å **kanalisere eller regulere** allmennhetens ferdsel eller visse former for aktiviteter.

Ferdselsforbud av hensyn til hekkende sjøfugl og sel (sone C og D) er eksempler på slik regulering, jaktforbud i Skipstadkilen og Vikerkilen et annet eksempel (sone B) (se vernekartet vedlegg 1). Ørekroken og andre lokaliteter med sårbare og truede arter er eksempler på sårbare områder der økt ferdsel kan true verneverdiene.

Det er mange former for naturvennlige og enkle friluftaktiviteter. Seilbrett er et vanlig syn over hele Hvaler. Ved Brattestø og ved Ørekroken er det særlig mange som driver med **seilbrett og kiting**. Kiting krever tilgang til landareal for å få kiten opp i lufta. Derfor er sandstrender ofte populære startområder for denne aktiviteten. De nevnte sjøområdene er meget godt egnet fordi det er stabilt med vind, og ingen kraftlinjer i nærheten av vannet som kan ødelegge for kiterne. Slik aktivitet drives også andre steder innen verneområdet, men hovedtyngden av aktiviteten ligger nok i de nevnte områdene. Her er det også noe mindre båttrafikk enn i andre deler av innerskjærgården. Ørekroken er også et badeområde som er populært for familier med små barn, der båttrafikk er forbudt.

Kajakpadling er en friluftaktivitet som har økt kraftig i Norge, og antallet kajakpadlere vil med stor sannsynlighet også øke i tiden fremover. Hvalerøyene er et populært område for havpadling. Norges Padleforbund har i samarbeid med Fredrikstad kajakklubb de siste årene arrangert padleleir for havpadlere på Storesand (se også "Arrangementer i nasjonalparken"). I tillegg er det flere mindre padlearrangementer som kurs og workshops i løpet av året.

Sjøområdene i Ytre Hvaler nasjonalpark er generelt godt egnet for **sportsdykking**. Det er fine muligheter både rundt de store øyene og de mindre øyene og holmene ute i skjærgården. Rundt Tisler er det mange som dykker, likeledes ved Søsterøyene og ved Lauer. Det ligger også mange vrak i og rundt nasjonalparken. Flere av disse er alminnelig kjent, og vrakene er populære dykkelokaliteter for de som er interessert i vrakdykking.

Fredrikstad sportsdykkere har i flere år vært aktive brukere av nasjonalparkområdet gjennom hele året, og en stor andel av deres dykk foregår i sone A. I tillegg har Oslo sportsdykkerklubb gjennom mange år arrangert årlig sommerleir på Akerøya. Dette er aktiviteter som har pågått regelmessig før nasjonalparken ble etablert.

Topografien og geologien på Hvaler gjør området gunstig som **klatreområde**. Det er mye fast fjell på Hvaler, og variasjonsmulighetene er mange. Det er spesielt gode klatremuligheter når det gjelder buldring (friklatring uten sikring) eller klatring i mindre fjellvegger med tau. Dette er

aktiviteter som i liten grad påvirker naturen så lenge det ikke kreves tilrettelegging i form av permanente forankringsbolter i fjellet. I enkelte fjellvegger kan klatring forstyrre fugl.

Båtliv er den dominerende aktiviteten i sjøen rundt Hvaler i sommerhalvåret. Det er tidvis et stort antall båter i skjærgården og gjestehavnene, bl.a. ved Skjærhalden. Båtene kommer fra hele nærområdet, indre Oslofjord og Telemarkskysten. Det er også et tydelig innslag av båter fra Sverige og andre europeiske land. Et generelt mønster er at motorbåtene holder seg nærmere land, mens seilbåtene ofte holder seg lengre ut, i ytterskjærgården.

I tillegg har mange av hyttene ved sjøen en eller flere båter fortøyd ved brygge i tilknytning til hytta, både mindre joller og noe større fritidsbåter. Båttrafikken er størst i nordlige områder rundt Fredagshølet, Seilø og rundt Skjærhalden i sørøst. I tillegg er områdene rundt Herføl, Akerøya og Tisler populære. Større båter som reiser videre nedover Bohuslänkysten stanser gjerne på Hvaler en natt eller to, før de reiser videre sørover.

Mange båter har overnattingsmuligheter, og det finnes flere tilrettelagte naturhavner med fortøyningsbolter i fjellet. Det er også eksempler på at båter som fortøyer i naturhavner blir liggende på samme sted over lengre tidsrom. Denne tendensen er økende etter hvert som båtstandarden øker. Det finnes eksempler på at båtseiere fortøyer på gode steder og lar båten bli liggende i lengre tid uten selv å være tilstede. Dette legger beslag på naturhavner og hindrer andre i å ta i bruk fortøyningsmulighetene som finnes der.

Bruken av de hurtiggående RIB-båtene har økt i omfang de senere årene, også i Hvaler-skjærgården. Båtene kan komme opp i høye hastigheter og kan skape konflikter med småbåttrafikken i området. Mange eventselskaper og reiselivsbedrifter benytter slike båter til sine aktiviteter.

Forvaltningsmål for friluftslivet

Nasjonalparken skal sikre allmennheten muligheten til opplevelse av natur og landskap gjennom utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv. Det skal være lite teknisk tilrettelegging.

- Det skal legges særlig vekt på hensynet til sårbar vegetasjon og sårbart dyreliv ved tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel.
- Hensynsfull ferdsel skal være et mål for friluftslivet i verneområdet.
- Det kan foretas nødvendig tilrettelegging for det naturvennlige og enkle friluftslivet.

Den fremtidige utviklingen av turisme, friluftsliv og ferdsel i deler av verneområdet og til visse tider av året kan komme i konflikt med målene om å ta vare på naturverdiene. Det er et mål å finne balansen mellom tilrettelegging for friluftslivet og å bevare og bedre viktige naturkvaliteter og sårbare arters muligheter for å overleve på lang sikt.

Utfordringer

En hovedutfordring for friluftslivinteressene i området er å finne god balanse mellom konkurrerende friluftslivsaktiviteter som for eksempel fritidsbåttrafikken og andre rekreasjonsinteresser, de som søker naturen og stillheten, og andre grupper med aktiviteter mer rettet mot sport og prestasjon. Fritidsbåtbruken er meget omfattende i sommerhalvåret i store deler av verneområdet. Dette gir betydelig støvirkninger og potensial for konflikter med andre friluftslivsbrukere. Utfordringen vil være å få forståelse for utvikling i en naturvennlig retning for alle friluftslivsaktivitetene i nasjonalparken.

Friluftsliv er en del av verneformålet der naturopplevelse er viktig. Det enkle friluftslivet med liten grad av teknisk tilrettelegging kan være i kontrast til et stadig mer ressurskrevende friluftsliv med spesialisering av utstyret og økende krav til tilrettelegging og tilgjengelighet med bil. Det er en utfordring å fremme en form for friluftsliv som ikke skader naturmiljøet men samtidig er i tråd med dagens utvikling.

De store besøkstallene og dagens bruk av Storesand er utfordrende for forvaltningen av nasjonalparken med tanke på verneformålet. Eksisterende forvaltningsplan for det statlige sikrede friluftsområdet utgår i 2023, og det er da naturlig at OF reviderer planen i samarbeid med kommunen. Det er fylkeskommunen som har ansvar for å godkjenne forvaltningsplaner for statlig sikrede friluftsområder. Ved revidering gjennomføres godkjenning når det foreligger planer om nye tilretteleggingstiltak. I eventuelt arbeid med revidering av forvaltningsplan for det sikrede friluftsområdet bør nasjonalparkstyret bidra med innspill for å sikre at det ikke blir motstrid mellom eventuelle tiltak i planen og verneforskriften/verneområdet.

I Ørekroken er det motstridende interesser mellom brukergrupper og mellom brukerne og verneverdiene i området. Det er mulig at utfordringene med motstridende brukerinteresser kan løses gjennom utarbeiding/revidering av forvaltningsplan for statlig sikret friluftslivsområde.

Det er et stort behov for flere parkeringsplasser tilknyttet de største friluftsområdene og utfartsområder. Dette er områder i nasjonalparken med store friluftslivsinteresser.

Padling i områder med stor båttrafikk kan være en utfordring. Dette gjelder spesielt faren for ikke å bli oppdaget av båter som passerer i høy fart og bølger fra båter. Områder som er spesielt utsatte er de stedene hvor kajakkpadlerne krysser mellom fastlandet og øyene. Eksempler på slike områder er området mellom Homlungen fyr og Lauerøyene, og fra Brattestø til Festningsholmen og Akerøya.

Konsekvensutredningene om motorferdsel til sjøs og om friluftsliv, viser til en økende tendens til at fritidsbåter ligger fortøyd i lang tid på samme sted, også uten at eier er til stede. Utredningene påpeker også den økende bruken av fritidsbåter i området og muligheter for konflikter mellom brukergrupper. Det kan være mulig å regulere dette nærmere i adferdsreglene for friluftsområdene hvis det viser seg å bli et økende problem.

Det er forsket lite på akkurat hvilken virkning kiting og brettseiling har på sjøfugler og dyrelivet ellers i sjøen. Både kiting og brettseiling kommer opp i høye hastigheter. Dette kan trolig ha negative konsekvenser for sårbart dyreliv. Ny kunnskap kan komme til å gi grunnlag for andre vurderinger av disse aktivitetene enn forvaltningsplanen legger opp til i dag - inkludert behov for å innføre reguleringer. Også padling kan medføre forstyrrelser på dyrelivet ved at de beveger seg stille og kommer nært innpå sjøfugler.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 5 Ferdsel

5.1 Generelt om ferdsel

All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.

5.5 Regulering av ferdsel

Av hensyn til hekkende sjøfugl og kaste plasser for sel er all ferdsel forbudt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli i sone C og D som er avmerket på vernekartet. Dette gjelder følgende holmer med sjøareal:

-Sone C (sjøfugl): Skjellholmen, Kobbernaglen, Kvernskjær, Alne, Tangen (del av Tisler), Store Ølbergholmen, deler av Akerøya med Vesleøya, Møren, Heia, deler av Nordre Søster, deler av Søndre Søster (Fredrikstad).

-Sone D (sel): Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba, Kolleribba (Hvaler).

Ferdsel ved utøvelse av fiske i samsvar med gjeldende lovverk for manntallsførte yrkesfiskere og registrerte laksefiskere med fast redskap er unntatt fra forbudet.

Innenfor nærmere avgrensa deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

5.6 Generelle unntak for ferdsel

Reglene i punkt 5 gjelder ikke ferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i samband med ambulans-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten.

I samsvar med norsk friluftslivstradisjon er det fri ferdsel i området jf. friluftsloven. Det er en forutsetning at ferdsele skjer varsomt og tar hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner. Allmennhetens adgang til å bedrive enkelt friluftsliv etter friluftsloven er ikke ment å skulle få begrensninger etter verneforskriften.

I verneforskriften jf. § 3 pkt. 5.5 er det gitt muligheter for å regulere eller forby ferdsel som kan skade naturmiljøet. Det er også inntatt ferdseforbud på enkelte øyer og holmer av hensyn til hekkende fugl og kaste plasser for sel (sone C og D). Forbudssonen omfatter den aktuelle holmen/skjæret med tilstøtende sjøareal ihht. vernekartet.

Retningslinjer:

Følgende overordnede retningslinjer gjelder for forvaltning og tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel:

Valgfrihet og verneverdier:

Friluftslivsutøveren skal i størst mulig grad kunne velge hvor han/hun vil ferdes innenfor nasjonalparken. Samtidig skal ikke friluftaktiviteten være til skade for verneverdiene. Ved behov skal derfor forvaltningsmyndigheten søke å styre ferdsele bort fra spesielt sårbare områder.

Hensynsfull forvaltning:

Forvaltningstiltak skal i størst mulig grad utformes slik at brukeren ikke opplever at ferdsele blir unødig regulert. Nødvendig styring av ferdsele skal fortrinnsvis skje gjennom informasjon eller kanalisering gjennom positive tiltak. Strengere håndheving

og reaksjoner skal først og fremst benyttes i forbindelse med bevisste overtredelser av reglene i sårbare områder. Merk likevel ferdselsforbudet i sone C og D.

Tilrettelegging:

All tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel skal være i tråd med veileder M-1326 Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv (2019), Merkehåndboka (2019) og merkestrategien for Norges nasjonalparker. Nasjonalparken forvaltes i to hovedgrupper av områder med tanke på tilrettelegging: Tilrettelagte og ikke tilrettelagte. Graden av tilrettelegging vil variere, men som oftest vil de tilrettelagte områdene ha toalett og avfallsstativer. Ved all tilrettelegging skal det vurderes konkret om tiltaket kan og bør ha universell utforming. Der universell utforming ikke oppnås, skal det tilstrebes så god tilgjengelighet som mulig.

Ved planlegging av tiltak skal forvaltningsmyndigheten for nasjonalparken kontaktes på et tidlig tidspunkt.

Tilrettelegging for ferdsel

§ 3 pkt.1 Landskap og sjøbunn

pkt.1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

b) Vedlikehold av stier, bruer, moringer og bøyer, skilt og veier i samsvar med forvaltningsplanen.

pkt.1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

c) Bygging av enkle brygger og bruer og legging av klopper.

d) Oppsetting av skilt, merking av nye stier og oppføring av mindre, tekniske innretninger for fremme av friluftslivet (jfr. Kgl. Res.)

k) Riving av eksisterende bygninger og oppføring av nye med samme størrelse og for samme bruk.

§ 3 pkt.2 Planteliv

2.3. Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

b) Fjerning av trær og busker som skjøtselstiltak utover det som er tillatt etter pkt. 2.2.e, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer:

Vedlikehold omfatter ikke ombygging og utvidelse, men kan skje på en slik måte at stier, skilt, bruer og løyper opprettholdes uten å endre karakter. Dette innebærer bruk av materialer, løsninger og teknikker som ikke vesentlig skiller seg fra det som tidligere er benyttet. Vedlikehold av stier innebærer at det kun kan ryddes for å bedre framkommeligheten, ikke for å øke stibredde eller endre markdekket.

Adkomststiene til hytter kan vedlikeholdes slik at de opprettholder standarden på vernetidspunktet og fungerer tilfredsstillende. Det kan ikke tilføres løsmasser på stiene uten tillatelse. Vegetasjon kan fjernes slik at stien får en normal bredde på ca. 1 meter.

Dersom det er aktuelt og ytterligere fjerne vegetasjon for å tilrettelegge for ulike friluftaktiviteter må det søkes om tillatelse etter § 3 pkt. 2.3 b).

Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.3 c), d) og k) åpner for å søke om tiltak i områder som er offentlig sikret til friluftsmål eller hvor allmenn ferdsel ellers er tillatt. Nye bygninger,

brygger og innretninger representerer endringer i skjærgårdslandskapet. Det er derfor viktig at behovet vurderes nøye før de etableres. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye bygninger, brygger og innretninger for allment friluftsliv skal etableres på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformål. Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe bygninger, brygger og innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Forvaltningsmyndigheten er innstilt på å gi tillatelse til riving/gjenoppbygging av bygninger på Storesand jf. § 3 pkt. 1.3 k).

De fleste toalettene i nasjonalparken er bygget inn i boder der det også er plassert søppelstativer. Modellen er funksjonell, og utforming og fargevalg passer godt i skjærgården. Med god terrengtilpasning er dette en hensiktsmessig løsning som bør videreføres der nye toaletter skal settes opp. Dette vil også bidra til at tilretteleggingen fremstår som gjennomført og helhetlig.

Forvaltningsmyndigheten er innstilt på å gi tillatelse til merking av nye stier, og bygging av nødvendige bruer og klopper i tråd med besøksstrategien og kart i vedlegg 8, jf. § 3 pkt. 1.3. Merking krever også tillatelse fra grunneier. Enkelte områder på f. eks deler av Herføl og Spjærøy bør forbli uten merkede stier. Ved all tilrettelegging skal det vurderes konkret om tiltaket kan og bør ha universell utforming. Der universell utforming ikke oppnås, skal det tilstrebes så god tilgjengelighet som mulig.

Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at oppsetting av nye skilt eller merking av stier skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe skilt med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Ved tillatelse til ny tilrettelegging vil det bli stilt som vilkår at utformingen er i tråd med veileder M-1326 Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv (2019), Merkehandboka (2019) og merkestrategien for Norges nasjonalparker.

Forvaltningsmyndigheten kan ved nye tillatelser stille som vilkår at skilt, stier og andre tilretteleggingstiltak blir flyttet dersom en finner ut at de har en uheldig plassering i forhold til naturkvaliteter og landskapsbildet. Tilretteleggingstiltak kan ellers ikke fjernes med mindre det anses som skjøtsel etter § 47 eller en oppnår enighet med eier og grunneier.

Behovet for fornying av eksisterende tilrettelegging, eventuelt nye plasseringer og ny tilrettelegging avgjøres av forvaltningsmyndigheten. Oslofjordens Friluftsråd /kommunen/fylkeskommunen skal uttale seg i saker som angår sikrede friluftsområder.

De viktigste områdene for friluftsliv er del av **sikrede friluftsområder**, og er i varierende grad tilrettelagt med toaletter, avfallsdunker, grillplasser, brygger og fortøyningsbolter til å fortøye båter i. Områdene med relativt omfattende tilrettelegging for friluftsliv er vist på kart i vedlegg 8. I tillegg er det flere steder med enklere tilrettelegging. For statlig sikrede friluftslivsområder skal tilretteleggingen være i tråd med godkjent forvaltningsplan for friluftsområdet. Oslofjordens Friluftsråd er ofte eier av disse områdene på Hvaler. Kommunen har daglig ansvar for drift/vedlikehold iht forvaltningshandboka for sikra friluftslivsområder.

Stier, bruer og andre tilretteleggingstiltak for friluftslivet kan vedlikeholdes etter retningslinjer i forvaltningsplanen jf. § 3 pkt. 1.2. b). Vedlikeholdsarbeidet består bl.a i rydding av vegetasjon for å holde en sti åpen, oppfriskning og erstatning av gammel eller forsvunnet merking og utskifting og erstatning av slitte eller bortkomne skilt. Annen "skjøtsel" krever søknad og dispensasjon etter pkt. 2.3 b). Vedlikehold omfatter ikke omlegging – da kreves det tillatelse etter verneforskriften for nyetablering. Nedleggelse og fjerning av klopper, bruer osv. bør gjennomføres i tråd med den som eier slike innretninger. Dersom det er å anse som skjøtsel, nødvendig for å ivareta naturverdiene, kan § 47 benyttes. Vedlikehold av klopper, broer, merka og umerka stier, bør gjennomføres i henhold til besøksstrategien og Merkehandboka (2019). Plan for tilrettelegging for ferdsel og friluftsliv er en viktig del av besøksstrategien. Tilrettelegging vil skje som en naturlig følge av strategiske valg i besøksstrategien.

Stiene kan deles i underkategorier etter hvilken standard og funksjon stien har:

Kyststi som også er del av et stisystem på Hvaler utenfor nasjonalparken og langs andre deler av kysten. Merket med egen logo. Kan vedlikeholdes og/eller merkes av hensyn til friluftslivet.

Andre stier som kan ha funksjon som tilførsel fra parkeringsplass eller kollektivtransportpunkt til Kyststien, viktige oppholdsområder, utkikkspunkt m.m. Kan vedlikeholdes og/eller merkes av hensyn til friluftslivet.

Turveier som er noe breiere enn vanlige stier, f.eks ned til Guttormsvauen og Kuvauen

Umerkede stier eller tråkk som brukes til allmenn ferdsel.

Snorkel- og dykkesti - merkede ruter under vann for å formidle kulturminner og naturverdier.

Stier hvis hovedfunksjon er gangadkomst til hytter.

Stiene er vist på kart i vedlegg 8.

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til bygging av enkle brygger og bruer og legging av klopper, samt oppsetting av skilt, merking av nye stier og oppføring av mindre, tekniske innretninger for fremme av friluftslivet (jfr. Kgl. Res.), jf. § 3 pkt 1.3 c) og d). Eksempler på tilretteleggingstiltak for friluftsliv og ferdsel som allerede eksisterer eller som det kan være behov for er: utlegging av badebøyer, stier, bruer, klopper, toalett, utegrill ved samlingsplasser/gapahuk, søppelstativ/-anlegg, kanalisering, enkle ilandstigningsbrygger og informasjon.

Det er flere populære **klatrefelt** spesielt på Vesterøy der særlig buldring er populært. Faste permanente forankringsbolter i fjell er forbudt i nasjonalparken, men frikltring og toppkltring med feste i tre, stein etc. er tillatt så lenge ferdselen/aktiviteten skjer varsomt og tar hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner. Dersom det er aktuelt med faste forankringsbolter eller å fjerne lav, mose og vegetasjon for å tilrettelegge for klatreaktiviteter må det søkes om tillatelse etter § 3 pkt. 1.3 d) eller § 3 pkt. 2.3 b).

Snorkel- og dykkestier innebærer tilrettelegging av "stier" under vann for å formidle kulturminner og naturverdier under vann. Stora Hästö (Sverige) og Kronprins Gustav Adolf (Finland) er lokaliteter som allerede er gjort tilgjengelige for dykkere gjennom det nordiske prosjektet "Blue trails/Blue parks", som er støttet av Nordisk råd. Norsk Maritimt Museum har merket en rute ved funnstedet for fregatten Lossen som forliste i 1717 utenfor Stolen på Vesterøy. Det kan være aktuelt med snorkel-leder på flere av de mest brukte badestrendene.

Det er flere bygninger med tilretteleggingsfunksjoner for friluftslivet som tilhører Oslofjordens Friluftsråd eller Hvaler kommune. Dette er enkle toaletter (utedoer) og avfallsboder, kioskbygning og toalett/dusjanlegg. Flere av bygningene er i dårlig teknisk stand. Verneforskriften åpner for riving og gjenoppbygging av bygninger, med samme størrelse og for samme bruk. Dette krever søknad om tillatelse. Servicebygget på Storesand er av dårlig teknisk

standard. Oslofjordens Friluftsråd har planer om å erstatte dette med nytt bygg som skal være universelt utformet.

Organisert ferdsel

§ 3 pkt. 5.2 Organisert ferdsel

Bestemmelsene i denne forskriften er ikke til hinder for organisert turvirksomhet til fots så lenge naturmiljøet ikke blir skadelidende.

Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha særskilt tillatelse av forvaltningsmyndigheten, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer

Organisert ferdsel som kan skade naturmiljøet må ha særskilt tillatelse av forvaltningsmyndigheten. Med ferdsel menes her ikke-motorisert ferdsel på land og på sjøen.

Definisjon av organisert ferdsel:

Ferdsel betraktes som organisert når en person, organisasjon eller virksomhet har planlagt, koordinert eller arrangert en aktivitet som er kunngjort/markedsført på forhånd eller aktiviteten gjentas i løpet av et år.

Alle jaktprøver og idrettsarrangementer er organisert ferdsel uansett arrangør.

Ofte vil det være en sammenheng mellom omfanget av den organiserte ferdselen og faren for skade på naturmiljøet. Følgende organisert ferdsel vurderes å kunne skade naturmiljøet og krever derfor tillatelse:

- 1) Når gruppen er stor nok. Større grupper (over 50 personer) kan etter forvaltningsmyndighetens vurdering føre til skade på naturmiljøet. Skoleklasser på tur omfattes normalt ikke av denne regelen, bortsett fra hvis antallet blir over 90 deltagere (tre skoleklasser).
- 2) Organiserte aktiviteter som gjentas, også for mindre grupper enn 50 pers (minst 3 turer /arrangementer pr. år på samme sted). Alminnelig turaktivitet i mindre grupper i regi av familie og venner krever likevel ikke tillatelse etter denne regelen.
- 3) Når ferdselen foregår i spesielt sårbare områder som f.eks. ved Viker- og Skipstadkilen på Asmaløy, stranda på Ørekroken og kjente hekkeholmer (sone C) også utenom hekketida.
- 4) Større teltleire med mer enn 10 telt på samme sted.. Ved søknad om tillatelse har forvaltningsmyndigheten mulighet til å fastsette nærmere sted for telting og hvor lenge en kan telte på stedet.

De som ønsker å utøve denne type ferdsel, har selv hovedansvaret for å vurdere om ferdselen kan skade naturmiljøet. Hvis man er i tvil, skal forvaltningsmyndigheten kontaktes for en vurdering av om aktiviteten krever tillatelse.

Søknader som gjelder ferdselsformer som kan skade naturmiljøet skal vurderes strengt. Kun i tilfeller der eventuelle skader etter ferdselen vil være beskjedne eller lett lar seg reparere, skal søknader vurderes imøtekommet. Det kan settes vilkår for eventuelle tillatelser.

Unødvendig regulering/kontroll skal unngås og faste aktiviteter bør kunne få flerårige dispensasjoner hvis det ikke oppstår konflikter i forhold til naturmiljøet.

Det er en forutsetning for å få tillatelse at aktiviteter og arrangementer ivaretar nasjonalparkens formål og ikke medfører unødig støy/høy musikk.

Større arrangementer bør lokaliseres til Storesand.

Utgangspunktet for forskriftens § 3 pkt. 5.1 og 5.2 er den frie ferdselen i utmark. Muligheten for regulering av organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet er tatt inn for å sikre en dialog mellom brukere og forvaltning, og gi forvaltningsmyndigheten mulighet til å styre eventuelt uheldig ferdsel, slik at det ikke oppstår konflikter i forhold til dyreliv, sårbar natur og kulturminner.

Organisert turvirksomhet er tillatt så lenge naturmiljøet ikke blir skadelidende. Kravet om at organiserte aktiviteter som kan skade naturmiljøet må ha tillatelse er ikke å betrakte som ferdselsforbud eller ferdselsbegrensinger. I et langsiktig perspektiv vil dette også sikre naturopplevelsen for fremtidige besøkende i nasjonalparken.

Det er lagt til grunn at den opplevelsesverdi naturen i nasjonalparken representerer skal være grunnlag for økt turistmessig bruk og verdiskaping. Det vil innenfor rammene av verneforskriften være mulig å drive med ulike reiselivsrelaterte aktiviteter som guiding og annen organisert turvirksomhet, uavhengig av om virksomheten er kommersiell eller ikke. Det avgjørende i forhold til verneforskriften er virksomhetens virkning på naturmiljøet.

Organisert ferdsel som ikke krever tillatelse etter verneforskriften, kan likevel kreve grunneiers tillatelse, f. eks når den går ut over friluftslovens rammer. Det er i så fall arrangørens ansvar å innhente dette.

Det er gjerne omfanget av organisert ferdsel som kan medføre skade på naturmiljøet, dvs. antall deltagere, antall turer og ferdselsformen (fottur, kiting/brettseiling, padling etc). I utgangspunktet er dette aktiviteter/ferdselsformer som ikke er skadelig for verneformålet. Landområdene der kiteutstyret rigges opp eller sjøsettes, som for eksempel i Ørekroken, er et sårbart område i forhold til slitasje på vegetasjon og spesielle insektarter. Hensynet til andre former for friluftsliv som kiting/brettseiling og padling kan være i konflikt med er også relevant. Dette gjelder spesielt Ørekroken, der deler av området er sikret som friluftsområde, og badebøyer settes ut for å sikre et sjøområde for de badende. Dette er samtidig et populært område for kiting/brettseiling og som utgangspunkt for padling.

Ved søknader om tillatelse gis forvaltningsmyndigheten mulighet til å følge med på slitasje og forstyrrelse på dyreliv disse aktivitetene kan påføre naturen, og sette vilkår om ferdsel for å unngå slitasje i sårbare områder. En tillatelse vil i større grad anggi sårbare områder eller foreslå alternative ruter enn å avslå en søknad.

Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha dispensasjon. Kriteriet "som kan skade naturmiljøet" gjelder både for organisert ferdsel og andre ferdselsformer. Kriteriet angir videre at ferdselen kun trenger å ha potensial til å skade naturmiljøet, ikke at skade nødvendigvis oppstår i alle tilfeller. Eksempler på denne type ferdsel kan være teltleire på en slette med rødlistede plantearter eller permanent bruk av en grunnlendt tørreng til ballbane gjennom sommeren.

Arrangementer som innebærer større samlinger av mennesker (over 50), med eller uten overnatting, ofte er matlaging/servering av mat en del av aktiviteten omfattes av begrepet organisert ferdsel og organiserte aktiviteter. Hensikten med arrangementet kan for eksempel være knyttet til friluftslivsaktiviteter (padleleir, dykkerleir), fester (bryllup), årlige turer/arrangement i regi av frivillige lag og organisasjoner som 4H, speideren, FNF, NJJF og DNT eller undervisning.

Eksempler på årlige arrangementer i nasjonalparken:

- Oslo sportsdykkerklubb med sommerleir på Akerøya
- Fredrikstad kajakkklubb med padleleir på Storesand
- Faste turer og konkurranser. Eks. Øymarsjen og Hvalerløpet
- Akerøydagen

Det oppfordres til at skoleklasser og barnehager benytter seg av/samarbeider med naturveilederen ved besøk i nasjonalparken.

Gode råd ved søknad om tillatelse:

- Det er viktig med en god dialog med nasjonalparkforvalteren i forkant. Organisasjoner som f.eks DNT vil kunne bruke årsprogrammet som bakgrunn for en søknad og anbefales å ha noe dialog før programmet fastsettes.
- En søknad bør inneholde hvem som søker, tidspunkt for aktivitet(ene), stedsangivelse og turrute, antall deltakere, eventuell overnatting/telting.
- forvaltningsmyndigheten vil i større grad angi sårbare områder eller foreslå alternative ruter enn å avslå en søknad.
- Det oppfordres til å følge merkede stier.

Sykling og bruk av hest

§ 3 pkt. 5.3 Sykling og bruk av hest

Sykling og organisert bruk av hest er bare tillatt på veier eller traseer som er godkjent for slik bruk i forvaltningsplanen.

Godkjente veier og traseer til sykling og organisert bruk av hest etter § 3 pkt. 5.3: Sykling og organiserte hesteturer må benytte seg av godkjente veier og traseer. Med "veier" menes bil- og traktorveier. Med "traseer" menes stitraseer, løypetraseer og kjørespor.

Veier og traseer som er godkjent for sykling og organisert bruk av hest er vist i vedlegg 9 med hjemmel i verneforskriften § 3 pkt. 5.3.

Aktiviteten regnes som organisert bruk av hest når ett av følgende kriterier er oppfylt:

- 1) Rideturer med 10 hester eller flere i følge.
- 2) Rideturer med færre enn 10 hester ifølge når ridingen foregår med utgangspunkt i et ridesenter eller annen organisasjon/virksomhet med riding som fast aktivitet.

Bruk av hest som ikke er organisert er ikke omfattet av restriksjonene i § 3 pkt. 5.3.

Telting

§ 3 pkt. 5.4 Forbud mot telting

Det er forbud mot telting og camping på deler av Akerøya, Vesleøya og Heia innenfor områder anmerket på vernekartet som sone C.

Retningslinjer:

På Storesand og Akerøya er det tilrettelagt for telting.

Telting på Akerøya:

Organisert telting utover 10 telt krever tillatelse jf. definisjonen av organisert ferdsel over. Det er en forutsetning for å få tillatelse at teltene er bebodd den perioden de er oppslått.

Telting på Storesand:

På Storesand er det etablert teltplass på sletta ved Døvika.

Tillatelse til arrangement og telting på Storesand må gis av nasjonalparkstyret og kan ikke delegeres videre. Det er en forutsetning for å få tillatelse at teltene er bebodd den perioden de er oppslått.

I Grønnbauen på Herføl er det innført atferdsregler etter frilufsloven. Disse forbyr telting i henhold til særskilt skilting.

Telting andre steder forutsettes å følge frilufsloven, dvs. maks 2 døgn. Det forutsettes at denne teltingen foregår i utmark, uten utilbørlig sjenanse for nærliggende bebodd hytte/hus. Telting utover 2 døgn krever tillatelse fra grunneier i tillegg til tillatelse fra forvaltningsmyndigheten.

Ønsker man ytterligere regulering av teltingen, for eksempel av hensyn til andre friluftslivsutøvere, vil det være nødvendig å innføre atferdsregler etter frilufsloven.

Forbudet mot telting på deler av Akerøya, Vesleøya og Heia er en videreføring av bestemmelsene i de tidligere naturreservatene, og er de samme soner som har ferdselsforbud i hekketida for sjøfugl jf. forskriften § 3 pkt. 5.5. På Heia, Vesleøy og Akerøya er det flere områder med havstrand og tørrenger som kan være attraktive som teltplasser. Dette er sårbare vegetasjonstyper som er utsatt for slitasje. Det har vært forbud mot telting i de tidligere reservatområdene siden 1979, slik at brukerne av nasjonalparken er kjent med forbudet, og ikke vil oppleve dette som nye restriksjoner.

Ut over dette reguleres telting i nasjonalparken av frilufslovens bestemmelser. Hovedregelen er telting i inntil to døgn uten grunneiers tillatelse.. Etter frilufsloven § 9 må telt «... ikke settes opp så nær bebodd hus (hytte) at det forstyrrer beboernes fred og i hvert fall ikke nærmere enn 150 meter. Reglene om avstand fra bebyggelse gjelder likevel ikke på områder som særskilt er innredet for telting. ... Telting eller annet opphold er ikke tillatt i mer enn 2 døgn om gangen uten eierens eller brukerens samtykke.»

På de offentlig sikrede friluftsområdene på Storesand og Akerøya har kommunen utvidet adgangen for telting ved at det er innført atferdsregler etter frilufsloven. Telting i større omfang ønskes derfor kanalisert til disse områdene som har vært omfattet av slik bruk i mange år. Slike adferdsregler vedtas av kommunen og stadfestes av Fylkesmannen jf. frilufsloven § 15. Oslofjordens Friluftsråd har ansvar for drift og vedlikehold av det statlig sikrede friluftsområdet på Storesand.

Det er viktig med god informasjon om hvilke regler som gjelder for telting i nasjonalparken.

Områder med ferdselsforbud

§ 3 pkt. 5.5 Regulering av ferdsel

Av hensyn til hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel er all ferdsel forbudt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli i sone C og D som er avmerket på vernekartet. Dette gjelder følgende holmer med sjøareal:

- Sone C (sjøfugl): Skjellholmen, Kobbernaglen, Kvernskjær, Alne, Tangen (del av Tisler), Store Ølbergholmen, deler av Akerøya med Vesleøya, Møren, Heia, deler av Nordre Søster, deler av Søndre Søster (Fredrikstad).
- Sone D (sel): Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba, Kolleribba (Hvaler).

Ferdsel ved utøvelse av fiske i samsvar med gjeldende lovverk for manntallsførte yrkesfiskere og registrerte laksefiskere med fast redskap er unntatt fra forbudet.

Innenfor nærmere avgrensa deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

All ferdsel er forbudt i områder som er viktige for sjøfugl i hekketida (sone C) eller områder som er kasteplasser for sel (sone D) i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli. Sone C og D er avgrenset i sjøen til ca. 50 m fra land som avmerket på vernekartet. De fleste av områdene er vanskelig tilgjengelig slik at konflikten med friluftslivet er liten.

På Vesleø er den gamle reservatgrensen på land flyttet ca. 20 m for å unngå panikkoppflyging av hekkende fugler når folk går opp på en høyde.

Miljødirektoratet har anledning til å forby ferdsel i deler av nasjonalparken når dette anses nødvendig av hensyn til bl.a. plante- og dyrelivet. Regulering av den allmenne ferdsel må gjøres i minst mulig grad. Ferdsel vil i størst mulig grad bli styrt gjennom informasjon og tilrettelegging. Dersom det blir aktuelt å bruke denne bestemmelsen, blir det utarbeidet en forskrift som skal på høring.

Bålbrenning

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen

b) Bålbrenning på bart fjell er forbudt

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:

b) Bruk av nedfalt trevirke i forbindelse med lovlig bål på stedet.

Retningslinjer:

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til bål på etablerte bålplasser på bart fjell etter søknad. Det må søkes etter § 48 i naturmangfoldloven. Det kan være aktuelt å gi flerårig tillatelse (inntil 3 år). Brannvesenet må gi tillatelse fra det generelle bålforbudet.

Bål på bart fjell er forbudt. Det er et generelt bålforbud i perioden 15. april-15. september i eller i nærheten av skogsmark (lov om brannvern). Bålbrenning på bart fjell gir irreversible skader på svaberg og gjør de mindre attraktive og innbydende. Ved å lage bål- eller rasteplasser kan en både unngå brudd på bestemmelsen og gi folk mulighet til å ha bål i den lovlige tiden. Det er etablert faste grillplasser på flere av de mest brukte utfartsområdene.

Det er tillatt å bruke nedfalt trevirke til bålbrenning. jf. § 3 pkt. 2.2 b). Bryting av kvister vil således være forbudt. Det er presisert i forskriften at nedfalt trevirke kan brukes til lovlig bålbrenning, dvs. i perioder av året da det ikke er bålforbud og på plasser der bålbrenning er tillatt.

Det er tradisjon for St. Hansbål flere steder i nasjonalparken. Dette kan være felles bålplasser, på bart fjell eller fastmark, som har vært benyttet i flere tiår. Ofte blir det samlet inn rekved eller avfallsmaterialer til bålene. De naturlige fjellformasjonene er ødelagt etter mange tiårs bruk på disse faste plassene. Felles St. Hansbål er en sterk lokal tradisjon som samler lokalbefolkningen og besøkende.

Båtliv

§ 3 Pkt. 3.1 Vern av dyrelivet

b) I sjøområder med restriksjoner på sjøbunnen (sone A på vernekartet) må det ikke iverksettes tiltak som kan påføre organismer og strukturer på havbunnen skade, som f.eks. oppankring, dumping av masse, legging av kabler, bunnskraping eller bruk av fiskeredskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen. Oppstillingen er ikke fullstendig. Forbudet mot fiskeriaktivitet er også hjemlet i havressursloven. Oppankring for å fortøye mot land er tillatt.

Pkt. 3.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til oppankring i sjø i sone A.

Pkt. 5.1 Generelt om ferdsel

All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.

Pkt. 5.5 Regulering av ferdsel

Av hensyn til hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel er all ferdsel forbudt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli i sone C og D som er avmerket på vernekartet. Dette gjelder følgende holmer med sjøareal:

-Sone C (sjøfugl): Skjellholmen, Kobbernaglen, Kvernskjær, Alne, Tangen (del av Tisler), Store Ølbergholmen, deler av Akerøya med Vesleøya, Møren, Heia, deler av Nordre Søster, deler av Søndre Søster (Fredrikstad).

-Sone D (sel): Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba, Kolleribba (Hvaler).

Ferdsel ved utøvelse av fiske i samsvar med gjeldende lovverk for manntallsførte yrkesfiskere og registrerte laksefiskere med fast redskap er unntatt fra forbudet.

Innenfor nærmere avgrensa deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

Pkt 6.1 Forbud mot motorferdsel

b) I avgrensede områder på sjøen avmerket på vernekartet som sone E, innføres hastighetsbegrensning på 5 knop i medhold av havne- og farvannsloven.

Retningslinjer:

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til oppankring i sone A etter søknad (jf. § 3 pkt 3.3). Det vil bli foretatt en nøye vurdering av konsekvensene for de marine bunnmiljøene ved en ev. tillatelse til oppankring i sone A.

Besøkende til nasjonalparken som kommer med båt må forholde seg til de spesielle reglene i sone A (se vernekartet), reglene om ferdsel (§ 3 pkt. 5.1), hva som betraktes som organisert ferdsel (se egen omtale av organisert ferdsel ihht § 3 pkt. 5.2), områder med restriksjoner på ferdsel (§ 3 pkt. 5.5) og områder med fartsrestriksjoner (§ 3 pkt. 6.1 b)).

I sone A er oppankring i sjøen ikke tillatt, mens oppankring ved å fortøye mot land, dvs. ha dregg i akterenden på båten er tillatt. Dette gjelder spesielt på Søsterøyene og på Vesterøy i området fra Papperhavn til Stolen. Områdene er brukt en del til oppankring av småbåter i dag, både i forbindelse med dykking og overnatting.

Det er ønskelig at de mest populære naturhavnene er tilgjengelig for mange brukere og ikke okkuperes av et fåtall slik det er tendenser til. Veiledning og informasjon om området, naturverdiene og en ønsket bruk kan være aktuelle virkemidler.

Bruk av elektrisk batteridrevne undervannsscootere ved/ i forbindelse med dykking i nasjonalparken betraktes som vannscooter, jf. fritids- og småbåtloven § 40.

Oppfølgende tiltak for friluftsliv

I arbeidet med besøksstrategien blir det gjort en gjennomgang av eksisterende sti- og løypenett for å vurdere om det er behov for vedlikehold/omlegging/nedlegging/bedre og mer merking av hensyn til friluftslivet.

Det er viktig å følge utviklingen av ferdsel i Ørekroken nøye, og overvåke og registrere sårbare arters utvikling mhp slitasje og bruken av området.

Det bør foretas en nøyere undersøkelse av konkurrerende friluftsinnteresser, for eksempel bruk av motorbåter og brukere som setter stillhet høyt. Økt bevissthet omkring stillhet kan øke kvaliteten for mange besøkere av området. Ulovlig bruk av vannskuter er et økende problem. Det bør tilrettelegges for det enkle friluftslivet basert på naturopplevelser sammen med informasjon til alle grupper, for å oppnå forståelse for naturvennlig friluftsliv.

Se på tilførselsveier, stier og parkering både i og utenfor området for å vurdere behov for flere parkeringsplasser i tilstøtende områder utenfor nasjonalparken. Forvaltningsmyndigheten bør stimulere kommunen, Oslofjordens Friluftsråd og grunneiere til å utrede nye parkeringsplasser utenfor nasjonalparken.

Følge utviklingen av ferdsel mtp former og omfang nøye samt registrere effekten av områdets bruk mhp slitasje og sårbare arters utvikling.

Vurdere behovet for bedre turkart i området for å øke tilgjengeligheten for brukerne.

Bidra til at forvaltningsplaner for statlig sikrede friluftsområder blir i tråd med overordnede føringer som er gitt gjennom nasjonalparkvernet. Bidra til at fartsgrensene i området gjøres kjent og overholdes, blant annet gjennom informasjon og oppsyn.

Det bør etableres en padleled i nasjonalparken med enkle overnattingsmuligheter.

Årlige tellinger av ferdsel i Ørekroken, Storesand og kyststien på Asmaløy er ønskelig.

Friluftslovens bestemmelser om telting bør overholdes og følges opp av oppsynet i nasjonalparken, der ikke særlig regler om utvidet telting er innført.

3.1.4 Bruk av naturressurser

Skjellsand på Sauholmen, Vesterøy. Foto: Aase Richter, Fylkesmannen i Østfold

Status

I dette kapittelet behandles uttak av naturressurser som er regulert i verneforskriften, og som kan gjelde flere brukergrupper. Bruk av naturressurser som er særlig knyttet til spesielle brukerinteresser, er behandlet i øvrige delkapitler.

Uttak av ved til grunneiers eget husbehov og **fjerning av trær og busker** rundt hytter for å gi utsikt og ved har foregått spredt i nasjonalparken. Verneforskriften har bestemmelser om plantelivet som gir rammer for denne aktiviteten.

Det er tradisjon på Hvaler for å hente **tang, skjell og skjellsand** til eget bruk. Tang og skjellsand har vært benyttet som jordforbedringsmiddel og førtilskudd til husdyr. Skjell har også blitt brukt til vedlikehold av veier/stier. Skjellsand er viktig grunnlag for kalkrike enger; en naturtype i nasjonalparken som er lite utbredt regionalt så vel som nasjonalt. Områder med skjell og skjellsand er ofte viktige for kravfulle arter med små populasjoner, og skjellsandavleiringer gir ofte grobunn for kransalger i brakkvannspoller. Strender og berg med skjellbanker er også viktige hekkeområder for fugl i nasjonalparken, bl.a. tjeld. Tangvoller er en verdifull naturtype med spesiell flora og fauna (insekter og edderkoppdyr), og også viktig beiteområde for fugl. Flere grunneiere har under verneplanprosessen spilt inn ønsker om å beholde muligheten til å ta ut tang, skjellsand og skjell til privat forbruk. Denne aktiviteten anses ikke å være omfattende basert på de innspillene som har kommet om dette.

Det er ingen store interesser knyttet til **løsmasser og steinmaterialer** i området i dag. Fortsatt finnes det spor etter steinbrudd i nasjonalparken, som på Rødshue på Kirkøy, men det er mange år siden det var drift i de mange mindre steinbruddene. Flere steder i nasjonalparken finnes det fine utforminger av rullesteinstrender og rullesteinsrøyser. Rullestein fra strender og steinrøyser og steinrester fra steinbruddene har i noen grad blitt hentet i området og blitt brukt til grunnmurer, støttemurer, steingjerder, piper, peiser etc.

Siden området brukes av mange i forbindelse med friluftsliv og rekreasjon, er det også noe plukking av **bær, sopp, blomster og andre planter** i området.

På landområdene **jaktes** det i hovedsak hjortevilt, hare og rev. Antall fellingstillatelser avhenger av bestandsstørrelsen. På Kirkøy blir det felt 5-8 elg årlig. Økende forekomst av elg på Vesterøy gjør at det er åpnet for elgjakt også der. Hvaler kommune gir fellingstillatelser på rådyr og elg som også gjelder innenfor grensen for nasjonalparken.

Østfold fylkeskommune har forvaltningsansvar for andre jaktbare arter.

Fra gammelt av har **sjøfugljakt** vært en del av matauken til kystbefolkningen. Alkefugl og svartand utgjorde en vesentlig del av dette. Etter at ærfuglbestanden økte kraftig og det ble åpnet for ærfugljakt i 1992, har denne arten dominert jaktbyttet. Gjennom de siste 20 år ses en økende interesse for jaktformen også fra jegere som ikke bor i nærområdet.

Begrepet sjøfugl omfatter i denne sammenheng hovedsakelig jaktbare arter av dykkender, fiskender og storskarv. Dette er det viktigste området for sjøfugljakt i Ytre Oslofjord. Jaktuttaket i området gjenspeiler i liten grad de bestandene som hekker der. I jakttida er de aktuelle artene på trekk og det skjer store forflytninger av et høyt antall fugl. Av de viktigste artene for jakt kommer et betydelig antall storskarv fra Nord-Norge, svartand fra Sibir og ærfugl fra Østersjøen. Mink jaktes primært på de ytterste øyene i nasjonalparken som forvaltningsmyndigheten ønsker å holde minkfrie; Heia, Tisler, Søsterøyene og Akerøya. I sjøområdene inkludert holmer og skjær i nasjonalparken foregår kvotejakt på sel (steinkobbe).

Det er gammel tradisjon på Hvaler å lage **kamuflasjeinnretninger av stein** (borg) i strandsonen i forbindelse med sjøfugljakta. Disse borgene ligger utsatt til og blir stort sett borte i løpet av vinteren, men det fins fortsatt noen gamle steinkamuflasjer på fjellgrunn. Jegerne er i dag mer mobile og bruker i økende grad lett kamuflasjeutstyr i kombinasjon med hva som fins fra før i området (stein, rekved, tang). Steinborger settes derfor antakelig opp igjen i mindre eller delvise utforminger, sjelden helt nye.

Ærfuglen i området tilhører den baltiske delbestanden som i hovedsak overvintrer i Danmark. I jakttida trekker fugler fra en større del av bestandsområdet gjennom nasjonalparken. Antall hekkende ærfugl i nasjonalparken har gått tilbake de seinere årene, med størst tilbakegang på de ytterste holmene. Ved hekkefuglregistrering (totaltelling) i nasjonalparken ble det funnet 251 reder i 2010 og 162 reder i 2011. Ny totaltelling er planlagt om få år. Området er viktig som beite- og myteområde for fugl fra hele Oslofjordområdet. Tabellen nedenfor viser antall ærfugl som er registrert felt i Hvaler i perioden 2009/10-2015/16 (SSB).

Storskarv forekommer i to underarter. Den sørlige underarten (*P. sinensis*) hekker i Oslofjordområdet fra 1997 og har økt til ca. 1000 par. Denne underarten trekker sørover i august/september, mens den nordlige underarten (*P. carbo*) som hekker nordover langs norskekysten, bruker nasjonalparken i trekk- og overvintringsperioden. Begge underartene felles i jakttida. I Østfold ble det i 1996, året før skarven begynte å hekke på Øra, felt 1490 storskarv (*P. carbo*). Tabellen nedenfor viser antall storskarv som er registrert felt i Hvaler i perioden 2009/10-2015/16 (SSB).

Svartand var den arten som ble felt i størst antall før jakt på ærfugl ble tillatt, og felles fortsatt i betydelig antall. Fuglene tilhører den vesteuropeiske bestanden som i hovedsak hekker i Sibir og overvintrer sør i Østersjøen og rundt Danmark. Høsttrekket er markant fra siste halvdel av oktober og omfatter svært varierende antall. Årene 1991, 2012 og 2016 skiller seg ut med observasjoner av flere tusen fugl pr dag. De store variasjonene i antall fugl i området gjenspeiler ikke bestandsstørrelsen, men avdrift under nattlig trekk gjennom Østersjøen pga. ulike vindforhold. Det felles over 85 % ungfugl, og nesten aldri voksne hanner som trekker fra hekkeområdene tidligere. På vårtrekket ses jevnlig flokker med svartand helt fram til midtsommer. Tabellen nedenfor viser antall svartand som er registrert felt i Hvaler i perioden 2009/10-2015/16 (SSB)..

Tabell 2 Felt sjøfugl i Hvaler 2009/10-2015/16

SSB. Antall felte småvilt (sjøfugl) i Hvaler							
	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016
Ærfugl	3 680	3 680	2 930	3 610	3990	2 910	2 210
Svartand	950	710	1 110	1 920	1660	860	800
Storskarv	710	550	580	610	500	460	450

Jaktstatistikk for sjøfugl kan i svært liten grad brukes for å påvise endringer i hekkebestandene på Hvaler. Årlige variasjoner gjenspeiler ofte været som er en avgjørende faktor for tilgjengeligheten. Jakta foregår også på bestander som oppholder seg i dette området i kortere perioder. Hekkefuglene i Hvalerområdet trekker til andre områder om høsten/vinteren der de ev. utsettes for et jaktuttak.

Forvaltningsmål for naturressurser

Uttak av naturressurser i nasjonalparken skal ikke være i strid med verneformål eller påvirke verneverdiene negativt.

Utfordringer

Hovedutfordringen når det gjelder fjerning av trær og busker for å skaffe utsikt etc. er å forvalte vernebestemmelsene slik at verneverdiene opprettholdes, samtidig som kravet til saksbehandling blir overkommelig, både for grunneiere/brukere og forvaltning. Dette innebærer blant annet at det må etableres en hensiktsmessig standard for når fjerning av trær og busker ikke er søknadspliktig, jfr. skjøtselssoner rundt hytter.

Det finnes ingen oversikt over hvor det har vært uttak av stein - den ble ikke bare tatt fra steder hvor det nå er åpenbare steinbrudd. Tilfeldig uttak av løsmasser, rullestein etc. vil i de fleste tilfeller fortone seg som bagatellmessige. Siden nasjonalparken ligger sentralt og har svært mange brukere, vil imidlertid slike inngrep over tid kunne representere en betydelig forringelse av verneverdier. Informasjon vil være et viktig tiltak for å motvirke dette.

Plukking av bær og sopp anses ikke som noen stor utfordring. Derimot kan plukking av blomster og andre planter utgjøre en fare for verneverdiene hvis man plukker sjeldne arter.

Hovedutfordringen når det gjelder sjøfugljakt er at jaktuttaket i området i hovedsak består av fugl fra bestander langt utenfor nasjonalparken og i liten grad gjenspeiler bestandsendringer i området.

En annen utfordring er å unngå at det skytes vilt som ikke er jaktbare, spesielt arter av andefugl som lett kan forveksles med de jaktbare artene. Informasjon er et viktig virkemiddel her.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen

a) Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, brygger, utlegging av moringer og bøyer, etablering av akvakulturanlegg, opplag av båter, gjerder og anlegg, vegbygging, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, uttak av masser, mudring og dumping av masser, sprenging og boring, bryting eller fjerning av større stein, blokker og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger og sjøkabler, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet.

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker og trær, er vernet mot all skade og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 3.1 Vern av dyrelivet.

a) Dyrelivet på land og i sjø, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i sjø er forbudt.

Retningslinjer

Inngrep og tiltak som er nevnt under § 3 pkt. 1.1, 2.1 og 3.1 er forbudt hvis de ikke omfattes av unntaksbestemmelsene i § 3. Det kan også gis tillatelse til spesifiserte tiltak etter § 3. Øvrige tiltak som rammes av disse bestemmelsene krever søknad om dispensasjon etter naturmangfoldlovens § 48. Ved alle tiltak skal virkningen for artsmangfoldet, naturtyper og økologiske funksjonsområder vurderes.

Planting og såing av trær og annen vegetasjon er forbudt, dette inkluderer også fremmede treslag og planter. Det skal ikke føres inn fremmede planter ved revegetering.

Alt dyreliv på land og i sjøen, dvs. også arter som ikke omfattes av villloven § 2, er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse, jf. pkt. 3.1. a). Viktige funksjonsområder som hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser er også vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i sjø er forbudt.

Det vises til kapittel 3.2.2 angående fremmede arter som ikke må spres i nasjonalparken.

Fjerning av trær og busker som skjøtselstiltak

§ 3 pkt. 2.3 b) Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

Fjerning av trær og busker som skjøtselstiltak utover det som er tillatt etter pkt. 2.2.e, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer

Det kan gis tillatelse til fjerning av trær og busker som skjøtselstiltak utover det som gjelder skånsom skjøtsel rundt hytter (se kapittel 3.1.6) i tråd med forvaltningsplan, jf. § 3 pkt. 2.3 b). Rydding av vegetasjon etter denne bestemmelsen omfatter mindre inngrep som rydding av busker, kratt, mindre trær etc. Slik skjøtsel skal skje med tillatelse fra grunneier.

Rydding kan for eksempel være i forbindelse med tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel, ved bygninger eller mer generelt der f.eks skjøtsel av landskapet er det primære formålet. Forvaltningsmyndigheten er positiv til at grunneiere kan utføre skjøtsel på egen eiendom. Dette må skje i samarbeid med forvaltningsmyndigheten og etter befaring. Initiativet til slik skjøtsel kan komme både fra forvaltningsmyndigheten og private.

Hytteiere som ønsker rydding av vegetasjonen utenfor hyttas definerte skjøtselssone (jf. vedlegg 10), må søke om dette etter bestemmelsen § 3 pkt. 2.3 b). Skjøtsel må skje i samarbeid med forvaltningsmyndigheten og etter befaring.

Det stilles ikke generelt krav om skjøtelsplan for denne type rydding. Ryddingen må skje på en skånsom måte som ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet.

Følgende generelle retningslinjer skal legges til grunn ved tillatelse til skjøtsel, og kan tas inn som vilkår i en tillatelse. De kan ved behov tilpasses det enkelte tilfellet:

- Spesielt verdifulle trær (store, karakteristiske, uvanlige, hule m.m.) skal ikke felles. Slike trær merkes om nødvendig med bånd før hogsten påbegynnes.
- Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, det kan evt. gjøres unntak for nyere vindfall.
- Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon.
- Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.
- Utkjøring må skje på en måte som minimerer faren for markskader, helst på frossen, snødekket mark. Utkjøring på tørr mark vil i noen tilfeller kunne være et alternativ.
- Utkjøring skal skje i den traséen som blir utpekt.

Virke som fraktes ut av området i forbindelse med slik skjøtsel, vil tilfalle grunneieren på vanlig måte. Forvaltningsmyndigheten kan sette vilkår for å ivareta naturmiljøet og hensyn til verneformålet.

Vedhogst er ikke tillatt, men forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til hogst av ved for eget bruk, jf. kapittel 3.1.2 Landbruk.

Skjøtsel som forvaltningsmyndigheten ønsker å igangsette for å ivareta området naturkvaliteter og fremme formålet med vernet omtales i kapittel 4.2, og skjer i tråd med bestemmelsene i § 6 og naturmangfoldloven § 47. Hogst vil i noen tilfeller kunne være et slikt tiltak. Hogst som skjøtsel i denne sammenheng er ikke betinget av samtykke fra grunneier. Berører skjøtselstiltak privat eiendom eller rettigheter i verneområdet, skal eieren eller rettighetshaveren så vidt mulig varsles på forhånd. Økonomiske fordeler ved gjennomføring av skjøtselstiltak tilfaller grunneieren eller rettighetshaveren.

Fjerning av død tang til eget bruk

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:
f) Fjerning av død tang til eget bruk, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer:

Det er tillatt å fjerne død tang til eget bruk. Med eget bruk menes her til privat, stedegent bruk, for eksempel til jordforbedring, etter avtale med grunneier. Det kan årlig gjøres et forsiktig uttak av død tang fra den ytre strandflata der det hvert år legges opp ny tang. Død tang til eget bruk kan også hentes fra mye brukte

badestrender som er allment tilgjengelige og som brukes av mange mennesker. Fjerning av tang kan skje under forutsetning av at dette ikke er i konflikt med forekomster av rødlistearter.

Uttak av død tang i bølgeskulpsonen vurderes som lite konfliktfyllt, men uttak av død tang fra eldre, permanente tangvoller lengre oppe på land bør ikke skje av hensyn til bevaring av sjeldne/spesielle naturtyper. Enkelte permanente tangvoller er registrerte i Naturbasen, men ikke alle. Hvis man er i tvil om en tangvoll skal regnes som permanent, bør forvaltningsmyndigheten kontaktes for å avklare spørsmålet. "Permanente tangvoller" omfatter opphopninger av tang og tare som naturlig blir liggende over flere år og gir opphav til et karakteristisk planteliv med stort innslag av nitrogenelskende og salttålede plantearter.

Ny kunnskap kan eventuelt komme til å gi grunnlag for andre vurderinger i forhold til hvor død tang kan/ikke kan fjernes.

Skoleklasser og barnehager kan samle tang i fjæra til bruk i undervisningen.

Sanking av døde skjell til eget bruk

§ 3 pkt. 3.2 Bestemmelsen i pkt. 3.1 er ikke til hinder for:

d) Sanking av døde skjell til eget bruk unntatt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 20. juni, jf. forvaltningsplanen.

Retningslinjer

Det må ikke sankes skjell i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 20. juni. Dette forbudet er satt av hensyn til hekkende fugl. Med eget bruk menes her til privat, stedegent bruk, etter avtale med grunneier.

Det kan årlig gjøres et forsiktig uttak av døde skjell fra den ytre strandflata, der det hvert år legges opp nye skjell. Fjerning av døde skjell kan skje under forutsetning av at dette ikke er i konflikt med forekomster av rødlistearter. Uttak av skjell i bølgeskulpsonen vurderes som lite konfliktfyllt, mens uttak av døde skjell og skjellmasser fra eldre, permanente skjellbanker lengre oppe på land bør ikke skje av hensyn til bevaring av sjeldne naturmiljøer. "Permanente skjellbanker" omfatter opphopninger av skjell som naturlig blir liggende over flere år og gir opphav til et karakteristisk planteliv med stort innslag av kalkelskende og salttålede plantearter.

Ny kunnskap kan eventuelt komme til å gi grunnlag for andre vurderinger i forhold til hvor døde skjell kan/ikke kan sankes.

Skoleklasser og barnehager kan samle skjell i fjæra til bruk i undervisningen.

Sanking av bær, sopp og vanlige planter

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1 er ikke til hinder for:

c) Plukking av bær og matsopp.
d) Plukking av vanlige planter til eget bruk.

Det er tillatt med høsting og plukking av bær, sopp og vanlige planter, jf. § 3 pkt. 2.2. Med vanlige planter menes planter som ikke er trua eller sjeldne og står på den norske rødlista.

Mengdebegrensningen om eget bruk tilsier at det ikke kan høstes planter til næringsformål eller lignende. Bryting av kvister er forbudt.

Det vises også til den generelle aktsomhetsplikten i naturmangfoldloven § 6, som bestemmer at enhver skal opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet. Dette vil være spesielt viktig i forhold til rødlistearter og prioriterte naturtyper, jf. vedlegg 5 og 8.

Fjerning/sanking av stein og blokker

§ 3 pkt. 1.1 a) Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder, bryting eller fjerning av større stein, blokker og mineraler, og uttak av masser.

Retningslinjer

Med større stein menes bl.a. all stein som har en størrelse som gjør dem egnet til oppføring av murer, steingjerder, brygger m.m. Uttak av stein til slike formål er derfor ikke tillatt.

Når det gjelder mindre stein, er det bare tillatt å ta med seg små mengder. Større mengder av slik stein regnes som masser.

Jakt og fangst

§ 3 pkt. 3.2 Bestemmelsen i pkt. 3.1 er ikke til hinder for:

- a) Fiske og fangst i sjøen, herunder seljakt, i medhold av havressursloven, unntatt fiske i sone A med redskaper som slepes under fiske og som i den forbindelse kan berøre bunnen.
- b) Jakt og fangst etter viltloven unntatt i området avmerket som sone B på vernekartet.

Retningslinjer

Forsiktig vedlikehold av etablerte borger (kamouflasjeinnretninger av stein (borg) i strandsonen) i forbindelse med sjøfugljakta er tillatt. Det er ikke tillatt å etablere nye borger av større stein. Jaktkamouflasje av treverk tillates ikke i nasjonalparken.

Fiske (næringsfiske/yrkesfiske og fritidsfiske) omtales i kapittel. 3.1.1.

Fra gammelt av er det "tålt sjøfugljakt" (uten grunneierrtelletelser) i strandsonen på Hvaler, også i nasjonalparken. Forvaltningsmyndigheten vurderer bruken av kamouflasjeinnretninger av stein (borg) i strandsonen i forbindelse med sjøfugljakta som "tålt" bruk i nasjonalparken.

Jaktaktiviteten er regulert av fastsatte jakttider, men varierer innenfor dette med trekkaktiviteten for de forskjellige jaktbare artene og værforholdene. Jaktutøvelsen i nasjonalparken skal følge viltloven.

Det er forbud mot jakt i 2 mindre områder (sone B) i Skipstadkilen og Vikerkilen på Asmaløy, jf. § 3 pkt. 3.2 b). Sonen går ca. 100 m rundt kilene på land. Disse våtmark- og strandeng-/sumpområdene er viktige trekk- og rasteområder for fugl. Jakt i små områder har vanligvis en sterkt forstyrrende effekt, og jaktforbudet har til hensikt å redusere uheldig forstyrrelse på fuglene.

Jakt på viltartene reguleres av bestemmelsene i naturmangfoldloven og viltloven med tilhørende forskrifter. Jakt på steinkobbe er kvotejakt regulert etter havressursloven.

Adgangen til jakt er en del av grunneierretten. Grensen for grunneiers jaktrett mot vann reguleres av villtlovens § 32, og mot hav og fjord går grunneiers jaktrett så langt som landet ligger tørt. Utenfor denne grensen og på grunner og skjær som er overskylt ved alminnelig høyvann, er jakt og fangst tillatt for norske statsborgere og alle som det siste året har vært og fortsatt er bosatt i Norge. Det er ikke registrert kobbveider noe sted i nasjonalparken og begrensning i allmennhetens jaktrett for kobbveider (jaktrett på kobbeskjær/holmer som tilligger en eiendom som en rettighet) gjelder dermed ikke.

Oppfølgende tiltak for naturressurser

- Forvaltningsmyndigheten bør gjennomføre oppfølgende undersøkelser av områder der det tas ut død tang og døde skjell til eget bruk. Det bør registreres om uttaket kan ha for store negative konsekvenser for verneverdiene i nasjonalparken.
- Vurdere bestandsutviklingen av de jaktbare artene og bestandene over tid for å få kunnskap om jaktens påvirkning på bestandene.
- En styrking av jaktoppsynet er viktig. Statens Naturoppsyn (SNO) har en oppsynsstilling knyttet til nasjonalparken som har ansvar for bl.a oppsyn under jakt.

3.1.5 Kulturminner

Torbjørnskjær. Foto: Fylkesmannen i Østfold

Status

I nasjonalparken er automatisk fredete kulturminner, nyere tids kulturminner og kulturmiljø beskrevet. I konsekvensutredningen ble området inndelt i 11 kulturhistoriske lokaliteter som er beskrevet og verdisatt. Lokalitetene har store verdier knyttet både til det unike og det typiske ved den øst-norske kystkulturen og *området er samlet vurdert å ha stor kulturhistorisk verdi*, særlig knyttet til autentisitet, miljø/sammenheng, variasjon/mangfold, tidsdybde og pedagogisk verdi. Kulturminnene synliggjør den historiske bruken av området og har betydning for opplevelse og formidling av sammenhengen mellom natur og kultur. Generelt kjennetegnes slike landskap som rommer både verdifulle kulturminner og verdifulle kulturlandskap ved:

- Svært rik flora og/eller fauna, og varierte naturtyper
- Stor variasjon av kulturmarkstyper av vekslende alder med stor historisk dybde
- Kulturhistorisk innhold/mangfold fra ulike tidsbolker
- Et variasjonsrikt landskap med mange restbiotoper og innhold av kulturminner, ofte mosaikkpreget

Som eksempler på det unike kan Akerøy fort og Hvalertuftene trekkes fram. Som eksempler på det typiske kan småbruket på Tisler, havnemiljøet i Kuvauen og de mange sjømerkene og fyrlyktene trekkes fram. I tillegg til en rekke automatisk fredete kulturminner er Torbjørnskjær fyr, Homlungen fyr og havnemiljøet Kuvauen vedtaksfredet. Samlet illustrerer de kulturhistoriske lokalitetene i landskapet svært godt hvordan natur og kultur sammen danner helhetlige miljøer. I fagrapporten 3/2004 om kulturminner er de registrerte kulturminnene listet opp, enkelte har også en bredere omtale.

Kulturminner under vann i Ytre Hvaler nasjonalpark er beskrevet i fagrapporten 4/2005. Rapporten beskriver flere kjente vraklokaliteter i Hvaler-regionen. Forlislokalitetene kan deles i flere funnsoner som beskriver forlis, forløp, deponisituasjoner og bevaringsforhold. Funnene i området spenner foreløpig fra vikingtid til siste verdenskrig. De kulturhistoriske funn som er gjort til nå er bare en liten del av hva man kan forvente å finne av det eksisterende kulturinventar under vann.

Det finnes arkeologiske spor av ulike maritime kulturminner under vann på en rekke varierte lokalitetstyper i Hvaler-skjærgården. Eksempler er rester av steinalderens aktiviteter i gjengrodd tjern, knust vrakgods langs kysten, enhetlig deponerte vrak på dypt vann og synlige

rester av seilskuter fra forrige århundre. At Hvaler-arkipelet ligger i munningen av Norges største innenlands ferdselsåre øker også potensialet. Det er i øyeblikket registrert 50 funnlokaliteter ved Hvaler- og Søsterøyene, og antallet er stigende. Det er få ressurser til faglig forsvarlig registreringer og oppmåling av funnlokaliteter, et arbeid som er avgjørende for videre forvaltningsarbeid.

I Norge er det ikke gjennomført noen systematiske registreringer under vann, ut over mindre arealer i tiltakssaker. Til tross for dette er forekomsten av kulturminner under vann i Hvaler-området svært høy i nasjonal sammenheng. Dette er også en av grunnene til at mange sportsdykkere har Ytre Hvaler nasjonalpark som en favorittdestinasjon. De fleste funn i Hvaler-regionen er gjort av sportsdykkere.

Forvaltningsmål for kulturminner

Det er et mål å sikre verdifulle kulturminner i nasjonalparken.

Fornminner og andre freda kulturminner skal tas vare på slik at de kulturhistoriske verdiene opprettholdes. Andre verdifulle ikke-freda kulturminner bør tas vare på slik at de kulturhistoriske verdiene opprettholdes.

Bygninger med kulturhistorisk verdi bør ivaretas gjennom bruk. Tiltak rettet mot jordbruk, ferdsel, landskap osv. må sees i sammenheng med kulturminner.

Det er et mål at kulturminnene under vann skal tas vare på bl.a. for å gi besøkende informasjon om områdets kvaliteter og tidligere bruk.

Vernebestemmelser og retningslinjer

§ 3 pkt. 4. Kulturminner
4.1 Vern av kulturminner

Kulturminner skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Løse kulturminner skal ikke flyttes eller fjernes.

4.2 Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse til istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner.

Retningslinjer

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til istandsetting, skjøtsel, skilting og vedlikehold når dette er i samsvar med eller fremmer verneformålet. Det kan tilrettelegges for formidling av kulturminner så lenge ikke kulturminneverdiene eller naturverdiene tar skade. Det kan gis tillatelse til arkeologiske registreringer og undersøkelser av kulturminner i forbindelse med nødvendig tilstandsregistrering eller framtidige forskningsbaserte undersøkelser etter godkjenning/veiledning av kulturminnemyndighetene.

Eldre tids kulturminner fra før reformasjonen (1536) er automatisk fredet etter kulturminneloven. I nasjonalparken er kulturminner ikke en uttrykt del av

verneformålet, men kulturminnene skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Løse kulturminner kan ikke flyttes eller fjernes.

Forvaltningsmyndigheten for nasjonalparken har ikke selvstendig myndighet til å bedrive istandsetting, vedlikehold, skjøtsel og skilting av kulturminner. Disse tiltakene skal også godkjennes og gjennomføres eller veiledes av kulturminnemyndighetene.

Ansvar for kulturminner på land er tillagt Riksantikvaren og regional kulturminnemyndighet ved fylkeskommunen og kommunen. Ansvar for kulturminner under vann er tillagt Norsk Maritimt Museum som forvalter Statens eiendomsrett til skipsfunn. Bestemmelsene om kulturminner i verneforskriften endrer ikke kulturminnemyndighetens ansvar for ivaretagelse av kulturminner.

Fredning av kulturminner er uttrykt i kulturminnelovens § 3 1. ledd:

«Ingen må [...] sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.»

For fredede kulturminner skal kulturminneforvaltningen som forvaltningsmyndighet være premissgivere. For å unngå større interessekonflikter mellom natur- og kulturminnevernet er det avgjørende med god kommunikasjon mellom de ulike forvaltningsmyndighetene.

Tiltak som gjennomføres innenfor nasjonalparken må også rette seg etter kulturminnelovens bestemmelser om undersøkelsesplikt i § 9, samt meldeplikt for offentlige organer i § 25. Sistnevnte bestemmelse lyder:

"De statlige, fylkeskommunale og kommunale organer som kommer i berøring med tiltak som omfattes av loven her, har plikt til å sende melding til departementet eller til vedkommende myndighet etter denne loven.

Kommunen plikter å sende søknad om riving eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk eller anlegg oppført før 1850 til vedkommende myndighet senest fire uker før søknaden avgjøres. Vedtak om riving eller vesentlig endring av slike byggverk og anlegg skal umiddelbart sendes vedkommende myndighet, dersom denne myndigheten har uttalt seg mot riving eller vesentlig endring. "

Med "vedkommende myndighet" menes i første rekke Østfold fylkeskommune v/ Fylkeskonservatoren. Det er derfor viktig med gode rutiner mht. behandlingen av tiltak som involverer kulturminner.

Oppfølgende tiltak

Formidling av kulturminner i form av skilt, brosjyre og info til grunneiere/brukere. Dette må skje i et samarbeid mellom forvaltningsmyndigheten og fylkeskommunen/Norsk Maritimt museum som forvaltningsmyndighet for kulturminner.

Alle kjente kulturminner i Ytre Hvaler nasjonalpark bør kartfestes, fotodokumenteres og få en tilstandsvurdering. Tilstandsvurderingen vil fange opp om det er områder eller kulturspor som er i ferd med å forsvinne eller som er truet. Vurderingen bør ende opp i en skjøtelsesplan for kulturminner i Ytre Hvaler nasjonalpark, med forslag til hvordan kulturminner kan gjøres synlig for de som besøker nasjonalparken. Skjøtsel av vegetasjonen rundt kulturminnene og skilting er viktige avbøtende tiltak. Norsk Maritimt Museum forvalter kulturminnene under vann og de har opplegg for slik dokumentasjon og tilstandsvurdering. Tre områder med Hvalertufter

(Sjursholmen, Ørekroken og Storesand) er særlig utsatt for slitasje fra besøkende, her er skilting og skjøtsel viktig for å unngå skader og slitasje.

Enkelte lokaliteter (f.eks funnstedet for fregatten Lossen utenfor Stolen) bør tilrettelegges for dykkere med skilting, informasjon og ankringsplasser.

Hytter i nasjonalparken. Foto: Vidar Asheim, Fylkesmannen i Østfold

3.1.6 Hytter og andre bygninger

Status

I Ytre Hvaler nasjonalpark er det 185 bygninger, hvorav 64 hytter. Bygningene omfatter bl.a. mindre, enklere buer og servicebygg for friluftslivet, hytter og anneks med mer, fyrlykter og sjøbuer jf. tabell 3. Oversikten over bygninger er hentet fra kartgrunnlaget til kommunen (FKB-data). Kart/ortofoto over hver enkelt fritidseiendom (inkl.bygninger) er vist i eksternt vedlegg Utredning om skjøtselssoner rundt hytter. Et utdrag av denne utredningen finnes i vedlegg 10 Skjøtselssoner rundt hytter. Detaljert kart over bygninger er tilgjengelig på kartløsningen på www.ytrehvaler.no

Tabell 3: oversikt over antall og typer bygninger i Ytre Hvaler nasjonalpark, forenklet fra FKB-data.

Antall	Type bygning
64	Fritidsbygninger
46	Uthus, anneks, sjøbu
1	Vikertangen kystvaktstasjon
1	Kioskbygningen på Storesand
1	Toalett og dusjanlegg på Storesand
72	Andre bygninger; vesentlig toaletter og boder i friluftsområdene
185	Bygninger totalt

Mange av de første hyttene på Hvaler har sin opprinnelse fra arbeiderklassen i Fredrikstadområdet. Etter hvert som tiden har gått har antall hytter økt og ikke minst har kravet

til komfort når man er på hytta vært sterkt stigende. Hvaler kommune innførte generell byggestopp på fritidsbebyggelse i 1974, i forbindelse med det generelle byggeforbudet i strandsonen som strandplanloven innførte.

Det pågår en løpende oppgradering av eksisterende hytter. I Hvaler kommune er det en omfattende utbygging av vann- og avløpsnett. Flere og flere hytter blir koblet til. På vernetidspunktet var 20 hytter i nasjonalparken koblet til vann- og avløpsnett, og 2 hytter koblet kun til vann. I ettertid har flere hytter fått tillatelse til å koble seg til vann- og avløpsnett.

Fjerning av trær og busker rundt hytter for å gi solinnstråling og utsikt mot havet, har foregått spredt i området tidligere. Det er også vanlig at hytteeiere har holdt adkomststier til hyttene vedlike. Mange av hytteeierne i nasjonalparken ønsker å åpne opp landskapet rundt hyttene og ta ut ved.

Det finnes kulturhistorisk verdifull bebyggelse innenfor verneområdet. Som eksempler på det typiske kan småbruk på Tisler, havnemiljøet i Kuvauen, og fyrlyktene trekkes fram. I tillegg til en rekke automatisk fredete kulturminner er Torbjørnskjær fyr, Homlungen fyr og havnemiljøet i Kuvauen vedtaksfredet. Kystverket har signalisert ønsker om en mulig framtidig bruk av Torbjørnskjær. Fyrene Struten og Homlungen er tatt i bruk som kystleddhytter, organisert og driftet av Oslofjordens Friluftsråd (OF).

Oslofjordens Friluftsråd (OF) driver strandkafé og teltplass på Storesand i sommersesongen, og har i verneplanprosessen signalisert behov for nytt sanitæranlegg der. En arbeidsgruppe nedsatt av OF i 2012, jobber med fornying av bygningsmassen i tråd med vernebestemmelsene.

OF har siden 1950-tallet hatt tilsynsvakt på Akerøya som hver sommer bodde i hovedbygget (Kommandantboligen). Kommandantboligen på Akerøya er nå kystleddhytte om sommeren. Hver vår og høst brukes bygningen som ornitologisk stasjon for observasjon og merking av fugl. Bygningene på Akerøya benyttes også av den ornitologiske stasjonen (AOS) til formidling av ornitologiske verdier.

Oslofjordens Friluftsråd har etablert mange toaletter og søppelboder i friområdene som inngår i nasjonalparken. Skjærgårdstjenesten eller OFs egne tilsynsvakter drifter og vedlikeholder disse.

Forvaltningsmål for bygninger

Forvaltningen av bygningene i nasjonalparken skal i størst mulig grad bidra til å ivareta og fremme verneformålet, og hindre små og store inngrep. Bygninger med kulturhistorisk verdi skal i størst mulig grad ivaretas gjennom bruk. Bygningsmessige tiltak skal vurderes i et langsiktig perspektiv, slik at man unngår at mange små endringer til sammen og over tid ødelegger verneverdier.

Utfordringer

Det knytter seg utfordringer til ønsker om oppgradering og utvidelse av hytter og tilknytning til vann- og avløpsnett. Graving og andre inngrep i forbindelse med tiltak vil kunne berøre viktige naturtyper og landskap.

Det er en utfordring å sørge for at bruken av bygningene ikke fører til økt motorisert ferdsel.

Tilrettelegging for friluftsliv innebærer i noen tilfeller oppføring av toalett/søppelboder. Oppføring av nye bygninger i nasjonalparken er som hovedregel forbudt. Hovedutfordringene er å sikre at forbudet etterlevs, og at byggevirksomhet i henhold til unntaksbestemmelsene holdes på et

lavt nivå. Slike nye bygninger stiller også helt spesielle krav til lokal byggeskikk og landskapstilpasning, både når det gjelder nær- og fjernvirkninger.

Det er også utfordringer knyttet til utvikling av Akerøya og Storesand som viktige friluftsområder, med behov for oppgradering av bygninger. Det er derfor en spesiell utfordring å sikre at de får en utforming og plassering som ikke er skadelig for naturmiljøet og landskapet, og ikke reduserer verneverdiene.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen

a) Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, brygger, utlegging av moringer og bøyer, etablering av akvakulturanlegg, opplag av båter, gjerder og anlegg, vegbygging, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, uttak av masser, mudring og dumping av masser, sprengning og boring, bryting eller fjerning av større stein, blokker og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger og sjøkabler, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Definisjoner

Bygning

Byggverk med tak og/eller vegger, og som kan angis med bruksareal.

Vedlikehold

Gjelder ikke ombygging eller utvidelse, men oppgaver knyttet til å opprettholde bygningen med samme standard som på vernetidspunktet, og som ikke endrer bygningens karakter. Omfatter også utskifting av deler med kortere levetid enn resten av bygningen, samt forebyggende arbeid som utføres pga. forventet slitasje for å motvirke forfall.

Oppføring av bygning

Reising av en ny bygning.

Ombygging

Bygningsmessige endringer innenfor eksisterende grunnflate (som ikke øker bygningens areal, BYA).

Utvidelse

Bygningsmessige endringer utenfor eksisterende grunnflate, og som øker grunnflaten.

Bruksendring

En annen bruk enn den som er angitt i byggetillatelse, Matrikkelen eller andre rettslige grunnlag for bruken av bygningen.

Lokal byggeskikk

Den byggeskikk som er utbredt i området.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:
Vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring.
Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasset landskapet.
Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.

Retningslinjer:

Eksisterende, lovlig oppførte bygninger kan fortsatt ha normal bruk og vanlig vedlikehold. Verneforskriften bygger på tilstanden på vernetidspunktet, og legger til grunn at bygningsmassen og bruken av den er forenelig med verneformålet. Eksisterende bygninger kan brukes for framtida på samme måte som i dag.

Tillatt vedlikehold er alt av innvendig vedlikehold, og utvendig vedlikehold som består i utskifting av materialer og/eller komponenter, som for eksempel dører eller vinduer av samme utførelse og dimensjon. Utskifting av kledningsbord eller taktekkingsmateriale med nye av samme type er også vedlikehold etter dette punktet. Bedre isolering faller innenfor definisjonen av vedlikehold.

Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasset landskapet. Hensynet til landskap skal være tungtveiende ved bygningsmessige endringer. Fargebruk som medfører at bygninger unødig stikker seg frem skal unngås. For bebyggelse med kulturhistorisk verdi f.eks tidligere småbruk og sjøbuer, kan tradisjonell fargesetting benyttes. Materialbruk og bygningsmessige arbeider skal være av en slik karakter at bebyggelsen fremstår harmonisk og godt tilpasset omkringliggende miljø.

I nasjonalparken er det forbud mot en rekke tiltak og inngrep, blant annet oppføring og ombygging av bygninger. Det finnes enkelte unntak fra denne hovedregelen, og forvaltningsmyndigheten kan dessuten etter søknad gi tillatelse til ombygging, utvidelse, bruksendring, gjenoppføring og riving.

Bygningsmessige tiltak som ikke omfattes av unntaksbestemmelsene og de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene, må behandles som dispensasjonssaker etter naturmangfoldlovens § 48.

De fleste tiltak som krever tillatelse etter verneforskriften krever også tillatelse etter annet lovverk, som for eksempel plan- og bygningsloven.

Vedlikehold omfatter ikke fasadeendringer, utvendige ombygginger eller utvidelse av bygninger. Dette krever tillatelse, se nedenfor.

Ombygging og mindre tilbygg til bygninger, og innlegging av vann og avløp til fritidsboliger

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

a) Ombygging av bygninger samt mindre utvidelser.

i) Innlegging av vann og avløp til fritidsboliger forutsatt at naturmiljøet ikke skades.

Retningslinjer:

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til ombygging og mindre tilbygg. Søknader vil bli strengt vurdert, med vekt på dokumentert behov og virkningene på verneverdiene.

For å unngå uønsket landskapsendring og skade på naturmiljø er det viktig å kunne styre lokalisering og utforming av tiltakene. Det vil kunne stilles vilkår for en tillatelse, for eksempel farge- og materialbruk, plassering, samling av bygningsmassen i en bygning, valg av trasè for graving etc.

Ved vurderinger om det skal gis tillatelse til riving/gjenoppføring eller utvidelse av eksisterende bruksareal for fritidsbebyggelse er det oftest en fordel om bebyggelsen samles i en bygning. Det betyr at eventuelt uthus skal være revet før tilbygg/nybygg tas i bruk.

Som mindre utvidelse regnes tilbygg inntil 5 m², eventuelt tilsvarende utvidelse av eksisterende areal ved ombygging.

Vedlikehold som endrer bygningens karakter skal vurderes som ombygging. Med ombygging menes bygningsmessige endringer innenfor eksisterende grunnflate. Som ombygging regnes fasadeendring, vesentlig endring eller vesentlig reparasjon, jf. plan- og bygningsloven § 20-1 b og c. Som ombygging regnes også tiltak som innebærer bruk av andre materialer og/eller dimensjoner for ytterpanel, dører og vinduer, pipeløp og taktekking.

Endring av takvinkel eller høyder betraktes også som ombygging og krever tillatelse.

Innvendig ombygging som ikke endrer bruken av bygningen er tillatt. Innredning av uthus er ikke tillatt. Bruksendringer, jf. plan- og bygningsloven 20-1 d, krever tillatelse etter naturmangfoldloven § 48. Endret bruk krever også tillatelse etter plan- og bygningsloven.

Av hensyn til kulturmiljøet kan innredning av wc/bad i uthus på tidligere småbruk, fyr og strandsittersteder tillates dersom dette innebærer at hovedhuset kan bevares uendret eller tilbakeføres til det opprinnelige utseende. Eksisterende uthus tillates ikke påbygd og opprinnelig utseende inkludert dører og vinduer skal bevares.

Fylkesmannen i Østfold har i verneprosessen vist til arbeidet med å rydde opp i vann- og avløpsforholdene på Hvaler, og uttalt at det kan påregnes å få tillatelse til innlegging av vann og avløp i fritidsboliger forutsatt at ikke naturmiljøet skades. Det kan i den forbindelse gis tillatelse til om- og påbygging som er nødvendig for å få ordnet sanitærforhold.

Hensynet til landskap skal være tungtveiende ved bygningsmessige endringer. Stedlig vegetasjon skal bevares. Fargebruk som medfører at bygninger unødig stikker seg frem skal unngås. For bebyggelse med kulturhistorisk verdi f.eks tidligere småbruk og sjøbuer, kan tradisjonell fargesetting tillates. Materialbruk og bygningsmessige arbeider skal være av en slik karakter at bebyggelsen fremstår harmonisk og godt tilpasset omkringliggende miljø.

Gjenoppbygging etter brann eller naturskade og etter riving av eksisterende bygninger

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
b) Gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er gått tapt ved brann eller naturskade.
k) Riving av eksisterende bygninger og oppføring av nye med samme størrelse og for samme bruk.

Retningslinjer:

Normalt vil det bli gitt tillatelse til gjenoppbygging av identisk bygning på samme tomt.

Utvidelse, vesentlig endring av utseende eller endret bruk vil normalt ikke tillates.

Forvaltningsmyndigheten kan sette vilkår om endret plassering og utforming hvis dette er aktuelt av hensyn til verneverdiene på stedet. Vilkår kan f.eks være at bebyggelsen samles i en bygning. Utforming av erstatningsbygningen kan avvike fra den opprinnelig dersom det gagner verneformålet.

Enkelte hytter er beskrevet i konsekvensutredningen som eksponerte i landskapet. På denne bakgrunnen kan det være aktuelt å vurdere gjenoppføring på annen lokalitet ved eventuell brann, riving eller naturskade. Det skal svært spesielle grunner til før forvaltningsmyndigheten vil kreve endret plassering.

Hensynet til landskap skal være tungtveiende ved bygningsmessige endringer. Fargebruk som medfører at bygninger unødig stikker seg frem skal unngås. For bebyggelse med kulturhistorisk verdi f.eks tidligere småbruk og sjøbuer, kan tradisjonell fargesetting benyttes. Materialbruk og bygningsmessige arbeider skal være av en slik karakter at bebyggelsen fremstår harmonisk og godt tilpasset omkringliggende miljø.

Det åpnes for at bygninger, anlegg og innretninger som har gått tapt ved brann eller naturskade eller ved riving kan gjenoppføres. Slik gjenoppbygging krever tillatelse etter søknad.

Det har gjennom verneplanprosessen blitt avklart at det skal svært spesielle grunner til for å kreve endret plassering. I spesielle tilfeller og i samråd med søker, kan endret plassering og/eller utforming av bygningen vurderes dersom hensynet til verneverdiene tilsier det.

Det bemerkes også at det etter plan- og bygningsloven ikke er automatikk i at bygninger kan gjenoppføres etter brann. Der byggetillatelse er gitt etter dispensasjon vil kommunen eksempelvis kunne kreve ny dispensasjon.

Bestemmelsen § 3 pkt 1.3 k) gir mulighet for å kunne ivareta behovet for fornyelse av bygninger på Storesand. Det er avklart gjennom verneplanprosessen at virksomheten på Storesand skal betjene et enkelt og tradisjonelt friluftsliv i strandsonen, herunder serviceanlegg. Det skal utarbeides en egen plan for Storesand der dette vil vurderes nærmere.

Mindre bygg i tilknytning til eksisterende bygninger på Akerøya og istandsetting av kulturminner

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
j) Mindre bygg i tilknytning til eksisterende bygninger på Akerøya for å tilrettelegge for informasjon, opprettholde den ornitologiske stasjonen for merking av fugl samt styrke friluftslivet.

§ 3 pkt. 4.2 Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse til istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner.

Retningslinjer:

Dersom det gis tillatelse til ny bygning til allmenne formål på Akerøya, skal bygningen ha en enkel standard og være åpen for allmennheten. Forvaltningsmyndigheten kan sette vilkår om plassering og utforming hvis dette er aktuelt ut ifra verneverdiene på stedet.

Det er signalisert gjennom verneplanprosessen at forvaltningsmyndigheten er positiv til istandsetting av kulturminner hvis tiltaket ellers ikke strider mot verneformålet.

Det blir ellers lagt stor vekt på kulturminnemyndighetens vurdering av om et kulturminne kan og bør istandsettes, og hvordan istandsettingen bør skje. Kulturminnemyndighetene må gi tillatelse etter sitt lovverk.

Restaurering er å sette i stand et objekt. Ved istandsetting av kulturminner skal bare et minimum av skadet materiale skiftes ut. Der det skal skiftes ut må det benyttes materiale av tilsvarende opprinnelige kvalitet og handverksmessig utføring.

Oppføring av nye hus på gamle murer betraktes som nybygg, ikke istandsetting.

Gjennom verneplanprosessen har det blitt avklart at det kan gis tillatelse til et nytt mindre bygg nær de eksisterende bygninger på Akerøya for å tilrettelegge for informasjon, opprettholde den ornitologiske stasjonen samt styrke friluftslivet.

I vernevedtaket er det bemerket at OFs ønske om «opprusting av gammel låve» kan være villedende da det ikke står låvebygg der i dag, men kun tufter.

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til istandsetting av kulturminner, jf. § 3 pkt. 4.2, som for eksempel festningen på Festningsholmen ved Akerøya og andre bygninger med verdi som kulturminner.

Skånsom skjøtsel og beplanting rundt hytter

§ 3 pkt 2.1 Vern av plantelivet.

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker og trær, er vernet mot all skade og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:

e) Skånsom skjøtsel og beplantning rundt hytter, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer

Det nærmeste oppholdsområdet skal kunne ivaretas og brukes som på vernetidspunktet, men med minst mulig skade på sårbar vegetasjon og hensyn til eksponering i landskapet. Innenfor skjøttselssonen er det for eksempel ikke tillatt med terrenginngrep som fjerning eller tilføring av masser, opparbeiding av ny plen og hage som ikke var etablert på vernetidspunktet eller plante uønskede fremmede arter (se kapittel 3.2.2). Skjermende vegetasjon som bør spares er nevnt spesielt for den enkelte hytte, se vedlegg 10 og utredningen om skjøttselssoner rundt hytter (eksternt vedlegg).

Innenfor sonen vil følgende være tillatt uten søknad: felle trær og beskjære busker, så gress på eksisterende plen, vedlikeholde eksisterende hagebeplantning, sette ut urner og potter med sommerblomster og vedlikeholde adkomststier.

Det er viktig å bevare kystfuruskoen, slik den er på yttersiden av Hvalerøyene. Fritidsbebyggelse i skogsområder får generelt noe strengere ramme for avgrensning av skjøttselssone enn fritidsboliger i åpne kulturlandskap. I skogsområder er hensynet til bevaring av skogen vesentlig. I åpne områder kan det være ønskelig å unngå gjengroing. Det vises til vedlegg 10 for nærmere informasjon om dette.

Det er ikke tillatt å skade eller ødelegge naturlig vegetasjon i nasjonalparken. Det er heller ikke tillatt å plante eller så trær eller annen vegetasjon. Dette gjelder også hyttetomtene. Det vises til kapittel 3.2.2 angående fremmede arter som ikke må spres i nasjonalparken.

Verneforskriften er ikke til hinder for skånsom skjøtsel og beplantning rundt hytter i tråd med forvaltningsplanen, jfr. § 3 pkt. 2.2 e). Det påpekes at med skjøtsel menes her mindre fellinger av trær og annen vegetasjon rundt hyttene av hensyn til hytteeierne. Dette må ikke forveksles med begrepet skjøtsel etter verneforskriften § 6 som er tiltak som forvaltningsmyndigheten ønsker å gjennomføre for å fremme formålet med vernet. Dette vil være tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet, jf. naturmangfoldloven § 47.

For å imøtekomme hytteeiers behov for å skjømte eiendommen nærmest hytta, er det i forvaltningsplanen beskrevet såkalte "skjøttselssoner" for hver enkelt hytte i nasjonalparken, jf. vedlegg 10 og utredningen om skjøttselssoner rundt hytter (eksternt vedlegg). Alle hytteeiere i nasjonalparken fikk tilsendt utredningen om skjøttselssoner rundt hytter, som viser bilder og kart med sonen inntegnet, da forvaltningsplanen var på høring i 2011. Etter høringen er alle forslag om endringer i skjøttselssonene vurdert, og alle hytter har fått minimum 2 meter skjøttselssone fra hyttevegg eller terrasse. Sonen angir en avgrensning og størrelse som gir en praktisk og hensiktsmessig avgrensning mellom det mest brukte og tilrettelagte bruksområdet rundt hyttene og omkringliggende områder. Størrelsen på dette området er vurdert skjønnsmessig ut fra landskap, naturforhold og grad av opparbeidede arealer rundt de enkelte hyttene eller hytteområdene på vernetidspunktet. Sonene er avgrenset på en slik måte at hytteeierne skal kunne gjøre skånsom skjøtsel og beplantning - uten å måtte søke eller melde fra til

forvaltningsmyndigheten. Prinsippet er at alle vesentlige verneinteresser knyttet til vegetasjon, skal ligge utenfor disse sonene.

Dersom det er ønskelig å fjerne vegetasjon utenfor skjøtselssonen f.eks trær som hindrer utsikt eller slå gras og rydde buskoppslag for å hindre gjengroing, må dette vurderes konkret etter søknad til nasjonalparkstyret jf. § 3 pkt.2.3 b) - se kapittel 3.1.4 Bruk av naturressurser. Bestemmelser og retningslinjer for vedlikehold av adkomststier til hyttene omtales i kapittel 3.1.3 Friluftsliv.

Vedhogst er ikke tillatt. Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til hogst av ved for eget bruk, jf. kapittel 3.1.2 Landbruk og kart i vedlegg 6.

Oppfølgende tiltak for bygninger

Utarbeide retningslinjer som utdypet «lokal byggeskikk og tilpasset landskapet»; anbefalt fargebruk, formgivning, materialbruk med mer.

Følge opp og reviderer «Utredning om skjøtelszoner rundt hytter» dersom godkjente tiltak endrer hyttene.

3.1.7 Motorferdsel

Bruk av gravemaskin til skjøtsel av beite. Foto: Gunnar Bjar, Fylkesmannen i Østfold

Status

Motorkjøretøy brukes i beskjedent omfang i nasjonalparken, og da primært på de større øyene på eksisterende kjørespor. I noen grad kan det ha vært kjøring på fjell og barmark i utmark for transport av materialer, ved og utstyr til hytter. Redningstjeneste, forsvaret og kraftselskap kan ha behov for bruk av motorkjøretøy innenfor verneområdet, og det samme kan gjelde oppsyn og forskning. I forbindelse med bl.a landbruksdrift, tilrettelegging for friluftsliv (bl.a. avfallshandtering) gjennomført av Skjærgårdstjenesten/Oslofjordens Friluftsråd, restaurering av kulturminner og skjøtsel av kulturlandskapet oppstår det også behov for å frakte materialer, utstyr, beitedyr etc.

Innenfor nasjonalparken finnes det flere kjøretraseer, og disse er til dels meget ulike hva angår opparbeidelsesgrad, bruk, synlighet i landskapet, juridisk status m.m. Det er registrert tre lovlig etablerte veier (godkjent av kommunen) og syv kjørespor (ikke godkjent som vei av kommunen). Alle kjøresporene er private. Kjøring kan ha vært akseptert av grunneier, uten at det foreligger godkjenning fra kommunen.

De lovlig etablerte veiene er:

- Storesand - adkomstvei til teltplass, badestrand og servicebygg
- Skipstadkilen - gammel landbruksvei til hytte. Vei fra 1955; brukt til motorferdsel før søknadsplikt om veietablering (innført 1965).
- Kasa – vei til bolig på gnr/bnr 47/4,6

Kjøresporene går for det meste til enkelthytter eller til grupper av hytter og benyttes ikke av allmennheten. Kjøresporene har enkel standard. Noen er også stengt med kjetting eller lignende. Tabell 4 viser en oversikt over hver enkelt vei og eksisterende kjørespor med status og beskrivelse med mer.

Motorferdsel med båt er svært utbredt i verneområdet. Det foregår daglig stor nytte trafikk på sjøen, og mange fritidsbåter benytter området. Båtlivet er nærmere beskrevet i kapitlet om friluftsliv og ferdsel. Verneforskriftens bestemmelser legger ikke særskilte restriksjoner på motorferdsel med båt, bortsett fra i sone C, D og E. Aktiviteten omfattes imidlertid av de generelle bestemmelsene om varsom ferdsel, unødig støy mm. Bruk av vannskuter i nasjonalparken er forbudt men oppleves som et økende problem.

Helikopter brukes i enkelte tilfeller til frakt av materialer til fritidsboliger. Det kan også være aktuelt å benytte helikopter til redningsoppdrag, overvåking av sjøfugl /sel og inspeksjon og reparasjon av ulike tekniske installasjoner. Ulovlig start og landing med sjøfly forekommer, men er ikke særlig utbredt. Dette skjer først og fremst i forbindelse med feriebesøk sommerstid.

Forvaltningsmål for motorferdsel

Motorferdselen på land i hele nasjonalparken skal holdes på et strengt nødvendig minimum.
Motorferdsel på sjøen skal foregå på en slik måte at nasjonalparkens naturverdier og betydning for friluftsliv opprettholdes.
Motorferdsel i luften skal ikke være til skade for naturverdiene eller redusere mulighetene for stillhet og naturopplevelse på en uakseptabel måte.

Utfordring

Motorferdselen på land er som nevnt moderat, og langt mindre enn ute på sjøen. Brukerne har derfor grunn til å forvente en betydelig grad av stillhet og fravær av motordur når de er inne på øyene. Samtidig gir verneforskriften gode muligheter til å regulere motorferdsel på land. Det er derfor en spesiell utfordring å forvalte verneforskriften slik at kjøring med ulike motorkjøretøyer og start/landing med helikopter begrenses til det som er nødvendig og lovlig.

Det er ikke registrert store konflikter, forstyrrelser eller andre alvorlige miljøpåvirkninger i forbindelse med kjøring på land i nasjonalparken. En grunn til dette kan være at ferdselen er begrenset til noen få øyer der det er veier og kjørespor. Dermed opplever brukerne av området sjelden at man uventet støter på motorkjøretøy ute i terrenget. Men ulovlig kjøring ser ut til å være et tiltakende problem på generell basis. Dette er bl.a. knyttet til økende utbredelse av ATV (fire- og sekshjuls terrengmotorsykler) og andre terrengmotorkjøretøyer. Det er også viktig å få forståelse for at det må søkes om tillatelse til motorferdsel etter motorferdselsloven der kommunen er myndighet.

Motorisert ferdsel utgjør et støyforurensningsproblem, og står i motsetning til opplevelsen av naturens egne lyder. Stillhet og fravær av motordur og motoriserte kjøretøyer er et av karaktertrekkene ved urørt natur. Lyd forsvinner når kjøringen opphører, mens spor i terrenget er mer varige. Spesielt ved kjøring på dårlige veier og i utmark er det en utfordring å unngå unødvendig slitasje.

Motorisert båtliv skaper flere utfordringer, både i forhold til andre brukere og dyrelivet. Disse er nærmere beskrevet i kapitlet om friluftsliv og ferdsel. Båtlivet er i liten grad regulert i verneforskriften, slik at mange av utfordringene må møtes gjennom annet regelverk. Det er primært brukernes eget ansvar å overholde disse reglene, og politiets oppgave å håndheve dem. Forvaltningsmyndigheten for nasjonalparken kan dessuten bidra gjennom informasjon og holdningsskapende aktivitet. Ulovlig kjøring med vannskuter er et økende problem som skaper unødig mye støy, og som er en utfordring å stoppe.

Helikopter og enkelte andre flytyper lager mye støy over store områder under flyving. Lavtflyving med helikopter har blitt mer vanlig i området de senere årene, spesielt i forbindelse med transport av materialer. Forsvaret har før vernevedtaket, hatt øvingsflyving i ulike høyder i

området. Verneforskriften forbyr flyving under 300 meter, slik at lavtflyving ikke lenger vil være tillatt. Imidlertid kan flyving også over denne høyden oppleves som forstyrrende. Flyving over 300 meter fra bakken er ikke regulert gjennom verneforskriften. Utfordringen blir derfor etterlevelse av luftfartslovgivningen, spesielt Forskrift om lufttrafikkregler der § 2.5 forbyr hensynsløs manøvrering, herunder unødig støy og annen ulempe for andre.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 6.1 Forbud mot motorferdsel

a) Motorferdsel er forbudt på land, på is og i lufta under 300 meter.

§ 3 pkt. 5.5 Regulering av ferdsel

Av hensyn til hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel er all ferdsel forbudt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli i sone C og D som er avmerket på vernekartet. Dette gjelder følgende holmer med sjøareal:

-Sone C (sjøfugl): Skjellholmen, Kobbarnaglen, Kverniskjær, Alne, Tangen (del av Tisler), Store Ølbergholmen, deler av Akerøya med Vesløyva, Møren, Heia, deler av Nordre Søster, deler av Søndre Søster (Fredrikstad).

-Sone D (sel): Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba, Kolleribba (Hvaler).

Ferdsel ved utøvelse av fiske i samsvar med gjeldende lovverk for manntallsførte yrkesfiskere og registrerte laksefiskere med fast redskap er unntatt fra forbudet.

Innenfor nærmere avgrensa deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

Generelle retningslinjer for § 3 pkt. 6 (Motorferdsel):

Motorferdsellovens forståelse av begrepet motorferdsel er lagt til grunn. Med motorferdsel menes bruk av kjøretøy (bil, traktor, ATV, motorsykel, beltebil, gravemaskin, snøskuter o.l.) og båt eller annet flytende eller svevende fartøy drevet med motor (vannskuter/undervannskuter/ROV). Dessuten bruk av motordrevet luftfartøy (fly, helikopter o.l.).

Bruk av elektrisk drevet rullestol og normal bruk av motorisert gressklipper regnes ikke som motorferdsel.

Tillatelse til motorferdsel skal ta sikte på å ivareta de helt nødvendige behov for transport i forbindelse med landbruksdrift og frakt av materialer til nødvendig vedlikehold av bygninger og andre installasjoner.

Ved behandling av søknader om motorisert ferdsel vil det bli lagt vekt på en mest mulig skånsom transportform og trasevalg som gir minst mulig slitasje på vegetasjon og markdekke.

Det skal være maksimal utnyttning av lastekapasitet tilpasset kjøreforholdene for å redusere antall turer, og det skal gjøres en streng og nøktern vurdering av behov for motorferdsel der det gis dispensasjon.

Det kan bli satt krav til samkjøring for flere brukere som har aktivitet i samme område.

Hovedprinsippet er at den transport som gir minst konflikt med verneverdiene skal nyttes. Det kan også legges noe vekt på å unngå konflikt med andre brukerinteresser. Økonomiske vurderinger skal ikke tillegges avgjørende vekt; for eksempel kan helikoptertransport foretrekkes framfor kjøring i terrenget. Der det er vei eller kjørespor skal transporten skje etter denne, jf. tabell 4.

Saksutredningen kan gjøre en avveining mellom transport på barmark eller frossen mark eller i luft. Er det nevneverdig forskjell i skade på verneverdiene mellom årstidene, skal transport henvises til den mest gunstige transportform og sesong jf. også naturmangfoldloven § 12.

Søknaden og vilkår:

I en søknad om tillatelse til motorisert ferdsel er det viktig å angi transportform, trase for transporten, formålet med kjøringen, tidspunkt og antall turer det er behov for. For søknader om transport av materialer etc. skal det også fremgå hva som skal transporteres. Kjøretraseen skal inntegnes på et kart.

Det kan gis flerårige tillatelser begrenset inntil fem år, men det vil være lite aktuelt i forbindelse med vedlikehold fordi behovet ikke vil være det samme fra år til år.

Forvaltningsmyndigheten kan sette vilkår for tillatelsen. Aktuelle vilkår er antall turer, trasevalg og tidspunkt (innenfor en avgrenset periode) for når transporten kan skje, for eksempel på frossen mark.

Dispensasjon skal vurderes i forhold til verneformålet og områdets sårbarhet.

Motorferdsel som ikke er hjemlet i de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene (§ 3 pkt. 6.3 a-f) krever dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48.

Ved tillatelser til motorferdsel skal søker føre oversikt for hver enkelt tur som kjøres.

Kjørespor som kan benyttes etter § 3 pkt. 6.3 f:

Forvaltningsmyndigheten legger til grunn at kjøretraseer vist på kart i vedlegg 8 og i tabell 4, er å regne som "kjørespor" i henhold til forskriften. Kjøretraseene er ikke åpne for allmenn motorferdsel. Strekningene beskrives nærmere i tabell 4.

Forvaltningsmyndigheten er innstilt på å gi tillatelse etter søknad til nødvendig bruk av lovlig etablerte veier og kjørespor som vist i tabell 4.

Motorferdsel er regulert i verneforskriftens § 3 pkt. 6. Det er et generelt forbud mot motorferdsel på land, is og under 300 meter i hele nasjonalparken. I tillegg er det spesielle regler i sone E og et totalforbud i sone C og D bestemte deler av året. I sone C og D gjelder dette f.o.m. 15. april t.o.m 15. juli (jf. § 3 pkt. 5.5) med unntak for yrkesfiske. Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til motorferdsel for nærmere angitte formål jf. § 3 pkt 6.3 a-f) omtalt nedenfor.

Tillatelse til nødvendig motorferdsel vil normalt bli gitt slik det er gjort rede for ovenfor. Forvaltningsmyndigheten skal ha oversikt over hvordan tillatelsen blir brukt og hva som er det samlede omfanget av motorferdsel i området. Krav om tillatelse gir forvaltningen kontroll med omfanget av den motoriserte ferdselen, og gir mulighet for å sette vilkår som reduserer ulempene for verneverdiene.

Motorferdselloven med forskrifter gjelder i tillegg til verneforskriften. Hvis kjøringen er forbudt etter motorferdselloven, kreves også tillatelse fra kommunene etter denne loven. Grunneier skal også ha gitt samtykke til motorferdselen. Verneforskriften endrer ikke grunneiers rett til å

ytterligere begrense, eventuelt nekte, motorferdsel på egen grunn. Søkeren har ansvar for å innhente eventuelle tillatelser fra grunneiere.

Det er trukket opp et skille i vernebestemmelsen mellom lovlig etablerte veier som er godkjent av kommunen, og eksisterende kjørespor, men forvaltningsplanen legger opp til samme praksis på disse traseene. Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til motorisert ferdsel på lovlig etablerte veier og eksisterende kjørespor. Ved fastsettelse av kjørespor i forvaltningsplanen er det lagt vekt på de signaler som ble gitt i verneplanprosessen, og innspill fra hytteeiere og grunneiere på hvilke traseer de bruker. Spørsmålet om aktuelle kjørespor har under arbeidet med forvaltningsplanen vært spesielt relevant for traseene A-J (se tabell 4), som også er utredet i verneplanprosessen. I praksis vil det for en tillatelse etter § 3 pkt. 6.3 c) og f) ikke ha noe å si om strekningen er en godkjent vei eller et kjørespor, fordi motorferdsel for begge strekninger i utgangspunktet er forbudt og krever en tillatelse etter søknad. Forskjellen er at det i tillegg kreves en tillatelse etter motorferdselloven (kommunen) for å kunne kjøre på eksisterende kjørespor. I tillegg vil godkjente veier kunne vedlikeholdes med hjemmel i § 3 pkt. 1.2 b). Vedlikehold av kjøresporene vil kreve dispensasjon i medhold av naturmangfoldloven § 48 (se kap 3.1.10).

Tabell 4: Tabellen viser hvilke traseer som etter søknad kan brukes til nødvendig motorisert ferdsel i verneområdet i henhold til verneforskriften. Strekningene som er nevnt i tabellen er lovlig etablerte veier eller kjørespor som kan benyttes etter § 3 pkt. 6.3 f. Tabellen bør leses sammen med kart i vedlegg 8. (Motorferdselloven gjelder i tillegg og tabellen gir kun retningslinjer for behandling etter verneforskriften).

Trase	Status	Beskrivelse	Retningslinjer for bruk
A. Storesand	Kommunalt godkjent vei.	Adkomstvei til badestrand, teltplass og servicebygg. Det er satt opp bom ved p-plassen, slik at veien ned til servicebygg/teltplass/badestrand ikke er åpen for allmenn kjøring.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til nødvendig varetransport, drift/vedlikehold av servicebygg, teltplass og badestrand. Flerårig tillatelse aktuelt.
B. Gråtersand	Gammelt tråkk/ landbruksvei. Eksisterende kjørespor.	Adkomst til stranden forbi hytter og boliger utenfor NP. Biler stoppes ved NP-grensen av steiner. P-plass ved Lammenes ved rv 108.	Forvaltningsmyndigheten kan gi kommunen tillatelse til nødvendig transport for vedlikehold av kommunale anlegg (bl.a. pumpehus). Flerårig tillatelse aktuelt.
C. Rødshue	Gammelt tråkk/ landbruksvei. Eksisterende kjørespor.	Den delen av trase C som er innenfor NP er en liten stubb lengst vest og kan ha betydning for 2 eller 3 fritidsboliger.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til nødvendig transport av materialer, ved og tyngre inventar, og parkering ved hytta i forbindelse med nødvendig transport. Må ellers parkere utenfor verneområdet.
D. Lille Rødshue / Grønne Bakke/	Humpete adkomst over røtter opp til hytter.	Humpete adkomst over røtter opp til hytter, samt til hytteparkering utenfor NP.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til nødvendig transport av materialer, ved og tyngre inventar, og parkering ved hytta i forbindelse

Ravneklova	Eksisterende kjørespor.		med nødvendig transport. Må ellers parkere utenfor verneområdet.
E. Vikerhavn	Gammelt tråkk/ landbruksvei. Eksisterende kjørespor.	Kjerrevei til gammel havn ved Skinnarholmen og "Lossepallen". Trase er brukt til transport av materialer og inventar til hytter utenfor NP. Parkerer utenfor NP. Grunneiere forestår kjøring.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til nødvendig transport av materialer, ved og tyngre inventar.
F. Landfasten	Gammelt tråkk/ landbruksvei. Eksisterende kjørespor.	Kjørespor ender i stier ut mot svaberg. Kjørespor brukes til utsetting av båt og noe transport til hyttene m.m. Grunneier forestår kjøring. Parkerer utenfor NP.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til utsetting av båt, nødvendig transport av materialer, ved og tyngre inventar.
G. Skipstadkilen	Gammelt tråkk/ landbruksvei. Lovlig etablert vei; dokumentert etablert motorferdsel før 1965.	Gressgrodd adkomst til hytte ved Huserdiket; skjøte dokumenterer veirett fra 1955.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til nødvendig transport av materialer, ved og tyngre inventar/gjenstander, og parkering ved hytta i forbindelse med nødvendig transport. Må ellers parkere utenfor verneområdet.
H. Huser	Gammelt tråkk/ landbruksvei. Eksisterende kjørespor.	Gressgrodd adkomst til 3 hytter.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til nødvendig transport av materialer, ved og tyngre inventar, og parkering ved hytta i forbindelse med nødvendig transport. Må ellers parkere utenfor verneområdet.
I. Skjellvik	Gammelt tråkk/ landbruksvei. Eksisterende kjørespor.	Gressgrodd adkomst ender i en sнопlass innenfor NP. Benyttes av hytte 37/58 beliggende utenfor NP.	Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til nødvendig transport av materialer, ved og tyngre inventar, og parkering ved sнопlassen innenfor NP i forbindelse med nødvendig transport. Må ellers parkere utenfor verneområdet.
J. Kasa	Kommunalt godkjent vei.	Privat vei til bolig gnr/bnr 47/4,6.	Tillatt med kjøring på vei til helårsbolig på Kasa for beboere og besøkende (bolig utenfor NP). Andre må søke tillatelse fra forvaltningsmyndighet.

Yrkesfiske og annen båttrafikk

§ 3 pkt. 5.5 Regulering av ferdsel

Av hensyn til hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel er all ferdsel forbudt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli i sone C og D som er avmerket på vernekartet. Dette gjelder følgende holmer med sjøareal:

-Sone C (sjøfugl): Skjellholmen, Kobbernaglen, Kvernskjær, Alne, Tangen (del av Tisler), Store Ølbergholmen, deler av Akerøya med Vesleøya, Møren, Heia, deler av Nordre Søster, deler av Søndre Søster (Fredrikstad).

-Sone D (sel): Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba, Kolleribba (Hvaler).

Ferdsel ved utøvelse av fiske i samsvar med gjeldende lovverk for manntallsførte yrkesfiskere og registrerte laksefiskere med fast redskap er unntatt fra forbudet.

Innenfor nærmere avgrensa deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

§ 3 pkt. 6.1 b) I avgrensede områder på sjøen avmerket på vernekartet som sone E, innføres hastighetsbegrensning på 5 knop i medhold av havne- og farvannsloven.

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsene i pkt 6.1 er ikke til hinder for:

b) Motorferdsel i forbindelse med yrkesfiske.

Det er et generelt forbud mot motorferdsel på sjøen i sone C og D f.o.m. 15. april t.o.m 15. juli med unntak for yrkesfiske (jf. § 3 pkt. 5.5).

I avgrensede områder på sjøen er det innført hastighetsbegrensning på 5 knop (Sone E), jf. pkt. 6.1 b). Sone E skal ivareta verneformålet inkludert naturmiljøet og muligheten for et enkelt og tradisjonelt friluftsliv. Sone E overlapper til dels med Hvaler kommunes områder med fartsbegrensning i medhold av havne- og farvannsloven, men flere av sone E-områdene er større i utstrekning. Hastighetsbegrensningen gjelder hele året. Det er utarbeidet plakater og brosjyrer som viser soner med fartsbegrensning i nasjonalparken. Plakatene er hengt opp i båthavner på Hvaler og i nabokommunene. I vedlegg 11 er det kart som viser sonene med fartsbegrensning.

Motorferdsel til sjøs i forbindelse med yrkesfiske er unntatt fartsbegrensningen om 5 knop i sone E, jf. pkt. 6.2 b).

Båtlivet ellers er nærmere beskrevet i kapittelet om friluftsliv og ferdsel.

Vei til bolig på eiendom 47/4,6

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsene i pkt 6.1 er ikke til hinder for:

d) Kjøring på eksisterende vei til bolig på eiendom 47/4,6.

Retningslinjer:

Det er tillat med kjøring på vei til bolig på eiendom 47/4,6, Kasa, som ligger utenfor verneområdet, jf. pkt. 6.2 d). Andre enn beboere på Kasa og deres besøkende kan søke dispensasjon for motorferdsel etter § 3 pkt. 6.3 c).

Det er ikke tillatt å parkere langs veien.

Transport av materialer, ved og store gjenstander

§ 3 pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:
c) Bruk av luftfartøy eller bruk av kjøretøy på lovlig etablerte veier for transport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på hytter og andre bygninger, klopper o.l.
f) Nødvendig motorisert ferdsel på eksisterende kjørespor. Kjørespor som kan brukes, skal fastsettes i forvaltningsplanen. Forvaltningsplanen kan gi nærmere retningslinjer for bruken av kjøresporene og parkering.

Retningslinjer:

Det kreves tillatelse til transport av materialer, ved og store gjenstander. Transport kan tillates ved bruk av luftfartøy eller på lovlig etablerte veier og kjørespor som kan brukes til nødvendig motorisert ferdsel (se tabell 4) (juridisk bindene jf. § 3 pkt. 6.3 f).

Forvaltningsmyndigheten er innstilt på å gi nødvendige tillatelser for transport av materialer som skal brukes til vedlikehold og byggearbeid på bygninger, bruer og klopper, og til transport av ved og store gjenstander til hytta. Tiltakshaver må søke om tillatelse for nødvendig transport.

Det kan gis flerårig tillatelse til transport av ved og materialer til vedlikehold.

Antall turer må vurderes i hvert enkelt tilfelle ut fra behov og type transport. Det vil likevel ikke kunne gis tillatelse til mer enn maks fem turer per år.

Det er ikke tillatt med ren persontransport eller bagasje til bygninger i verneområdet, men personer og bagasje kan tas med ved annen lovlig transport hvis det er plass, og det ikke medfører mer kjøring (flere turer eller flere kjøretøy).

Det kan ikke forventes å få tillatelse til vanlig kjøring til og fra fritidsboliger med vanlige forbruksvarer.

Ved skilting og vedlikehold av turstier, veier, bruer og klopper i området kan det være behov for noe motorferdsel. Det er videre transportbehov til bygningene i området, både knyttet til frakt av utstyr, ved og materialer til vedlikehold. Mye av slik transport har grunneier forestått.

Transport av syke eller skadde bufe

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsene i pkt 6.1 er ikke til hinder for:
e) motorferdsel for transport av syke eller skadde dyr men at kjøring først kan skje etter at det skadde/syke dyret er lokalisert og forvaltningsmyndigheten eller oppsynet er varslet. (jfr. Kgl. Res.)

Retningslinjer:

Dyreeier evt. beitelag skal ta kontakt med forvaltningsmyndigheten i forkant av transport av syke dyr. Dersom det ikke oppnås kontakt og det er behov for motorisert utfrakt umiddelbart, kan slik utfrakt skje mot at det gis melding til forvaltningsmyndigheten eller oppsynet/SNO så raskt som mulig i ettertid. Melding ringes inn eller sendes per sms eller e-post.

Før en tar i bruk motorisert framkomstmiddel bør det være vurdert om utfrakt kan skje hensiktsmessig uten slik motorisert ferdsel. Også her må løsningen finnes gjennom en kommunikasjon mellom dyreeier og forvaltningsmyndigheten.

I Kgl. res. s. 19/20 står det at Miljøverndepartementet "... har foretatt ytterligere tillegg/endringer i forskriften i forbindelse med departementsforeleggelsen: nytt pkt. 6.2 e)" – se over. Pkt. 6.2 e) er ikke tatt inn i gjeldende verneforskrift, men dette vil bli gjort av Miljødirektoratet ved første oppretting av forskriften.

I forbindelse med erstatningsoppgjøret vedrørende opprettelsen av Ytre Hvaler nasjonalpark legger forliksavtalen mellom eiere av gnr/bnr 37/2 og Staten til grunn at forvaltningsstyret vil gi tillatelse til nødvendig motorferdsel i forbindelse med nødvendig henting av syke og døde dyr.

Nødvendig motorferdsel i utmark i tilknytning til landbruksdrift

Pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:
b) Bruk av motorkjøretøy for vedlikehold av beiter, gjerder og drenering /grøfter, samt i forbindelse med vedhogst.

Retningslinjer:

Det er krav om tillatelse til kjøring i forbindelse med landbruksdrift. Slik tillatelse kan bli gitt til nødvendig transport av dyr til beiter, evt. bruk av beitepusser eller to-hjuls slåmaskin eller tilsvarende for vedlikehold av beiter, utstyr til gjerder, drenering/grøfter, og til nødvendig transport i forbindelse med vedhogst. I områder uten veier eller kjørespor, og hvor det samtidig kun skal hogges små mengder ved, bør hogst og frakt i størst mulig grad skje uten motorferdsel.

Ved faste årlige behov, for eksempel knyttet til vedlikehold av gjerder og beiter, er det aktuelt å gi flerårig tillatelse for formålet, gjeldende maksimalt fem år om gangen, med vilkår om at kjøring skjer med tanke på minst mulig slitasje på vegetasjon.

I forbindelse med erstatningsoppgjøret vedrørende opprettelsen av Ytre Hvaler nasjonalpark legger forliksavtalen mellom eiere av gnr/bnr 37/2 og staten til grunn at forvaltningsstyret etter søknad vil gi tillatelse til nødvendig motorferdsel i forbindelse med nødvendig vedlikehold av gjerder og dike, og nødvendig utsetting av vann til dyr på beite.

Transport av felt elg

§ 3 pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:
e) Bruk av lett beltekjøretøy som ikke setter varige spor i terrenget til uttransport av felt elg.

Retningslinjer:

Det er krav om søknad for tillatelse til utkjøring av felt elg. Ved kjøring i terrenget skal det fortrinnsvis brukes lett beltekjøretøy som ikke setter varige spor i terrenget. Det bør være valdansvarlig som søker om tillatelse. Det kan gis flerårig tillatelse for formålet, gjeldende maksimalt fem år om gangen, med vilkår om at kjøring skjer med tanke på minst mulig slitasje på vegetasjon. Avstand til vei m.m. blir vurdert ved slik

søknad. Det kan også være aktuelt at jegere må være forberedt på å bære slakt i en viss grad.

Sjøkabler, luft – og jordledninger

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsene i pkt 6.1 er ikke til hinder for:

c) Motorferdsel i forbindelse med akutt utfall på eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger. Det skal i ettertid sendes melding til forvaltningsmyndigheten.

Pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

d) Motorferdsel i forbindelse med drift, vedlikehold og oppgradering/fornyelse av eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger.

Retningslinjer:

Ved behov for umiddelbar reparasjon av installasjoner som medfører bruk av motorkjøretøy i forbindelse med akutt utfall på eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger, skal det snarest mulig i ettertid meldes fra til forvaltningsmyndigheten eller oppsynet. Melding ringes inn eller sendes per sms eller e-post.

I forbindelse med drift, vedlikehold og oppgradering/fornyelse av eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger kan forvaltningsmyndigheten gi tillatelser av lengre varighet – inntil fem år - på bestemte vilkår. Flerårige tillatelser kan gis til drift- og vedlikeholdsoppgaver som skjer regelmessig eller er del av større planer som går over flere år. Forvaltningsmyndigheten sikrer dermed en mest mulig skånsom motorisert ferdse i forhold til verneverdiene og av hensyn til eiere av sjø, jord- og luftkabler.

Operativ virksomhet og øvingsvirksomhet – ambulanse, politi, brann, redning, oppsyn, militær virksomhet m.v.

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsene i pkt 6.1 er ikke til hinder for:

a) Motorferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten. Bestemmelsen gjelder ikke øvelseskjøring.

Pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

a) Øvingskjøring for formål nevnt i pkt 6.2 a).

Retningslinjer:

Oppsynet bør skje til fots. Bruk av terrenggående kjøretøy skal ikke benyttes under oppsynsvirksomhet, med unntak av ved ekstraordinære behov. Det forutsettes at kjøringen begrenses til et nødvendig minimum og skjer disiplinert, bl.a. ved at en følger gamle spor når dette er mulig. Oppsynstjeneste i privat regi omfattes ikke av denne bestemmelsen.

Oppsyn med hjemmel i lov skal være det primære formål med kjøringen. Dersom transportoppdrag har andre formål enn oppsyn må det søkes egen dispensasjon for disse formålene.

Skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten kan bl.a. være å hente søppel som driver i land på strendene i nasjonalparken, skjøtsel av friluftsområder eller viktige naturkvaliteter. Skjærgårdstjenesten/SNO kan være blant de som gjennomfører slike oppgaver for forvaltningsmyndigheten.

Øvingskjøring krever tillatelse. All øvingsvirksomhet som kan legges utenfor verneområdet skal foregå utenfor vernegrensen. Hovedregelen skal være at man gjør seg kjent i området uten bruk av kjøretøy. En bør unngå ferietid, høytider og store utfartshelger. Det skal kunne gis flerårige tillatelser til denne typen øvingsaktivitet.

Lavtflyging under 300 meter er ikke tillat over verneområdet.

I Kongelig resolusjon av 26.06.2009 s. 48 sier Miljøverndepartementet (MD) at "Forsvarets nødvendige lavtflyging er av begrenset omfang. Avveining mellom vernehensyn og forsvarets behov foretas på bakgrunn av faglige tilrådinger fra Norsk institutt for naturforskning (NINA). Ut i fra konklusjonene så langt, anbefaler MD at forsvarets nødvendige lavtflyging tillates der verneformålet ikke er knyttet til arter som har vist seg å være spesielt sårbare i forhold til lavtflyging. Tillatelser til lavtflyging og andre øvingsaktiviteter for forsvar etter § 3 pkt. 6.3 a) i verneforskriften, skal kunne gis når dette ikke anses å være i strid med verneformålet. Enkelte tidsrom og områder er mer sårbare enn andre og bør unngås. Det vises her blant annet til at det for enkelte geografiske områder i nasjonalparken foreslås innført særlige ferdselsrestriksjoner av hensyn til hekkende fugler og for å beskytte kasteplasser for sel. Det vises her til pkt. 5.5 i utkast til forskrift. En bør også unngå ferietid, høytider og store utfartshelger. Det skal kunne gis flerårige tillatelser til denne typen øvingsaktivitet."

Forvaltningsmyndigheten er innstilt på at det kan bli gitt dispensasjon for bruken av øvingsfeltet som overlapper det nordvestre hjørnet i verneområdet. Dette er eneste sjøfeltet på Østlandet. Det kan være aktuelt med lavtflyging med avgang/landing for helikopter i forbindelse med øving eller spesialoppdrag.

Begrepet redning omfatter alle redningsoppdrag ved ulykke, skade og nødssituasjoner. Verneforskriften setter ingen grense for hvem som kan kjøre i slike oppdrag, men slike oppdrag skal koordineres gjennom politiet eller annen redningstjeneste. Ved reelle aksjoner ledes redningstjenesten av lokalt politi, og nødvendig motorferdsel og andre tiltak kan skje uten hensyn til reguleringer i vernebestemmelsene mht. motorferdsel og annen ferdsel, jfr. verneforskriften § 3 pkt. 6.2 a) og 5.6.

Motorferdsel for varig forflytningshemmede til egen hytte

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:
Motorferdsel ved varig forflytningshemming etter naturmangfoldlovens § 48.

Retningslinjer:

Verneforskriften har ikke spesifiserte dispensasjonsbestemmelser for dette, slik at eventuelle søknader må behandles etter naturmangfoldlovens § 48.

Behovet for motorferdsel må ved avgjørelsen av søknaden avveies mot de skader eller ulemper den vil føre til, og det kan eventuelt settes vilkår. I avveiningen må det legges vekt på den særstilling forflytningshemmede står i med hensyn til transportbehov.

Det kan bare gis tillatelse ved varig forflytningshemming. Som varig forflytningshemmet regnes den som ved legeerklæring kan dokumentere at han eller hun på grunn av medfødte fysiske tilstander, sykdom eller alvorlige skader, fysisk er ute av stand til å forflytte seg utenfor vei, og at dette ikke er en forbigående tilstand.

Det kan gis flerårige tillatelser inntil tre år for transport av forflytningshemmede personer.

Personer som på grunn av alder eller midlertidig sykdom er forflytningshemmet, omfattes ikke av disse retningslinjene.

Oppfølgende tiltak for motorferdsel

Holde oversikt over omfang, påvirkning på vegetasjon/terreng og utvikling i motorferdsel som det gis tillatelse til etter verneforskriften.

Skape forståelse for bestemmelsene om motorferdsel i nasjonalparken gjennom informasjon og oppsyn

3.1.8 Forskning og undervisning

Lilleputtsenteret. Barn lærer om livet i havet. Foto: Fylkesmannen i Østfold

Status

Verneområder har ofte stor verdi for forskning og undervisning fordi de har spesielle naturkvaliteter, og fordi vernet innebærer stabilitet. Forskingen har ofte hatt fokus på overvåking av arter og naturtyper. Eksempelvis har det tilknyttet korallrevene i nasjonalparken vært gjennomført og pågår forskningsprosjekter i regi av forskere ved Sven Lovén center på Tjernö (Gøteborg Universitet). Andre forskere har for eksempel årlige prøvetagninger på marine stasjoner i nasjonalparken tilknyttet ulike overvåkningsprogrammer.

Hvalerøyene har lange tradisjoner for besøk av forsknings- og undervisningsinstitusjoner, som også har lagt sine feltkurs for studenter hit i en årrekke. Mange forskningsprosjekter er knyttet til undervisning ved at de engasjerer master- og doktorgradsstudenter. Det har vært gjennomført en rekke registreringer og undersøkelser med basis i vitenskapelige disipliner. Dette gjelder både innenfor botanikk (f. eks. havstrandregistreringer og naturtypekartlegginger), zoologi (f. eks. insektsregistreringer på Asmaløy og overvåking av hummerbestanden ved Kvernskjær) og kulturminneforskning (f. eks. kulturminneregistreringer i Hvalerkjærgården og marinarkeologisk utgraving ved Stolen, Vesterøy).

Flere områder innenfor nasjonalparken besøkes av skoleklasser, spesielt vår og høst. Barnehager legger også faste turer til ulike steder i nasjonalparken. Storesand på Kirkøy og Guttormsvauen / Kuvauen på Vesterøy er særlig mye brukt av lokale skoler.

Naturveilederen ved besøksenteret, vil være en ressursperson for alle grupper av besøkende som ønsker å legge turer til nasjonalparken. Naturveilederen kan bidra med veiledning ved turer, undervisningsopplegg og undervisningsmaterieell for skoleklasser, barnehager og andre frivillige organisasjoner som besøker nasjonalparken.

Forvaltningsmål for forskning og undervisning

Forskning og undervisning skal brukes aktivt for å fremskaffe og gjøre tilgjengelig kunnskap som kan fremme verneformålet, naturglede, forståelse for sammenhenger i naturens virkemåte og sårbarhet.

Utfordringer

Forskning er et viktig virkemiddel for å få til en kunnskapsbasert forvaltning. Gjennom formidling og undervisning kan man gi skoleelever og andre verdifull kunnskap om naturen, og gode holdninger til vernet. Både forskning, formidling og undervisning er ressurskrevende. Det er derfor en utfordring å sikre tilstrekkelige økonomiske ressurser til denne virksomheten, samt å prioritere gode forskningsprosjekter og undervisningsopplegg.

Det antas at de fleste aktuelle forskningsprosjekter og undervisningsopplegg ikke utgjør noen vesentlig trussel mot verneverdiene. Enkelte prosjekter kan imidlertid være i strid med vernebestemmelsene, og det er en utfordring å påse at disse gis en grundig behandling slik at verneverdier ikke forringes eller går tapt.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Retningslinjer

Vernebestemmelsene gjelder også for alle former for forskning og undervisning i nasjonalparken.

Forvaltningsmyndigheten er positiv til og vil bidra til å fremme forskning og undervisning som bidrar til å øke kunnskapen om nasjonalparken og som ikke representerer nevneverdige ulemper for verneformålet.

Forskning og undervisning som kommer i konflikt med vernebestemmelsene, krever særskilt tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Der det ikke er gitt spesifiserte dispensasjonsbestemmelser for ønsket aktivitet, skal slike saker vurderes etter den generelle dispensasjonsbestemmelsen i naturmangfoldloven § 48. Det kan stilles vilkår ved en tillatelse.

- Forvaltningsmyndigheten skal alltid vurdere nytten av et forskningsprosjekt opp mot omfanget av eventuelle inngrep eller tiltak og de ulemper forskningen ellers medfører.
- Forskningsaktiviteter som ikke trenger å lokaliseres til nasjonalparken, skal gjennomføres utenfor nasjonalparken.
- Forskningsaktivitet skal så langt råd samordnes.
- Som regel bør det gis dispensasjon til forsknings- og undervisningsaktivitet som bidrar til å fremme verneverdier eller som er relevant for forvaltningens kunnskapsbehov.
- Innsamling av planter eller avliving av dyr kan unntaksvis tillates dersom det er en videreføring av tidligere godkjente forskningsprosjekt eller det har stor betydning for forvaltningen av verneområdet.
- Ved tillatelser skal det stilles vilkår om at forskningsresultater skal gjøres tilgjengelige for forvaltningsmyndigheten. Grunnlagsdata som er samlet inn fra verneområdet skal oversendes forvaltningsmyndigheten i systematisert og digital form. Eventuelle publikasjoner skal også oversendes i trykt og digital form.
- Undervisning i tilknytning til forskningsprosjekt og studentoppgaver vurderes som forskning.

En del forskning og undervisning i verneområder kan isolert sett komme i konflikt med verneformålet. Det kan være prosjekter der en tar livet av dyr, det samles prøver (geologisk, biologisk), eller der ferdsel og aktivitet kan påvirke verneverdier negativt. Fangst/bedøvelse av dyr/fugler for eksempel, vil i utgangspunktet være forbudt, og det må evt. innhentes tillatelse etter verneforskriften. I slike tilfeller kreves det i tillegg tillatelse fra følgende forskrifter:

- Forskrift om skadefelling, dødt vilt og bruk av vilt i oppdrett, forskning og dyrepark (viltforskriften) [FOR2020-04-01-565](#)
- Forskrift om bruk av dyr i forsøk (søknad sendes til Forsøksdyrutvalget).

Dersom det for forskning og undervisning er behov for tiltak eller inngrep som f. eks motorisert ferdsel eller tekniske inngrep som gjerder, bygg et cetera, vil dette bli vurdert i henhold til relevante spesifiserte bestemmelser i verneforskriften.

Oppfølgende tiltak

- Formidle kunnskapsbehov i nasjonalparken til universiteter, høyskoler og forskningsinstitusjoner med sikte på samarbeidsprosjekter som kan være til nytte for forvaltningen av området.
- Veilede og informere lokale og regionale skoler og leirskoler i forhold til deres bruk av nasjonalparken i undervisningssammenheng.
- Gjøre kunnskap om nasjonalparken tilgjengelig for organisasjoner, skoler og privatpersoner som ønsker å drive formidling og undervisning.
- Kreve årlig rapportering til forvaltningsmyndigheten fra forsknings- og undervisningsaktivitet i tilfeller der det er gitt dispensasjon.

3.1.9 Reiseliv

Strandkvann, Seilø. Foto: Monika Olsen, Fylkesmannen i Østfold

Status

Statistisk sentralbyrå definerer reiser som opphold utenfor helårsboligen av minimum én overnattings varighet. Etter denne definisjonen vil svært mange brukere av nasjonalparken utøve reiselivsaktivitet, f.eks. båtturer med overnatting eller opphold på hytter inne i parken.

Mye bruk foregår i tillegg som del av reiselivet, f. eks dagsturer i nasjonalparken med utgangspunkt i hytter, hoteller og andre overnattingssteder i randsonen. Skillet mellom reiseliv og friluftsliv er heller ikke skarpt. Mange av aktivitetene som er beskrevet i kapittel 3.1.3 Friluftsliv er etter definisjonen ovenfor en del av reiselivet. Det vises derfor til dette kapittelet for nærmere gjennomgang av organisert ferdsel, som er spesielt relevant for reiselivet.

Kartlegging av reiseliv og dialog med disse er en del av besøksstrategiarbeidet.

Reiselivsnæring kan defineres som næringer som i større eller mindre grad er avhengig av reisendes konsum. Reiseliv er en stor næring i globalt perspektiv. Det er anslått at den står for 11 prosent av verdens årlige bruttoomsætning og at over 6 prosent av jordas befolkning er direkte eller indirekte tilknyttet reiselivsnæringen. Næringen er i sterk vekst og øker med 3-4 prosent årlig. Innen 2020 forventes en dobling av antall turistreiser globalt.

I Norge sto reiselivsnæringen i 2009 for 3,3 prosent av BNP og 6,3 prosent av den totale sysselsettingen. Norge som turistmål rangeres høyt i ulike kåringer utført av internasjonalt anerkjente medier. I 2010 utgjorde tyskere den største andelen av utenlandske turister (21 prosent), mens dansker og svensker utgjorde 12 prosent hver. Regjeringen har utarbeidet en nasjonal reiselivsstrategi, med organisasjonen Innovasjon Norge som et viktig instrument. Innovasjon Norge er eiet av Nærings- og handelsdepartementet (51 prosent) og fylkeskommunene (49 prosent), og har kontorer i alle fylker og i 30 land.

Naturbasert reiseliv er en av de raskest voksende sektorene innenfor internasjonalt reiseliv. Potensialet for reiselivsutvikling i norske nasjonalparker er derfor betydelig.

Hvaler er et populært reisemål som tar i mot mange besøkende, spesielt om sommeren. Hvaler har over 4700 fritidshytter, flere gjestehavner og frihavner. **Overnatting** foregår på hoteller i Fredrikstad, pensjonater, gårdsbruk, campingplasser, private hytter og gjestehavner. Inne i nasjonalparken er det imidlertid få kommersielle overnattingstilbud. Innenfor nasjonalparken er det etablert **Kystledhytter**. Disse er etablert i eksisterende bygninger på Homlungen fyr, Struten fyr og hovedhuset på Akerøya. I tillegg er det kystledhytte på Nordre Lauer, og ved Dypedal på Spjærøy, begge steder rett utenfor nasjonalparken. Kystledhyttene er kystens svar på turishyttene i fjellet med mulighet for rimelig overnatting.

Det er flere **serveringssteder** like utenfor selve nasjonalparken. Flere selskaper driver **båttrafikk** i skjærgården. En rekke firmaer i distriktet tilbyr et bredt spekter av **sjøbaserte aktiviteter og opplevelser**, som kajakkpadling, seiling, ulike former for vannsport og rundturer med hurtiggående båter (RIBer mm.). Flere av aktivitetene foregår innenfor nasjonalparken.

Spesielt om sommeren er det et yrende **kulturliv** i Hvaler- og Fredrikstadregionen. Skjærhalden på Kirkøy er et spesielt mye besøkt reisemål. Området er lett tilgjengelig med bil og buss, og har dessuten en svært populær gjestehavn. Det er meget godt tilrettelagt for opphold, bading, fiske og andre friluftaktiviteter. Besøkssenter Ytre Hvaler ligger også her.

Interreg-prosjektet Kosterhavet-Ytre Hvaler: "Vår felles arv" (2008-2011) hadde fokus på utvikling av bærekraftig reiseliv i og rundt nasjonalparkene og ga nyttig erfaring for å iverksette opplæring og bevisstgjøre bedrifter som opererer i Ytre Hvaler området. Dette prosjektet så Kosterhavet og Ytre Hvaler som ett område som kan utvikles til et bærekraftig reisemål året rundt.

Forvaltningsmål for reiselivet

Reiselivet i nasjonalparken skal være bærekraftig og ikke i strid med nasjonalparkens formål og regelverk. Reiselivet skal ikke medføre forringelse av miljøverdiene i nasjonalparken.
I selve nasjonalparken skal det ikke etableres tekniske anlegg for reiseliv, disse må etableres utenfor verneområdet.
Reiseliv skal kunne videreføres og utvikles innenfor disse rammene.

Utfordringer

Klimagassutslipp i forbindelse med transport er reiselivsnæringens største miljøutfordring. Det er anslått at transport i forbindelse med reiseliv står for ca. 5 prosent av de årlige klimagassutslippene globalt. Denne utfordringen må primært løses nasjonalt og globalt av myndighetene og næringen gjennom klimapolitikken.

Selv om potensialet for reiselivsutvikling i nasjonalparkene er betydelig, må en del faktorer være på plass:

Samarbeid og samhandling mellom reiselivsaktører og forvaltning er en grunnleggende forutsetning for vellykket reiselivsutvikling i nasjonalparker. Reiselivet bør være representert i det rådgivende utvalget. Det kan også være behov for et eget samarbeidsforum mellom reiselivsnæringen, Fylkesmannen i Østfold, nasjonalparkforvaltningen, kommunene, Østfold fylkeskommune og Innovasjon Norge. Fylkeskommunen er deleier i Innovasjon Norge og regional utviklingsaktør, hvor et av målene er å styrke næringslivet i fylket.

Nasjonalparkforvaltningen vil være en medspiller, mens de øvrige aktørene har hovedansvaret for reiselivssatsingen innenfor nasjonalparkens rammer.

Mye av reiselivsnæringen vil foregå med utgangspunkt i randsonene til nasjonalparken, hvor også den vesentlige fysiske infrastrukturen vil måtte komme. Dermed blir det også viktig å trekke inn lokale og regionale planmyndigheter i samarbeidet.

Opprettholdelse av de verdiene turistene kommer for å oppleve. Natur- og kulturverdiene er de to viktigste innsatsfaktorene for reiseliv i nasjonalparken. De er attraksjoner i seg selv, og utgangspunktet for produksjon av de aktiviteter, opplevelser, varer og tjenester som reiselivet tilbyr og som markedet i økende grad etterspør. Gjennom å bevare disse verdiene i området, sikrer man også grunnlaget for reiselivet.

Selv om mange, og kanskje de fleste, av dagens reiselivsaktiviteter ikke utgjør noen stor utfordring i forhold til vernet, finnes det eksempler på virksomheter som kan komme i konflikt med verneformålet, for eksempel organisert ferdsel med mange deltakere, større arrangementer, teltleire etc. Dette kan skape konflikter i forhold til andre brukere, slitasje på sårbar vegetasjon osv.

For forvaltningen ligger det en utfordring i å opprettholde verneverdiene samtidig som reiselivsnæringen ikke pålegges unødige begrensninger på sine aktiviteter og tilbud. I den forbindelse er det viktig å følge utviklingen av reiselivet og effektene av dette på verneverdiene, og løpende tilpasse forvaltningen til situasjonen.

Kunnskap om brukernes ønsker og behov. Status som nasjonalpark gir helt klare forventninger hos gjester/turister. Mange ønsker mer tilrettelegging i og omkring nasjonalparken, samtidig som man er opptatt av at opplevelsesverdiene opprettholdes. Fra andre nasjonalparker (først og fremst i innlandet og på fjellet) vet man at tiltak som skilting, stier, informasjon, rasteplasser, servicepersoner og aktivitetsmuligheter er etterspurt inne i nasjonalparkene. I randsonene er overnattingstilbud, veier og parkering, lokal mat, besøkssenter, tilbud om guiding og serveringstilbud populært. Det må antas at mange av disse forventningene også gjelder for reiselivet i Ytre Hvaler nasjonalpark. Samtidig er det grunn til å tro at forholdene i en kystnasjonalpark skiller seg noe fra de undersøkte nasjonalparkene. Det er derfor en spesiell utfordring å kartlegge behovet for tilrettelegging og tilbudsutvikling i Ytre Hvaler nasjonalpark og randsonene gjennom egne undersøkelser. I den forbindelse viser vår erfaring at gode parkeringsmuligheter er spesielt viktig.

Utvidelse av sesongen. Ytre Hvaler nasjonalpark er et av landets mest attraktive områder for ferie- og fritidsbruk sommerstid, mens bruken av området på høsten, vinteren og våren er langt mer beskjeden. Samtidig kan disse årstidene gi store natur- og kulturopplevelser, som til dels er svært forskjellige fra det man opplever om sommeren. En spredning av bruken på flere sesonger minsker også faren for at området skal oppleves som overbefolket. For reiselivet ligger det derfor en betydelig utfordring i å utvide besøkssesongen.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Reiselivsvirksomhet og -næring er ikke i seg selv regulert i verneforskriften. Men mange av vernebestemmelsene og retningslinjene som er omtalt under andre kapitler i forvaltningsplanen, gjelder også for reiselivsaktiviteter. Det vises spesielt til kapitlene om friluftsliv og ferdsel (spesielt organisert ferdsel) og motorferdsel.

Forvaltningsmyndigheten har ikke anledning til å stille særskilte krav til reiselivsvirksomheter ut over det som er hjemlet i verneforskriften. Det avgjørende er derfor ikke om virksomheten skjer som del av næring, men hvordan den påvirker verneverdiene.

Det er dermed heller ikke anledning til å stille krav om sertifisering av guider og turledere når det gis tillatelse til f. eks organisert ferdsel. Forvaltningsmyndigheten kan imidlertid bidra til å heve kompetansen for aktørene som bruker nasjonalparken gjennom informasjon og kurs. Det forutsettes at reiselivsvirksomheter som skal drive aktiviteter i nasjonalparken er kjent med verneforskriften.

Naturveilederen ved besøkssenteret kan være en viktig ressurs for å øke kompetansen til guider/reiselivsaktører både når det gjelder kjennskap til og forståelse for verneforskriften og kjennskap til naturverdiene i nasjonalparken.

Oppfølgende tiltak

- Informere reiselivsaktører om vernebestemmelser, retningslinjer og natur- og kulturverdier i nasjonalparken.
- Være pådriver for å øke naturkompetansen til guider/reiselivsaktører som bruker nasjonalparken.
- Bidra til etablering av et samarbeidsforum for reiselivsnæringen.
- Kanalisering av reiselivsaktiviteter som kan virke negativt på naturverdier og andre brukere, vekk fra sårbare områder gjennom fysisk tilrettelegging og håndheving av verneforskriften.
- Utarbeide en kunnskapsbasert og bærekraftig besøksstrategi for nasjonalparken.

3.1.10 Infrastruktur og andre tekniske inngrep

Ny brygge på Akerøya. Foto: Eivind Børresen, Skjærgårdstjenesten

Status

Kortere strekninger med grusveier finnes på Kirkøy og Vesterøy. For øvrig har ferdselsårene på øyene mer karakter av kjørespor og stier. Veienes karakter kan fortelle noe om deres status og betydning i tidligere tiders øysamfunn. Disse er til dels meget ulike hva angår opparbeidelsesgrad, tidligere og nåværende bruk, synlighet i landskapet, juridisk status m.m. Blant annet på grunn av regulering av motorferdsel og vedlikehold/tiltak knyttet til vei i nasjonalparken, er det behov for å trekke opp et skille mellom **veier** og andre kjøretraseer, i forvaltningsplanen kalt **kjørespor**. Disse er nærmere omtalt i kapittel 3.1.7 Motorferdsel.

Det foregår en omfattende utbygging av **vann- og avløpsnett** i hele Hvaler kommune. Dette har ført til stor graveaktivitet på land, men også framføring av rørledninger på sjøbunnen. Et stort antall hytter på Hvaler er tilknyttet dette nettet i løpet av de siste årene, også en tredjedel av hyttene innenfor nasjonalparken, se kapittel 3.1.6 Hytter og andre bygninger. Innspill under verneprosessen har synliggjort at hytteeiere innenfor nasjonalparken fortsatt ønsker å kunne knytte seg til vann- og avløpsnett.

Det er et omfattende nett av **sjøkabler, luft – og jordledninger** innenfor nasjonalparken, både høyspentnett (22 kV nett) og lavspentnett. Deler av ledningsnett er lagt i sjøkabel. En god del av nettet er strømforsyning til hyttene i området. På grunn av den kronglete topografien på Hvaler er en del av lokalforsyningsnett strukket over de fremskutte tangene og svabergene. I det åpne landskapet ut mot kysten blir selv små ledninger temmelig eksponerte. Stolperekken fra Gylteodden over Sandholmen og inn mot Kilen på Vesterøy var et eksempel på særlig uheldig påvirkning på landskapet. Denne strekningen ble lagt i bakken og sjøkabel i forbindelse med utskifting av ledningene i 2010. Ekstrakostnadene for sjøkabel og nedgravd kabel ble finansiert av miljøvernforvaltningen mens Fredrikstad EnergiNett stod for planlegging, øvrige finansiering og gjennomføring av prosjektet.

Fredrikstad EnergiNett AS har behov for å drifte, vedlikeholde og om nødvendig utvide sitt fordelingsnett også innenfor verneområdet. Selskapet har leveringsplikt innenfor

konsesjonsområdet (inkludert verneområdet) og kan ha behov for forsterkninger/nyanlegg som følge av lastøkning.

Bortsett fra Skjærhalden og Utgårdskilen, som ligger rett utenfor nasjonalparken, er det ikke større offentlig tilgjengelige havneanlegg i området. Imidlertid er det en del **brygger** (private brygger, fellesbrygger), **moringer, bøyer og fortøyningsbolter** i nasjonalparken. Alle disse gamle og nyere anleggene setter et vesentlig preg på landskapet, noen godt tilpasset, andre skjemmende og privatiserende. Det er kommet inn innspill i løpet av verneprosessen der grunneiere viser til tinglyste rettigheter til båtfeste, ønske om fortsatt rett til fortøyningspæler og moringer, båtopplag samt vedlikeholdsmudring til brygger.

Tett inntil og i nasjonalparken er det flere steder mer eller mindre uorganiserte **opplagsplasser for joller**. I januar 2009 ble det registrert 136 båter i opplag spredt på over 40 plasser i nasjonalparken (se vedlegg 12 Kart over båtopplag og gamle skilt 2009). Mange av disse punkterer landskapsbildet og privatiserer verneområdet. Strandområdene i nasjonalparken skal være attraktive for alle som bruker området. Tilsvarende registrering høsten 2009, etter vernetidspunktet, viste at antallet båter i opplag var redusert. Det er en gledelig utvikling som forvaltningsmyndigheten har fulgt opp også de senere år da enda flere båter er fjernet.

De mange sjømerkene fra ulike tider setter fortsatt sitt tydelige preg på Ytre Hvalers skjærgård, og er en viktig del av det maritime landskapet. Kystverkets installasjoner og sjømerker er en del av den levende kysthistorien. Også de tradisjonelle tilretteleggingene for båtlivet til sjøs **ved ankringsplasser/naturhavner, fjellbolter, sjømerker** osv. hører med i det fremtidige skjærgårdsmiljøet i Ytre Hvaler. Dette vurderes ikke å være konfliktfylt i forhold til landskapet i Ytre Hvaler nasjonalpark, bortsett fra i sjøområder med restriksjoner på sjøbunnen (sone A). Dette er nærmere omtalt i kapittel 3.1.3 Friluftsliv.

Det er gjennom Nasjonal transportplan 2010-2019 foreslått **utdypingstiltak i farleden** på strekningen Videgrunnen – Røsvikrenna i innseglingen til Borg havn. Deler av utbedringstiltakene vil ligge innenfor nasjonalparkgrensen. I Kongelig resolusjon for Ytre Hvaler legger Miljøverndepartementet til grunn for vernevedtaket at nasjonalparken ikke skal være til hinder for gjennomføring av utdypning og utbedring av farleden inn til Borg havn. Ved utforming av prosjektet skal konsekvensene av tiltaket vurderes på vanlig måte i forhold til naturverdiene, både innenfor og utenfor nasjonalparken uavhengig av vernegrensen, og i forhold til inngrepets totale samfunnsmessige betydning. Når det er gitt tillatelse etter sektorlovgivningen, vil det bli tatt stilling til om tiltaket nødvendiggjør endring av nasjonalparkgrensen slik at tiltaket faller utenfor nasjonalparken eller om det kan gjennomføres ved dispensasjon i medhold av naturmangfoldloven § 48.

Forvaltningsmål

Det er en målsetting å unngå at mange små endringer til sammen og over tid gir vesentlige endringer i landskapets art og karakter.

Utfordringer

Standardheving og nyetablering av veier og andre tekniske anlegg vil ofte kunne virke negativt på verneverdiene. Hovedutfordringen er derfor å forvalte disse anleggene og innretningene slik at verdifulle landskapselementer bevares, samtidig som nye anlegg og tiltak i minst mulig grad reduserer verneverdiene.

Det knytter seg flere utfordringer til ønsker om oppgradering og utvidelse av hytter, tilknytning til vann- og avløpsnett og standardheving av gangstier og "veier". Framføring av vann- og avløpsnett kan bl.a. komme i konflikt med verdifulle naturmiljø i nasjonalparken.

Fredrikstad EnergiNett AS har leveringsplikt innenfor konsesjonsområdet (inkludert verneområdet) og kan ha behov for forsterkninger/nyanlegg som vil kunne forårsake inngrep i verneområdet. Det er en utfordring av hensyn til det fremtidige landskapsbildet å gradvis få lagt om luftstrekke til kabel. Dette må sees opp mot verneverdier på sjøbunnene og naturverdier på land. Ved utskifting og fornyelser bør man forhandle om løsninger som kan bidra til sanering.

Det er en utfordring å skape større områder med vannflater og strandsoner med et mer helhetlig preg av lite berørt landskap. For landskapet vil det de fleste steder i nasjonalparken være en fordel om båtene som ligger i bøyer får permanent sommerhavn i bryggeplass. Bøyer/moringer kan også ha uheldige virkninger på sjøbunnen. Dette gjelder særlig når mange båter bøyelegges sammen på verdifulle naturtyper som ålegrasenger og grunne bløtbunnsområder. I tillegg til å regulere bøyelegging av båter med hjemmel i nasjonalparkforskriften, er det ønskelig å fjerne frittliggende moringer med bøyer og «bøye havner» som var lagt ut før etableringen av nasjonalparken. Disse er kartlagt av Skjærgårdstjenesten og SNO, og er koordinatfestet. Mange av disse ligger i høyt verneverdige gruntvannsområder og er i strid med nasjonalparkens formål. Nasjonalparkforskriften har ikke tilbakevirkende kraft og slike lovlige innretninger kan beholdes. En fjerning av disse innretningene vil eventuelt kreve hjemmel i havne- og farvannsloven og eller plan- og bygningsloven, eller eventuelt avtale med grunneier eller eier av innretningen.

Visuelt sett berører båtene i opplag også landskapet i nasjonalparken. I dag er det så å si bare småjoller på opptil 14 – 15 fot som ligger der, men størrelse og standard på båtparken øker. En del av de gamle avlagte jollene blir ikke vraket, og blir bare liggende igjen og forsøple naturen. Også fjerning av de mer eller mindre uorganiserte opplagsplassene for joller vil bidra til et mer helhetlig preg av lite berørt landskap.

Kystverkets installasjoner og sjømerker er en del av den levende kysthistorien. Det er likevel en utfordring å sikre at fremtidig merking til sjøs, herunder fornyelser, ikke fører til uønskede landskapsendringer og skader på naturmiljøet.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt 1.1 Vern mot inngrep i landskapet og på sjøbunnen

a) Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, brygger, utlegging av moringer og bøyer, etablering av akvakulturanlegg, opplag av båter, gjerder og anlegg, vegbygging, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, uttak av masser, mudring og dumping av masser, sprenging og boring, bryting eller fjerning av større stein, blokker og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger og sjøkabler, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Retningslinjer:

Vernet i nasjonalparken skal være strengt.

Søknader skal vurderes ut fra om inngrepet er nødvendig for brukerinteressen, og sette dette opp mot virkningen inngrepet har på landskapet og de andre verneverdiene. Det må vurderes om behovet for inngrepet kan dekkes på annen måte.

Dersom det gis tillatelse skal inngrepet være så lite som mulig. Det skal vurderes om inngrepet vil ha andre virkninger på landskapet enn de som følger direkte av inngrepet.

Det må også vurderes om godkjenning av inngrepet vil kunne utløse flere søknader om andre lignende inngrep.

Eksisterende, lovlig oppførte tiltak og innretninger, som for eksempel båtfester og brygger, kan fortsatt ha normal bruk og vanlig vedlikehold.

En rekke tiltak som krever tillatelse etter verneforskriften krever også tillatelse etter særlov; som for eksempel brygger etter plan- og bygningsloven.

Vedlikehold av eksisterende veier

§ 3 pkt 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

b) Vedlikehold av stier, bruer, moringer og bøyer, skilt og veier i samsvar med forvaltningsplanen.

Retningslinjer

Veier omfatter bilveier og traktorveier, men ikke kjørespor. Forvaltningsmyndigheten avgjør i tvilstilfeller om en strekning skal regnes som eksisterende vei etter denne bestemmelsen, og hvorvidt et tiltak kan regnes som vedlikehold. Strekninger som skal regnes som vei er nærmere omtalt i kapittel 3.1.7 Motorferdsel. De fleste kjøretraseene i nasjonalparken er imidlertid klassifisert som kjørespor, ikke vei. En følge av dette er at disse traseene ikke vil kunne vedlikeholdes med hjemmel i § 3 pkt. 1.2 b). Vedlikehold av kjøresporene vil kreve dispensasjon i medhold av naturmangfoldlovens § 48.

Med vedlikehold av vei menes i denne sammenheng tiltak eller arbeid for å holde veien kjørbærbar eller opprettholde samme standard som veien hadde på vernetidspunktet, samt forebyggende arbeid som utføres pga. forventet slitasje for å motvirke forfall. Vedlikehold av eksisterende veier må derfor skje på en slik måte at veien ikke endrer karakter eller får en standard som åpner for nye kjøretøygrupper. Det vil normalt være tillatt med nødvendig grusing på veier og vedlikehold av eksisterende grøfter langs veier. Når det gjelder grusing tenker man i denne sammenheng kun på vedlikehold av bærelag/slitelag der dette finnes fra før.

Andre tiltak på veiene enn vedlikehold, for eksempel skifte av dekke, f.eks fra grus til asfalt, er tiltak som går ut over normalt vedlikehold. Det samme gjelder tiltak som går ut på å anlegge nye grøfter, rette ut svinger, omlegging av trasé, eller å utvide veien i bredden. Dette krever dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48.

Vann- og avløp

§ 3 pkt 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
i) Innlegging av vann og avløp til fritidsboliger forutsatt at naturmiljøet ikke skades.

Retningslinjer:

Fylkesmannen har i verneplanprosessen vist til arbeidet med å rydde opp i vann- og avløpsforholdene på Hvaler, og uttalt at det kan påregnes å få tillatelse til innlegging av vann og avløp i fritidsboliger forutsatt at ikke naturmiljøet skades, jf. pkt. 1.3 i), se kap. 3.1.6.

Brygger, bruer og klopper

§ 3 pkt 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:
a) Vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasset landskapet. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.

pkt 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
c) Bygging av enkle brygger og bruer og legging av klopper.

Retningslinjer:

Lovlig oppførte brygger kan fortsatt ha normal bruk og vanlig vedlikehold. Flytting, ombygging eller oppsetting av nye enkle brygger krever tillatelse, jf. pkt. 1.3 c). Brygger utgjør en spesiell utfordring, både landskapsmessig, for natur- og kulturmiljøer og som hinder for allmennhetens muligheter for friluftsliv og ferdsel. Søknader om nye brygger eller utvidelse av eksisterende brygger i nasjonalparken skal derfor vurderes strengt. Tillatelse til dette vil først og fremst vurderes i forbindelse med brygger for adkomst til skjøtsel og drift av sikrede friluftsområder i nasjonalparken.

Det presiseres at ordlyden "bygging av enkle brygger" gjelder små, enkle brygger for å lette ilandstigning. De skal ikke dimensjoneres for at båter skal ligge fortøyd over lengre tid.

Oppsetting av bruer og klopper etter denne bestemmelsen vil utgjøre mindre landskapsmessige inngrep enn brygger, men kan berøre verdifulle natur- og kulturmiljøer. Det legges til grunn at "bruer" omfatter mindre bruer, f. eks over bekker eller bergsprekker.

Søknader om bygging av enkle brygger, bruer og klopper vil bli strengt vurdert i forhold til inngrepet tiltaket medfører i terrenget og landskapsbildet, lokal byggeskikk, ev. slitasje på vegetasjon og søkerens behov for det omsøkte tiltaket.

Moringer og bøyer

§ 3 pkt 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:
b) Vedlikehold av stier, bruer, moringer og bøyer, skilt og veier i samsvar med forvaltningsplanen.

Retningslinjer

Eksisterende, lovlig oppførte moringer og bøyer kan vedlikeholdes. Dersom kjetting eller bøye blir ødelagt kan dette skiftes ut. Størrelse og utforming skal være som tidligere.

Utplassering av ny moring som følge av skade regnes ikke som vedlikehold. Dette fører til et nytt inngrep på bunnen og krever dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48.

Det kan stilles som vilkår ved søknad om tillatelse at moring/bøye flyttes eller fjernes dersom dette skulle vise seg nødvendig av hensyn til verneverdiene.

Flere tiltak og innretninger av denne typen er avtalt mellom grunneier og bruker, men mangler godkjenning av kommunale myndigheter. I slike tilfeller kan kommunen vurdere om de skal fjernes.

Mudring

pkt 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
l) Nødvendig mudring til eksisterende brygger for å opprettholde nødvendig atkomst til bebygd eiendom.

Retningslinjer:

Mudring er normalt strengt håndtert etter annet regelverk og må vurderes konkret i hvert tilfelle.

Ved behandling av søknader skal det legges spesiell vekt på hensynet til marine verneverdier. På bakgrunn av bedre kunnskap om biologisk mangfold i sjøen og om oppvekstmuligheter for fisk og andre marine organismer, blir disse sakene vurdert strengt. Man kan ikke påregne å få innvilget tillatelse til mudring for å etablere plass til flere eller større båter.

Opplag av båter

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
m) Opplag av båt i samsvar med forvaltningsplan.

Retningslinjer

Med båt menes her små, åpne båter, kajakk, seilbrett o.l. som er enkle å trekke opp på land. Mindre utstyr som kajakk, seilbrett o.l. bør vinterlagres utenfor nasjonalparken eller ved/under hytter i nasjonalparken.

- Båtopplag bør ikke tillates i sikrede friluftslivsområder, da det kan virke privatiserende og være til hinder for ferdsel.
 - Opplag av båter bør bare tillates i områder der det er svært vanskelig å få lagret båten på andre steder utenfor nasjonalparken, som Sør-Lauer og Tisler.
 - Opplag av båter skal ikke være til hinder for lovlig allmenn ferdsel og opphold langs stranden.
 - Opplag av båter skal ikke få negative konsekvenser for verneverdiene; f. eks. rødlistearter eller naturtyper som er spesielt sårbare for slitasje og annen påvirkning som følger av opplaget.
 - Eier av båten må ha et særskilt behov for lagring på stedet som følge av tilknytning til nærområdet (grunneier, hytteeier) og ikke ha andre muligheter for opplag av båten.
 - Båter skal fortrinnsvis lagres nær hytta (dersom de tilhører en nærliggende hytte), og på fjell slik at de ikke skader vegetasjonen.
 - Båten skal plasseres slik at de ikke er en visuell forstyrrelse i landskapet, skjult bak busker eller nede i en klove. Det kan være aktuelt med vilkår om tildekking med presenning i nøytral farge.
 - Båter kan bare være i opplag deler av året. Tidsrom skal fremgå av søknaden.
 - Det kan stilles som vilkår for tillatelse at båtene skal være merket med eiers navn.
 - Det er aktuelt med flerårige tillatelser inntil tre år.
- Forvaltningsmyndigheten skal føre samlet oversikt over de tillatelsene som blir gitt. I vurderingen av tillatelse skal det vektlegges grad av slitasje som båtbehandling påfører naturen og allmennhetens tur- og friluftsmuligheter.

Omfattende båtopplag i nasjonalparken punkterer landskapsbildet, kan være skadelig for sårbar vegetasjon og privatiserer deler av strandsonen. Det er derfor ikke tillatt med opplag av båter i strandsonen i nasjonalparken. Båtene bør i utgangspunktet legges i opplag på andre lovlige områder utenfor nasjonalparken.

Sjøkabler, luft – og jordledninger

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:
c) Drift og vedlikehold av navigasjonsinstallasjoner på sjøen og eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger og nødvendig istandsetting ved akutt utfall.

Retningslinjer:

Vedlikehold omfatter blant annet utskifting av komponenter knyttet til kraftledninger (ledninger, isolatorer, master, traverser m.v.) i samsvar med anleggets tillatte egenskaper i forhold til konsesjon etter energiloven.

Ved utskifting av master eller andre komponenter, skal master og komponenter som er mest mulig lik eksisterende benyttes, med mindre overgang til andre typer master og komponenter vil redusere anleggets innvirkning på verneverdiene uten urimelige kostnader eller ulemper for anleggseieren, jf energiforskriften § 3-4.

Oppsetting av master med annen utforming enn eksisterende anlegg regnes normalt ikke som vedlikehold i henhold til denne bestemmelsen i verneforskriften. Slik oppsetting vil derfor kreve særskilt dispensasjon etter § 48. Det er imidlertid tillatt med endringer som omfattes av § 3 pkt. 1.2 f) og det er en særskilt dispensasjonsbestemmelse i § 3 pkt. 1.3 n) for oppgradering og fornyelse som ikke faller inn under § 3 pkt. 1.2 f). Se egne retningslinjer nedenfor.

Inkludert i vedlikehold er rydding av eksisterende linjetrasè. Etablert praksis er at rydding innenfor etablert trasè anses som vedlikehold, mens all rydding utenfor

ryddebeltet innebærer en trasèutvidelse som ikke faller inn under det generelle unntaket.

Rydding utenfor ryddebeltet krever særskilt dispensasjon i henhold til naturmangfoldloven § 48. For vurdering av hva som skal regnes som rydding utover ryddebeltet, er det situasjonen på vernetidspunktet som gjelder. I den grad linja var ryddet ut fra gjeldende avstandskrav på vernetidspunktet vil en rydding måtte anses som vedlikehold.

Dersom det på vernetidspunktet ikke var ryddet etter gjeldende avstandskrav, vil en utvidelse for å oppfylle forskriften om elektriske forsyningsanlegg måtte vurderes som en dispensasjonssak i henhold til naturmangfoldloven § 48.

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom det ikke strider mot vernets formål og ikke vil påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.

Det følger av Rundskriv om forvaltning av verneforskrifter (Rundskriv M106-2014) <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m106/m106.pdf> at bestemmelsen i første rekke gjelder bagatellmessige inngrep eller forbigående forstyrrelser som er av stor betydning for søker sammenholdt med verneinteressene.

Ved en eventuell tillatelse til rydding/utvidelse av et ryddebelte innenfor nasjonalparken er det viktig at det tas hensyn til verneverdiene i området, slik at tiltaket utføres på en mest mulig skånsom måte.

Der det er mulig å tilfredsstille kravene om tilstrekkelig avstand i forskrift om forsyningsanlegg ved kvisting av trær istedenfor felling av trær, bør dette gjøres. Det vil kunne stilles vilkår for en tillatelse, for eksempel tidspunkt for hogstinggrep (utenfor yngletid), bruk av motorisert ferdsel, rydding etc.

I forbindelse med vedlikehold kreves det særskilt tillatelse for motorferdsel fra forvaltningsmyndigheten, jf. kap. 3.1.7.

Ved akutte feil på anleggene kan det oppstå behov for umiddelbar reparasjon av installasjoner som medfører bruk av motorkjøretøy, jf. kap. 3.1.7. I slike tilfeller forutsettes det at motorferdsel skjer mest mulig skånsomt, og at det snarest mulig i ettertid meldes fra til forvaltningsmyndigheten.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

f) Oppgradering/fornyelse av eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger for heving av spenningsnivå og øking av linjetverrsnitt når dette ikke fører til vesentlige fysiske endringer i forhold til verneformålet.

Retningslinjer:

Bestemmelsen omfatter oppføring av andre typer master, opphenging av nye ledninger m.v. som endrer anleggets egenskaper i forhold til hva det er gitt konsesjon til å etablere, når endringen ikke innebærer en vesentlige landskapsmessig endring. Eksempel på tiltak kan være endring av driftsspennning eller linjetykkelse.

pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
n) Oppgradering/fornyelse av eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger som ikke faller inn under punkt 1.2 f).

Retningslinjer:

Her siktes det til tilfeller hvor oppgraderingen eller fornyelsen kan innebære en vesentlig fysisk endring i strid med verneformålet.

Det må vurderes i hvilken grad oppgraderingen eller fornyelsen innebærer en vesentlig fysisk endring i forhold til formålet med vernet, videre må det gjøres en konkret vurdering av tiltakets samfunnsmessige betydning satt opp mot hensynet til verneformålet i det enkelte tilfelle.

Hensikten med konkret søknad er å etablere en kontakt i forkant mellom tiltakshaver og forvaltningsmyndigheten for verneområdet med sikte på å drøfte avbøtende tiltak slik at mulige negative konsekvenser for verneformålet som følge av anlegget i størst mulig grad reduseres og dermed synliggjøres allerede i søknaden. Hensikten er å diskutere en mest mulig skånsom utforming og mindre justeringer av anlegget.

Opprettholdelse av luftledning i det samme området skal normalt aksepteres. Forvaltningsmyndigheten kan ha ønsker om å justere traseer eller foreslå kabling istedenfor luftstrekk. Dette må sees opp mot andre verneverdier på land og på sjøbunnen.

Ved vurderingen skal det legges vekt på tiltakshaverens plikter etter energiloven til å sørge for å holde anlegget i tilfredsstillende driftssikker stand, herunder sørge for vedlikehold og modernisering som sikrer en tilfredsstillende leveringskvalitet. Ved vurderingen skal det også legges vekt på plikten til ved planlegging, utførelse og drift av elektriske anlegg å sørge for at allmennheten påføres minst mulig miljø- og landskapsmessige ulemper i den grad det kan skje uten urimelige kostnader eller ulemper for konsesjonæren

Navigasjonsinstallasjoner og andre farledstiltak

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:
c) Drift og vedlikehold av navigasjonsinstallasjoner på sjøen og eksisterende sjøkabler, luft- og jordledninger og nødvendig istandsetting ved akutt utfall.

pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:
f) Oppføring av nødvendige navigasjonsinstallasjoner og andre farledstiltak for å trygge ferdsel til sjøs.

Retningslinjer:

Tillatelser kan gis når det er nødvendig av hensyn til sikkerhet og framkommelighet for sjøveis ferdsel. Kystverkets aktiviteter innebærer at denne type anlegg ofte vil ligge visuelt eksponert. Ved behandling av søknader er det derfor spesielt viktig at det tas landskapsmessige hensyn ved at nye anlegg og tilbygg gis gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Oppfølgende tiltak

Det bør utarbeides en langtidsstrategi for sanering av luftledninger innenfor nasjonalparken til fordel for kabel i bakke og i sjø. Dette må skje i dialog og avtale med aktuell eier/myndighet. Nasjonalparkstyret ønsker at de høyest prioriterte strekningene (forslagsvis 5 – 10 delstrekninger) pekes ut, der man ønsker å få sanert luftstrekket.

Formidle informasjon om vernebestemmelser og retningslinjer til grunneiere, rettighetshavere, Kystverket, energiselskaper og andre aktuelle aktører.

Det bør gjennomføres en kvalifisert utredning om hjemmelsgrunnlag for eventuell fjerning av moringer m/bøyer og «bøyehavner» som var etablert før opprettelsen av nasjonalparken, og som er lagt ut uten forutgående søknad og godkjenning. Havnevesenet, kommunene og nasjonalparkforvaltningen bør samarbeide om dette. Dersom man kommer fram til et hensiktsmessig hjemmelsgrunnlag og ansvars plassering, bør målet være å fjerne slike innretninger.

3.2 Andre påvirkningsfaktorer

"Godafoss" gikk på grunn ved Kvern skjær i februar 2011. Foto: Haakon B. Haaverstad, SNO

3.2.1 Utslipp, miljøgifter, forsøpling og støy

Status

Yrkessjøfarten, fritidsbåter og avløp fra land representerer risiko for uhellsutslipp som kan skade dyrelivet i nasjonalparken for eksempel på grunn av tilgrising eller forgiftning. Utslipp av bunkersolje og/eller farlig last fra grunnstøtt skip er trolig den største og mest reelle trusselen mot nasjonalparken. Trafikken av lastebåter, ferger og tankskip i området er tett. Uvær, navigasjonsfeil og teknisk svikt er eksempler på situasjoner som kan føre til at skip grunnstøter med fare for akutt forurensing.

Kontainerskipet "Godafoss" grunnstøtte etter feilnavigering ved Kvern skjær i nasjonalparken i februar 2011. Oljeutslippet fra Godafoss medførte forurensning langs nesten 300 km av kysten i Østfold, Vestfold, Telemark, Aust Agder og Vest Agder. Omkring 100 tonn olje lekket fra båten, 54 tonn ble tatt opp fra sjøen og 16 tonn ble samlet inn på land. Vindretninger og is fungerte som naturlige lenser mot land og gjorde at områder i nasjonalparken ble skånet for det meste av oljen. Det ble i alt registrert 6 områder med påslag mot land i Hvaler, bl.a. på Akerøya i de viktige hekkeområdene for sjøfugl og flere steder på Asmaløy.

Slike oljeutslipp har konsekvenser spesielt for fuglebestander, men kan også ha konsekvenser for naturmiljø i sjø og på sjøbunn slik som korallrev og hummerbestanden. Man har liten kunnskap om langtidsvirkninger av oljeutslipp for naturmiljøene i vannmasser og på sjøbunn. Sommeren 2009 grunnstøtte lastebåten "Full City" utenfor Telemark/Vestfold. Store områder ble tilgriset av olje.

Det finnes flere industrivirksomheter langs Glomma med utslipp til elva som følger med vannstrømmene til nasjonalparken og kan få virkning her. Uforutsette situasjoner kan også

oppstå med industriutslipp og oversvømmelser langs Glommas løp, slik at ukontrollerbare mengder av giftstoffer kan føres ut i sjøområdene til nasjonalparken. Bare i løpet av de siste 5 årene har det vært episoder med større uhellsutslipp av både fyringsolje og sterke syrer til Glomma. Forurensningsmyndigheten har fastsatt nærmere vilkår for industrien etter prinsippet om at de til enhver tid miljømessig beste tilgjengelige teknikker skal brukes for å redusere utslipp og forebygge uhell.

Miljøgifter er kjemikalier som er lite nedbrytbare, kan hoppe seg opp i levende organismer (bioakkumulere) og er giftige. Det marine miljøet er tilført miljøgifter over lang tid. I den senere tiden er utslippene av de alvorligste miljøgiftene vesentlig redusert. Det er påregnelig at diffust spredde miljøgifter er avsatt på sjøbunnen i konsentrasjoner som lokalt kan ha effekt på enkelte arter og organismer i nasjonalparken. I tillegg er det mulig at noen av de største havnene i umiddelbar nærhet har forurenset sjøbunn med fare for spredning inn i nasjonalparken.

Som andre steder langs Oslofjorden og norskekysten, fører spredning og ansamling av avfall til forsøpling i strandsonen og på sjøbunnen. Marint avfall som samles opp i nasjonalparken kommer i liten grad fra parken selv, men føres sjøveien inn i verneområdet med vær, vind og strømsystemer. Forsøpling er et visuelt problem langs strender, men også på sjøbunnen og på vannspeilet. Dette minsker naturopplevelsen i nasjonalparken. Forsøpling kan også skape helseproblemer for dyr og fugler som for eksempel setter seg fast i fiskegarn og liner, spiser plast eller skader seg på skarpe gjenstander. Nyere forskning viser at plastrester og mikroplast er et økende problem. En strand på sørsiden av Akerøya har siden 2011 vært del av et OSPAR-prosjekt med årlig registrering av strandsøppel i flere ulike kategorier. Denne stranden er en av strendene i Europa hvor det registreres høyest verdier for mange av kategoriene for ulike materialtyper.

Skjærgårdstjenesten har gjennom flere tiår gjennomført årlige strandryddinger og hatt ukentlig oppsyn i området. Skjærgårdstjenesten har også hatt ansvar for henting og håndtering av søppel og tømning av toaletter i naturhavner og i sikrede friluftsområder. Frivillige grupper organiserer også strandrydding flere steder. Skjærgårdstjenesten er behjelpelig med å hente avfallet. I løpet av den siste tiårsperioden er søppelstativer fjernet på flere steder slik at besøkende selv tar med seg søppelet ut av nasjonalparkområdet til godkjente oppsamlingsplasser.

Med et stort antall fritidsbåter og mange besøkende er støy et uønsket resultat som kan forstyrre de gode naturopplevelsene og friluftslivet. Enkelte naturhavner er i perioder preget av uønsket motorstøy f. eks Fredagshølet ved Seiløy.

Forvaltningsmål for utslipp, miljøgifter, forsøpling og støy

Naturen skal få utvikle seg uten fare for å bli påvirket av forurensning. Utslipp og tilførsel av miljøgifter til nasjonalparken skal på lang sikt minske, både fra land, fartøyer og kilder utenfor nasjonalparken.

Mengden avfall som oppstår i nasjonalparken skal holdes på et lavt nivå, og ellers være sikret hensiktsmessige løsninger for søppelhåndtering. Lokale kilder til forsøpling skal minimeres og mengden søppel som må samles opp på strendene skal minske.

Omfanget av støy i nasjonalparken skal holdes på et lavt nivå. Folk skal kunne oppleve naturens egne lyder i nasjonalparken.

Utfordringer

I all hovedsak ligger kildene til forurensning og avfall utenfor nasjonalparken. Hensynet til nasjonalparken må derfor på dette feltet hovedsakelig ivaretas gjennom samarbeid med andre om virkemidler og prosesser.

Det bør utvises forsiktighet med å etablere flere nye søppelstativer inne i nasjonalparken. Det har vist seg at slike tiltak lett fører til økt forsøpling, spesielt derom de blir overfylte.

Tilrettelegging av effektiv håndtering av avfall utenfor nasjonalparken gir bedre utnyttelse av tilgjengelige ressurser for forvaltning og drift av nasjonalparken.

Det er viktig å overvåke støy som en kilde til redusert opplevelseskvalitet i nasjonalparken. Det har blant annet vært en økende bruk av vannskuter i nærområdet til nasjonalparken og i nasjonalparken.

Vernebestemmelser og retningslinjer

§ 3 pkt.7. Forurensning

7.1 Forbud mot forurensning

Forurensning og forsøpling, samt utendørs lagring av materialer, gjerdeutstyr og lignende, er forbudt. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt. Avfall skal tas med ut av området eller legges i utsatte søppelkasser.

Det er forbudt å tømme kloakkvann i sjøen.

7.2 Støy

Unødvendig støy er forbudt.

Bruk av vannscooter, motordrevet modellfly, motorisert isbor o.l. er forbudt.

All slags forurensning og forsøpling av sjøområdene (vannflate, sjøbunn, strender) og naturen ellers er forbudt i nasjonalparken. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt, og det er forbudt å tømme kloakkvann i sjøen, jf. § 3 pkt. 7.1. Videre er dumping av materialer, fiskeredskaper, båtvrak og lignende forbudt. Avfall skal tas med ut av området eller legges i utsatte søppelstativ.

Unødvendig støy er forbudt. Dette betyr at bruk av vannskuter, motordrevet modellfly/ modellbåt, motorisert isbor o.l er forbudt i nasjonalparken. Alminnelig støy fra lovlig virksomhet er akseptabelt. At nasjonalparkforskriften inneholder bestemmelser med forbud om unødvendig støy (f. eks. motordur og høyttaler som ikke har nytteformål) er viktig, fordi naturens stillhet og naturens egne lyder er en viktig del av naturmiljøet som er avgjørende for menneskers natur- og friluftslivopplevelse.

Turistnæring og bedrifter har ansvar for håndtering av avfall som følger av driften og skal gjennomføre nødvendig opprydding, mens kommunen har ansvar for oppsetting og tømning av avfallsbeholdere i mye brukte utfartsområder jf. forurensningsloven § 35.

Forvaltningsmyndigheten bør samarbeide med nasjonale og regionale forurensningsmyndigheter for å sikre at de ivaretar nasjonalparkens sårbarhet i sin forvaltning. Det blir viktig å bidra til at det utarbeides en norsk – svensk beredskapsplan for å møte akutte og storskala trusler mot felles marine verdier i Bohuslän-Ytre Oslofjordområdet, i samarbeid med nasjonale myndigheter, Kystverket og IUA.

Det er ønskelig at miljøvennlig brensel/ drivstoff (for eksempel alkylatbensin) finnes tilgjengelig til konkurransedyktige priser i lokale marinaer og bensinstasjoner. Det vil også være

forebyggende mot forurensing, om det finnes miljøvennlige alternativer av bunnstoff til båter kommersielt tilgjengelig i begge kommunene.

Oppfølgende tiltak

Tiltak	Ansvarlig
Ta initiativ til at marint søppel blir fjernet der det er nødvendig (strender, vannspeil og sjøbunn) og overvåke situasjonen samt ev. ta del i oppryddingen. Eventuelle rester og avfall etter tidligere virksomheter (for eksempel jaktkamufasje av treverk) skal fjernes unntatt det som har kulturminneverdi. Finne løsninger for fjerning av ilanddrevet treverk.	Forvaltningsmyndigheten med bistand fra SNO og Skjærgårdstjenesten etter avtale
Påvirke relevante myndigheter til å føre tilsyn med at utsalgssteder og turistvirksomheter har etablert hensiktsmessige løsninger for å samle opp avfall og holder det fritt for søppel i nærområdet.	Forvaltningsmyndigheten, må ha nær kontakt med kommunen som er ansvarlig for dette
Informere om og øke tilgjengeligheten til mottaksstasjoner for avfall fra båter og drivgods som fiskere får i trål/garn.	Forvaltningsmyndigheten, må ha nær kontakt med kommunen som er ansvarlig for dette
Jobbe for at det på minst en plass i hver kommune finnes muligheter for mekanisk rensing av båtbunnene/skroget	Forvaltningsmyndigheten kan inspirere kommunene, marinaer og båtforeninger
Arbeide for at minst en badeplass innenfor nasjonalparken er miljøsertifisert med blått flagg	Forvaltningsmyndigheten med bistand fra OF etter avtale.
Gjennomføre støymålinger og brukerundersøkelser i de viktigste naturhavner og andre steder for å se om unødvendig støy fra båter og andre motorer utvikler seg til å bli et problem.	Forvaltningsmyndigheten med bistand fra SNO etter avtale.

3.2.2 Spredning av fremmede arter

Status

Fremmede invaderende arter er prioritert som miljøproblem i Norge jf. "Tversektoriell nasjonal strategi og tiltak mot fremmede skadelige arter (T-1460 Miljøverndepartementet 2007). Artsdatabankens svarteliste klassifiserer en rekke av disse artene. Det foreligger en handlingsplan mot fremmede skadelige arter i Østfold. Det er ikke gjort egne registreringer for å kartlegge fremmede arter i nasjonalparken. Ut fra en foreløpig registrering av fremmede arter i Østfold og søk i artskart.no, er det utarbeidet en oversikt over fremmede arter som forekommer eller kan forekomme innenfor nasjonalparkgrensen (se tabell 10 i vedlegg 5).

I Norge består over halvparten av vår ville flora av **planter** som er brakt hit av mennesker. De aller fleste av dem gjør ingen skade, men enkelte arter opptrer såkalt *invaderende*. De utkonkurrerer hjemmehørende arter og kan danne monokulturer, og er således en trussel både for enkeltarter og naturtyper. Eksempel på slike fremmede planter i Østfold som også finnes i eller i nærheten av nasjonalparken er rynkerose (*Rosa rugosa*), kjempespringfrø (*Impatiens glandulifera*) og strandkarse (*Lepidium latifolium*).

Konkrete prioriteringer av tiltak mot rynkerose er tatt inn i Østfolds handlingsplan mot fremmede skadelige arter. Tiltak er iverksatt for å begrense utbredelse av rynkerose på flere strender i nasjonalparken. En nasjonal handlingsplan for rynkerose ble ferdigstilt i 2013. Rynkerose er opprinnelig hjemmehørende i Øst-Asia og regnes som en av de mest skadelige invaderende artene i Europa. Den er svært vanlig langs Østfold-kysten og finnes flere steder i nasjonalparken. Rynkerose danner tette ugjennomtrengelige kratt på sanddyner, grusstrender og grasmark nær kysten, og truer de hjemmehørende arter i disse naturtypene. Den er vanskelig å bekjempe, og kan spre seg lange avstander ved hjelp av nyper som flyter i vannet og fugler som beiter på frøene.

Det er iverksatt tiltak for å fjerne kjempespringfrø på lokaliteter nær nasjonalparken på Spjærøy. Den er enda ikke kjent registrert inne i nasjonalparken.

Strandkarse har naturlig utbredelse i middelhavsområde og videre østover i Asia. Den kom antagelig til landet med ballastjord i seilskutetida. Planten har voksested mye likt rynkerose, og truer samme naturtyper og arter. Det er manglende kunnskap om utbredelsen av strandkarse i nasjonalparken, men den er registrert ytterst i Guttormsvauen. Flere av de andre svartelista plantene i tabell 10 i vedlegg 7 er det også lite kunnskap om utbredelsen av, og i hvor stor grad de lokalt truer viktige naturtyper, slik som mispelarter og høstberberis m.fl. I arbeidet med skjøtelsesplaner er det aktuelt å kartlegge dette bedre og følge opp aktuelle tiltak.

Ribbesåtemose (*Campylopus introflexus*) er en fremmed mose som er registrert innenfor nasjonalparken på Vesterøy og Pikesten. Den kan være en trussel mot rødlistede arter tilpasset naken jord i kystlynghei, grå sanddyner og på brannflater.

Antall fremmede **dyrearter** er langt mindre enn tilfellet er for planteriket. Arten med størst negativ virkning for biologisk mangfold i nasjonalparken er trolig mink. [Handlingsplan mot amerikansk mink \(*Neovison vison*\)](#) (DN-rapport 5-2011) gir konkrete prioriteringer av tiltak mot mink. Disse er tatt inn i Østfolds handlingsplan mot fremmede skadelige arter. Det er iverksatt årlig overvåking og fjerning av mink på viktige hekkeplasser for sjøfugl i nasjonalparken, der de ytre øyene er prioritert.

Mink er en forvillet, uønsket art som er meget vanlig i nasjonalparkens indre deler. Den er sterkt knyttet til vann, der den finner hovedandelen av føden, men kan også forsyne seg grovt av fugleegg og unger. I nasjonalparken er minken først og fremst et problem som predator på egg og unger til bakkerugende småmåker, ender, alkefugl og vadere. Større arter som de store måkene, gjess og svaner vil trolig kunne beskytte seg mot minken.

Minken kan redusere hekkesuksess hos flere sjøfuglarter. Den samlede effekt av mink i nasjonalparken er ikke kartlagt. Det er arbeidskrevende å holde minkbestanden lav og nyetablering av mink skjer i stor grad hver høst. De ytre øyene; Tislerøyene, Heia og Søsterøyene er minkfrie på grunn av stor avstand til øyene innenfor. Det prioriteres å overvåke situasjonen og sette inn tiltak dersom det kommer mink. På Akerøya og Veslø fjernes mink før hekkesesongen og det gjennomføres fellefangst på høsten.

Flere introduserte **marine arter** som japansk drivtang (*Sargassum muticum*), stillehavsøsters (*Crassostrea gigas*) og den amerikanske ribbemaneten *Mnemiopsis leidyi* er alle eksempler på fremmede arter som er registrert i nasjonalparken.

Stillehavsøsters er en art som har etablert seg langs Skagerakkysten de senere tiårene. Den har innvandret gjennom ballastvann og havstrømmer. Arten har vært utnyttet kommersielt i store oppdrettsanlegg lenger syd i Europa. Stillehavsøsters er svartelistet. Stillehavsøsters finnes nå over hele nasjonalparken og den viser en kraftig utvikling. Etter hvert vil store gruntvannsområder forandres til «østersrev», dersom det ikke tas grep for å holde arten i sjakk.

I Handlingsplan mot stillehavsøsters - *Crassostrea gigas* (Miljødirektoratet, Rapport M-588/2016) vises det til at økt utbredelse av stillehavsøsters kan medføre tap både av biologisk mangfold og rekreasjonsverdi i kystsonen. Det er ikke mulig å bli kvitt arten, så planens hovedmål er å forebygge spredning av stillehavsøsters til nye områder og redusere forekomst og konsekvenser av eksisterende forekomster. Tiltakene skal gjøre det mulig å skaffe oversikt

over utbredelse i nåtid og framtid, potensielt redusere forekomster som forårsaker særlig høy spredning og prioritere områder som ut fra ulike verdier ikke skal ha stillehavsøsters. Videre skal allmenheten informeres og en skal stimulere til egnede pilotprosjekter for utprøving av ulike bekjempelsestiltak.

På grunn av artens enorme formeringsevne vil den etter hvert kunne gjøre store strandområder ubrukelige til bading. Mange gruntvannsområder vil bli dekket av østers og dette vil gi økosystemendringer. Naturmiljø som er avhengig av dagens naturtyper i gruntvannsområdene, vil bli endret. Det gjelder både livet i sjøen og for eksempel fugleliv som lever av marine arter (for eksempel ærfugl). Store oppvekstområder for fisk vil bli forringet. I 2015 døde store mengder stillehavsøsters av et virusangrep, men arten har kommet meget raskt tilbake. I dag kjenner vi ikke metoder som effektivt kan holde denne arten på et forsvarlig nivå. Det er imidlertid et håp om at det kan finnes et kommersielt marked. Stillehavsøsters er en stor matressurs, dersom den blir tatt i bruk.

På oppdrag fra KLD gjennomfører Miljødirektoratet ved SNO et pilotprosjekt på fjerning av stillehavsøsters, bl.a ved Børholmen i nasjonalparken. Metodikk, tids- og ressursbruk, praktiske erfaringer, samt grad av reetablering i ryddete områder er blant temaene som skal undersøkes. Enkelte områder har tette bestander med stor påvirkning av stedlig bunnforhold, men store deler av nasjonalparkens kyst er for eksponert til at bestandene blir tette. Grunne områder (<0,5 meters dyp) med lite bølgeeksponering og god vanngjennomstrømning er klassiske muslinghabitater, og her trives også stillehavsøstersen. Arten finnes for øvrig i vesentlig utstrekning fastvokst på svaberg i tynne bestander. Det er ikke alvorlige meldinger om problemer knyttet til arten på kjente og populære badesteder enda.

NIVA har på oppdrag fra Fylkesmannen i Østfold og Fylkesmannen i Oslo og Akershus foretatt en utredning av fremmede marine arter i Oslofjorden (Rapport L. Nr 5919-2010). Østfoldkysten er blant sonene i Oslofjorden med et høyt antall fremmede arter (20 arter). Til sammenligning er det registrert 28 fremmede arter samlet i ytre og indre Oslofjord (se tabell 10 i vedlegg 5). Fordi Oslofjorden er sterkt forstyrret av menneskelig påvirkning, som for eksempel forurensing og eutrofiering i de indre delene, er den særlig utsatt for invadering av fremmede arter. De naturlige samfunnene er utarmet eller ikke tilstede, hvilket gir opphav til ledige plasser. Et eksempel på dette er brunalgen gjelvtang (*Fucus evanescens*) som kom til indre Oslofjord rundt 1900, og etablerte seg der hvor miljøet var dårlig for de andre tangartene, samtidig som den likte seg godt i næringsrikt vann. En annen viktig påvirkning er ferskvann fra store elver, som ved Hvaler og i Iddefjorden, som gir et brakkvannsmiljø med lavt biologisk mangfold som er følsomt for invaderende fremmede arter.

Fra Oslofjordområdet er det rapportert ti arter av fremmede makroalger, men det kan være flere siden den siste store inventering skjedde i 1989 og for Hvalerområdet i 1994. For eksempel bør det gjøres oppmerksom på rødalgen *Gracilaria vermiculophylla*, (opprinnelig japansk) som meget vel kan ha etablert seg på egnede habitater i Hvalerområdet, men ingen har så langt rapportert den (Rapport L. Nr. 5919-2010). Dette er en alge som kan bli opp til 1 meter og som ligger på bløtbunn, særlig i brakkvann.

Forvaltningsmål - spredning av fremmede arter

Det er et mål å bekjempe og hindre spredning av høyrisiko svartelista arter på land i nasjonalparken. Fremmede arter skal ikke innføres på land i nasjonalparken. Spredning av fremmede marine arter i nasjonalparken skal på lang sikt ikke øke. Den svartelistede stillehavsøstersen skal beskattes/bekjempes slik at viktige friluftsområder, naturtyper og oppvekstområder for fisk i gruntvannsområdene ikke tar skade.

Utfordringer

Spredningen av fremmede arter er et stort internasjonalt miljøproblem. Å forhindre spredning av fremmede marine arter som allerede finnes i våre farvann er nærmest umulig. For enkelte av artene kan det være mulig å begrense bestandene og dermed minske effektene noe. Et eksempel er stillehavsøsters, som kan begrenses ved plukking.

Bekjemping av fremmede arter på landjorda er også vanskelig og ressurskrevende, men allikevel enklere enn i sjøen. En fordel ved bekjemping i dette området er at Hvaler kommune består av øyer, og at innvandring/spredning fra omkringliggende kommuner derfor er noe begrenset sammenlignet med fastlandet. Av planter er det i første rekke rynkerose, kjempespringfrø og strandkarse som er en trussel for naturtypene i nasjonalparken, men flere av de andre artene som er etablert i kommunen er det også viktig å være oppmerksom på.

Mink har potensielt store konsekvenser for sjøfugl i nasjonalparken. Det vil i fremtiden være viktig å beholde de minkfrie øyene vi har i dag, og i tillegg ha som mål å holde Akerøya minkfri deler av året. Det vil også være viktig å begrense bestanden av mink i en buffersone omkring de minkfrie områdene, slik at utvandringspresset fra disse områdene reduseres.

Vernebestemmelser og retningslinjer

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet.

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker og trær, er vernet mot all skade og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

Retningslinjer

Planting og såing av trær og annen vegetasjon er forbudt, dette inkluderer også fremmede treslag og planter. Det skal ikke føres inn fremmede planter ved revegetering.

Fjerning av fremmede treslag og planter er ønskelig. Dette bør gjøres i samråd med nasjonalparkforvaltningen.

Oppfølgende tiltak

Tiltak	Ansvarlig
Gjennomføre årlig overvåkning og kartlegging slik at man aktivt kan forsøke å fjerne den introduserte fremmede arten tidlig i introduksjonsfasen.	Forvaltningsmyndigheten / SNO
Det skal lages en prioriteringsliste mht. områder og hvilke fremmede arter som skal fjernes.	Forvaltningsmyndigheten

3.2.3 Overgjødning - eutrofiering

Alegrasenger er utsatt for miljøforstyrrelser. Foto Jan Atle Knutsen/Øystein Paulsen, Havforskningsinstituttet.

Status

Overgjødning er en betegnelse på forhøyede tilførsler av næringsstoffer til det marine miljøet eller ferskvannsmiljøer. Den dominerende kilden til næringsstoffer til Ytre Hvaler-området er tilførsler via Glomma, samt langtransporterte næringsstoffer fra Østersjøen og sørlige deler av Nordsjøen. Utviklingen i de langtransporterte og dominerende tilførslene er usikre, men med bakgrunn i vedtatte internasjonale konvensjoner og gjennomførte tiltak antas de ikke å være økende.

Utslipp fra nødoverløp på det kommunale avløpsnett vil kunne gi kortvarig lokal kloakkpåvirkning, men ansees ikke å påvirke den totale eutrofieringen i området. Det er forbudt å tømme kloakkvann i sjøen i nasjonalparken, men kloakkutslipp fra fritidsbåter som tømmer tanken utenfor nasjonalparkens grenser, tilfører næringsstoffer til overflatevannlaget i en periode av året der næringsstoffene her normalt er begrensende for algevekst. Selv om næringsstofftilførselen med denne kloakkilden ikke er dominerende, representerer den en fare for negativ påvirkning. Det er to mottaksstasjoner for tømming av septiktank fra småbåter i nærhet til nasjonalparken; Tordenskjoldbukta og Skjærhalden. Med dagens økning i båtturismen kan det forventes noe økt lokal tilførsel av næringsstoffer og det vil være behov for at det blir etablert flere anlegg.

Både de dype hardbunnsområdene og bløtbunnsområdene i nasjonalparken kan betraktes som oppsamlingsbasseng for store mengder organisk materiale. Tilføringen av sediment skjer først og fremst gjennom kontinuerlig resuspensjon fra grunnere områder. Til tross for at lokale utslipp har blitt redusert de siste tiårene, øker mengden suspendert materiale i kystvannet. Tilslamming utgjør trolig en stor trussel mot dype hardbunnsområder, mens overgjødning utgjør en trussel mot dype bløtbunnsområder.

Tilførsel av næringssalter gir økt primærproduksjon og en økning i mengden trådformede alger. Økt mengde påvekstalger kan gi redusert lysforhold for bl.a. ålegressenger og tareskog. Kraftig vekst av trådformede alger på ålegress og tare, reduserer biomassen og forandrer artssammensetningen i tilhørende dyresamfunn. Det er de siste årene påvist en sterk reduksjon av sukkertare på Skagerrakkysten og i ytre Oslofjord, som trolig skyldes en kombinasjon av milde vintre, høyt innhold av næringssalter i vannmassen og nedslamming.

Kystverket har planer om større mudre- og dumppearbeider i Borg havn, samt fjerning av flere grunner i farleden opp til Borg havn. Store volumer skal flyttes for å sikre og utbedre farleden. Det er fare for økte tilførsler av sedimenter til sjøområdene i nasjonalparken. Deler av massene som skal flyttes er forurenset. De mest forurensete massene skal legges på land.

Forvaltningsmål – overgjødsling/eutrofiering

Utslipp av næringssalter i nasjonalparken skal på lang sikt minske. Tilgjengeligheten til tømmeestasjoner for båtloakk skal øke slik at det ikke er lengre enn 15 km til nærmeste tømmeasjon.

Utfordringer

Fortsatt tilførsel av næringssalter vil gjøre det vanskeligere å opprettholde eller bedre vannkvaliteten i nasjonalparken. Tilførslene kommer primært fra kilder utenfor verneområdet. Godt samarbeid med ansvarlige myndigheter og dokumentasjon av forholdene i nasjonalparken kan bidra til forståelse for å iverksette tiltak. Dårligere vannkvalitet kan medføre problemer med å opprettholde eller forbedre tilstanden for andre naturtyper og arter som korallforekomstene, sukkertare, kysttorsk etc.

Gjennomføring av de planlagte arbeidene i Borg havn kan gjøre det vanskelig å bevare god vannkvalitet i nasjonalparken.

Vernebestemmelser og retningslinjer

§ 3 pkt. 7. Forurensning

7.1 Forbud mot forurensning

Forurensning og forsøpling, samt utendørs lagring av materialer, gjerdeutstyr og lignende, er forbudt. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt. Avfall skal tas med ut av området eller legges i utsatte søppelkasser.

Det er forbudt å tømme kloakkvann i sjøen.

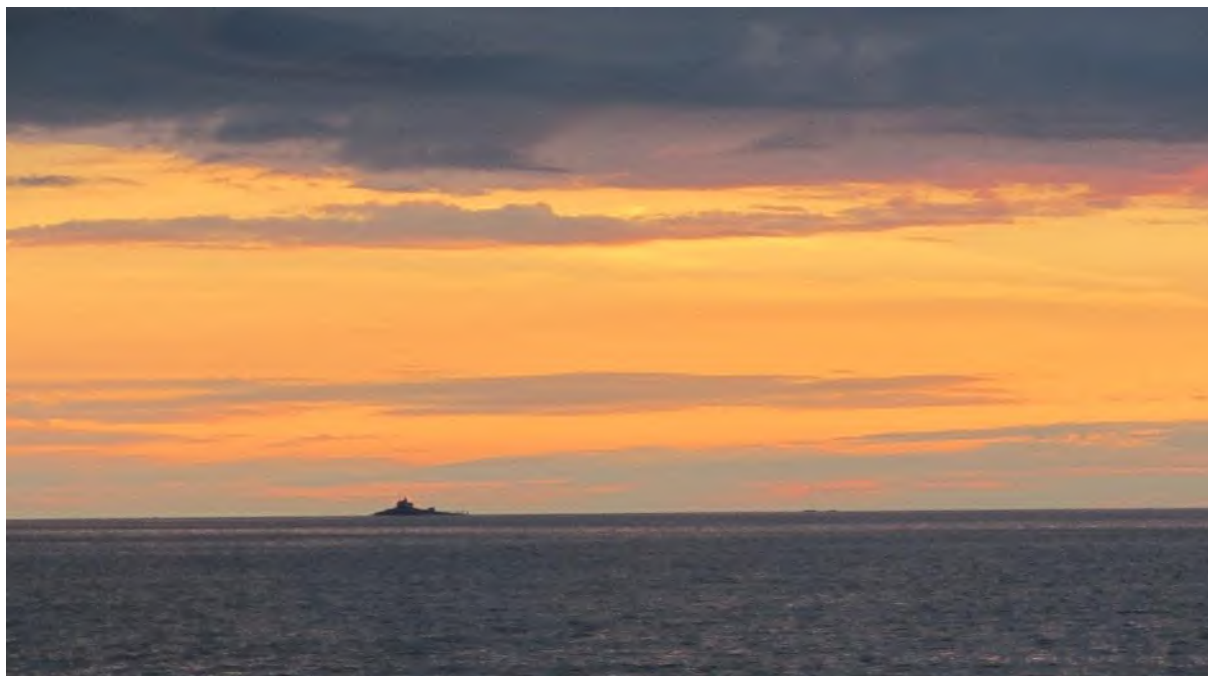
I nasjonalparken er det forbudt å tømme kloakkvann i sjøen. Dette gjelder både kloakk fra land, samt kloakk fra båttrafikk.

Det er ønskelig at båtbransjen arbeider for at koplinger for ulike systemer for tanktømming av båtloakk kan anskaffes/er tilgjengelig i marinaer.

Oppfølgende tiltak:

Tiltak	Ansvarlig
Arbeide for å øke tilgjengeligheten til toaletter i organiserte havner/ marinaer og naturhavner	Forvaltningsmyndigheten i samarbeid med kommunene
Arbeide for at spredte avløp rundt nasjonalparken enten tilknyttes det kommunale avløpsnettets eller renses tilfredsstillende før utslipp	Forvaltningsmyndigheten i samarbeid med kommunene
Arbeide for at tilgjengeligheten til tømme-stasjoner for båtkloakk økes	Forvaltningsmyndigheten i samarbeid med kommunene

4 Forvaltningsoppgaver og –tiltak

Torbjørmskjær- det ytterste fyret i fjorden. Foto: Gunnar Bjar, Fylkesmannen i Østfold

Den praktiske forvaltningen av nasjonalparken omfatter forvaltningen av verneforskriften; behandling av søknader etter denne, informasjon, oppsyn, kartlegging/overvåking og fysiske tiltak som skjøtsel mv., som er nødvendig for å opprettholde eller oppnå verneformålet.

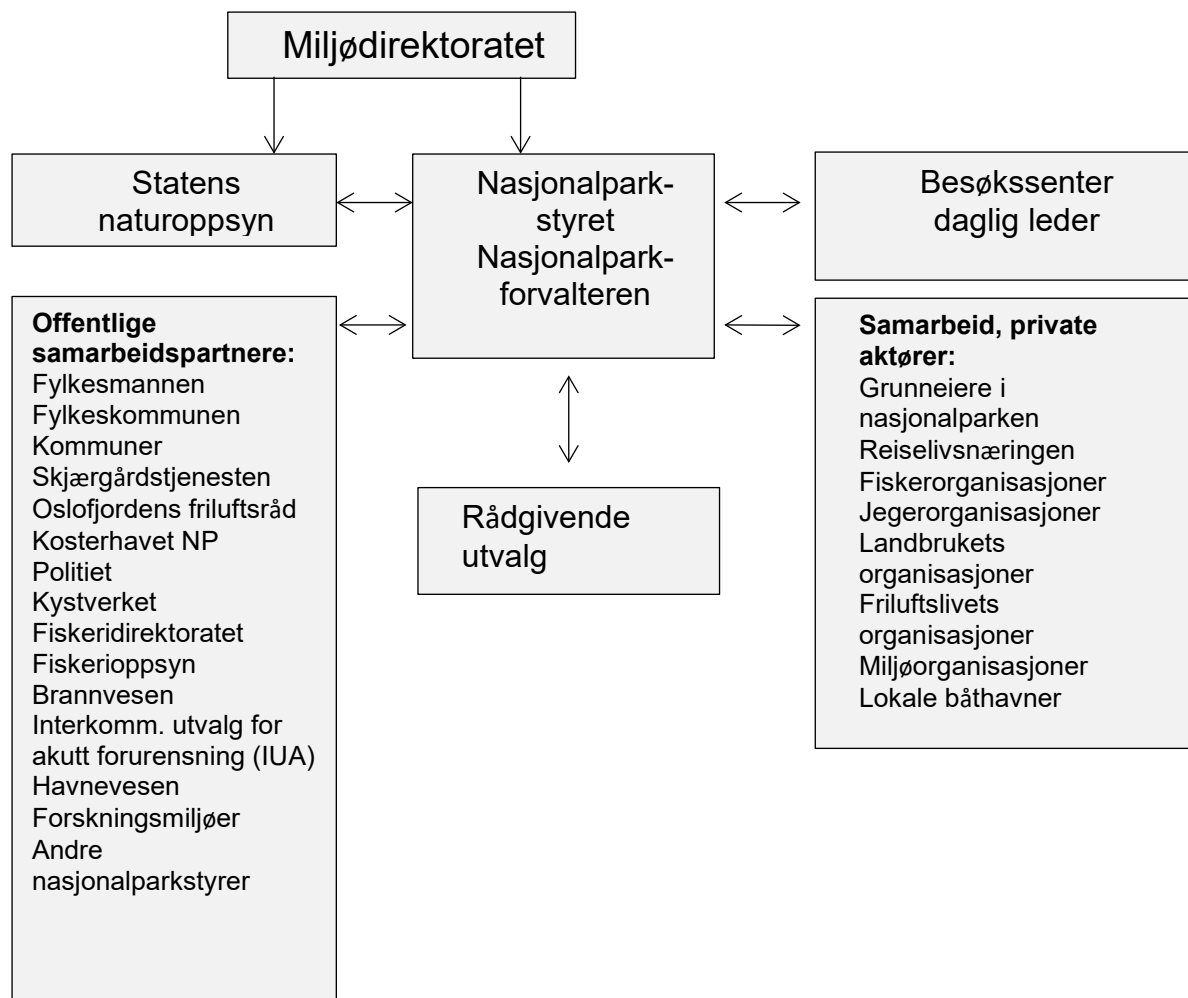
Forvaltningsplanen er en utdyping av verneforskriften og gir en rekke konkrete føringer for behandling av søknader og ulike typer aktivitet som er knyttet til nasjonalparken.

4.1 Generelt om forvaltning av verneforskriften

4.1.1 Organisering

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre er forvaltningsmyndighet, og fatter vedtak etter *forskrift om vern av Ytre Hvaler nasjonalpark*. Nasjonalparkforvalter er sekretær for nasjonalparkstyret og koordinerer driften av nasjonalparken. Statens naturoppsyn har oppsyn med nasjonalparken, forankret i naturoppsynsloven. Hvaler kommune er ansvarlig for driften av besøkssenteret for Ytre Hvaler nasjonalpark. Egen daglig leder ivaretar den daglige driften.

Som forvaltningsplanen viser er nasjonalparkforvaltningen avhengig av å samarbeide i et stort nettverk, med både offentlige og private aktører. Organisasjonskartet under viser hvilke aktører som er inne i dette nettverket.

Forvaltningen av Ytre Hvaler nasjonalpark, organisasjonskart.

4.1.2 Forvaltning

Ytre Hvaler forvaltes av et lokalt forvaltningsstyre. Dette bidrar til en helhetlig forvaltning på tvers av kommunegrensene.

Ressursene til forvaltningen er styrket ved at det er tilsatt en egen nasjonalparkforvalter med hovedoppgave å forberede saker for styret og ellers følge opp forvaltningen av parken. Nasjonalparkstatusen fører også til flere ressurser til utredninger og kartlegginger som styrker kunnskapsgrunnlaget i området. Bedre kunnskap gir mer effektiv forvaltning ved at færre saker må sendes til faglig uttalelse hos regionale myndigheter.

I tråd med vedtektene for nasjonalparkstyret er det opprettet et faglig rådgivende utvalg med representanter for ulike interesser og aktører i området. Et slikt utvalg vil gi forvaltningen god tilgang til informasjon og synspunkter som kan spare tid når det kommer til konkret saksbehandling.

I nasjonalparken skal nasjonalparkstyret behandle sakene etter verneforskriften, mens kommunene skal behandle saker etter andre relevante lovverk, spesielt plan- og bygningsloven. Vedtak må fattes både etter verneforskrift og andre lovverk, de må delvis utredes av ulike fagmiljøer og de har forskjellig klagebehandling.

Mange vurderinger vil imidlertid være ganske like under behandlingen etter verneforskriften og f. eks. plan- og bygningsloven. Et eksempel er bygningsmessige endringer på en hytte. Når disse vurderingene skal gjøres av to ulike organer (nasjonalparkstyret etter verneforskriften og kommunene etter plan- og bygningsloven), er det behov for god kontakt mellom disse. Utfordringen er å sikre at nasjonalparkforvaltningen får tilgang til kommunenes spesialkompetanse på dette området. For å sikre at forvaltningen av verneområdet blir godt integrert i den kommunale forvaltningen, bør styret oppnevne et administrativt kontaktutvalg bestående av representanter fra administrativt nivå i de ulike kommunene.

Det er viktig å finne en praktisk løsning på hvordan søknader om et tiltak eller en aktivitet rent praktisk kan behandles mest mulig effektivt. Der tiltak krever tillatelse både etter verneforskriften og annet lovverk, bør man tilstrebe saksbehandlingsrutiner som gjør at tiltakshaver slipper å sende samme søknad til flere myndigheter. Dette er en utfordring som nasjonalparkstyret og kommunene må løse i fellesskap. Det bør tilstrebnes at slike saker behandles etter strengeste regelverk først, se også naturmangfoldloven § 48, 3. ledd.

4.1.3 Generelle saksbehandlingsrutiner

Henvendelser og forespørsler om vernebestemmelsene. Før det eventuelt fremmes en konkret søknad vil det ofte være behov for kontakt mellom tiltakshaver og forvaltningsmyndighet for å avklare hvilke rammer verneforskriften setter for et tiltak. Slike henvendelser kan rettes til forvaltningsmyndigheten på den måten tiltakshaver finner mest hensiktsmessig (telefon, e-post, brev osv.). Det kan også være aktuelt med møte/forhåndskonferanse før formell søknadsbehandling.

Hvis det er tvil om et tiltak eller en aktivitet omfattes av forbudsbestemmelsene, de generelle unntakene eller de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene, skal dette avklares med forvaltningsmyndigheten før tiltaket eller aktiviteten gjennomføres.

Søknader sendes forvaltningsmyndigheten. Alle søknader om dispensasjon fra vernebestemmelsene sendes til forvaltningsmyndigheten, dvs. nasjonalparkstyret.

Unntaks- og dispensasjonsbestemmelser. Vernebestemmelsene regulerer eller forbyr inngrep og aktiviteter som kan være i strid med verneformålet. Det er så langt det er mulig foretatt en interesseavveining mellom hensynet til vern og ønsker om bruk og tiltak i nasjonalparken i forkant av vernet. Denne interesseavveiningen avspeiles gjennom at det i forskriften er fastsatt både unntaksbestemmelser og dispensasjonsbestemmelser, jf. kap. 4.1.5 og 4.1.6.

Tilstrekkelige opplysninger. Søknader skal inneholde tilstrekkelige opplysninger til at forvaltningsmyndigheten kan vurdere tiltakets virkning på verneverdiene. Forvaltningsmyndigheten skal om nødvendig veilede søker om dette kravet, og kan kreve tilleggsdokumentasjon dersom søknaden ikke inneholder tilstrekkelig dokumentasjon.

Verneforskriften er rammen. Ved behandling av søknader har forvaltningsmyndigheten ikke anledning til å gå utover rammen av bestemmelser som er fastsatt i verneforskriften.

I § 3 pkt. 1.1 er det fastlagt at området er vernet mot inngrep av enhver art. Med dette menes fysiske inngrep av den type som er konkret angitt videre under punktet. Deretter følger en opplisting av tiltak som er forbudt, med de unntakene som følger av § 3 pkt. 1.2 og 1.3. Husk at denne opplistingen ikke er uttømmende. Det er fast praksis at det må søkes om dispensasjon for tiltak som er eksplisitt nevnt i opplistingen, uansett om de i seg selv ikke innebærer varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner på land og i sjø. Er de uvesentlige, kan det i stedet være et argument for å gi dispensasjon.

Naturmangfoldloven. I all saksbehandling etter verneforskriften skal det gjøres en samlet vurdering i forhold til tiltakets virkning på verneverdiene og formålet med vernet. I naturmangfoldloven kap. 2 er det fastsatt **prinsipper for offentlig beslutningstaking** som skal legges til grunn som retningslinjer ved utøvelse av offentlig myndighet. Prinsippene kommer til

anvendelse ved behandling av enkeltsaker etter verneforskriften. Loven angir at det skal fremgå av vedtakene hvordan prinsippene har vært anvendt i den konkrete sak, og hvilken vekt de er tillagt, jf. § 7.

Prinsippene omtales i loven som:

- Kunnskapsgrunnet (§ 8)
- Førre-var-prinsippet (§ 9)
- Økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10)
- Kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11)
- Miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§ 12)

Naturmangfoldloven § 49 har egne regler for **utenforliggende virksomhet** som kan medføre skade inn i et verneområde. Kan virksomhet som trenger tillatelse etter annen lov innvirke på verneverdiene i nasjonalparken, skal hensynet til disse verneverdiene tillegges vekt ved avgjørelsen av om tillatelse bør gis, og ved fastsetting av vilkår. For annen virksomhet gjelder aktsomhetsplikten etter naturmangfoldloven § 6.

Naturmangfoldloven har også egne **håndhevings- og sanksjonsbestemmelser**, f. eks. bestemmelser om retting og avbøtende tiltak (§ 69), tiltak for å avverge eller begrense skader og ulemper (§ 70), direkte gjennomføring av forvaltningen selv (§ 71), bruk av andres eiendom ved gjennomføring av tiltak (§ 72) og tvangsmulkt (§ 73). Miljødirektoratet delegerte myndigheten etter naturmangfoldloven § 69 første ledd, § 70 annet ledd, § 71 første ledd og § 73 første ledd til nasjonalpark- og verneområdestyrer i brev av 14.11.2016. Delegering til styrene er ikke til hinder for at myndigheten også utøves av Klima- og miljødepartementet, Miljødirektoratet og Fylkesmannen.

Andre lovverk. Verneforskriften gjelder parallelt og samtidig med aktuelle særlover. Et eventuelt tiltak må oppfylle kravene både etter verneforskriften/naturmangfoldloven og etter det regelverket tiltaket ellers reguleres etter. Forskrifter gitt med hjemmel i naturvern- eller naturmangfoldloven vil normalt gå foran andre lover eller forskrifter hvis det er motstrid mellom bestemmelser.

For tiltak som krever tillatelse både etter verneforskriften og annet lovverk, kan tiltakshaver om ønskelig søke om tillatelse parallelt hos de aktuelle myndigheter. Vedtak skal i slike tilfeller først fattes etter verneforskriften, dersom ikke annet følger av verneforskriften eller forvaltningsmyndighetens samtykke, jf. naturmangfoldloven § 48 3. ledd. Det bør fremgå av søknaden hvem (hvilke myndigheter) den er sendt til. Den praktiske samhandlingen mellom nasjonalparkstyret og andre myndigheter (spesielt kommunene og fylkeskommunen) må avklares nærmere mellom partene.

Innhenting av uttalelser. Saker som berører kulturminner skal sendes Østfold fylkeskommune til uttalelse før vedtak fattes. Saker som gjelder kulturminner i sjø skal sendes Norsk Maritimt Museum til uttalelse. Fiskeri- og havbruksrelaterte spørsmål skal sendes Fiskeridirektoratet og Fiskerlaget Sør for uttalelse.

Underretning om vedtak. Følgende skal ha kopi av alle vedtak: Fylkesmannen i Oslo og Viken, Viken fylkeskommune og Hvaler og Fredrikstad kommuner. Miljødirektoratet har besluttet at kopi av dispensasjoner med hjemmel i verneforskrifter og naturmangfoldloven § 48 fra 1. januar 2017 ikke lenger skal sendes i kopi til Miljødirektoratet og Statens naturoppsyn lokalt. Fra 2017 vil Miljøvedtaksregisteret være forvaltningens informasjonsverktøy for å skaffe seg informasjon om vedtak som treffes, og holde nødvendig oversikt over forvaltningspraksis. For øvrig gjelder forvaltningslovens regler om underretning om vedtak til parter i saken. Vedtak skal også registreres i Miljøvedtaksregisteret.

Klagebehandling. Klager på vedtak sendes forvaltningsmyndigheten (nasjonalparkstyret). Nasjonalparkforvalteren saksforbereder innkomne klager i samsvar med bestemmelsene i forvaltningsloven. Styret behandler klagen. Dersom vedtaket opprettholdes, oversendes klagen til Miljødirektoratet for klagebehandling.

Flerårige tillatelser. Det kan gis flerårige tillatelser for aktiviteter som gjentas regelmessig, for eksempel flytting av dyr, faste større arrangementer eller årvisse behov for motorferdsel. Det kan settes vilkår for slike tillatelser, for eksempel bruk av kjørebok, varighet/antall turer eller omfang. Flerårige tillatelser kan gis for inntil fem år. Nærmere retningslinjer for flerårige tillatelser er gitt i de enkelte temakapitlene i planen.

Rundskriv om forvaltningen. Miljødirektoratet har utarbeidet et eget rundskriv om forvaltning av verneforskrifter (Rundskriv M-106/2014). Det vises til rundskrivet for en mer omfattende gjennomgang av saksbehandlingen ved utøvelse av myndighet i medhold av verneforskriften.

Rapportering. Vedtak registreres i Miljøvedtaksregisteret fortløpende. Gjennomførte forvaltningstiltak rapporteres årlig i Elektronisk søknadssenter.

4.1.4 Unntaksbestemmelser

Verneforskriften for Ytre Hvaler nasjonalpark har unntaksbestemmelser som angir at bestemte aktiviteter er tillatt, se f. eks. § 3 pkt. 1.2 og 2.2.

Det oppstår noen ganger tvil om hva som kan innfortolkes under unntaksbestemmelsene. F. eks. kan noen bestemmelser fastslå at enkelte tiltak skal være tillatt, uten at man derved kan slutte at andre typer tiltak som er nødvendig for å gjennomføre det lovlige tiltaket også er tillatt. Dersom omsøkte tiltak ikke har hjemmel i unntaksbestemmelser i verneforskriften, må det vurderes om dispensasjon kan gis etter de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene (jf. kap. 4.1.5) eller de generelle dispensasjonsbestemmelsene (jf. kap. 4.1.6).

Nærmere retningslinjer for unntaksbestemmelsene er gitt i de enkelte temakapitlene i kapittel 3.

4.1.5 Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser

Verneforskriften har en rekke spesifiserte dispensasjonsbestemmelser, jf. for eksempel § 3 pkt. 1.3 hvor det fremgår at forvaltningsmyndigheten "etter søknad kan gi tillatelse til" en rekke tiltak. Formuleringen betyr ikke at forvaltningsmyndigheten *skal* gi tillatelse, men kun at man kan vurdere om en søknad gir grunnlag for å gi tillatelse.

Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser er ofte uttrykk for konkrete avveininger av bruker- eller eierinteresser i nasjonalparken. Enkelte tiltak og interesser er løftet frem og vurdert i verneprosessen, og gitt en spesifisert adgang til å søke tillatelser. Selv om dispensasjonshjemmelens ordlyd er utgangspunktet for tolkningen, må dispensasjonsadgangen også vurderes i lys av verneformålet, naturforholdene i nasjonalparken osv. Det er adgang til å stille vilkår til dispensasjoner ut fra hensynet til verneverdiene.

Nærmere retningslinjer for de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene er gitt i de enkelte temakapitlene i kapittel 3.

4.1.6 Generelle dispensasjonsbestemmelser

Verneforskriften § 4 er en generell dispensasjonsbestemmelse som innebærer at forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra forskriften. Etter ikrafttredelse av naturmangfoldloven gjelder ikke § 4 lenger, men er erstattet av naturmangfoldloven § 48, jf. overgangsbestemmelsen i naturmangfoldloven § 77. Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke

verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.

Dispensasjon når det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig. Vilkåret om at tiltaket ikke skal påvirke **verneverdiene** nevneverdig innebærer at dispensasjonsadgangen er snever. Det kan bare dispenseres i de tilfeller tiltaket vil ha begrenset virkning for verneverdiene. Det er med andre ord i første rekke bagatellmessige inngrep eller forbigående forstyrrelser som er av stor betydning for søker sammenholdt med verneinteressene, som omfattes av bestemmelsen. Siktemålet er at verneforskriften ikke uthules gjennom omfattende dispensasjonspraksis.

Tiltaket kan heller ikke stride mot **formålet med vernet**. Tiltak som kan påvirke verneverdiene nevneverdig, vil som oftest også være i strid med verneformålet. Det kan imidlertid tenkes at et mindre tiltak har liten betydning for verneverdiene isolert sett. I slike tilfeller er det viktig å vurdere om en dispensasjon gjennom presedens vil kunne åpne for mange tilsvarende tiltak på stedet, slik at summen over tid vil stride mot formålet med vernet. Det vises her til prinsippet i naturmangfoldloven § 10 om at en påvirkning skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

Generelt sett vil det ikke være adgang til å dispensere for tiltak og bruk som forutsetter større tekniske inngrep. Det er derfor normalt utelukket å gi dispensasjon etter denne bestemmelsen for oppføring av nye private hytter eller andre tiltak som kan forringe eller ødelegge verneverdier.

Dispensasjonsbestemmelsen kan heller ikke anvendes for å utvide den rammen som er trukket opp i vernevedtaket. Bestemmelsen er en **sikkerhetsventil** som skal fange opp uforutsette tilfeller eller spesielle/særlige tilfeller som ikke ble vurdert på vernetidspunktet. Forvaltningsmyndigheten skal spesielt vurdere konsekvensene av en dispensasjon, f. eks. om andre kan tenkes å søke dispensasjon på samme grunnlag.

Dispensasjon dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunns interesser gjør det nødvendig. Med **sikkerhetshensyn** siktes det bl.a. til sikkerhet for liv og helse, smittsomme sykdommer fra dyr og sikkerhet mot omfattende og direkte skade på eiendom. Det må i det enkelte tilfelle vurderes konkret om det er behov for spesielle tiltak av hensyn til sikkerheten for dem som bruker et område. Det kan stilles vilkår om at sikkerhetstiltaket gjennomføres i tett dialog med forvaltningsmyndigheten for å sikre at hensynet til verneverdiene ivaretas på en best mulig måte.

Når det gjelder hensynet til **vesentlige samfunnsinteresser**, gjelder bestemmelsen i første rekke tiltak som ikke var aktuelle eller ikke ble vurdert på vernetidspunktet. Bestemmelsen er ikke ment for tiltak som kun har lokal betydning. Hvis det oppstår en situasjon hvor det er aktuelt å tillate inngrep som vesentlig ødelegger eller forringer verneverdier, bør forvaltningsmyndigheten drøfte spørsmålet med overordnet myndighet.

Særskilte krav til saksbehandlingen for dispensasjon etter de generelle dispensasjonsbestemmelsene. Naturmangfoldloven § 48 inneholder særskilte krav til søknader og begrunnelse for dispensasjoner gitt etter de generelle dispensasjonsbestemmelsene. Søknad om dispensasjon skal inneholde nødvendig dokumentasjon om tiltakets virkning på verneverdiene. Forvaltningsmyndigheten vil derfor måtte veilede søker om dette kravet, og om nødvendig kreve tilleggsdokumentasjon.

Videre krever naturmangfoldloven § 48 at dispensasjoner etter denne bestemmelsen skal inneholde en begrunnelse som viser hvordan forvaltningsmyndigheten har vurdert virkningene som dispensasjonen kan få for verneverdiene, og hvilken vekt det er lagt på dette. Dette innebærer at det stilles strenge krav til begrunnelse av dispensasjoner gitt etter den generelle dispensasjonsbestemmelsen.

4.1.7 Myndighet, roller og oppgavefordeling

Nasjonalparkstyret er forvaltningsmyndighet for nasjonalparken. Styret har representanter fra Hvaler og Fredrikstad kommuner og fra Østfold fylkeskommune. Styret har ansvaret for:

- **Myndighetsutøvelse.** Forvaltning av verneregler fastsatt i verneforskriften og naturmangfoldloven § 48. Myndigheten er begrenset til den rådighet som er direkte hjemlet i forskriften.
- **Dispensasjoner fra verneforskriften.** Treffe vedtak om dispensasjon i henhold til verneforskriften.
- **Forvaltningsplan.** Utarbeide utkast til forvaltningsplan for nasjonalparken.
- **Skjøtsel og tilrettelegging.** Vurdere behov og sørge for nødvendig gjennomføring av skjøtsel og tilrettelegging.
- **Merking og informasjon.** Nødvendig merking og vedlikehold av merking i nasjonalparken. Vurdere behovet for særskilte informasjonstiltak. Ha kontakt med grunneiere, rettighetshavere, brukere, lag og organisasjoner mv.
- **Brudd på verneforskriften.** Selv om SNO er etablert som kontrollmyndighet i området, har styret som forvaltningsmyndighet likevel et selvstendig ansvar for å påse at alle brudd på reglene i verneforskriften som styret får kjennskap til, blir rapportert/anmeldt til politiet.
- **Rapportering om forvaltning.** Rapportere om forvaltningen til Miljødirektoratet. Hvordan og hvor ofte slik rapportering skal skje, må avtales nærmere.

Statens naturoppsyn (SNO) er miljøforvaltningens operative feltorgan som er myndighetsutøver etter lov om statlig naturoppsyn av 21. juni 1996. Loven gir SNO-personell tilsynsmyndighet og ansvar for oppsyn med overholdelse av følgende miljølover; friluftsløven, naturmangfoldloven, motorferdselloven, kulturminneloven, villtoven, laks- og innlandsfiskeloven og deler av forurensningsloven i hele landet, både på offentlig og privat grunn. Oppsynsoppgaven er todelt og retter seg både mot tilsyn og overvåking av naturtilstanden og tilsyn med menneskets atferd i naturen i forhold til gjeldende regelverk. I tillegg til rene kontrolloppgaver er også veiledning og informasjon om regelverket, verneverdier og bruken av nasjonalparken en del av naturoppsynets virksomhet. På bestilling fra forvaltningsmyndigheten kan naturoppsynet drive skjøtsel, tilrettelegging, registrering og dokumentasjon, herunder overvåking.

I Ytre Hvaler nasjonalpark supplerer SNO sin aktivitet ved å kjøpe tjenester av Skjærgårdstjenesten og andre private aktører.

Hovedoppgavene for naturoppsynet i nasjonalparken er:

- Veilede og informere brukere og besøkende.
- Kontrollere, rapportere og reagere på brudd på verneforskriften og annet regelverk.
- Holde oversikt over utviklingstendenser i bruken av området.
- Føre tilsyn med og eventuelt utføre vedlikehold på statlig eiendom, herunder informasjons- og oppmerkingsmateriell.
- På oppdrag fra forvaltningsmyndigheten kan SNO føre oppdatert status for natur- og kulturverdiene i området, med vekt på truede og sårbare arter og forekomster.
- Bidra til planlegging og gjennomføring av skjøtsel av spesielle natur- og kulturverdier.

Arbeid som blir utført av SNO vil være kostnadsfritt for styret.

Skjærgårdstjenesten er et offentlig samarbeid om drift av sjøbaserte friluftsområder. Bidragsyttere er Miljødirektoratet, fylkeskommunen, kommunene og Oslofjordens Friluftsråd. Hvalerenheten dekker kommunene Hvaler, Halden og Sarpsborg mens Fredrikstadenheten dekker Fredrikstad kommune.

Hovedoppgavene for Skjærgårdstjenesten i nasjonalparken vil være:

- Renovasjon, vedlikehold, skjøtsel og tilsyn i de offentlige friluftsområdene.
- Veiledning, informasjon og holdningsskapende arbeid rettet mot brukere og besøkende.
- Kontroll og rapportering av brudd på verneforskriften og annet regelverk, på oppdrag fra SNO.
- På oppdrag fra forvaltningsmyndigheten eller SNO kan Skjærgårdstjenesten bidra til oversikt over utviklingstendenser i bruken av området og status/utvikling for natur- og kulturverdier i parken.
- Gjennomføre skjøtsel av spesielle natur- og kulturverdier, eventuelt i samarbeid med grunneiere eller frivillige organisasjoner.
- Føre tilsyn med og eventuelt utføre vedlikehold på statlig eiendom, herunder informasjons- og oppmerkingsmateriell.
- Andre oppgaver.

Politiet har ansvaret for å behandle anmeldelser av brudd på verneforskriften, samt drive oppsyn etter ulike lovverk.

Fylkesmannen i Oslo og Viken er regional statlig fagmyndighet innenfor naturforvaltning, og har forvaltningsansvaret for verneområder der dette ikke er delegert til områdestyrer eller direkte til kommunene. I Ytre Hvaler nasjonalpark er Fylkesmannens hovedoppgaver:

- Arbeidsgiveransvar for nasjonalparkforvalteren.
- Gi faglige råd og veiledning til nasjonalparkstyret om forvaltningen.
- Følge med på forvaltningen av området gjennom kopier av vedtak samt løpende dialog.

Fylkesmannen har særskilt klageadgang på vedtak fattet av nasjonalparkstyret.

Fylkesmannen har også som et av sine oppdrag å stimulere utvikling av landbruksbaserte opplevelser og reiseliv.

Miljødirektoratet er fagmyndighet med overordnet ansvar for opprettelse og forvaltning av verneområder. Direktoratet fordeler tiltaksmidler til skjøtsel og informasjon i verneområder, og har det faglige ansvaret for utarbeiding av skiltmaler og grafiske profiler. Forvaltningsplanen for nasjonalparken skal godkjennes av Miljødirektoratet. Miljødirektoratet er klageinstans for nasjonalparkstyrets vedtak.

Klima- og miljødepartementet har det overordnede faglige og politiske ansvaret for verneområder etter naturvernloven og naturmangfoldloven.

Viken fylkeskommune er regional fagmyndighet for kulturminner, friluftsliv, jakt og jaktbare arter og forvalter av kystsel, regional utvikling og folkehelse. Hovedoppgaver i forbindelse med nasjonalparken er:

- Deltagelse i nasjonalparkstyret sammen med kommunene.
- Gi uttalelser til forvaltningsmyndigheten ved søknader om skjøtsel og restaurering av kulturminner.
- Behandle søknader om skjøtsel og restaurering av fredete kulturminner, der fylkeskommunen er forvaltningsmyndighet etter kulturminneloven.
- Yte faglig bistand i konkrete skjøtels- og restaureringsprosjekter.
- Bidra i informasjonsarbeid knyttet til kulturminner.
- Behandle søknader om tilskudd til sikring, tilrettelegging og skjøtsel av statlig sikrede friluftsområder.

- Bidra til utvikling og tilrettelegging for friluftsliv og fysisk aktivitet.
- Er regional vannmyndighet og en bidragsyter i regionale prosjekter innen vannkvalitet og miljø.

Fylkeskommunen er også deleier i Innovasjon Norge og regional utviklingsaktør, hvor et av målene er å styrke næringslivet i fylket.

Fredrikstad og Hvaler kommuner har flere roller knyttet til nasjonalparken, blant annet:

- Deltagelse i nasjonalparkstyret sammen med fylkeskommunen.
- Grunneiere for en rekke eiendommer (sikrede friluftsområder).
- Fagmyndighet for saker etter plan- og bygningsloven, friluftsløven, motorferdselloven, forurensingsloven og flere andre lover.
- Fagmyndighet innenfor bl.a. utdanning, folkehelse, kultur og teknisk drift.

Kommunene har også en viktig rolle som tilretteleggere for næringslivet.

Riksantikvaren (RA) er nasjonal kulturminnemyndighet og har et overordnet ansvar for fylkeskommunenes arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. RA forvalter også fredningsforskrifter for fredete bygg i statens eie.

Norsk Maritimt Museum har ansvar for kulturminner under vann, og forvalter statens eiendomsrett til skipsfunn.

Oslofjordens Friluftsråd (OF) er grunneier eller avtalepart for mange friluftsområder i nasjonalparken, og sekretariat for Skjærgårdstjenesten i Oslofjorden. OF har stor natur- og friluftsfaglig kompetanse, med aktiviteter innenfor blant annet forvaltningsplanlegging, kystled, natur- og friluftsviledning for barn og unge, tilrettelegging og drift av friluftsområder, svaibøyer, kyststier og marint avfall. OF er dermed en viktig instans med tanke på å ivareta friluftslivet i nasjonalparken.

Fiskeridirektoratet (FD) er myndighetenes rådgivende og utøvende organ innen

havressurs- og akvakulturforvaltning i Norge. FD forvalter særlovgivningen på området, bl.a. havressursloven.

Kystverket (KV) er en statlig etat med ansvar for farleder, navigasjonsinstallasjoner, lostjenester, sjøtrafikk kontroll, fiskerihavner og statens beredskap mot akutt forurensing. KV forvalter særlovgivningen på området, bl.a. havne- og farvannsloven.

Norgesnett Fredrikstad har ansvar for distribusjon av elektrisk energi og har områdekonsesjon for hele Hvaler og Fredrikstad (unntatt kommunedel Onsøy).

Grunneierne forvalter eierrettighetene på sine eiendommer. De har derfor en svært viktig rolle i forvaltningen av nasjonalparken. Andre rettigheter som beholdes er blant annet beiterett og jaktrett. **Rettighetshavere** (som ikke er grunneiere) har en tilsvarende viktig rolle på bakgrunn av de rettighetene de forvalter.

Frivillige organisasjoner er en betydelig ressurs i forvaltningen av området, og kan gjennom dugnader, faglige innspill og annen frivillig innsats bidra til å oppfylle formålet med vernet. Det er viktig at skjøtsel av naturkvaliteter og kulturminner skjer etter avtale og i nært samarbeid med forvaltningsmyndigheten, som har det faglige ansvaret for skjøtselen.

Næringslivet omfatter blant annet landbruk, fiske, transport og reiseliv. Næringslivet har hovedansvaret for å videreføre og utvikle næringsaktiviteter i og omkring nasjonalparken innenfor rammene av vernet og i samarbeid med øvrige aktører.

Innovasjon Norge. Regjeringen har utarbeidet en nasjonal reiselivsstrategi, med organisasjonen Innovasjon Norge som et viktig instrument.

Rådgivende utvalg. I henhold til § 8 i verneforskriften er det etablert et rådgivende utvalg for forvaltningen av området. Utvalget oppnevnes av nasjonalparkstyret. Det er naturlig at for eksempel representanter for grunneiere, miljøorganisasjoner, næringsdrivende og berørte offentlige myndigheter inngår.

4.2 Skjøtsel av naturkvaliteter

Skjøtsel av kystlynghei. Foto: Kristine Ekelund.

Status

Med skjøtsel menes her aktive tiltak på økologisk grunnlag som forvaltningsmyndigheten setter i gang for å ta vare på eller fremme områdets naturkvaliteter og verneverdier i samsvar med verneformålet. Skjøtselstiltak kan for eksempel være restaurering, rydding, tynning, styving, hogst, beiting, slått og brenning. Kanalisering av ferdsel regnes også som et skjøtselstiltak når formålet er å styre ferdselen bort fra et sårbart naturmiljø.

Det er utarbeidet fire skjøtelsplaner innenfor nasjonalparken. Skjøtelsplanene gjelder for området fra Brattestø til Viken på Asmaløy, Akerøya, Nordre og Søndre Søster og Tisler.

Skjøtelsplanen for Brattestø/Viken omfatter de verdifulle områdene på sørvestre Asmaløy; kanskje ett av de stedene i Norge med flest truede og sårbare arter inkludert at området har flere arter som har sine fineste forekomster i Norge her. I forkant av arbeidet med skjøtelsplanen ble det gjennomført et prosjekt, «Mennesket og naturarven», som hentet inn lokal tradisjonskunnskap om kystlynghei (Statens Naturoppsyn). I prosjektet kom det blant annet fram hvordan og hvor lyngheiene ble brent og når driften tok slutt. Den historiske beitebruken ble også hentet fram. Rapporten ligger til grunn for videre arbeid med skjøtelsplaner for kystlynghei. Lyngheivegetasjonen på Asmaløy er sjelden i Norge, landets største bestand av honningblom finnes også her, samt baserike tjern med uvanlige arter kransalger. Lynghei og honningblom omtales videre nedenfor. **Akerøya, Søsterøyene og Tisler** er alle øyer med store naturverdier knyttet til det åpne kystlandskapet, som har blitt beitet mer eller mindre sammenhengende langt tilbake. Øyene er i dag ubebodde og dyr må transporteres ut med båt.

Skjøtsel av honningblom (*Herminium monorchis*): Honningblom er en prioritert art etter naturmangfoldloven, artsfredet (etter naturvernloven) og kritisk truet. Det er utarbeidet forslag til nasjonal handlingsplan for honningblom - Handlingsplan for honningblom (DN-rapport 2010). Utkastet til handlingsplanen beskriver anbefalt skjøtsel for begge voksestedene i nasjonalparken. Ethvert skjøtselsopplegg må overvåkes nøye for å registrere effekt av gjennomførte tiltak og eventuelt for å kunne korrigere for uønskede konsekvenser. Med en kritisk truet art som honningblom er det ekstra viktig å følge lokalitetene nøye og registrere eventuelle endringer for å kunne vurdere om skjøtselen har tilsiktet effekt. Samtidig er det viktig å huske på at arten ofte varierer i antall fra år til år, og at hardt beite eller stor variasjon i nedbøren kan skape store svingninger i populasjonsstørrelsen, antall rosetter etc. NMBU har siden 2014 overvåket og lagt ut prøveflater i alle de tre vokseområdene på Asmaløy. Det er samlet inn materiale for å undersøke utviklingen og si noe om hvilke miljøfaktorer (inkludert skjøtsel) som påvirker honningblom positivt eller negativt.

Vi vet at dagens honningblomlokaliteter på Hvaler tidligere ble beitet av storfe og hest. Lokaliteten på Skjellvik ligger på en ekstremrik slåttefjell. Her har en fra gammelt av trolig slått seint i sesongen før dyra har fått etterbeite. Spor av gamle steingjerder, teigdelinger fra utskiftingskart og floraen tyder på det. Det er siden 1995 gjennomført sporadiske skjøtselstiltak på lokaliteten i Skjellvik på Asmaløy. I tillegg til arbeid utført på oppdrag fra Fylkesmannen i Østfold, følger flere botanikere og botanikkinteresserte med på utviklingen på lokalitetene og det er fra tid til annen luket omkring honningblomstene, som et forsøk på å etterligne beiting. På Skjellvik ble det ryddet svartorkratt med ryddesag i 2003 og 2004. Annen vegetasjon ble slått med tohjulstraktor disse årene og plantemassen ble fjernet fra området. I 2007 ble området slått og raket i siste halvdel av november. I 2009 ble et areal på rundt 600 m² inngjerdet for å hindre beite, og siden har det blitt slått årlig her i juli/august. Utenfor gjerdet har det siden 2009 blitt beita med storfe hvert år fra mai. I 2016 ble arealet som slås årlig utvidet og det ble slått 2 ganger (juni og august) for å få bukt med gjengroing med bl.a. mjødukt og duskstarr. Her må utviklingen følges tett opp framover. På den lille lokaliteten ved Teneskjær er det ikke foretatt noen skjøtsel utover storfebeite. Behovet synes ikke like stort her hvor jordsmonnet er så tynt at grovere konkurrenter vanskelig får feste.

Sommeren 2016 ble en ny lokalitet med honningblom oppdaget under NiN-kartleggingen av nasjonalparken. Honningblom vokser på en strandeng på den lille øya Filletassen i Løperen. Filletassen er også et statlig sikret friluftsområde, og området hvor honningblom vokser har blitt slått med jevne mellomrom for å legge til rette for friluftsliv. Øya har tidligere blitt brukt til beite for dyr fra Husergården som også har hatt beitedyr på Skjellvik. Kanskje har planten blitt spredd på denne måten?

Det bør utarbeides egen skjøtselsplan for honningblom basert på skjøtsel anbefalt i handlingsplan for honningblom sammen med ny kunnskap som kommer fram i de pågående forskningsprosjektene.

Skjøtsel av kystlyngheier: Kystlynghei ble vedtatt som utvalgt naturtype i naturmangfoldloven i mai 2015. Det er utarbeidet et faggrunnlag for kystlynghei med sikte på utvelgning til utvalgt naturtype (Direktoratet for naturforvaltning 2013) og en rapport om kunnskapsstatus for kystlynghei i Norge (Kaland og Kvamme 2013). Lyngheiområdene på Hvaler og i Fredrikstad har stor faglig interesse fordi de representerer nordgrensen for den Sør-Skandinaviske lyngheisonen gjennom Halland og Bohuslän og opp til Ytre Oslofjord. Samtidig er lyngheiområdet del av det tradisjonelle kulturlandskapet på Hvaler hvor beite, lyngbrenning og lyngslått har inngått i jordbruksdriften. På bakgrunn av dette er lyngheiområdene i Hvaler og Fredrikstad valgt ut som et av de 23 referanseområdene i rapporten om kunnskapsstatus for kystlynghei i Norge.

Kystlynghei dekker omkring 1/3 av arealet i nasjonalparken. Mange av øyene har betydelige areal med "røsslyngheier" og en lang beitehistorie som har vært kontinuerlig fram til i dag eller tatt opp igjen de seinere årene. Omkring halvparten av områdene med kystlynghei er i dag i drift med beite og noen steder også lyngbrenning. Beite foregår i dag på Søsterøyene, Akerøya, Tisler og deler av Asmaløy. Det er utarbeidet egne skjøtselsplaner for disse områdene. Flere

andre øyer har kystlynghei, men her er det ikke satt i gang beite eller skjøtsel, bl.a. Herføl, Søndre Lauer og deler av Spjærøy og Vesterøy.

Det er satt i gang rydding på alle øyene hvor det i dag er beitedyr. På Asmaløy og Akerøya er det i tillegg satt i gang lyngbrenning i tråd med skjøtelsesplanene. Det er planer om å sette i gang beite på flere øyer. Uten skjøtsel, som bl.a. rydding av busk og kratt og brenning av gammel lyng/einer, forringes både de biologiske verdiene og verdien som husdyrbeite.

Nedenfor er en kort beskrivelse av historikk/bruk samt behov for skjøtsel for andre viktige områder i nasjonalparken, sortert på de større hovedøyene. Områdene har både verdifulle naturkvaliteter (jf. KU-rapp. 4/2006) og er nasjonalt viktig kulturlandskap. Det er behov for å lage flere skjøtelsesplaner som retter seg konkret mot naturkvalitetene som finnes i de ulike områdene og fastsette bevaringsmål.

Områder med kystlynghei er inntegnet på kart i vedlegg 6.

Søsterøyene (Nordre og Søndre): Det er utarbeidet skjøtelsesplan for øyene. Øyene ble beitet av utegangersau/villsau i perioden 2008- 2016. På vernetidspunktet var det 80-90 sauer på Søndre og 50-60 på Nordre Søster. Det er plass til ca. 150 sauer til sammen. Det er mest grasbeite på øyene og noe lyngbeite. Det er verneverdier knyttet både til naturbeitemark og kystlynghei. Nordre Søster har blitt beitet kontinuerlig siden 1980-tallet i nyere tid. På Søndre Søster ble det brent regelmessig fram til rundt 2. verdenskrig (opplysninger fra tidligere dyreeier). Det er aktuelt å prøve ut einer- og lyngbrenning. Brenning av einer er delvis iverksatt i liten skala. Søndre Søster bør prioriteres. Det finnes lokaliteter med gul hornvalmue på begge øyene. På Søndre Søster er det en dam/myr med vasstelg som ikke må gro igjen.

Seiløy (med småøyene): Friluftsliv har vært den dominerende aktiviteten her i mer enn 30 år. Det kan derfor være vanskelig å gjeninnføre beite. Skjøtsel ved beite er lavt prioritert da det kan gi mye konflikter. Høyt prioritert: rydding av kratt og evt. slått av arealer med tørrbakkesamfunn som er i ferd med å gro igjen – særlig på nordlige deler av Seiløy og småøyene. Dette er små arealer som ikke vil ta mye tid da det ikke er store områder.

Vesterøy

Utbredelsen av rynkerose er kartlagt på hele Vesterøy i nasjonalparken og det er ryddet og fulgt opp med sprøyting.

Kuvauen: Her er det et strandengområde med jordbærkløver med høy prioritet. Skjøtsel v/ strandeng-strandsump med uttak av trær og gjengroingsskog.

Guttormsvauen: På sandstranden er rynkerose fjernet. Dette må følges opp med fjerning av nye oppslag. Det er aktuelt å fjerne einer og slåpe i strandområdet. Det bør vurderes å foreta avvirking og rydding av all fremmedartet innplantet furu i området nord for sommerfjøset. Furuene står ved sumpskogen og eies av Vauergårdene. Følge med på furuforyngelse i hele området. Behov for skjøtsel for å redusere gjengroingen av en liten tørreng har høy prioritet.

Sandholmen/Kasebukta/Fiskebakke: Tidligere del av felles utmarksbeite for Øvre Utgård. Området sammen med Barmskogen og videre nordover mot Hauge var Øvre Utgårds utmarksbeite for ku og hest, samt sau. Dette opphørte for minst 40 år siden. Kan inngå i et større beiteområde eller avgrenses med gjerde i skoggrensen. Beite bør innføres snarest mulig. Det er særlig ønskelig med beite av "Kasesalta"/Kasekilen og Sandholmen. Hvis ikke beite i Kasekilen er mulig bør det prioriteres rydding av busker/kratt og evt. slått på Sandholmen. Her er det blant annet svært verdifulle kalkrike enger, det er trolig lite aktuelt med beite kun der. Beite kan hindre skogen å gå utover på strandenga i Kasekilen. Rynkerose er et problem og har blitt sprøytet.

Sauholmen: Dette er en holme med påvist 700 års beitehevd ifølge grunneier Hans Herman Utgård. Det går 20 - 24 sau der hver sommer. Høyt prioritert område. Rydding av einer og andre busker er gjort på store deler av engpartiene på holmen. Fortsatt beite svært viktig. Rynkerose er ryddet.

Stangholmen: beites i dag av sau og storfe. Fortsatt beite viktig. Behov for noe rydding på gressbakkene – små areal, bør derfor prioriteres. Kystlynghei her, aktuelt å brenne?

Skjellholmen: Holmen er ikke beitet i nyere tid. Meget fint utviklet kalkeng på skjellsand. Potensial for høyere naturkvaliteter dersom engene skjøttes. Lite aktuelt med beite. Rydding av busker/kratt og evt. slått prioriteres etter de andre områdene.

Asmaløy: Det er utarbeidet skjøtelsesplan for områdene med kystlynghei. Fra 2009 har det blitt organisert fellesbeite Skjellvik/Huser/Skipstadkilen, 450 daa hvorav 440 daa innenfor verneområdet. 6-10 storfe beitet i deler av området sommeren 2009 og 2010. Fra 2012 har det beitet omkring 20-25 storfe. I et inngjerdet område ved Huser har det årlig beitet et varierende antall hester. Beitet ved Skibstadkilen har blitt ryddet for einer. I 2016 ble det beitet med sau og ku her. Det er ønskelig med samarbeide av både sau, storfe og hest på store deler av området, bortsett fra sau ved honningblomlokaliteten på Skjellvik. Begge honningblomlokalitetene er innenfor dette området (se eget avsnitt). Det er ønskelig med utvidelse av fellesbeitet med enda 400 daa østover til Viken. Lyngbrenning etter en langsiktig brenneplan for sørvestre Asmaløy ble satt i gang ved Huserstøet vinteren 2012. Det er verneverdier knyttet til kalkrike enger, strandeng/strandsump, kystlynghei og naturbeitemark. Det bør utarbeides egen skjøtelsesplan for honningblom.

Filletassen: bør inngå i skjøtelsesplan for honningblom

Spjærøy: Div. dammer, intakt lavlandsmyr, kalkrike enger (Makrelltangen).

Spjærekilen: (m/ Spjæreholmen) – Området ble beitet før 1970. Bør bevare et åpent landskapsbilde i kilen, evt. vurdere om svartor skal begrenses. Det kan være aktuelt med slått av takrør ved hjelp av "amfibiemaskin". Kystlyngheiene på Spjærøy har kommet langt i gjengroingen.

Herføl: ca. 100 norsk hvit sau beitet på vernetidspunktet – driften opphørte få år etterpå (arealer både innenfor og utenfor verneområdet). I verneområdet dominerer lyngbeite. I tillegg er det verneverdier knyttet til kalkrike enger og strandeng/strandsump. Det er viktig for bevaring av verneverdiene at det beites på Herføl framover.

Prioritert: rydding av bl.a. einer og kratt i noen områder. Gjeninnføre beitedyr. Utarbeide skjøtelsesplan.

Akerøya: Det er utarbeidet skjøtelsesplan for øya. ca. 120 sauer beiter på øya hvert år. Behov for samlegjerde. Viktige kalkrike naturbeitemarker er ryddet for krypeiner og flere områder er ryddet for busker og trær. En langsiktig brenneplan for lyngheiene er påbegynt. Høyt prioritert: rydding av einer og andre busker/trær.

Tisler: Det er utarbeidet skjøtelsesplan for øya. Siden 2008 har det gått omkring 30-35 gammelnorsk spælsau på beite. Behov for samlegjerde. Innvilget SMIL-midler i 2009 til skjøtsel; bl.a. fjerning av einer og andre busker/kratt. Ryddes i tillegg til beiting. Det er satt i gang rydding av einer, busker og trær i viktige naturbeitemarker. Lyngbrenning er foreløpig ikke satt i gang.

Forvaltningsmål for skjøtsel av naturkvaliteter

Verdifulle skjøtelsesbetingede naturtyper og forekomster i nasjonalparken skal bevares, og om nødvendig restaureres (bl.a. naturbeitemarker, slåtteeenger, tørrenger, kystlynghei og strandenger).

Forekomster av fremmede arter som truer stedegent plante- og dyreliv skal reduseres eller fjernes.

Utfordringer

En generell utfordring i skjøtselsarbeidet er å tilpasse skjøtselen til verneverdiene. Ulike områder innenfor nasjonalparken har behov for ulike typer skjøtselstiltak. For noen områder er det ikke behov for skjøtselstiltak av noe slag, slik at naturkvalitetene inntil videre kan overlates til fri utvikling. God kunnskap om verneverdiene og tilstrekkelig faglig kompetanse innenfor skjøtsel er derfor helt nødvendig.

Mange naturtyper med særlige skjøtselsbehov er registrert i nasjonalparken (se kart i vedlegg 6). Det er en utfordring å ha god nok kunnskap om naturtyper og arter slik at rett skjøtsel kan iverksettes.

Det foreligger fire skjøtselsplaner. Det er viktig å utarbeide skjøtselsplaner for flere øyer og lokaliteter basert på en faglig prioritering. Der natur- og kulturminnekvaliteter er representert på ett og samme sted, må man samarbeide med kulturminnemyndighetene når skjøtsel planlegges og gjennomføres.

Noen typer av skjøtsel er ressurskrevende, samtidig som de tilgjengelige midlene er begrensede. Det er derfor helt nødvendig å prioritere hvilke områder og forekomster som skal skjøttes intensivt.

Beiting er et meget viktig skjøtselstiltak i nasjonalparken. I noen tilfeller har beiting kommet i konflikt med annen bruk, f. eks. friluftsliv. Det er en utfordring å tilpasse beitingen til naturverdiene og beitegrunnlaget, og gjennomføre tiltak som motvirker konflikter med andre brukere. Videre er det en utfordring å forsøke å få til en mer variert beiting enn i dag, med en kombinasjon av flere dyreslag.

For tiden er det stor interesse for beiting i skjærgården blant flere dyreeiere. Det er en utfordring for kommunene og andre offentlige grunneiere å fordele beiteressursene slik at man både tilgodeser eksisterende brukere, og gir rom for nye aktører.

Skjøtsel omfatter også reduksjon/fjerning av bestander av uønskede, fremmede arter. I nasjonalparken er det en spesiell utfordring å redusere bestandene av rynkerose.

Vernebestemmelser og retningslinjer

De viktigste hjemlene for vernemyndighetene for å planlegge og gjennomføre skjøtselstiltak er verneforskriften §§ 5 og 6, og naturmangfoldloven § 47.

Skjøtsels- og tilretteleggingstiltak som ikke faller innenfor hjemlene i verneforskriften § 6 og naturmangfoldloven § 47, må ha annen hjemmel. Dette kan for eksempel være tillatelser etter verneforskriften § 3 pkt. 1.3 eller pkt. 2.3 b. § 6 går ikke lengre enn § 47 – det er altså § 47 som angir hvor langt forvaltningen kan gå i å få gjennomført skjøtsel uten samtykke av grunneier og uten annen hjemmel i forskriften.

§ 5. Forvaltningsplan

Det skal utarbeides en forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon osv. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Miljødirektoratet.

§ 6. Skjøtsel

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, kan iverksette tiltak for å fremme formålet med vernet.

Naturmangfoldloven § 47. Skjøtsel av verneområder

I verneområder etter dette kapitlet kan forvaltningsmyndigheten foreta skjøtsel og grensemerking av nasjonalparken. Forvaltningsmyndigheten skal, hvis mulig, inngå avtale med grunneieren om at denne utfører nærmere bestemte skjøtselstiltak. Forvaltningsmyndigheten kan også inngå avtale med interesserte organisasjoner eller andre om at disse utfører slike skjøtselstiltak.

Som skjøtsel kan foretas tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep. Skjøtselstiltak som innebærer høsting av naturlige ressurser eller en vesentlig endring i naturtilstanden slik den var da vernearbeidet tok til, jf. § 42 eller § 45 første ledd, kan ikke skje etter denne paragraf.

Berører skjøtselstiltak privat eiendom eller rettigheter i nasjonalparken, skal eieren eller rettighetshaveren så vidt mulig varsles på forhånd. Økonomiske fordeler ved gjennomføring av skjøtselstiltak tilfaller grunneieren eller rettighetshaveren.

Utkast til plan for skjøtsel av nasjonalparken skal om mulig legges frem samtidig med at verneforskriften blir fastsatt.

Retningslinjer

Skjøtselstiltak skal alltid være i samsvar med verneformålet, som er retningsgivende både for hvilken type skjøtsel som kan gjennomføres og omfanget av skjøtselen.

De beste skjøtelsesresultatene oppnås ved god kommunikasjon og godt samarbeid med grunneierne. Dette skal derfor tilstrebes i all skjøtsel av nasjonalparken. Før skjøtsel iverksettes skal grunneierne varsles og samtykke innhentes der det er nødvendig.

Naturmangfoldloven § 47 gir forvaltningsmyndigheten hjemmel til å foreta skjøtsel også i de tilfellene der det ikke foreligger avtale mellom forvaltningsmyndigheten og grunneier eller rettighetshaver. Forvaltningsmyndigheten skal uansett "så vidt mulig" inngå avtale med grunneier/rettighetshaver. Dette forutsetter at grunneier er villig til selv å gjennomføre skjøtselstiltaket og innehar kompetanse til å utføre det. Det må også foreligge midler fra forvaltningsmyndigheten til å utføre tiltaket.

Selv om hogst kan være et lovlig skjøtselstiltak, gir ikke skjøtselshjemmelen det offentlige adgang til å tilegne seg trevirket. Dette skal tilbys grunneier eller rettighetshaver. Dette og andre spørsmål knyttet til håndteringen av trevirket bør avklares med grunneier eller rettighetshaver før skjøtselen iverksettes. Før skjøtsel igangsettes må det alltid gjøres en konkret vurdering av om tiltaket omfattes av skjøtselshjemlene.

For å gjennomføre skjøtselstiltak vil det gjerne være behov for motorisert transport av folk og utstyr. Forvaltningsmyndighetens rett til å utøve skjøtsel dekker også nødvendig motorferdsel i nasjonalparken i den forbindelse. Det er heller ikke nødvendig å søke om tillatelse etter den nasjonale motorferdselsforskriften, siden verneforskriften har en spesiell hjemmel for motorferdsel i forbindelse med bl.a. skjøtelses- og forvaltningsoppgaver (§ 3 pkt. 6.2 a). Kjemisk behandling av stubber fra or eller rynkerose etter rydding kan tillates når ryddingen har til hensikt å hindre gjengroing på strandenger. Lyngbrenning skal skje etter Statens naturoppsyn sine

retningslinjer for lyngbrenning

(<http://www.naturoppsyn.no/content/1561/Retningslinjer-instrukser-og-skjema>).

Alle skjøtselstiltak skal skje i regi av forvaltningsmyndigheten, og rapporteres tilbake til denne når det er andre aktører som står for det praktiske arbeidet. Slik vil en til enhver tid ha oversikt over hvilke tiltak som er utført hvor og når. Alle skjøtselstiltak skal dokumenteres med foto både før tiltaket starter opp, underveis i arbeidet og når tiltaket er gjennomført. Ofte vil det være behov for befaring og konkret avklaring av tiltak før igangsetting. Ved hogst av trær er hovedregelen at forvaltningsmyndigheten skal blinke før hogst.

Forvaltningsmyndigheten sørger for nødvendig planlegging av skjøtselstiltak og formidler skjøtelsoppdrag til aktuelle aktører. I tråd med naturmangfoldloven § 47 skal forvaltningsmyndigheten først søke samarbeid med grunneierne om utførelsen av praktisk skjøtsel. I tillegg vil det være aktuelt å inngå avtale med bl.a. gårdbrukere og frivillige organisasjoner om skjøtelsoppgaver i nasjonalparken. SNO (og i noen tilfeller Skjærgårdstjenesten) vil være forvaltningsmyndighetens utøvende organ for mye av skjøtelsen i nasjonalparken.

Retningslinjer - Skjøtelsplan

For de viktigste områdene og kritisk truede arter bør det utarbeides en skjøtelsplan for området/forekomsten. All skjøtsel skal skje med utgangspunkt i tilstrekkelig kunnskap om naturkvalitetene som skal tas vare på, kunnskap om tidligere bruk og konkrete mål.

Skjøtelsplaner skal fortrinnsvis følge Miljødirektoratets mal for slike planer.

Når det utarbeides skjøtelsplaner for områder som både har spesielle naturkvaliteter og verdifulle kulturminner/miljøer, skal begge typer verneverdier inngå i planen.

I spesielle tilfeller, når det haster med å skjøtte et område, kan skjøtsel iverksettes uten at det foreligger skjøtelsplan. I slike tilfeller skal det lages en skriftlig arbeidsplan før tiltaket settes i gang. Også her er det viktig at rammene og retningslinjene for samhandling med grunneiere følges.

Retningslinjer – Prioritering av skjøtelsinnsatsen

1. Pågående skjøtelsprosjekter i kartlagte, prioriterte naturtyper med særlig behov for skjøtsel (se vedlegg 6). Ved behov prioriteres disse ytterligere etter deres verdi for biologisk mangfold (A-, B- og C-verdi).
2. Tiltak i områder som er akutt truet og med behov for skjøtsel; andre lokaliteter med rødlistearter som står i fare for å forsvinne hvis det ikke gjennomføres skjøtsel.
3. Tiltak i områder med identifiserte trusselfaktorer, men der det ikke er behov for akutte tiltak; for eksempel forekomster av fremmede arter (svartelistearter) som truer verneverdier og som kan fjernes ved skjøtsel.
4. Forekomster som har stort potensial til å kunne bli verdifulle skjøtelsbetingete naturtyper, for eksempel slåtteenger eller strandenger som ennå kan restaureres.

Oppfølgende tiltak

- Skjøtselstiltak gjennomføres i samsvar med skjøtelsesplanene.
- Formidle informasjon til beiteaktører om beitegrunnet og ønskelige beiteregimer på de ulike øyene/delområdene.
- Fjerne rynkerose og kjempespringfrø der de truer verdifulle naturtyper og rødlistearter, jf. også vedlegg 5 Tabeller med rødlistearter og fremmede arter.
- Utarbeide skjøtelsesplaner for flere øyer basert på en faglig prioritering; bl.a. Herføl og Søndre Lauer.
- Det bør utarbeides egen skjøtelsesplan for honningblom.

4.3 Forvaltning av kulturminner

Hvalertuftene er ryddet for vegetasjon. Foto: Haakon B. Haaverstad, SNO.

Status

Antallet kulturminner i området er stort, og tilsvarende er det stor variasjon i kvalitet og verneverdi. Kulturminner har ulik vernestatus og forvaltningsreglene avhenger av hvilke kulturminner vi har med å gjøre.

Automatisk fredete kulturminner. Alle faste arkeologiske kulturminner (dvs. kulturminner som ligger i landskapet) fra tiden før 1537, byggverk med opprinnelse fra perioden 1537 - 1649 og samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven. Båter, vrak, last mm. som er eldre enn 100 år, løse kulturminner (dvs. gjenstander) fra før 1537, mynter fra før 1650 og samiske gjenstander eldre enn 100 år har tilsvarende vern.

Fredete kulturminner omfatter bygninger og anlegg som Riksantikvaren har fredet i eget vedtak med hjemmel i kulturminneloven. **Verneverdige kulturminner** har ikke formelt vern i kulturminneloven, men sikres gjennom plan- og bygningsloven eller etter avtale med eier eller bruker.

Det store flertallet av kulturminner er **uten formelt vern** av noe slag. De kan likevel være beskyttet i praksis ved at de betyr noe for befolkningen, og at de vernes ved at folk ønsker å ta vare på dem. For et stort antall kulturminner har myndighetene aldri vurdert verneverdi, dvs. at man aldri har tatt stilling til om kulturminnet bør få et formelt vern. Slike kulturminner kan likevel være berettiget til støtte fra offentlige tilskuddsordninger til reparasjoner o.l. Kommunen og/eller fylkeskommunen er behjelpelig med rådgivning for eiere som ønsker antikvarfaglig bistand.

Skjøtselstilstanden for kulturminnene varierer, men noen samlet oversikt over tilstanden foreligger ikke. Enkelte arkeologiske kulturminner er skjøttet, som Hvalertuftene på Sjursholmen der vegetasjon som truer kulturverdiene er fjernet.

Kulturhistorisk verdifulle **bygninger og bygningsmiljøer** i nasjonalparken forvaltes på ulike måter og har ulik bevaringsstatus. Flere av fyrene og enkelte andre sjømerker i nasjonalparken er fredet. Se kap.3.1.5 og henvisninger til relevante fagrapporter.

For mange andre kulturminner, spesielt gamle bygningsrester, steingjerder og andre spor etter tidligere bosetting i skjærgården, er status at de ikke har vært gjenstand for målrettet skjøtsel av noe omfang. Registreringen av disse kan også være mangelfull.

Utfordringer

Selv om området er godt kartlagt med tanke på kulturminner, spesielt på land, kan det bli oppdaget tidligere uidentifiserte kulturspor etter menneskers bosetting og aktivitet. Noen av disse kan ha status som automatisk fredete anlegg. Det er derfor fremdeles en utfordring å supplere eksisterende kartlegginger av kulturminner.

I et område som Ytre Hvaler nasjonalpark vil kulturminnene i noen tilfeller befinne seg på steder som også har verdifulle naturkvaliteter, både skjøtselbetingede og andre. I slike tilfeller kan det være en utfordring å gjennomføre en skjøtsel som ivaretar både natur- og kulturverdiene som inngår i verneformålet.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 4.1 Vern av kulturminner
Kulturminner skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Løse kulturminner skal ikke flyttes eller fjernes.

Retningslinjer

-Nasjonalparkstyret har ansvar for at saker som kan berøre kulturminner, behandles etter verneforskriften i samsvar med Miljødirektoratet og Riksantikvarens M veileder M-420, 2015 Kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven
-Ansvaret for de automatisk fredete og fredete kulturminnene er regulert i forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven. Saker som berører disse kulturminnene skal først avklares etter kulturminneloven, og deretter behandles etter plan- og bygningsloven i de tilfellene det er nødvendig.

Automatisk fredete kulturminner

-Alle tiltak som kan berøre automatisk fredete kulturminner og kulturminner i vann skal godkjennes av fylkeskommunen.
Fylkeskommunen har i tillegg ansvar for å godkjenne skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner på land. Tilsvarende myndighet har Norsk Maritimt Museum for kulturminner i vann.

Fredete kulturminner

-Fylkeskommunen kan gjøre unntak fra fredningsvedtak og –bestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep.

Verneverdige kulturminner

-Kommunen har vedtaksmyndighet for kulturminner som er sikret gjennom plan- og bygningsloven, og søknader sendes kommunen.
-Saker som gjelder vesentlig endring av byggverk oppført før 1850 skal kommunen oversende til fylkeskommunen på høring.
Fylkeskommunen kan påklage kommunens vedtak i saker som berører kulturminner og som behandles etter plan- og bygningsloven.

Verneforskriften for nasjonalparken er hjemlet i naturvernloven, som er spesielt innrettet mot vern og forvaltning av naturmiljøet. Dette er bakgrunnen for at flere av bestemmelsene i verneforskriften i sin ordlyd retter seg mot vern av naturmiljøet, f. eks bestemmelsene om organisert ferdsel (§ 3 pkt. 5.2) og regulering av ferdsel (§ 3 pkt. 5.5).

Vern og forvaltning av kulturminner reguleres primært i kulturminneloven, som forvaltes av Riksantikvaren, fylkeskommunen og andre kulturminnemyndigheter.

Bestemmelsen i § 3 pkt. 4.1 er dermed først og fremst en påminnelse om at kulturminnene har en egenverdi og at de derfor skal beskyttes mot skade og ødeleggelse.

Forvaltning av kulturminner i regi av forvaltningsmyndigheten

§ 6. Skjøtsel

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, kan iverksette tiltak for å fremme formålet med vernet.

Retningslinjer

Når forvaltningsmyndigheten selv iverksetter skjøtsel mv. av kulturminner, skal kulturminnemyndighetene uttale seg til tiltaket og spesielt vurdere hvilke faglige hensyn som skal tas.

Dersom tiltaket krever egen behandling etter kulturminneloven eller fredningsforskrifter med hjemmel i loven, skal forvaltningsmyndigheten innhente nødvendige tillatelser fra kulturminnemyndigheten før tiltaket gjennomføres.

Når det utarbeides skjøtelsesplaner for områder som både har spesielle naturkvaliteter og verdifulle kulturminner/miljøer, skal begge typer verneverdier inngå i skjøtelsesplanen.

Motorisert ferdsel i forbindelse skjøtsel og restaurering av kulturminner og kulturmiljøer som er bestemt av forvaltningsmyndigheten, er hjemlet i § 3 pkt. 6.2 a.

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, har i vernebestemmelsens § 6 hjemmel til å iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den naturtilstand som er formålet med vernet. Dette omfatter også skjøtsel, istandsetting og andre tiltak vedrørende kulturminner og kulturmiljøer, som er en del av kulturlandskapet. Slik skjøtsel er også hjemlet i naturmangfoldlovens skjøtelsesbestemmelse (§ 47).

Forvaltning av kulturminner i regi av andre enn forvaltningsmyndigheten

§ 3 pkt. 4.2. Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner.

Retningslinjer

Grunneiere og andre som på eget initiativ ønsker å gjennomføre istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner og kulturmiljøer, må søke

forvaltningsmyndigheten om dette. Søknaden skal inneholde nødvendige opplysninger om kulturminnet og hvilke tiltak man ønsker å gjennomføre.

Før eventuelle tillatelser gis, skal kulturminnemyndighetene uttale seg til søknaden, herunder vurdere hvilke krav som skal stilles til kompetanse, plan, dokumentasjon mv. i det enkelte tilfelle. Kulturminnemyndighetene skal også foreta eventuell egen behandling av tiltaket etter kulturminneloven og fredningsforskrifter med hjemmel i loven.

Istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner skal ikke være i strid med verneformålet. Ved behandling av søknader skal det også legges vekt på om restaurering og skjøtsel kan berøre spesielt verdifulle naturkvaliteter, for eksempel rødlistearter.

Vegetasjonen på land og i sjø er vernet mot skade og ødeleggelse. Ved behandling av søknader skal det legges meget stor vekt på hensynet til verdifull vegetasjon. Eventuelle skjøtselstiltak for kulturminner som berører verdifull vegetasjon, skal avgrenses til det strengt nødvendige for å opprettholde kulturminnet.

Motorisert ferdsel i forbindelse med tillatelser etter § 3 pkt. 4.2 krever særskilt dispensasjon.

Bestemmelsen gir forvaltningsmyndigheten en særskilt hjemmel til å tillate istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner. Kulturminnemyndighetene vil være sentrale i slike saker, både gjennom innspill og behandling etter kulturminnelovgivningen. Gjennom fylkeskommunens deltagelse i nasjonalparkstyret (forvaltningsmyndigheten) sikres en god samordning mellom nasjonalparkforskriften og kulturminneloven ved behandling av konkrete saker.

Kulturminnemyndighetene har særskilte hjemler til skjøtsel mv. av automatisk fredete kulturminner på land etter kulturminneloven § 11 a, under vann etter § 14 andre ledd og i fredete områder og kulturmiljøer etter § 21.

Retningslinjer

Det er viktig med god faglig kontakt mellom kulturminnemyndighetene og forvaltningsmyndigheten for å sikre at skjøtselen ivaretar alle verneverdier på en best mulig måte.

Hvis kulturminnemyndighetene selv ønsker å gjennomføre istandsetting, vedlikehold og skjøtsel med hjemmel i disse bestemmelsene, og skjøtselen samtidig berører naturverdier som omfattes av verneforskriften, kreves tillatelse fra forvaltningsmyndigheten etter § 3 pkt. 4.2. Tiltak som ikke berører slike naturverdier, krever ikke søknad til forvaltningsmyndigheten.

Hvis det er tvil om et tiltak er søknadspliktig, skal det forelegges forvaltningsmyndigheten for avklaring.

Motorisert ferdsel krever også i slike tilfeller særskilt dispensasjon.

Oppfølgende tiltak

- Forvaltningen av kulturminnene i nasjonalparken skal følge oppdatert statlig veiledning for hvordan dette skal gjøres, samarbeidsrutiner osv.
- Bidra til skjøtsel ved prioriterte kulturminner
- Bidra til prioritering av hvilke kulturminner som bør overvåkes
- Dele kunnskap og opplevelser om kulturhistorien i nasjonalparken basert på et kvalitetssikret utvalg kulturminner og kulturmiljøer

4.4 Skjøtsel og drift av sikrede friluftslivsområder

Strandrydding er en viktig oppgave. Foto: Oslofjordens Friluftsråd.

Status

Betydelige arealer i nasjonalparken er særskilt sikret for friluftsliv gjennom offentlige oppkjøp og avtaler. Områdene og bruken av disse er nærmere beskrevet i kapittelet om friluftsliv og ferdsel, og på temakart i vedlegg 8 som blant annet viser viktige friluftsområder. Der er også eksisterende tilretteleggingstiltak og planlagte forvaltningstiltak vist.

Friluftsområder hvor det er registrert spesielle naturkvaliteter (naturtyper, rødlistearter) skal skjøttes i henhold til retningslinjene i kapittel 4.2. Dette kapittelet omhandler skjøtsel og drift av de friluftsområdene/deler av områdene hvor det ikke er registrert slike spesielle naturkvaliteter. Områder med spesielle naturkvaliteter er vist i vedlegg 6.

Skjøtsel og drift av de offentlige friluftsområdene i Fredrikstad- og Hvalerskjærgården skjer gjennom en organisert felles ordning. Ordningen er i dag en del av Skjærgårdstjenesten i Oslofjorden der det er en egen driftsenhet i Fredrikstad kommune og en annen driftsenhet for Halden, Hvaler og Sarpsborg kommuner. Driftsenhetene inngår i driftsområde Øst.

Skjærgårdstjenesten er etablert for å samordne arbeidet med gode standardløsninger og felles drift i de offentlige friluftsområdene i fjorden. Tjenesten er i Oslofjorden organisert i fire driftsområder med 12 driftsenheter. Hvert driftsområde har eget styre bestående av oppnevnte representanter for staten, fylkeskommunene og kommunene. Oslofjordens Friluftsråd er sekretariat.

Bidragstyttere til enheten er kommunene samt Viken fylkeskommune, Miljødirektoratet og Oslofjordens Friluftsråd.

Skjærgårdstjenestens hovedmål er å:

- Sikre at de sjøbaserte friluftsområdene blir driftet og vedlikeholdt slik at de gir mulighet for varierte naturopplevelser
- Ivareta naturens mangfold i skjærgården og bidra til økt forståelse for å ta vare på naturen

- Stimulere til aktiv bruk av natur og friluftsområder

Primæroppgavene er å utføre skjøtsel, oppsyn, tilsyn, renovasjon, vedlikehold og holdningsskapende virksomhet.

Skjærgårdstjenestens mandat er som nevnt å drifte de sjøbaserte friluftsområdene. De landbaserte områdene driftes hovedsakelig av de respektive kommunene. Et unntak er Hvaler kommune der Oslofjordens Friluftsråd drifter flere sikrede friluftsområder; blant annet Storesand på Kirkøy.

Forvaltningsmål for skjøtsel og drift av sikrede friluftslivsområder

Skjøtsel og drift av de sikrede friluftsområdene skal bidra til gode friluftslivsopplevelser, samtidig som områdenes verneverdier ivaretas.

Utfordringer

Den etablerte ordningen med skjøtsel og drift av friluftsområdene i regi av Skjærgårdstjenesten er viktig for de som bedriver friluftliv i nasjonalparken. Dette innebærer at det er viktig også for nasjonalparken, at denne enheten har en god faglig kompetanse, hensiktsmessig materiell og tilstrekkelige økonomiske ressurser til driften.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 2.1. Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker og trær er vernet mot skade og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er ikke tillatt.

Skjøtsel i regi av forvaltningsmyndigheten

§ 6. Skjøtsel

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, kan iverksette tiltak for å fremme formålet med vernet.

6.2 a) Bestemmelsene i pkt. 6.1 er ikke til hinder for:

Motorferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten. Bestemmelsen gjelder ikke øvelseskjøring.

Retningslinjer

Ved vurdering av om den ønskede skjøtselen samlet sett er akseptabel, skal det legges stor vekt på de botaniske verneverdiene.

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, har i verneforskriften § 6 hjemmel til å iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den naturtilstand som er formålet med vernet. Skjærgårdstjenestens arbeid med skjøtsel på sikrede friluftsområder må være innenfor skjøtselshjemmelen, og i dialog med/oppdrag fra forvaltningsmyndigheten.

Dersom skjøtselen er i strid med verneforskriften kreves det enkeltvedtak.

§ 6 har samme virkeområde som nml § 47. § 47 hjemler bare skjøtsel av hensyn til naturverdier og ikke tilretteleggingstiltak av hensyn til friluftsliv. Skjøtselen av sikrede friluftsområder med sikte på å tilrettelegge for å ivareta allmennhetens muligheter til naturopplevelse gjennom friluftsliv, må i tilfelle skje etter dispensasjon fra verneforskriften dersom det er tiltak som i utgangspunktet er forbudt. Styret kan i tilfelle gi seg selv dispensasjon (det er lagt til grunn i tidligere saker at en kan det).

Motorisert ferdsel i forbindelse med skjøtsel av sikrede friluftsområder i regi av forvaltningsmyndigheten er hjemlet i § 3 pkt. 6.2 a).

Rydding av vegetasjon på mye brukte friluftsområder i regi av andre enn forvaltningsmyndigheten

§ 3 pkt. 2.3 b). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til fjerning av trær og busker som skjøtselstiltak utover det som er tillatt etter pkt. 2.2.e, jf. forvaltningsplanen.

Retningslinjer (juridisk bindende)

Rydding av vegetasjon etter denne bestemmelsen omfatter mindre inngrep som rydding av busker, kratt, mindre trær etc.

”Mye brukte friluftsområder” omfatter områder som brukes av mange mennesker og som er offentlig sikret til friluftsmål eller hvor allmenn ferdsel ellers er tillatt.

Det kan søkes om tillatelse til vegetasjonsrydding på for eksempel oppholdsarealer, aktivitetsområder og alminnelig brukte stier og veier.

Det stilles ikke generelt krav om skjøtelsplan for denne type rydding. Ved behandling av søknader legges det vekt på at ryddingen skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Følgende generelle retningslinjer skal legges til grunn ved behandling av søknader. Disse kan ved behov tilpasses det enkelte tilfelle:

- Spesielt verdifulle trær (store, karakteristiske, uvanlige, hule mm.) skal ikke felles.
- Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, med unntak for nyere vindfall eller der trærne er til fare for brukere av området.
- Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon.
- Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.

I søknaden skal det i tillegg til en beskrivelse av tiltaket også dokumenteres at vegetasjonen er til hinder eller vesentlig ulempe for friluftslivet (behovet for rydding).

Motorisert ferdsel i forbindelse med slik rydding krever særskilt dispensasjon.

Rydding av ilanddrevet tang og tare på sikrede friluftslivsområder

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:
f) Fjerning av død tang til eget bruk, jf. forvaltningsplan.

Retningslinjer

Det er tillatt å fjerne død tang fra mye brukte badestrender til eget bruk. Tiltak utover dette krever dispensasjon etter § 48.

Retningslinjer for denne bestemmelsen er også gitt i kap. 3.1.4.

Storesand er et av de mest brukte offentlige friluftsområdene i nasjonalparken. Oslofjordens Friluftsråd har inngått en avtale med Stiftelsen Storesand om drift av området i sommersesongen. Stiftelsen har ansvar for søppelrydding før sommeren, og rydder stranda etter behov.

At Storesand er del av nasjonalparken er en viktig del av opplevelsen og verdien til stedet, men det gir også noen begrensninger i hvor mye man kan påvirke naturen i området. Det kommer spørsmål fra brukere om stranda ikke kan ryddes fri for tang. Også på sandstranda finnes det både planter og dyr som er avhengig av tang som driver i land. Det betyr at fjerning av tang må skje skånsomt etter hvert som den driver inn. Det er satt opp informasjon om betydningen av tangvoller for dyre- og plantelivet på stranda, for å øke forståelsen for at tang bør ligge.

Oppfølgende tiltak

- Bidra til videreføring og styrking av Skjærgårdstjenestens arbeid med skjøtsel og drift av friluftsområdene i nasjonalparken.
- Videreutvikling av skjøtselskompetansen i Skjærgårdstjenesten gjennom kurs og annen opplæring.
- Bidra til å etablere tilrettelagte bålplasser og grillplasser på de mest brukte stedene i nasjonalparken.
- Merke viktige turstier.
- Bidra til at alle sikrede friluftsområder i nasjonalparken har en godkjent forvaltningsplan i tråd med overordnede føringer som er gitt gjennom vernet av nasjonalparken.
- Bidra til at fartsgrensene i området gjøres kjent og overholdes, blant annet gjennom informasjon og oppsyn.

4.5 Informasjon og veiledning

Forvaltningsmål

Publikum skal ha god tilgang til informasjon om nasjonalparken, både i selve området og gjennom andre kanaler.
Informasjonen skal bidra til å gi brukerne gode opplevelser i nasjonalparken og motvirke brudd på verneforskriften som skyldes manglende kunnskap.
Informasjonen skal ha en felles grafisk profil som tydelig viser hvem som er avsender og hva som er formålet med informasjonen.
Så langt det er mulig bør informasjon gis en universell utforming.

Status

Informasjon er en svært viktig del av forvaltningen av nasjonalparken, spesielt med tanke på bevisstgjøring, forebyggende arbeid og tilrettelegging. Informasjon om naturfaglige og kulturhistoriske verdier kan dessuten øke kvaliteten på oppholdet for dem som besøker området.

Informasjon kan formidles gjennom mange kanaler, f. eks. besøkssenter, nettsider og sosiale medier, skilting, brosjyrer, informasjonstavler, samt via oppsynspersonell, undervisningspersonell, turledere og naturveiledere mm.

Innenfor nasjonalparken var det på vernetidspunktet en blanding av gamle skilt med varierende innhold og ulike avsendere. Skiltene var knyttet til de gamle reservatene og sikrede friluftsområder. I tillegg var det enkelte private skilt. Disse skiltene er stort sett fjernet og byttet ut med nye nasjonalparksilt. Nasjonalparken er i dag merket med standardiserte verneskilt for nasjonalparker f. eks. ved stier på grensen til nasjonalparken, og andre passeringpunkter ved grensen, og tilsvarende skilt om ferdselsforbud og kjøreforbud. Skiltene ble satt opp i 2010. I tillegg er det satt opp grensemerker i alle knekkpunkter og der eiendomsgrenser krysser nasjonalparkgrensen. All grensemerking ble slutført i 2013.

Erstatning av verneskilt skal følge nye retningslinjer for bruk av verneskilt (Miljødirektoratet, Internt notat august 2019). I 2017 inngikk Miljødirektoratet en fireårig rammeavtale med Grafika AS om å levere verneskilt og underskilt. Den skal brukes av alle som kjøper slike skilt. Firmaet sin nettside for bestilling er: <http://www.grafika.no/verneskilt>

I de nærmeste båthavnene finnes informasjon om fartsbegrensninger i nasjonalparken og om sjøfuglreservater langs Østfoldkysten. Det kan være hensiktsmessig å skilte områder i sjøen med fartsbegrensning (5 knop), og det bør også bekjentgjøres gjennom sjøkart. Bestemmelsen om fartsbegrensning er hjemlet i havne- og farvannsloven. Dette vurderes derfor også av Kystdirektoratet og Hvaler kommune som havnemyndighet.

Det er satt opp informasjonstavler på alle større innfallsporter til nasjonalparken samt utfartssteder og mye brukte oppholdsområder. Informasjonstavlene har generell informasjon om nasjonalparken og spesiell informasjon om delområdene (se vedlegg 13). Informasjonstavlene har samme design som i Kosterhavets nationalpark, som et resultat av samarbeidet i interregprosjektet «vår felles arv», for å skape gjenkjennbarhet ved besøk i de to nasjonalparkene på hver side av grensen. Plakatene på skiltene fulgte den gamle malen for informasjonplakater/skilt fra Miljødirektoratet.

Den nye merkevarestrategien for Norges nasjonalparker som ble innført fra 2015 er en felles overordnet strategi for alle nasjonalparkene, nasjonalparksentrene, landsbyene og øvrige verneområder. Alle omfattes av en felles visuell identitet. Den gamle logoen for Ytre Hvaler skal ikke benyttes lenger. Ny logo finnes i designmanualen for Norges nasjonalparker. Det er naturlig at det gjennom arbeidet med besøksstrategien gjøres en gjennomgang av den informasjonen som er i området.

Fylkesmannen, kommunene og nasjonalparken har lagt ut informasjon om nasjonalparken på sine hjemmesider. For øvrig informeres det om vernestatus blant annet på Fylkesmannens kart over naturvernområder i Østfold, fylkeskommunens turkart over Østfold, samt Naturbasen i Miljødirektoratet.

Undervisning om verneverdier for skoleklasser, barnehager og mindre grupper tilbys av naturveileder fra Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark og i noen grad fra Oslofjordens Friluftsråd.

Utfordringer

Hovedutfordringen er å etablere et informasjonsopplegg som er preget av kvalitet både i form og innhold. Dette gjelder både skilt, trykksaker, internett, veiledningsopplegg og informasjonssenter. Eksisterende informasjon må oppdateres, og spesielt må eldre skilt etc. skiftes ut.

I selve nasjonalparken er det en særlig utfordring å velge en fysisk utforming og plassering av skilt og andre informasjonstiltak som er tilpasset verneverdiene.

Generelt

Retningslinjer

Informasjon skal gis på en måte som klart viser hvem som er avsender og at informasjonen gjelder Ytre Hvaler nasjonalpark.

Uteinformasjon omfatter informasjonsmaterieell som plasseres ute i terrenget, f. eks. informasjonsplakater på tavler.

Områdets sårbarhet, bruksintensitet og interesse for allmennheten skal vektlegges sterkt når informasjonstiltak vurderes. Informasjon skal brukes aktivt for å kanalisere ferdsel vekk fra sårbare områder.

Universell utforming skal ivaretas så langt det er mulig.

Miljødirektoratets merkevarestrategi skal legges til grunn for alt informasjonsarbeid.

Besøkssenter. Mange nasjonalparker i Norge har besøkssentre (nasjonalparksentre). Besøkssenteret for Ytre Hvaler nasjonalpark ligger på Skjærhalden i Hvaler kommune. Senteret skal ha høy kvalitet, både med tanke på arkitektur, utstillinger og annen virksomhet. Kontaktinformasjon (telefon, internett mv.) skal utformes slik at det er lett å finne fram til senteret.

Andre innfallsporter vil primært være småbåthavner, gjestehavner, rutebåtkaier og andre steder som brukes som utgangspunkt for turer i nasjonalparken. Disse har fått informasjonsskilt med kart og generell informasjon om nasjonalparken.

Lokale informasjonspunkter etableres ute i selve nasjonalparken, fortrinnsvis på mye besøkte øyer/steder. Alle disse informasjonspunktene skal ha generell informasjon om nasjonalparken. I tillegg skal en del av dem ha stedstilpasset informasjon, etter en nærmere vurdering og prioritering. Antall og nøyaktig plassering av skiltene avgjøres av forvaltningsmyndigheten i samråd med berørte grunneiere.

Annen informasjon (internett, brosjyrer etc.) produseres etter behov, og med de samme krav til profesjonell presentasjon og faglig innhold som øvrig informasjon om nasjonalparken. Det er ønskelig med samarbeid med Færder nasjonalpark og Kosterhavets nasjonalpark om denne type informasjon.

Naturveiledning skal gis av personell med god kompetanse på formidling, i tillegg til god kunnskap om nasjonalparkens kvaliteter og utfordringer. Det er behov for flere formidlingsstillinger for nasjonalparken i høysesongen. Besøkssenteret skal være hovedbase for informasjonsaktiviteten i nasjonalparken. . Skjærgårdstjenesten har en vertskapsrolle i nasjonalparken, og vil gjennom sin utstrakte kontakt med brukerne av området ha en viktig veiledningsfunksjon.

Informasjonsplakater

Retningslinjer

Informasjonsplakater om nasjonalparken skal tilpasses verneverdiene og den funksjon det enkelte informasjonspunkt har. Grafisk utforming av plakater på skiltene skal følge Miljødirektoratets grafiske profil for informasjonsplakater i verneområder. Innholdet tilpasses den enkelte plakattype/informasjonspunkt.

Det er utarbeidet to hovedtyper informasjonsplakater; generell informasjon om nasjonalparken og spesiell informasjon om delområdene (se vedlegg 13). (Gjennom arbeidet med besøksstrategien skal det gjøres en gjennomgang av den informasjonen som er satt ut i området):

Verneområdeplakat (Kartplakat i Designmanualen for Norges nasjonalparker) har omfattende generell informasjon om nasjonalparken, herunder verneverdier, viktige bestemmelser mht. bruken av området og stort oversiktskart.

Format: Liggende, størrelsen tilpasses stativet, A0 eller A2. **Plassering: Alle informasjonspunkter.**

Lokalplakater (Temaplakater i Designmanualen for Norges nasjonalparker) har stedstilpasset informasjon for enkeltøyer/lokaliteter i nasjonalparken. Informasjonen inneholder blant annet lokale verneverdier (geologi, biologisk mangfold, kulturminner mm.), tidligere bruk og spesielle opplevelsesmuligheter. Detaljkart for øya (eventuelt basert på flyfoto) bør bl.a. vise tilretteleggingstiltak, turstier og utsiktspunkter. Informasjonen utarbeides i samarbeid med ulike fag- og forvaltningsmiljøer.

Format: Liggende, størrelsen tilpasses stativet, A1 eller A2. **Plassering: Utvalgte lokale informasjonspunkter.**

Skiltstativ skal utformes og plasseres slik at de er funksjonelle for brukerne og estetisk tilpasset verneverdiene. Der adkomstmuligheter og andre forhold ligger til rette, skal det velges løsninger som er universelt utformede. Skiltstativ er beskrevet i Designmanualen for Norges nasjonalparker. Gamle skiltstativ av god kvalitet kan videreføres.

Noen skilt kan kreve behandling etter plan- og bygningsloven. Dette må avklares i hvert enkelt tilfelle.

Vedlegg 8 viser hvor det er etablert informasjonspunkter, vedlegg 13 viser oversikt over skiltene som er satt ut. Ved utskifting skal den nye merkevarestrategien brukes.

Oppfølgende tiltak

Regelmessig ettersyn og vedlikehold av skiltstativ, plakater og informasjonen på skiltene

Ved utskifting av informasjonsmateriell skal ny merkevarestrategi følges

Ny informasjon skal følge ny merkevarestrategi

Oppfølging av grensemerkene

Regelmessig oppdatering av hjemmesiden www.ytrehvaler.no og facebook/ytrehvaler

4.6 Oppsyn

Verneskiilt og sjøsprøyt. Foto: Haakon B. Haaverstad, SNO.

Status

Ytre Hvaler nasjonalpark ligger i en av landets tettest befolkede regioner, med flere byer og tettsteder nær inntil, og mange boliger og hytter tett innpå verneområdet. Inne i nasjonalparken er det stor fritidsaktivitet, men også næringsvirksomhet knyttet til fiske, landbruk og reiseliv. Samtidig har området store verneverdier på land og i sjøen. Med vernet oppstår et behov for å føre oppsyn med at verneverdiene bevares, og at verneforskrift og dispensasjonsvedtak overholdes. Det er også av interesse å følge med på hvordan bruken av området utvikler seg.

Statens naturoppsyn (SNO) har ansvar for naturoppsynet i nasjonalparken (jf. naturoppsynsloven). De er dessuten tillagt oppsynsmyndighet etter naturmangfoldloven, friluftsløven, villtloven, lakse- og innlandsfiskeløven, motorferdselloven, kulturminneløven og deler av forurensningsloven.

I tillegg til å føre kontroll med at lovverket blir overholdt, skal SNO drive veiledning og informasjon. På bestilling fra forvaltningsmyndigheten kan oppsynet dessuten drive skjøtsel, registrering og dokumentasjon.

Andre etater som driver oppsyn innenfor området er Politiet, Kystvakten, Fiskerioppsynet (Kystoppsynet) og Skjærgårdstjenesten, sistnevnte på oppdrag fra SNO og kommunene. Det er viktig at disse oppsynsetatene samarbeider godt og utveksler erfaringer

Oppsynet i regi av SNO kan skje i kombinasjon med andre oppgaver, f. eks oppsyn av andre verneområder i distriktet.

Forvaltningsmål

Nasjonalparken skal ha et tilstrekkelig stort, effektivt og samordnet oppsyn til å sikre viktige verneverdier, naturressurser og opplevelseskvaliteter.
Det er viktig med et utstrakt og godt samarbeid mellom ulike oppsynsetater.

Utfordringer

Hovedutfordringen er å sikre et oppsyn med et omfang og en kvalitet som står i forhold til nasjonalparkens størrelse, verneverdier og den aktiviteten som pågår der. Dette gjelder både antall oppsynstimer og kompetansen i oppsynet.

Nasjonalparken benyttes mye til rekreasjon og annen fritidsbruk, og for sterk overvåking og kontroll kan forstyrre brukernes opplevelser.

Det er i dag særlig tre områder som peker seg ut som problematiske; ulovlig fiske og fartsovertredelser, samt bål på bart fjell. Overtredelse av ferdselsforbudet, samt ulovlig bruk av vannskuter og droner kan komme til å bli store utfordringer. Disse temaene bør gis prioritet i oppsynet.

Vernebestemmelser og retningslinjer

SNO

Oppsynet i regi av Statens naturoppsyn i verneområder er hjemlet i lov om naturoppsyn. I tillegg er det flere bestemmelser i verneforskriften som oppsynet må forholde seg til.

§ 3 pkt 5.6 Generelle unntak for ferdsel

Reglene i punkt 5 gjelder ikke ferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsene i pkt 6.1 er ikke til hinder for:

Motorferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten. Bestemmelsen gjelder ikke øvelseskjøring.

Retningslinjer

SNO har ansvaret for det statlige naturoppsynet i nasjonalparken, og hovedansvaret for å føre kontroll med at verneforskriften og eventuelle dispensasjonsvedtak overholdes. SNO kan kjøpe oppsynstjenester av andre aktører, f. eks Skjærgårdstjenesten.

Oppsynspersonell kan ihht. naturoppsynsloven gis begrenset politimyndighet etter politiloven, og er ved utøvelse av denne myndighet underlagt politiet. Oppsynets kontrollvirksomhet skal utføres i nært samarbeid med og supplere det lokale politi.

Oppsynet har ihht. naturoppsynsloven rett til å bruke motorkjøretøy, båt eller luftfartøy når dette er nødvendig for utføring av oppsynets oppgaver. Motorferdsel skal skje så skånsomt og begrenset som mulig. Også ikke-motorisert ferdsel skal skje skånsomt. jf. også verneforskriften § 3 pkt. 5.6. og § 3 pkt. 6.2 a.

Gjennom bestillingsdialogen skal det etableres rutiner for samarbeidet mellom forvaltningsmyndigheten, Fylkesmannen og SNO mht. oppsyn diskuteres, slik at en i fellesskap kan prioritere innsatsen.

Naturoppsynet skal ha kopi av eventuelle dispensasjonsvedtak, slik at oppsynet kan følge opp vedtaket gjennom kontroller i felt.

Alle vesentlige brudd på verneforskriften skal anmeldes til politiet. Ved mindre vesentlige brudd skal det gis skriftlige eller muntlige advarsler. Skriftlige advarsler bør velges for saker hvor en ligger nær opp mot en anmeldelse eller der det er fare for gjentagelse. I slike tilfeller er det viktig å kunne dokumentere at advarselen er gitt.

Naturmangfoldloven hjemler også sanksjoner som retting (§ 69) og tvangsmulkt (§ 73). Bruk av disse reaksjonene utelukker ikke anmeldelse, men gir flere muligheter for reaksjoner. Anmodning om bruk av slike virkemidler må rettes til forvaltningsmyndigheten.

Forvaltningsmyndigheten skal ha melding om alle brudd på verneforskriften som avdekkes gjennom naturoppsynet. Rapport om naturoppsynet skal sendes forvaltningsmyndigheten en gang i året.

4.7 Styrking av kunnskapsgrunnet

Status

En grunnleggende forutsetning for kunnskapsbasert forvaltning av nasjonalparken er at verneverdiene og brukerinteressene er identifisert og beskrevet. Det er gjennomført flere faglige registreringer og undersøkelser før og i løpet av planarbeidet. Oversikt over dokumentasjonen finnes i kapittel 6. I arbeidet med opprettelsen av nasjonalparken ble det gjennomført konsekvensutredninger der mye av informasjonen er samlet og vurdert.

Landskapsverdiene er også dokumentert i forbindelse med Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap og det påfølgende verneplanarbeidet for Oslofjorden.

Andre naturverdier ble også undersøkt som del av arbeidet med å foreslå nasjonalpark i Hvaler- og Fredrikstadskjærgården. Det foreligger flere rapporter om naturverdiene i området (se kapittel 6).

Skjøtsels- og forvaltningsplaner for spesielle delområder/forekomster har mer detaljert dokumentasjon av naturverdier, jf. kapittelet om skjøtsel. Det er utarbeidet skjøtselsplaner for fire delområder i nasjonalparken, Asmaløy, Akerøya, Tisler og Søsterøyene.

Marine naturverdier er utredet som del av nasjonalparkprosessen og i et nasjonalt prosjekt for å kartlegge marine naturtyper. Det er brukt ulike metoder, bl.a predikering av naturtyper på bakgrunn av kjente topografiske forhold, batymetri og stikkprøver for verifisering.

I prosjektene Krafttak for Kysttorsken og Frisk Oslofjord (<https://friskoslofjord.no>), som foregår i Ytre Hvaler og Færder nasjonalparker (siden 2017) til 2021, samles kunnskap som skal gi grunnlaget for bærekraftig forvaltning, styrking av de marine ressursene og det marine miljøet.

Naturtyper og rødlistearter er dokumentert i de offentlige databasene Naturbase og Artsdatabanken. Kartlegging etter NiN 2.0 (Natur i Norge) ble gjennomført i hele nasjonalparken i 2016.

Forvaltningsmål

Forvaltningen skal ha tilgang til basiskunnskap om forekomsten av viktige verneverdier i området.

Manglende kunnskap om viktige naturverdier bør innhentes.

Det er viktig med et godt samarbeid med ulike kunnskapsmiljøer.

Utfordringer

Selv om det finnes mye kunnskap om verne- og brukerinteressene i området, er det fremdeles behov for basiskunnskap. Områdets geologiske verneverdier er relativt godt dokumentert, men skjellsandbanker på land er mangelfullt dokumentert. Verneområdet er kartlagt etter DN-håndbok 13 "Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold" og etter NiN (i 2016). Videre er det et stort potensial for å finne flere rødlistearter, spesielt innenfor sopp, karplanter og insekter.

Marine naturtyper er kun kartlagt på et overordnet nivå, spesielt de dypere områdene er mangelfullt kartlagt med stor bruk av modellering av naturtyper etter batymetri-undersøkelser og verifisering i mindre områder. Særlig er kunnskapen om enkeltarter mangelfull, både hvilke arter som finnes og deres utbredelse.

Det er en generell utfordring å holde kunnskapen om naturverdier og bruken av området oppdatert. Dette er nærmere beskrevet i kapittelet om overvåking.

Oppfølgende tiltak

- Styrke kunnskapen om marine verneverdier, spesielt i dype hard- og bløtbunnsområder og om artssammensetningen i hele området.
- Supplere kunnskapen om geologiske verneverdier, spesielt skjellsandbanker på land.
- Supplere kunnskapen om rødlistearter gjennom ytterligere kartlegging, spesielt innenfor sopp, karplanter og insekter.
- Bidra til å styrke kunnskapen om hvordan sårbare naturtyper og arter ivaretas, herunder kunnskap om skjøtsel.
- Bidra til å styrke kunnskapen om forurensning og forsøpling, bl.a. virkningen av mikroplast for dyre- og planteliv og menneskers helse.

4.8 Overvåking

Status

Kunnskapsbasert forvaltning krever også oppdatert informasjon om verneverdiene gjennom overvåking. Overvåkingen kan enten ta sikte på å avdekke endringer over tid (tidsserier) eller finne ut om et på forhånd fastsatt mål er nådd. Begge formene er nødvendige i forvaltningen.

Det foregår i dag noe overvåking av verneverdier i området.

I samarbeid med Fylkesmannen gjennomfører ornitologer årlig sjøfugltellinger og hekkeregistreringer i nasjonalparken. Reirtellinger gjøres årlig i hekkereservatene og i transektet Øra-Løperen-Tislerøyene-Heia. De omfatter også ferdselsforbudssonene i nasjonalparken som ligger utenfor det nevnte transektet. For å få data for situasjonen ved vernetidspunktet ble det lagt opp til systematiske registreringer i hele nasjonalparken i en treårsperiode – men dette ble kun gjennomført ett år pga utfordringer med vær og ressurser.

Følgende områder er dårlig dekket med systematiske/årlige tellinger og peker seg ut som aktuelle:

Holmer i områdene Lauer-Herføl, holmer ved Vesterøy

Sumpstrand/strandenger (kilene) på de store Hvalerøyene

Arter som bør vies litt ekstra oppmerksomhet er steinvender og tyvjo. Begge arter er de senere år registrert kun innenfor områder som nå er ferdselsforbudssoner.

Som et ledd i å få oversikt over hekking i nasjonalparken bør alle holmer telles i tre år etter hverandre. Slike undersøkelser bør gjentas med jamne mellomrom. En del områder har lite fugl, men er like fullt viktig i forhold til endringer etter skjøtsel og ferdselsstyring.

I tillegg bør det telles i kiler og på strandenger på de store Hvalerøyene. Det er et litt annet artsspekter i de områdene og reirtelling er ikke like lett på siland, gravand og vadere, men like viktig å få med i totaloversikten.

For å kunne ha mer håndfast kunnskap om hekking må tyvjo og steinvender følges opp litt tettere. Akerøya ornitologiske stasjon er spurt om tettere oppfølging av steinvender som ses årlig i hekketida der. Også andre vadere bør følges opp tettere, da minken blir forsøkt fjernet før hekking hver vår, samt at det fjernes einer/kratt i skjøtelsammenheng.

Akerøya Ornitologiske Stasjon har løpende registreringer og ringmerking av trekkfugler på øya.

Sjøfugl og andre arter som overvåkes er:

knoppsvane	grågås	kanadagås	gravand
siland	ærfugl	gråmåke	stokkand
tyvjo	hettemåke	fiskemåke	rødstilk
svartbak	makrellterne	sildemåke	steinvender
teist	rødnebbterne	vipe	enkeltbekkasin
tjeld	sandlo		

Havforskningsinstituttet overvåker bestandene av fisk og skalldyr i hele området. De overvåker også bestanden av hummer i fredningsområdet ved Kvernskjær.

Det er ønskelig å vite mer om hvor mange som faktisk bruker friluftsområdene. Det er satt opp ferdselstellere ved kyststien på Kirkøy (Ørekroken), Viker og Svarteberget (Asmaløy) og på Akerøya. I tillegg bør det settes opp teller på Storesand, og i områdene Kuvauen og Guttormsvauen.

Bruksmønstre for båter overvåkes ikke gjennom systematiske registreringer, men Skjærgårdstjenesten får gjennom sin kontinuerlige aktivitet i området et godt bilde av situasjonen.

I 2012 ble det foretatt kartavgrensinger for utbredelsen av kystlynghei. I forbindelse med arbeidet med skjøtselsplaner for flere øyer, er det lagt ut permanente prøveflater i kystlynghei som bør følges opp med videre vegetasjonsanalyser i årene framover. En videre overvåking av tilstanden i kystlyngheiene kan bestå i en kombinasjon av flybildetolkninger, strukturerte befaringer og ruteanalyser. Slik kan en blant annet følge med på gjengroing, vegetasjons- og mosaikkstruktur og artsinventar/mangfold i kystlyngheiene, og om det er behov for å justere skjøtsel.

Forvaltningsmål

Forvaltningen skal ha tilgang til oppdatert kunnskap om tilstanden for viktige verneverdier i området, både i sjø og på land.

Utfordringer

Det er behov for å styrke overvåkingen innenfor flere områder.

På land vil det være viktig å følge med på utviklingen av enkelte sårbare naturtyper og forekomster av rødlistearter. Dette gjelder både med tanke på slitasje og gjengroing/behov for skjøtsel. Sjøfuglarter i tilbakegang, spesielt sildemåke og makrellterne, bør overvåkes på utvalgte holmer i hekketida, samt tyvjo og steinvender.

Nasjonalparken har mye ferdsel, spesielt i forbindelse med friluftsliv og rekreasjon om sommeren. Det er ønskelig å vite hvordan denne ferdselen virker på naturverdiene i området, spesielt gjennom slitasje. Et område med potensiale for konflikter i forhold til ulike brukergrupper og verneinteresser er Ørekroken på Kirkøy. Det antas at bruken av sandstrandområdene sør på Kirkøy ytterligere vil øke. Overvåking av verneverdiene i Ørekroken er derfor særlig viktig i forhold til slitasje knyttet til friluftslivet og andre aktiviteter.

Siden mulighetene for friluftsliv og naturopplevelse er en del av verneformålet, er det også av interesse å overvåke hvordan ulike ferdselsformer påvirker hverandre, f. eks gjennom støy og

annen forstyrrelse. Oslofjordens Friluftsråd har spesielt pekt på betydningen av å involvere interessegrupper og lokale aktører i dette arbeidet, og ønsker for sin del å bidra mest mulig.

Overvåking av ferdselen vil være et nyttig underlag for vurdering av ulike forvaltningstiltak, som kanalisering av ferdsel gjennom informasjon og tilrettelegging. Dette vil bli fulgt opp videre i Besøkstrategien.

I sjøen er det ønskelig å overvåke vannkvalitet, utbredelsen av fremmede arter, sårbare og truede arter, tilstanden for stortare, sukkertare, ålegras og andre ømfintlige marine naturtyper og forekomster. Det er utarbeidet et eget overvåkingsprogram for marine områder i nasjonalparken. Det foreligger som et eksternt vedlegg.

Overvåking skal fortrinnsvis baseres på konkrete og etterprøvbare mål og et sett av tilstandskategorier og standarder. Disse er under utvikling på nasjonalt nivå, og det kan derfor være en utfordring å etablere en faglig god overvåking for mange av verneverdiene nå.

Overvåking er dessuten ressurskrevende, og de tilgjengelige ressursene vil være begrensede. Det er derfor en utfordring å prioritere hvor innsatsen skal settes inn. Noe overvåking vil kunne utføres av SNO og Skjærgårdstjenesten, men mange verneverdier krever spesialkompetanse. Dette gjelder spesielt overvåking av marine naturkvaliteter.

Retningslinjer

Overvåkingen skal prioritere vannkvalitet (økologisk og kjemisk), truede og sårbare arter og de mest verdifulle naturkvalitetene i nasjonalparken.

Alle naturkvaliteter som skal overvåkes skal ha et definert bevaringsmål i NatStat som beskriver den ønskede tilstanden.

Overvåkingen bør nedfelles i et samlet overvåkingsprogram der nasjonalparkene i Ytre Oslofjord sees i sammenheng.

Oppfølgende tiltak

- Bidra til etablering av et felles overvåkingsprogram for nasjonalparkene i Ytre Oslofjord der vannkvalitet, marin økologi og marine naturtyper og vesentlige verneverdier på land inngår.

4.9 Forventninger til andre offentlige og private aktører

Tilstanden i nasjonalparken påvirkes av mange ytre faktorer som ikke kan kontrolleres av nasjonalparkstyret. Særlig viktige faktorer er påvirkning av vannkvalitet, tilførsel av marint avfall, sjøsikkerhet og brannsikkerhet.

Ytre Hvaler nasjonalpark ligger nært tett befolkete områder. Svært mange er opptatt av hvordan nasjonalparken forvaltes og de muligheter den kan tilby. Dette gjelder både lokalt, regionalt og nasjonalt. Grunneiere, allmennhet, frivillige organisasjoner, næringsliv, kommuner og andre offentlige myndigheter representerer store ressurser som kan komme nasjonalparken til gode. For å sikre at forvaltningen spiller på lag med disse ressursene, har samarbeid en avgjørende betydning. Noen av disse samarbeidsmulighetene er gjennomgått nedenfor.

I forvaltningsplanen foreslås det derfor noen mål som kan være utgangspunkt for iverksetting av tiltak og virkemidler i regi av andre viktige aktører. Disse målsettingene bør tas inn i relevante myndigheters planverk/styringsdokumenter.

Mange av beskrivelsene i forvaltningsplanen er relevante både for den forvaltningen som skjer etter verneforskriften (nasjonalparkstyret) - og for tiltak der man er avhengig av samarbeid med andre offentlige og private aktører. For å unngå å skrive samme tekst flere ganger i dokumentet, er status og utfordringer for ulike temaer samlet ett sted, fortrinnsvis i kapitlene 2, 3 og 4. I det følgende er det gitt henvisninger til relevante tekster i disse kapitlene. For oversiktens skyld er det allikevel tatt med et relevant sammendrag av status og utfordringer også i dette kapitlet, slik at det kan leses sammenhengende uten hele tiden å måtte slå opp i andre kapitler.

4.9.1 Samarbeid med frivillige

Status/utfordringer

I deler av området er det stor frivillig aktivitet. Det kan se ut som frivillig innsats også kan bli en betydelig faktor i restaurering og skjøtsel av kulturlandskap (rydding og slått mv.), strandrydding osv.

Det vil være viktig å invitere de som organiserer frivillighet i dag, til å foreslå hvordan dette kan videreutvikles. Flere områder har behov for permanent innsats med skjøtsel og vedlikehold. Et godt samspill mellom de respektive grunneiere og frivillighetsinnsatsen kan ha stor betydning.

Forslag til mål

- Offentlige myndigheter bør bidra til ytterligere stimulering av frivilliges rolle i nasjonalparken.

4.9.2 Samarbeid med andre nasjonalparker og internasjonalt samarbeid

Status/utfordringer

Det er naturlig med et faglig samarbeid mellom de tre nasjonalparkene i Ytre Oslofjord/Nordre Bohuslän (Ytre Hvaler, Kosterhavet og Færder). Samarbeidet bør også omfatte de nyeste nasjonalparkene på Telemarks- og Sørlandskysten: Raet og Jomfruland. Det kan også være riktig å profilere kystparkene under én paraply. Ytre Hvaler skal bruke merkevaren Norges nasjonalparker, men en samgang med andre merker kan vurderes ved behov. Etter hvert vil det være naturlig med et internasjonalt samarbeid mellom nasjonalparkene og andre viktige verneområder rundt hele Skagerak og Kattegat. Disse områdene er utsatt for mange av de samme påvirkningene og risikofaktorene. Et internasjonalt samarbeid vil dessuten kunne styrke de lokale fagmiljøene.

Forslag til mål

- Nasjonalparkene rundt Ytre Oslofjord bør samarbeide om informasjonsoppgaver, samfunnsikkerhet, vannkvalitet og marint avfall, forvaltning av fiskeressurser, reiseliv, kompetanseutvikling, internasjonalt samarbeid. Dette samarbeidet bør også omfatte de nyeste nasjonalparkene på Telemarks- og Sørlandskysten: Raet og Jomfruland.

4.9.3 Vannkvalitet

Status/utfordringer

Det er behov for å redusere tilførsel av næringssalter til sjøen. Tilførsel av næringssalter og leirpartikler vil øke som følge av klimaendringer og avrenning av næringssalter, hvis ikke tiltak mot avrenning intensiveres.

Ytre Oslofjord er et svært viktig utfarts – og friluftsområde for store deler av Norges befolkning og verneinteressene er store, med tre sammenhengende nasjonalparker. Det er også knyttet store næringsinteresser til fjorden. Oslofjorden har så stor nasjonal verdi at det bør vurderes om målsettingen om god økologisk kvalitet er god nok. Ytre Oslofjords viktige status kan forsvare at målet for vannkvaliteten bør settes til *svært god økologisk kvalitet*. Det er vanskelig med dagens kunnskap å si om det er mulig å nå dette ambisjonsnivået.

Arbeidet med å forbedre vannkvaliteten ledes av vannregionmyndigheten for de ulike vannregionene. Østfold fylkeskommune er vannregionmyndighet for vannregion Glomma som også inkluderer sjøområdene med Ytre Hvaler nasjonalpark. Den enkelte sektormyndigheten er ansvarlig for å gjennomføre sine tiltak. Forvaltningsmyndigheten for nasjonalparken vil kunne påvirke andre myndigheter til å ha et høyt ambisjonsnivå for vannkvaliteten i nasjonalparken.

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 2.4.2.

Berørte aktører:

Vannregionmyndigheten
Kommuner
Fylkeskommuner
Fylkesmenn

Forslag til mål

- Nasjonalparkmyndigheten skal være i dialog med vannregionmyndigheten og andre relevante myndigheter når mål og tiltak som påvirker vannkvaliteten i nasjonalparken fastsettes.
- Samarbeide med de andre nasjonalparkene om felles målsettinger som bør gjelde for hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).
- Nasjonalparken skal være et giftfritt økosystem, hvor marine organismer kan spises av mennesker og dyr uten risiko for skadevirkninger.
- Økologisk tilstand (vannkvaliteten) i Ytre Oslofjord bør utvikles fra god til svært god, basert på kriteriene i EUs vanndirektiv.
- Kjemisk tilstand bør være god, basert på kriteriene i EUs vanndirektiv.
- Samlet lokal tilførsel av miljøgifter fra industri, båthavner, sedimenter og kommunal kloakk skal reduseres slik at det ikke representerer noen risiko for skadevirkninger på arter og økosystem.
- Det bør etableres et tilstrekkelig antall tømmestasjoner for båtseptik i nasjonalparkens randsoner.

4.9.4 Marint avfall

Status/utfordringer

Det er fortsatt behov for årlig rydding av ilanddrevet søppel på strendene i nasjonalparken. Det er dessuten behov for å eliminere lokale kilder til marint søppel. Dette krever informasjon og forebyggende arbeid. Etter hvert bør fokus skiftes til innsats for å redusere avfallsmengdene og eliminere kildene.

Det er viktig med et godt samarbeid mellom ulike offentlige myndigheter og med frivillige samarbeidspartner for å engasjere frivillige til å delta på strandryddeaksjoner og for å rette oppmerksomheten mot reduksjon av avfallsproduksjonen. Det gjøres en stor innsats på strandryddeaksjonene med mange frivillige deltakere. Samarbeid i større regioner som f.eks mellom nasjonalparkene i Ytre Oslofjordregionen vil også være viktig.

Se øvrig omtale av dette temaet i kapittel 3.2.

Berørte aktører:

Kommunene
Skjærgårdstjenesten
Oslofjordens Friluftsråd
Fylkeskommunen
Fylkesmenn
Frivillige grupper og organisasjoner
Hold Norge Rent

Forslag til mål

- Lokale tilførsler av marint søppel skal stoppes.
- Årlige strandryddedager i nasjonalparken skal videreføres.
- Ytre Hvaler nasjonalpark bør delta i relevant samarbeid rundt Skagerak og Kattegatt, i den grad slikt samarbeid kan bidra til opprydding og redusert tilførsel av marint søppel.
- Disse målsettingene bør gjelde for hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).

4.9.5 Samfunnssikkerhet, risiko for skipsuhell og brann

Godafoss på grunn ved Kvern skjær. Foto: Anders Tysklind.

Status/utfordringer

Større utslipp av olje eller andre kjemikalier kan få store negative konsekvenser for naturmiljøet i nasjonalparken, bruken av friluftsområdene, næringsinteresser og grunneiere i området. Erfaringer viser at opprydding etter en slik hendelse også er svært kostbar. Oppryddingen etter Full City, som havarerte ved Langesundsfjorden i 2009, kostet anslagsvis 240 mill. kroner. Et større utslipp innimellom de mange holmer og skjær i nasjonalparken vil kunne få enda større omfang enn Full City og Godafoss ulykkene.

Det er behov for å styrke beredskapen rundt skipstrafikken i området. Den sikkerheten som ligger i dagens lostjeneste må opprettholdes. Det bør være krav om los for alle lospliktige skip med skadepotensiale og som ikke har eget farledsbevis (kan gå uten los) innenfor dagens losbordingsfelt ved Vidgrunnen.

Det er viktig med gode samarbeidsrutiner mellom beredskapsmiljøene i hele Ytre Oslofjord, inkludert Kosterhavet. Det er dessuten behov for en mer gjennomarbeidet plan for prioritering av tiltak og praktisk gjennomføring av disse, i tilfelle en ulykke skulle skje.

Kystverket har startet opp et arbeid med såkalte "tiltakskort mot akutt forurensning". Tiltakskortene skal illustrere og beskrive strategi og tiltak for å beskytte utvalgte miljøfølsomme områder i akutfase, og vil være et verktøy for å hindre/begrense miljøskade som følge av akutt forurensning. Tiltakskortene vil bidra til å styrke beredskapen i nasjonalparken, ved at de lokale beredskapsstyrkene raskt kan iverksette innsats og skadebegrensende tiltak, og dermed redusere skadeomfanget ved en akutt forurensningshendelse. Forvaltningsmyndigheten har bidratt i utarbeidelsen av tiltakskortene.

Brann i skjærgården kan gjøre stor skade på naturverdier, muligheten for friluftsliv og eiendom. Det er tidkrevende å få fram tungt utstyr fra fastlandet til øyene. Responstiden ved større brannutvikling er derfor relativt lang.

Det er i dag et forbud i nasjonalparken mot bålbrekking på bart fjell. Det vanlige regelverket om bålbrekking gjelder i tillegg. Tilrettelagte bålplasser har en viktig forebyggende funksjon. Ved å ha et tilstrekkelig antall tilrettelagte bålplasser sikrer man i større grad at brekking skjer på egnede steder, og det er lettere med en systematisk håndhevelse av regelverket for bålbrekking.

Forvaltningsmyndigheten har en viktig rolle i å påse at beredskapen for området er god og at beredskapsmyndighetene har kjennskap til naturverdiene i nasjonalparken.

Berørte aktører:

Kystverket, inklusive lostjenesten
Kommunene, IUA og havnevesen
Politiet
Kystvakta
Interkommunale brannvesen
Skjærgårdstjenesten
Statens naturoppsyn
Redningsselskapet
Fylkeskommunen
Fylkesmannen

Forslag til mål, utslipp av olje og andre kjemikalier

- Alle lospliktige skip med skadepotensiale og som ikke har eget farledsbevis (kan gå uten los) skal ha los innenfor dagens losbordingsfelt ved Vidgrunnen.
- Det bør opprettes et felles beredskapsråd for hele Ytre Oslofjord, inkludert områdene i Kosterhavet nasjonalpark. Formålet med dette skal være å heve beredskapsnivået, bedre samarbeidsrutiner og effektiv bruk av ressurser.
- Det skal lages tiltakskort for nasjonalparken for å beskytte utvalgte miljøfølsomme områder mot akutt forurensning.

Disse målsettingene bør gjelde for hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).

Forslag til mål/tiltak, brann

- Tilrettelegging av bålplasser bør prioriteres som kanaliserende/brannforebyggende tiltak.
- Brannmyndighetene og nasjonalparkforvaltningen bør samarbeide om forebyggende informasjon til publikum.
- Som en del av beredskapssamarbeidet i Ytre Oslofjord bør det lages og øves rutiner for å korte ned responstiden for slukking, i tilfelle større branntilløp skulle oppstå.

4.9.6 Tiltak i nasjonalparkens randsoner

Status/utfordringer

Ferdselen i skjærgården er i stor grad båtbasert. Det er likevel mange som ikke har egen båt og det finnes få muligheter for kollektivtransport ut i skjærgården. I randsonen til nasjonalparken bør det etableres tilstrekkelig med parkeringsplasser og kaier til å betjene et mer omfattende båttilbud. Å få en oversikt over dette faller naturlig inn i arbeidet med besøksstrategi for Ytre Hvaler. Kommunene, fylkeskommunen og relevante statlige myndigheter bør samarbeide om å legge til rette for dette. Samarbeidet må også omfatte private aktører som kan tenke seg å etablere båttilbud.

Siden svært attraktive områder som Storesand og Brattestø er tilgjengelige med bil, vil mange velge denne måten å besøke parken på. I denne typen områder er det derfor spesielt viktig å tilrettelegge med nok parkeringsplasser, og for besøk hele året. Et godt utbygget kollektivtransporttilbud (buss) kan lette trykket på parkeringsplassene. Se for øvrig kapittel 5 om besøksforvaltning.

Flere steder ligger nasjonalparken tett inn mot hytte- og boligområder. Ved planlegging og behandling av enkeltsaker i disse områdene er det viktig å ta hensyn til naboskapet med

nasjonalparken slik at opplevelsen av nasjonalparken og verneformålet der ikke forringes. Eksempel på slike vurderingstemaer kan være beskyttelse av gruntvannsområder, byggeskikk, størrelse på bygninger og andre tekniske anlegg, fargesetting mv.

Berørte aktører:

Kommunene
Lokale båthavner
Fylkeskommunen
Fylkesmannen
Private og offentlige transportører

Forslag til mål

- Det skal utvikles et tilstrekkelig tilbud om atkomst til nasjonalparken via parkeringsplasser og båthavner.
- Det er viktig at viktige utfartsområder har tilstrekkelig parkeringsplass.
- Nasjonalparkens formål skal hensyntas ved planlegging og estetisk/teknisk utforming av bygninger og infrastruktur i den nære randsonen mot nasjonalparken.
- Kommunene og fylkeskommunen bør utrede hvordan parkering i randsonen og båttransport i nasjonalparken best kan tilrettelegges.

5 Besøksstrategi

Turgåere på Vesterøy. Foto: Siv Thuva Janson

5.1 Om besøksstrategi

Verneområdeforvaltningens primære oppgave er god forvaltning av de vernede områdene for å ivareta både natur- og opplevelsesverdiene på lang sikt.

Regjeringen har med Meld. St. 18 (2015–2016) – Friluftsmeldingen – et uttalt mål om "å gjøre nasjonalparkene enda mer attraktive som friluftslivsområder og reisemål" og "å tilrettelegge for økt besøk i nasjonalparkene".

Miljødirektoratet har utarbeidet en veileder for besøksforvaltning i norske verneområder, M-415/2015. Veilederen skal være et verktøy for forvaltningsmyndigheten for å få til en god prosess i arbeidet med besøksforvaltning i norske verneområder.

Det er et mål å tilrettelegge for og styre bruken av nasjonalparken slik at opplevelsen for de besøkende og den lokale verdiskapingen blir størst mulig. I dette kan det ligge målkonflikter, dersom man ikke på forhånd har avklart hvordan bruken skal tilrettelegges uten at området naturarv blir skadet. Hensikten med å utarbeide en besøksstrategi er derfor først og fremst å finne løsninger på bruk av nasjonalparken som lar seg forene med verneverdiene.

Besøksstrategi

En besøksstrategi er en plan for hvordan forvaltningsmyndigheten vil gjennomføre besøksforvaltning for verneområdet.

Besøksstrategien skal vise hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn etc.) som er nødvendige for å balansere verneverdier, besøkende og lokal verdiskaping i et verneområde, slik at en oppnår størst mulig nytte for alle tre interesser.

- Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder (2015)

En viktig del av oppgaven er å øke forståelsen for vernet, og et viktig prinsipp er at dersom det er motstridende målsettinger mellom ivaretagelse av verneverdiene, tilrettelegging for de besøkende og lokal verdiskaping, skal ivaretagelse av verneverdiene tillegges størst vekt.

En besøksstrategi for Ytre Hvaler nasjonalpark berører mange offentlige og private aktører. Det handler om tilrettelegging for besøkende både innenfor og utenfor nasjonalparken. For å unngå målkonflikter er det viktig at aktørene kommuniserer og finner en felles virkelighetsforståelse.

Arbeidet med besøksstrategien tar utgangspunkt i forvaltningsplanen, og blir utarbeidet som et vedlegg til forvaltningsplanen, med tanke om at den innarbeides i forvaltningsplanen på sikt. Det er forvaltningsmyndigheten som er ansvarlig både for prosess og utarbeidelse av besøksstrategien.

Roller og oppgaver

Målet om størst mulig lokal verdiskaping forutsetter et godt samarbeid mellom forvaltningsmyndighet og reiselivsnæringen. Besøksforvaltning har fokus på fellestiltak og ikke bedriftsretta tiltak. Det betyr at nasjonalparkstyret har ansvaret for oppgaver som for eksempel handler om infrastruktur (informasjonstavler, stimerking) og myndighetsutøvelse (byggesaker, motorferdsel). Reiselivsnæringen skal ha ansvaret for bedriftsretta tiltak og ha pådriverrollen slik som for eksempel markedsføring, booking, kommersielle tiltak og produktutvikling. Noen oppgaver er det aktuelt at det samarbeides om, slik som for eksempel brosjyrer og annet informasjonsmateriell.

Veilederen for besøksforvaltning understreker viktigheten av å kople sammen kunnskapen om verneområdet og ulike aktiviteter i områdets randsoner, herunder kommunale og fylkeskommunale planer.

Prosess

Arbeidet med besøksforvaltning er en langsiktig prosess. Et resultat av prosessen skal være et dokument med besøksstrategi. Hele prosessen kan deles inn i tre faser; en planleggingsfase, en fase hvor man utformer besøksstrategien og en gjennomføringsfase.

I tråd med veilederen for besøksforvaltning vil en skisse for arbeidet se slik ut:

Fase 1 Planlegging

Nasjonalparkstyret fattet i mars 2017 et formelt vedtak om at arbeidet med å lage en besøksstrategi skal settes i gang. Det framgår av vedtaket at forvalter skal lage en prosjektplan som så skal vedtas.

Prosjektplanen (vedlegg 14) omtaler bakgrunnen for arbeidet med besøksstrategien, prosjektmål og definere målgruppen for besøksstrategien. Den viser hvordan arbeidet skal organiseres, hvilke referansegrupper/rådgivende utvalg som skal opprettes, og hvilke roller de skal ha i arbeidet. Andre moment den inneholder er behov for kunnskapsinnhenting (brukerundersøkelser, sårbarhetsanalyse), fremdrifts- og milepælplan og budsjett.

Det ble gjort en enkel interesseanalyse av hvem som bør involveres i arbeidet med besøksstrategien.

Fase 2 Lage besøksstrategi

Prosess med å lage besøksstrategi foregår i dialog mellom flere aktører. Her finner man løsninger på felles utfordringer og avdekker nye muligheter; Er det for eksempel steder i verneområdet der den besøkende både får oppleve natur- og kulturverdiene i området uten at det forringer verneverdien? Besøksstrategien skal vise hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn, overvåkning etc.) som er nødvendige for å balansere verneverdier, besøkstrykk og lokal verdiskaping i et verneområde, slik at alle tre interesser får størst mulig nytte av strategien. En plan for tilrettelegging for ferdsel og friluftsliv blir en viktig del

av besøksstrategien. Besøksstrategien skal godkjennes av Miljødirektoratet og være ferdig innen 2020.

Fase 3 Gjennomføring

Prosjektering av tiltak skal være forankret i merkevarestrategien. Besøksforvaltningstiltak som innebærer fysiske tiltak i terreng eller landskapsbilde skal oppfylle gitte kvalitetskrav for prosjekteringsprosess så vel som for utforming. Målsettingen er å bidra til at all fysisk tilrettelegging i regi av verneområdeforvaltningen bygger opp under merket sitt budskap om å by den besøkende på en god opplevelse samtidig som hensynet til naturverdiene ivaretas på en god måte.

Utarbeide en kommunikasjonsplan som bør inneholde/omtale mål, definisjon av målgrupper, valg av budskap, opplisting av kanaler som når valgte målgrupper, ansvars- og oppgavefordeling og tiltaksliste med tidsfrister. Kommunikasjonsplanen skal understøtte besøksstrategiens målsettinger og strategiske valg, og skal utvikles og gjennomføres som et tiltak i besøksstrategien.

Oppgaver knyttet til besøksforvaltning skal inngå i arbeidet med bevaringsmål i Natstat. Eksempler på faktorer/påvirkninger der en kan følge med på en utvikling er ferdselstillinger, slitasje og forsøpling.

Besøksstrategien bør revideres minimum hvert 10. år.

5.2 Status og utfordringer

I verneplanarbeidet har arbeidsprosesser og kommunikasjon i stor grad handlet om hvordan man skal få til en riktig kombinasjon av bruk og vern. Arbeidet med en besøksstrategi ble i praksis påbegynt da nasjonalparken ble opprettet i 2009, og det er siden åpningen i 2009 arbeidet med en rekke tiltak for å ivareta en god besøksforvaltning. Nærmest alle kapitlene i forvaltningsplanen gjenspeiler dette. Forvaltningsplanen ivaretar relativt grundig intensjonene i Miljødirektoratets veileder (2015) for besøksforvaltning. Besøksstrategien som er under utarbeiding har som formål å øke kvaliteten på besøksforvaltningen i Ytre Hvaler nasjonalpark.

I 2009 ble **Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark** åpnet. Besøkssenteret har som mål å bedre forståelsen for kystens verdier. Her finnes utstilling med tekst og bilder, eksempler på forekomster fra naturen i nasjonalparken og bildeframvisning på skjerm. I Lilleputtsenteret i havnen finnes det også et utendørs akvarium som sammen med informasjon på plakater gir et lite innblikk i livet under havoverflaten og om nasjonalparken generelt. Senteret ønsker å bidra til kunnskap og forskning, og er/vil være et naturlig knutepunkt for ulike interessegrupper i nasjonalparken.

- Besøkssenteret vil være en viktig bidragsyter og kanal i det videre arbeidet med besøksstrategi.

Nettsiden (www.ytrehvaler.no) for nasjonalparken og besøkssenteret har vært i drift siden 2009.

- I kommunikasjonsplanen for besøksstrategien vil nettsidene være en viktig kanal for å nå målgrupper.

Det ble det første året etter opprettelsen av nasjonalparken satt ut **informasjonstavler** ved de viktigste innfartspunktene, ved viktige oppholdsområder/ knutepunkter, de mest besøkte øyene, ved båthavner og noen steder der mange passerer i randsonen av nasjonalparken. Gjennom arbeidet med besøksstrategien skal det gjøres en gjennomgang av informasjonen som er i området.

- I besøksstrategien vil det være viktig å legge en videre langsiktig plan for eventuelle behov for flere skilt, nye skilt og plassering av skilt, i forhold til hvordan dagens skilting

fungerer. Ved fornying av skiltene skal informasjonen utarbeides i tråd med den nye merkevarestrategien og veileder M-417 | 2015 Innfallsporter.

Det er laget en egen **tur-app** for nasjonalparken; Outtt Ytre Hvaler (<https://outtt.com/regions/1/ytre-hvaler>). Her finnes kart over stier og padleturer og informasjon om stedene. Kommunikasjonsplanen for besøksstrategien bør omtale hvordan tur-appen kan være en viktig kanal for å nå målgrupper.

- Markedsføring av appen i forbindelse med reiselivets tilbud vil bidra til å synliggjøre tilgjengelige turområder og opplevelser i nasjonalparken.

Undervisningsopplegg. Besøkssenteret har undervisningsopplegg for skoleklasser og andre grupper, spesielt barn og unge. Oslofjordens Friluftsråd jobber også med kunnskapsformidling av natur- og friluftslivsverdier med barn- og unge som målgruppe.

- Naturveileder bør være med i den videre prosessen med besøksstrategi.

Ferdsestellere ble satt opp vår/sommer 2016 i Ørekroken, på Asmaløy og Akerøya, senere også i Guttormsvauen. Resultatet fra disse vil si noe om antall besøkende i disse delene av nasjonalparken, og være viktig informasjon for å kanalisere ferdsel eller tilrettelegge i forhold til slitasje i sårbare områder.

- Det vil være viktig å følge utviklingen for å dokumentere f.eks. økt ferdsel i forhold til slitasje i sårbare områder (jf. bevaringsmål i en besøksstrategi).

I Interreg-prosjektet Vår felles arv (Kosterhavet-Ytre Hvaler 2008 -12) var **bærekraftig destinasjon** et delprosjekt. En av aktivitetene var **vertskapssamlinger** for ulike næringsaktører i Hvaler og Fredrikstad i tillegg til svenske deltakere. De fikk opplæring i blant annet vertskapsrollen og naturverdiene i nasjonalparken.

- I interregprosjektet «Gränsen som attraksjon» som nasjonalparken er med i fra 2017 er det laget forslag til guideutdanning. Dette bør vi bygge videre på i besøksstrategien.

Aktuelle aktører fra reiselivsnæringen, forvaltning, frivillige organisasjoner som er invitert til å delta i prosessen med å utarbeide en besøksstrategi for Ytre Hvaler nasjonalpark:

Visit Fredrikstad Hvaler

Hvaler næringsforum

Besøkssenteret/naturveileder

Frivillige organisasjoner; kajakk-klubber, ornitologisk forening, botanisk forening, dykkerklubbene o.l

Oslofjordens Friluftsråd

Kommunene

Fylkeskommunen (næringsutvikling/reiseliv/friluftsliv)

Charter-båtselskaper

Restaurantbransjen

Hotell og overnattingsnæringen

SNO/Skjærgårdstjenesten

Rådgivende utvalg

Utfordringer

Manglende kunnskap om bruken og brukerne av nasjonalparken (antall, lengde på besøk, hvor de oppholder seg eller går, tid på året) kan gi utfordringer ved utarbeidelse av besøksstrategien. Brukerundersøkelser kan gi svar på noen av disse problemstillingene. NINA gjennomførte en brukerundersøkelse i Ytre Hvaler i 2018, som et viktig kunnskapsgrunnlag for besøksstrategien.

Kunnskap om hvor det er sårbare områder og hvilke naturtyper som er utsatt er vesentlig for å avgjøre om det er enkeltområder som bør skjermes eller om tilrettelegging av ferdselen kan forhindre skade og slitasje på viktige naturverdier. NINA gjennomførte en sårbarhetsvurdering av utvalgte lokaliteter i Ytre Hvaler nasjonalpark i 2018, som et viktig kunnskapsgrunnlag for besøksstrategien.

I en besøksstrategi vil det være viktig å kartlegge behovet for bedre tilrettelegging av knutepunkter i randsonen. Trendene innenfor bruken av naturområder knyttet til båtliv, telting etc. vil også være nyttige å kjenne til.

6 Referanser og annen dokumentasjon

6.1 Referanser

- Afzelius, L. 1998.** Marinbiologisk oversikt av djuppartier i yttre Oslofjorden s. 87 Tjamo Marinbiologiska Laboratorium, Strømstad 14s. + vedlegg 21 s.
- Artsdatabanken, Artskart www.artskart.artsdatabanken.no
- Den Norske Turistforening, Forbundet KYSTEN og Friluftsrådernes Landsforbund 2009.** Merkehåndboka. Håndbok for tilrettelegging og merking av turruter i fjellet, skogen og langs kysten. 82 s.
- Direktoratet for naturforvaltning 1999.** Verneplanutvalget for Oslofjorden 1999: Vern av viktige naturområder rundt Oslofjorden og Telemarkskysten. Utredning for DN, nr.8:1-274.
- Direktoratet for naturforvaltning 2006.** Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold. DN-håndbok 13-2006 rev. 2007.
- Direktoratet for naturforvaltning 2007.** Kartlegging av marint biologisk mangfold. DN Håndbok 19-2001 Revidert 2007. 51 s.
- Direktoratet for naturforvaltning 2009.** Handlingsplan for slåttemark. DN-rapport 2009-6.
- Direktoratet for naturforvaltning 2010.** Utkast til Handlingsplan for honningblom *Herminium monorchis*. DN-rapport 2010.
- Direktoratet for naturforvaltning 2011.** Handlingsplan for kalksjøer. DN-rapport 6-2011.
- Direktoratet for naturforvaltning 2013.** Faggrunnlag for kystlynghei - med sikte på utvelgning til utvalgt naturtype.
- Direktoratet for naturforvaltning 2013.** Handlingsplan mot rynkerose *Rosa rugosa*. Rapport 1-2013.
- Eide, N.E., Hagen, D., Gundersen, V., Vistad, O.I., Fangel, K., Erikstad, L., Strand, O. & Blumentrath, S. 2015.** Sårbarhetsvurdering i verneområder. Utvikling av metodikk for å vurdere sårbarhet for vegetasjon og dyreliv knyttet til ferdsel i verneområder i fjellet. – NINA Rapport 1191. 64 s. + vedlegg.
- Ekelund, K. 2015.** Overvåking av tilstand og bevaringsmål i kystlynghei, Ytre Hvaler nasjonalpark. Foreløpig rapport.
- Ekelund, K. og Hillersøy, G. 2012.** Mennesket og naturarven: Lokal tradisjonskunnskap om kystlyngheiene på Asmaløy Ytre Hvaler nasjonalpark, Hvaler kommune. SNO-Rapport 2012 – 3. 74 s.
- Endrestøl, A. 2012.** Faglig grunnlag for handlingsplan for strandmaurløve *Myrmeleon bore* – NINA Rapport 889. 84 s.
- Engan, G. 1993.** Botaniske verneverdier i sørstre Hvaler. Institutt for biologi og naturforvaltning. NLH, Ås. Upublisert hovedoppgave. 157 s. +vedlegg Engan 1993
- Fylkesmannen i Østfold (upubl.)** Stiregistrering. Registrering av stier og mindre veier i planområdet.
- Gederaas, L. Moen, T.L., Skjelseth, S. & Larsen, L.-K. (red) 2012.** Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012. Artsdatabanken, Trondheim.

Hardeng, G. 1991. Naturfaglige undersøkelser av en del områder i Østfold. «Landsplan for verneverdige områder og forekomster». Miljøverndepartementet 1973-76. Rapport nr.9/91. Miljøvernnavdelingen, Fylkesmannen i Østfold. (Elmar Marker)

Kaland, K. og Kvamme, M. 2013. Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder. Miljødirektoratet, rapport M23-2013. 104 s.

Kålås, J.A., Viken, Å og Bakken, T. (red.) 2010. Norsk rødliste for arter. Artsdatabanken, Trondheim.

Lid, J. & Lid, D.T. 2007. Norsk flora. Oslo, Det norske samlaget.

Lindgaard, A. & Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

Lye, K.A. 1996. Botaniske verneverdier i den foreslåtte Hvaler nasjonalpark. I Os. U publ. skriv til Fylkesmannen i Østfold, miljøvernnavdelingen.

Miljødirektoratet 2014. Rundskriv om forvaltning av verneforskrifter. Rundskriv M-106/2014) <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m106/m106.pdf>

Miljødirektoratet 2015. Designmanual for Norges nasjonalparker. <http://designmanual.norgesnasjonalparker.no/>

Miljødirektoratet 2015. Innfallsporter. Veileder M-417 | 2015

Miljødirektoratet 2015. Planlegging og gjennomføring av brukerundersøkelser i norske nasjonalparker og øvrige verneområder. Veileder M-416/2015.

Miljødirektoratet 2015. Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder. Veileder M-415 /2015.

Miljødirektoratet 2016. Handlingsplan mot stillehavsøsters - *Crassostrea gigas*. Rapport M-588-2016. 56 s.

Miljødirektoratet og Riksantikvaren 2015. Kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven. Veileder M-420/2015.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. – Statens kartverk, Hønefoss. 199 s. Naturbase <http://kart.naturbase.no/>

NINA 2003. Naturfaglige undersøkelser av skog i Hvaler kommune. NINA Oppdragsmelding nr. 801 (2003).

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. og Kvamme, M. (red.) 1999. Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget.

Norges geologiske undersøkelser <http://geo.ngu.no/kart/berggrunn/>

Noring, P. og Jelmert, A. 2010. Fremmede marine arter i Oslofjorden. NIVA Rapport L.NR. 5919 2010.

Norsk rødliste for arter 2015 <http://data.artsdatabanken.no/Rodliste>

Skeie, R. m. fl. 2012. Ytre Hvaler nasjonalpark og randområdene. Utarbeidelse av en strategisk plan for bærekraftig reiselivsutvikling ved anvendelse av landskapsressursanalyse og GIS. Masteroppgave, Institutt for landskapsplanlegging, Universitetet for miljø- og biovitenskap.

Moy, F., Christie, H., Steen, H., Stålnacke, P., Aksnes, D., Alve, E., Aure, J., Bekkby, T., Fredriksen, S., Gitmark, J., Hackett, B., Magnusson, J., Pengerud, A., Sjøtun, K., Sørensen, K., Tveiten, L., Øygarden, L. & Åsen, P.A. 2008. Sluttrapport fra Sukkertareprosjektet. SFT-rapport TA-2467/2008, NIVArapport 5709. 131 s.

Viker, M. 1997. Fuglelivet i Østfold-delen av Ytre Oslofjord.

Viker, M.G., Bosy, R.G. og Viker, P.R. 1990. Fauna og flora på søndre Asmaløy, Hvaler. Østfold Natur 31/1. 81s.

Ødegaard, F., Sverdrup-Thygeson, A., Hansen, L.O., Hanssen, O. & Öberg, S. 2009. Kartlegging av invertebrater i fem hotspot-habitattyper. Nye norske arter og rødlistearter 2004-2008 – NINA Rapport 500. 102 s.

6.2 Annen dokumentasjon

Høringsdokumentet med verneforslaget og konsekvensutredningen (rapport 2/2007) samt fylkesmannens tilråding inneholder mange beskrivelser av verneverdier, bruk av området og innspill som har kommet som del av verneprosessen. Foredraget til regjeringen i forbindelse med vernevedtaket beskriver også mange forhold. (**Miljøverndepartementet 2009**. Kongelig Resolusjon. Verneplan for Ytre Hvaler. Opprettelse av Ytre Hvaler nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner i Østfold fylke.) I tillegg foreligger flere fagrapporter samt delutredningene i konsekvensutredning for Ytre Hvaler nasjonalpark. Dette er viktige kilder for forvaltningsplanen. Her finnes mer informasjon om bruken av området, beskrivelse og dokumentasjon av verneverdier og konsekvenser av nasjonalparken.

Fagrapporter i rapportserien til Fylkesmannen, område miljøvern:

Rapport 1/2004 Forslag om nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner. Verneverdier

Rapport 2/2004 Forslag om nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner. Naturfaglige undersøkelser

Rapport 3/2004 Forslag om nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner. Fagvurdering av kulturminner i ytre Hvaler

Rapport 4/2004 Forslag om nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner. Marin flora og fauna

Rapport 4/2005 Ytre Hvaler nasjonalpark. Kulturminner under vann

Rapport 5/2005 Marint miljø og ressurser i Hvaler-området.

Stiregistrering. Registrering av stier og mindre veier i planområdet.- Fylkesmannen i Østfold (upubl.)

Delrapporter i konsekvensutredningen, i rapportserien til Fylkesmannen, område miljøvern

Rapport 3/2006 Ytre Hvaler nasjonalpark. Konsekvenser for landskapet

Rapport 4/2006 Forslag om Ytre Hvaler nasjonalpark. Konsekvenser for naturmiljø på land

Rapport 5/2006 Ytre Hvaler nasjonalpark. Konsekvenser for kulturhistorie

Rapport 6/2006 Forslag om Ytre Hvaler nasjonalpark.

Konsekvenser for landbruk

Konsekvenser for løsmasser og steinmaterialer

Rapport 7/2006 Ytre Hvaler nasjonalpark. Konsekvenser for friluftsliv, reiseliv og fritidshytter

Rapport 8/2006 Ytre Hvaler nasjonalpark.

Konsekvenser for motorferdsel på land

Konsekvenser for motorferdsel på sjøen

Rapport 9/2006 Ytre Hvaler nasjonalpark. Konsekvenser for naturmiljø i sjøen

Rapport 10/2006 Ytre Hvaler nasjonalpark. Konsekvenser for fiskeri- og havbruksnæringen

Lover (lovdata.no):

Naturmangfoldloven

Friluftsløven

Kulturminneloven

Plan og bygningsloven

Motorferdselloven

Havressursloven

Viltloven

Skogbruksloven

Havne- og farvannsloven

Laks- og innlandsfiskeloven

Naturoppsynsloven

Forvaltningsloven

7 Vedlegg (eget dokument)

Vedlegg 1: Vernekart

Vedlegg 2: Verneforskriften for Ytre Hvaler nasjonalpark

Vedlegg 3: Oversikt over deltakere i arbeidet med forvaltningsplanen

Vedlegg 4: Oversikt over faglig rådgivende utvalg

Vedlegg 5: Tabeller med rødlistearter og fremmede arter

Vedlegg 6: Kart med naturtyper, behov for skjøtsel, grøfter og vedhogst.

Vedlegg 7: Kart med marine naturtyper

Vedlegg 8: Kart over friluftsliv og ferdsel, kjørespor og veier, plassering av infoskilt.

Vedlegg 9: Kart over veier og traseer som er godkjent for sykling og organisert bruk av hest

Vedlegg 10: Skånsom skjøtsel og beplantning rundt hytter i Ytre Hvaler nasjonalpark - innledning (Fullstendig versjon finnes i eget eksternt vedlegg)

Vedlegg 11: Kart med fartsgrenser jfr. § 3 pkt. 6.1 b)

Vedlegg 12: Kart over reg. båttopplag og gamle skilt 2009.

Vedlegg 13 Oversikt over skilt som er satt ut - med tema for plakat og plassering

Vedlegg 14: Prosjektplan besøksstrategi Ytre Hvaler nasjonalpark

Vedlegg 15: Tiltaksplan for Ytre Hvaler nasjonalpark 2020-2023

Eksterne vedlegg

1. Skånsom skjøtsel og beplantning rundt hytter i Ytre Hvaler nasjonalpark (hele) 154 s (omtalt i forvaltningsplanen som; utredning om skjøtelssoener rundt hytter)
2. Skjøtelsplan for Asmaløy
3. Skjøtelsplan for Akerøya
4. Skjøtelsplan for Tisler
5. Skjøtelsplan for Søsterøyene
6. Mål for naturkvaliteter
7. Kartleggings- og overvåkningsprogram for sjøområder i Ytre Hvaler nasjonalpark
8. Sammenstilling av innspill til forvaltningsplanen/
Sammenstilling av høringsuttalelser til forvaltningsplanen, med forvaltningsmyndighetens kommentarer

Ytre Hvaler nasjonalpark

Ytre Hvaler nasjonalpark er opprettet for å verne landskap, naturtyper, arter, geologi og kystøkosystemer på land og sjø i et større område ved kysten i ytre Oslofjord, og omfatter et areal på ca. 354 km². Nasjonalparken ligger i Hvaler og Fredrikstad kommuner i Viken fylke. Nesten hele nasjonalparken består av sjøarealer. Kun en mindre del finnes på land. Landområdene i nasjonalparken har et rikt plante- og dyreliv, kystbarskog, strandenger, lyngheier og andre naturtyper. Under vann er mangfoldet stort, blant annet i form av korallrev med en rik fauna og sjeldne dyrearter.

Kontaktinformasjon Ytre Hvaler nasjonalpark

Telefon:	69247024
E-post:	fmovpost@fylkesmannen.no
Nett:	www.ytrehvaler.no
Post:	Postboks 325, 1502 Moss
Besøksadresse:	Vadbenken 8, 1680 Skjærhalden